

Валентин Йорданов

**ТРАКИЙСКИТЕ МИСТЕРИИ
И ТЕХНИТЕ СЪЗДАТЕЛИ**

**КУЛТОВЕТЕ НА ДИОНИС,
КОРИБАНТИТЕ, КАБИРИТЕ
И ЕВМОЛПИДИТЕ**

Второ допълнено издание

2026

Корица предна, детайл: Набузници от тракийски шлем. Сребро с частично позлатяване. Колекция Божков. Фото на автора, направено през месец май 2018 г. по време на експозиция в Националната картинна галерия (Царския дворец).

Десен набузник: Главният пастир-буколот бог Дионис/Бакхус седи на стол под балдахин – крилат, с прическа на букли и в панталон на ромбове.

Ляв набузник: Тракийският цар, също с прическа на букли, син (потомък) на бог Дионис/Бакхус, приема буколическо просветление от своя бог-родител, държейки ритуален златен грозд. Седнал е под балдахин пред лоза, в основата на която се е увила змия – ипостаза на Богинята майка.

Фон на корицата: Централната част от мозайка в АМ на гр. Дион, Северна Гърция Романска епоха. Фото на автора, 2018 г.

Спомоществувател на настоящата книга е г-н Владимир Илиевски.

Валентин Йорданов, автор, 2026

Издателство Асеновци, 2026

Кристина Петрова, корица, 2026

ISBN: 978-619-266-117-5

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

Увод	5
I. БОГ ДИОНИС/БАКХУС/КОЛАД/ХОР И НЕГОВИЯТ КУЛТ	7
1. Раждането на Божия син	7
2. Завръщане в Тракия – в родната планина Пангея/Родопи. Възмъжаването на Либер. Въвеждането на Божия син в древните тайнства	15
3. Откриване и облагородяване на дивата лоза. Обработка на гроздовия сок. Употреба на виното в ритуалите на Бакхус	19
4. Бакхически шествия. Кукерски фестивали с маскарад, вакханални и сатирически танци. Музикални състезания. Дионисовият театър	21
5. Потомците на Дионис и на неговите братя Аполон, Хермес, Хефест, Яххос (Загрей) и Пеласг. Произход на тракийската жрческо-царска каста	33
6. Делата на тракийските йерофант Харопс, Еагър, Орфей, Лин, Музей и Евмолп в Тракия, Финикия, Индия, Етиопия, Египет и Елада	40
7. Дионисовият култ през античността	48
8. Панагюрското златно съкровище и ритуалът с вино	55
8.1. Светилището Панагюр и неговата древност. Местонамиране и датиране на съкровището	55
8.2. Дискусията относно изображенията върху съдовете	58
8.3. Авторът на съкровището. Рудниците на боговете в Тракия	61
8.4. Абсурдните предположения за външни майстори на тракийските ритуални сервизи	64
8.5. Опис на трако-българските ритуални сервизи – комплекти и отделни съдове	65
8.6. Хипотеза върху Панагюрския комплект с наличните девет съда	74
8.7. Хипотеза върху Панагюрския комплект с предполагаеми дванадесет съда	86

9. Божествени и царски образи, атрибути и символи върху античните тракийски монети	88
10. Етимология на царските имена	95
11. Конят – священото животно на траките и българите. Войнът Дионис/Хор/Херу: Тракийският Херос, Българският сияен конник Хурса, Славянският Святовит (Витяз на светлината)	98
12. Дионисовата празнично-обредна система	113
II. КУЛТЪТ НА КИБЕЛА И КОРИБАНТИТЕ	115
1. Произход и генеалогия на Корибантите	115
2. Тракийското племе мюзи/мизи – произход и местообитание	120
III. КУЛТЪТ НА КАБИРИТЕ	125
1. Произход и генеалогия на Кабирите	125
2. Култът на Кабирите – рудари и ковачи	130
IV. ТРАКИЙСКИЯТ ЦАР ЕВМОЛП И ЕЛЕВЗИНСКИТЕ МИСТЕРИИ	133
V. ЗЛАТНОТО РУНО. МЕДЕЯ И МЕДОН. (М)ЕДОНИТЕ И МАКЕДОНИТЕ	139
VI. ЕЗИКЪТ НА БЕСИТЕ И НА ПРИДОШЛИТЕ В ТРАКИЯ ЮЖНИ СЛАВЯНИ. ОНИМИЯ В ЗЕМИТЕ НА БЕСИТЕ – ЗАПАДНИТЕ РОДОПИ И РАЗЛОЖКОТО ПОЛЕ. БЕЗУЧАСТНОСТ НА БЪЛГАРСКИТЕ УЧЕНИ КЪМ ОЦЕЛЕЛИТЕ ЕПИГРАФСКИ ПАМЕТНИЦИ НА БЕСИТЕ	151
VII. СВЕЩЕНИТЕ САНТИИ ОТ СИНАЯ, РУМЪНИЯ. ОПИТ ЗА РАЗЧИТАНЕ	157

УВОД

Настоящото изследване има за цел да изясни и систематизира сакралната дейност на потомците и последователите на Зевсовите синове Аполон, Хермес, Хефест, Якхос, Пеласг и Дионис/Бакхус в Тракия, Анатолия и Елада, поставила началото на *четири важни култа*, които, поотделно и заедно, като *общотракийски мистерии на култа към бога-слънце*, са изградили духовния живот на обитателите на древния свят, господствали са над човешкия дух в продължение на много хилядолетия чак до налагането на християнската религия.

Древният култ към слънцето, както и последната му версия, позната като *тракийски мистерии*, не са били религиозна утопия, целяща да държи в подчинение и вяност съзнанието на хората и на човешкото общество.

Слънчевият култ е бил *свободолюбива, жизнерадостна и жизнеутвърждаваща житейска философия*, осигуряваща реален и пълнокръвен светоглед, тълкуване и разбиране на човешкото поведение в хармония с природната среда. *Слънчевият култ* е разглеждал човека като естествена брънка от еволюцията на животинския свят, затова пропагандирал *доктрината за зооморфните превъплъщения и тотемизъм*. Едновременно с това обаче, той е изградил една правдива и достъпна *космогонична представа* за възникването и съществуването на Големия свят (Вселената и небесните сфери), за *сътворението и мястото на живите същества на планетата Земя*. Елемент от тази представа е теорията за *безсмъртието чрез реинкарнацията на душите*, на която пък са подчинени *законите и нормите, регулиращи правилното обществено*.

Толкова съвършена, цялостна и завършена философска система не бива да бъде възприемана в нашето съвремие като една обикновена религия, ограничаваща съзнанието – каквито са християнството, ислямът и будизмът.

Не случайно жизнелюбивият *Слънчев култ* е просъществувал цели 22 000 години! В този огромен период, наричан в митологията „златната ера на Уран и Кронос“, цивилизацията е вървяла бавно, но устойчиво, само във възход, при това без да унищожава природните ресурси и без да замърсява естествената среда.

Кое то не бихме могли да твърдим за последните 2 000 години...

Архаичният таен символ на траките

Философът-платонист и историк Плутарх (~46~119 г. сл.Хр.), жрец в светилището на Аполон в Делфи, е описал самобитността на тракийските мистерии по следния начин:

„От древни времена всички жени в тази страна [остров Самотраки – б. В.Й.] участват в Орфическите тайнства и оргиите в чест на Дионис; участничките в тайнствата се наричат клодонки и мималонки, а действията им са сходни с обрядите на едонките и тракийките, живеещи в подножието на Хемус [Стара планина – б. В.Й.]; на тези последните по моему дължи произхода си думата „трискеуейн“ [θρησκευειν – б. В.Й.], служеща за означаване на неумерените, свързани с прекомерност и излишества [носенето на змии в косата и върху тялото – б. В.Й.] свещенодействия.“

/Плутарх. Избранные жизнеописания. Т. I. Перевод с древнегреческого Марии Николаевной Томашевской. Москва, 1987, с. 363./

Първенството на траките в упражняването на Слънчевия култ е признато и от Григорий Богослов (329-389 г.), един от първите апологети на християнството, в критичните му слова срещу Юлиан Апостат (Отстъпник; управлявал от 360 до 363 г.), последния представител на Константиновата династия:

„Откъде е преминало при теб [Григорий се обръща към император Юлиан Апостат – б. В.Й.] самото това – да се посвещаваши и да посвещаваши в мистерии и да служиши на боговете? Не е ли от траките? Самата дума $\theta\rho\eta\sigma\chi\epsilon\upsilon\epsilon\iota\nu$ („служи на боговете“) може да те увери в това... Сега нека отпред да застане с цитрата си и с всеувлекателната си песен Орфей. Нека прозвучат в чест на Зевс великите и чудни слова и мисли, в които се изразява неговото богословие.“

/Григорий Богослов. Първо изобличително слово против кесаря Юлиан. –
https://sveta-gora-zograph.com/books/SvGrigoriiBogoslov_t1-1/book.html#d0e869./

Херметичното слово $\theta\rho\eta\sigma\chi\epsilon\upsilon\epsilon\iota\nu$ е съставено от: $\theta\rho\eta$ = „три“; $\sigma\chi\epsilon$ = „оприличен“ (от глагола $\sigma\chi\epsilon\tau\acute{\iota}\zeta\omega$); $\epsilon\upsilon\epsilon\iota\nu$ = „на Красивия/Съвършения“ (родителен падеж на прилагателното $\epsilon\upsilon\epsilon\iota\delta\acute{\eta}\varsigma$). Буквалното значение е „Трижди оприличен на Съвършения [Бакхус]“. В новогръцкия език е останала производната дума $\theta\rho\eta\sigma\kappa\epsilon\acute{\iota}\alpha$ – „богопочитане“, „религия“.

Очевидно херметичното слово *трискеуейн* означавало *свещенодействие на свободния божествен дух*, практика, в която Бакхус/Либер лично обучил своята свита – тракийските сатири и менади. Всяка пролет те предвестявали възраждането на живота и природата посредством *весели игриви кукерски фестивали*, като, облечени в кози кожи и с рогати маски влизали в ролята на своя бог на възпроизводството и съзиданието (вж. § I. 4).

Но има още една мистерия. При необходимост словото *трискеуейн* било придружавано от *тайнствен символ*, представляващ въртящо се слънце (свастика) от три конски, кози или човешки крака, загатващи за превъплъщенията на бога (сн. 1; вж. също сн. 73, 74). Затова жреците го именуvalи с думата *трискелос/трискелон* ($\theta\rho\eta\sigma\kappa\acute{\epsilon}\lambda\omicron\varsigma/\theta\rho\eta\sigma\kappa\acute{\epsilon}\lambda\omicron\nu$ = „трикрак“). След време посветени траки си позволили да отпечатаат този символ върху opakoto на някои монети. А оттам по-късно го взимствали несъзнателно и непонятно другите народи.

Снимка 1. Додекадрахма = тетрастатер на тракийското племе *дерони*. Анепиграфно монетосечене от началото на V в. пр.Хр. **Лице:** Хермес с шапка петасос и камшик на двуколка, теглена от вол надясно, а над вола – орел носи гущер. Огледален надпис: ΔΕΡΡΟΝΙΚΟΝ, от който се чете ΔΕΡ...ΟΝ. **Опако:** трискелон (тройна свастика) от три съединени конски крака, във вдлъбнат квадрат, символизиращ вселената.

Колективна находка Величково, Пазарджишко. НАИМ-БАН, фото Красимир Георгиев.

І. БОГ ДИОНИС/БАКХУС/КОЛАД/ХОР И НЕГОВИЯТ КУЛТ.

1. РАЖДАНЕТО НА БОЖИЯ СИН.

Дионис („Богът от Ниса“), най-малкият син на Зевс, бил роден на връх *Ниса*, наричан още *Сутка* (дн. *Голяма Суткя*), находящ се в западния дял на просторния планински масив *Пангея*, който след това събитие започнали да наричат *Родопи*. Тези названия са дошли вследствие на неговото раждане. *Ниса* („Жената на Асар“) и *Сутис/Сотис* били имена на майка му Изис, наричана в Тракия Йо, а названието *Родопи* е възникнало от *Рода*, „родилката“ Изис/Йо, и същевременно от *Род* – „родения“ син Дионис/Хор.

Великото събитие, а именно появата на Божия син, многоочаквания спасител на света от злия владетел-узурпатор Хадес/Сет, се е случило през последната четвърт на Х хилядолетие пр.Хр., на датата 25 декември, *Колада*. Последното название произхожда от името на Божия син, свързано с рождената му дата, която впоследствие станала голям всенароден празник и времераздел между старата и новата година в езическата епоха. Това име било *Колад* = „хлад“, „студ“, „мороз“, преносно „студено слънце“; едно състояние на бога, което през пролетта и лятото се преобразувало в опозиционното му състояние на „горещо слънце“ – породило имената Ярило, Суря, Харзомтус и др.

Раждането станало в *мантейона* (прорицалището) на *трите мойри* (богините на съдбата), най-древното в света, което имало статут на неприкосновеност и непристъпност дори за самите богове, страхуващи се, не без основание, от могъщите сили на мойрите Клото, Лахезис и Атропа (дъщери на Зевс).

Тъй като Зевс бил определил Дионис (Хор) за свой наследник, това поставило в опасност както майката Изис/Йо, така и нейното невръстно чедо. Опасността идвала от претендентите за световния трон: Зевсовата съпруга Хера и синът ѝ Арес, които господствали над Европа, а от друга страна – Зевсовият брат Хадес/Сет, който управлявал Египет.

След низ от мъчителни премеждия, подкрепяна от *мойрите*, родилката Изис/Йо/Рода успяла да заблуди преследвача ѝ Арес, маскиран като стършел. Напуснала Тракия и през Анатолия и Левант пристигнала инкогнито в Египет. В това дълго пътешествие я подпомогнали Аполон, син на Латона, и Анубис (Якхос), син на Нефтис (Персефона).

Оставяйки бебето на грижовната Латона, която тогава обитавала тайнствения плаващ остров Хемис в един от ръкавите в делтата на Нил, Изис отишла в столицата Йоно (Он или Хелиополис) и пристанала на Сет, с цел да отклони неговото внимание от слуховете за царствения син на Зевс-Амон (Озирис). В светилището на Латона детето отраснало на спокойствие, пазено и обгрижвано както от нея, така и от братята му по бащина линия – Аполон, Тот (Хермес) и Анубис (Якхос).

* * *

Това е краткото разглеждане и по същина на темата за раждането на Божия син. Сега ще я изследвам малко по-подробно, тъй като тя е свързана с неговия личен култ.

Първо ще се опитам да изясня произхода на съвременния хороним *Родопи*. В трако-елинската митология има легенда за любовта между бог Хемус и нимфата Родопя, които след смъртта си се превърнали в едноименните тракийски планини. Но докато генеалогията на бог Хемус може да се проследи – той е внук на Астрей, Еос, Ерехтей и Пракситея, син на Борей и Орития; то произходът на Родопя остава загадка – тя няма предци, нито наследници.

Следователно митът за нимфата Родопя няма реална историческа основа, такава личност, древна богиня, не е съществувала.

Тогава как се е появило днешното название на просторния планински масив *Родопи*?

Етимологията на названието *Родопи* най-директно може да се изведе от *Рода* – „родилката“ Изис/Йо, и същевременно от *Род* – „родения“ син Дионис/Хор. *Родопи*, Рода-Пи, носи смисъла „Планината на Рода/Род“, или „Планината на раждането“.

Явно по повод на знаменателното събитие старото название *Пангея* на целия планински масив е заменено с *Родопи*, т.е. „Планината на Рода/Род“. Конкретният връх с конична форма на утроба-фалос е наречен *Ниса*, Ни-Са, Ин-Ас, т.е. „Жената на Ас[ар]“. Оттук божественият син получил другото си име *Дионис*, Дио-Ниса, т.е. „Богът [роден в] Ниса“.

Имената *Рода/Рожаница* и *Род* се споменават в „Слово святаго Григория, изобретено в толцех о том, какое първое погани суще языци кланяшеся идолом и требы им клали“; накратко „Слово Святого Григория об идолах“. Този антиезически памфлет е на Данийл Паломник, който го е компилирал през XII век от словото „На светите явления Господни“ на християнския апологет Григорий Богослов (Назиански), архиепископ на Константинопол (378-390 г.). Цитирам част от текста, в която се съдържат имената *Хорс-Род* и *Рожаница*:

„Кто беснуется, принося жертвы матери беса богине Афродите, Коруне – Коруна [майката на Кор, т.е. Хор – б. В.Й.] же является матерью антихриста [Дионис/Хор – б. В.Й.]... рождению проклятой Диомисии из ягодицы [т.е. раждането на недоносения Дионис от бедрото на Зевс – б. В.Й.]. И недоношенный плод почитают и Гермафродита... **Тем же богам требу** [жертвоприношение – б. В.Й.] **кладут и творят и славяне:** вилам [на самодивите – б. В.Й.], Мокоши-деве [на Персефона/Нефтида – б. В.Й.], Перуну [на Зевс – б. В.Й.], **Хорсу-Роду** [на Хорос-Род – б. и к. В.Й.] и **Рожанице** [на Родилката Йо/Изис]...“

/Летописи русской литературы и древности, издаваемые **Николаем Тихонравовым**. Том IV. Москва, 1862, с. 96-105. – https://ru.wikipedia.org/wiki/Летописи_русской_литературы_и_древности; вж. също Источники изучения славянской мифологии. Древнерусские поучения против язычества: https://ebooks.grsu.by/slav_miphol/pr_1.html/.

* * *

Митологията описва как младата богиня Йо/Изида, бременна от Зевс/Озирис, е била преследвана от стършела на Хера (Арес). Мотивът на Арес за това му действие изглежда се дължи на това, че той имал тогава годежни права над Йо. Такива данни откриваме в архаичната ирландска легенда „Tochmarc Etaine“, или „Ухажването на Етен“. В нея келтският Аполон (подразбирай Хор) е наричан Енгус („Единствен избор“) или Мак-Ок („Велик бик“). Енгус/Мак-Ок бил син на Дагда (Зевс) и Боанд/Бойн („Бялата крава“, т.е. Йо), съпруга на Елкмар/Огме (Арес/Марс). За да прелъсти Боанд и зачене Енгус, Дагда изпратил сина си Елкмар на далечно пътуване, което трябвало да продължи повече от девет месеца, за да може детето да се роди преди неговото завръщане. /История на религиите. Т. II. Авторски колектив: **Франсис Виан, Жан Варен, Жак Дюшен-Гилемин, Франс Винке, Ян де Врис, Франсоаз льо Ру, Реймън Блок**. С., Изд. „Gallimard & Прозорец“, 1996, с. 369/.

Хера обаче, подразбирайки, че Йо, жената на сина ѝ е бременна, чрез вестоносец повикала Арес да се върне. А щом научили за гибелта на Зевс, Хера и Арес се осмелили да организират преследване на невярната невеста от Елада до Тракия.

Според Аполодор, тръгвайки от гр. *Микена* (градът на сестра ѝ Микена), Йо отишла на запад към крайбрежието на *Йонийско море* (където трябвало да я вземе с кораб Аполон, за да я откара в *Египет*), но, притеснена от приближаването на търсеция я Стършел (Арес) не

дочакала Аполон и поела на север към *Илирия*, а оттам към *Хемус* (дн. *Стара планина*). Преди да стигне *Хемус*, завила към югоизток, минала през земите на *скитите* и *кимерите* (*Тракия*), и прецапала от *Европа* в *Азия* (*Мала Азия*) през *Тракийския пролив*, за което той бил наречен *Боспор* („Кравешки брод“; дн. *Босфор*):

„ ... Хера изпратила след кравата стършел, гонена от когото, тя отначало достигнала до залива, наречен по нейното име *Йонийски* [*Йонийско море* – б.а.], после, преминавайки през *Илирия* и през *Хемийския хребет* [*Хемус* – б.а.], достигнала до пролива, който тогава се наричал *Тракийски*, сега по нейното име се нарича *Боспор* [*Кравешки* – б.а.]. После тя дошла в *Скития* и *Кимерийската земя*: блуждаейки по огромните пространства на материка и преминавайки през много морета в *Европа* и *Азия* [*Мала Азия* – б.а.], тя пристигнала накрая в *Египет*...” /**Аполлодор**..., Книга Втора, I, 3. – В: **Аполлодор**. Мифологическая библиотека. Перевод, закл. статья, примечания, указатель Владимира Гр. Боруховича. Ленинград, Наука, 1972. Електронна публикация: <http://ancientrome.ru/antlitr/apollodor/apo1101.htm/>.

Преди да стигне *Хемус*, още в *Югозападна Тракия*, отчаяната *Йо* намерила стръмната скала в планината *Кавказ*, на която бил прикован провидецът *Прометей*, който трябвало да я посъветва как да се спаси от *Стършела* (*Арес*).

Според мен *Кавказ* е бил огромният масив от три, долепени една до друга планини: *Orbelus mons* („Планини Орбелус“ – дн. масивът *Пирин*), с неговите голи била и върхове – цялостни монолити от базалт, върху които, мисля, е бил прикован *Прометей* (**сн. 2**); *Cercina mons* („Планини Церцина“ – дн. масивът *Рила*) – набор от десетки стръмни и остри скални върхове между 2 500 и 2 900 м. (**снимки 3, 4, 5, 6**); *Pangaeus mons* („Планини Пангей“ – дн. *Западните Родопи*) – по-нисък, но необозрим масив от заоблени гористи върхове.

Снимка 2. Изглед от *Пирин планина* – югозападният дял на древния *Кавказ*, на скалите на който *Зевс* е приковал *Прометей*. Пирамидалните или конусовидни планински върхове, естествено оформени от природата, били считани за свещени места от боговете, а сетне и от хората. Погребалните съоръжения от типа на пирамидата или могилата се строили по техен образец. /<http://www.bg-tourinfo.com/indexph11.htm/>.

Друго име на древния *Кавказ*, употребявано, когато ставало дума за празника *Колада* в чест на рождението на бог *Дионис*, било *Лапландия* – Лап-Ланд = „Каменна земя“. *Лапландия* обхващала скалните върхове и плата на двата днешни масива *Рила* и *Пирин*.

Снимки 3, 4, 5, 6. Рила планина: скалните върхове в околностите на връх Мусала. Фото автора, 2020 г.

Горните три тракийски названия вземам от „Карта на Древна Тракия” на Абрахам Ортелиус от 1585 г. (сн. 7), изработена на основата на антични карти и сведения. Второто от тях – *Cercina* – е латинска транскрипция на елинското *Κυρκίνα*, означаващо „Планината на Бог [Κυριος]“. Последното произлиза от тракийската основа *Хор/Кор/Кур*, която е дала елинската форма *Курос/Кирос* (*Κυρος*). Синоним и друго първично название на *Рилския масив*, популярно сред траките, е *Рила*, Ри-Ал или Ре-Ал, което означава „Бог Ре [Хор-Ре]“.

Снимка 7. Централно: областта Бесика на племето беси в провинция Тракия, според „Карта на Древна Тракия” на Абрахам Ортелиус от 1585 г. /Атлас „Българските земи в европейската картографска традиция (III-XIX в.)“. Съставител Димитър Стоименов. Център за изследвания на българите, Държавна агенция „Архиви”, ИК ТАНГРА ТанНакРа. С., 2008, с. 453, 454/.

Показани са главните градове на стратегия Бесика: Бесапара и Филипополис, наричан по-рано „Панерополис, Дулополис, Евмолпиада, и също Тримонциум и Пулпудева“. Картата на Ортелиус е реконструкция по антични римски карти и текстове, които сетне са изгубени.

Долу вдясно е областта Кикония на племето кикони – под планинския масив Rhodora (дн. Източни Родопи). Показаният в лявата половина на картата планински масив е обозначен с три названия, отляво-надясно: Orbelus mons („Планини Орбелус“ – дн. Пирин), Cercina mons („Планини Церцина“ – дн. Рила), Pangaecus mons („Планини Пангей“ – дн. Западни Родопи).

Името на съвременния *Кавказ*, разположен далече на североизток, както и името на първенеца му връх *Елбрус*, вероятно са дадени от жреците на древните български племена *кабардинци* и *балкарци*, потомците на които днес обитават планината, влизаща в република *Кабардино-Балкария* в състава на днешната *Руска федерация*.

Обаче античните автори говорят за планината *Кавказ* като за близо разположена до *Олимп*. Освен това *Йо*, бременна в края на шестия месец, не би могла да преодолее наскоро суровата зима огромното разстояние (5 000 км.) от *Олимп* до азиатския *Кавказ*.

Названието *Caucasus* (Кау-Каз), може да се тълкува буквално като „Утробата на кравата [Йо/Изис]“. В ностратичния ведически (прото-индоевропейски) език първата съставна думичка *кау* = *кав* има значението „крава“; а втората съставна думичка *каз* (*сак*) означава „утроба“. Аналогично Дионисовото име *Бакх/Вакх* – „Произлязъл от вагината/утробата“, носи и смисъла „Роден от кравата [Вак/Кав/Кау]“, т.е. Кравата *Йо* / Хатор *Изис*.

Разбираме, че планинските названия *Нуса*, *Сутка*, *Родона* (*Рода*), *Кавказ* са възникнали вследствие на раждането на Божия син, че като релефно образувание (конусовиден връх или наопаки – чашевидната котловина на Разложкото поле) тези планини са възприети като природен утробен образ на Майката на Божия син. Логично там е географската точка, в която се появява *Свещената гора* или *планина на Дионис* с неговото прочуто прорицалище.

* * *

Продължавам по античните източници. Есхил (525-456 г. пр.Хр.) предава по следния начин напътствията на Прометей към *Йо*. Да тръгне на изток и като доближи до земята на *скитите*, да не навлиза в нея, а да се отправи към морето. Когато стигне до река *Хибриста* (*Хеброс*; дн. *Марица*) *, извираща от високите части на *Кавказ* (т.е. днешна *Рила*), да не се мъчи да я премине, защото е пълноводна и буйна, а да слезе на югоизток по реката, която се спуска покрай ниските дялове на *Кавказ* (т.е. днешните *Родопи*). /Есхил. Прометей. Трагедия. Преведе дословно от старогръцки Александър Балабанов. Четвърто издание. С., Книгоиздателство „Ал. Паскалев“, 1917, с. 42-49; вж. и **Ганчо Ценов**. Кроватова България и покръстването на българите. С., 2004, с. 33, 34. Първо издание: 1937/.

* Река *Марица*, с антично трако-гръцко название *Хеброс* (Χεβρος), а новогръцко – *Еврос* (Εβρος), извира от *Маричините езера* (на 2378 м. надм. вис.) в източния дял на планинския масив *Рила*. Още в планината в нея се влива десен приток, който извира на 2180 м. надм. вис., наричан и до днес *Ибър*, а в древността *Υβρος*. В случая е запазен старият хидроним, записан в текста на Есхиловата трагедия „Прикованият Прометей“.

Оригинален текст:

Κι ὕστερα στον Ὑβρίστην – ὄνομα καὶ πράμα –
θα φτάσεις ποταμό, που εὐκόλα δὲν περνιέται...

/Есхил. Прикованият Прометей. Трети епизод..., редове 717, 718. Αἰσχυλός. Προμηθεὺς δεσμώτης. Επεισόδιον τρίτον. – В: Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας – https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?page=18&text_id=132/.

Мой превод на български език:

„И после онази Ибристин – името такова [е] наистина –
ще стигнеш реката, която лесно не се преминава ...“

Ако имаме за отправна точка *Средиземноморието* и *Беломорието*, с техния мек и топъл климат, на север се е паднал древният *Кавказ* (днешният масив *Рила-Пирин-Родопи*). Още малко по на север, зад *Тракийската низина*, се издигала веригата *Хемус* (*Стара планина*). Изглежда високият, заснежен и силно ветровит през зимата *Хемус* е бил за древните „далечният Север“, митичното царство на бога на северния вятър *Борей*. Още повече, че синът на *Борей* и *Оретия* носел името *Хемос*. /**Николай Кун**. Старогръцки легенди и митове. Трето издание. Преведе Никола Мънков. С., Изд. „Наука и изкуство“, 1967, с. 175, 176/.

И така, когато преодолявала древния *Кавказ* (*Орбелус*, *Керкина* и *Пангея*), преследваната от стършела *Арес* *Йо/Изис* е приютена от *трите мойри* (богините на съдбата), които ѝ дали убежище в техния *мантейон* (прорицалище). Там родила Божия син *Дионис/Хор*. *Мантейонът* се намирал на висок връх именно в масива *Пангея*.

* * *

Тъй като в древността много народи – индийци, етиопци, финикийци и др., – са претендирали, че родното място на Божия син, т.е. планината *Ниса*, се намира в техните земи, аз ще предпочета да се доверя на авторитета на великия *Омир*. В *Омировата „Илиада“* е споменато преследването „в *Ниса* свещена“ на вакханките на *Дионис* от царя на *Тракия* *Ликург*, което се е случило естествено в неговата държава (*Тракия*), а не другаде:

„Дълъг не беше животът на царя *Ликурга Дриантов*,
който безумно се впусна във спор с боговете небесни.

**Някога той бе разгонил кърмачките [жриците-вакханки – б.а.] на *Диониса*
в *Ниса* свещена.** Те всички захвърлиха своите тирси [жезъл увит с лоза – б.а.]
върху земята, преследвани с бич от *Ликурга* убиец.”

/**Омир**. Илиада, кн. VI, 130-135. – В изданието: **Омир**. Илиада. Превели от старогръцки **Александър Милев** и **Блага Димитрова**. Второ издание. С., Изд. „Народна култура“, 1971/.

В досегашните български преводи вместо хидронима „*Ибриста*“ се появява хидронимът „*Буйната река*“.

Превод на Александър Балабанов (1917):

„И после там при *Буйната Река*
Да слезнеш; но недей я ти прегазва,
Не можеш: не напразно с туй е име тя...”

/**Есхил**. Прометей. Трагедия. Преведе дословно от старогръцки **Александър Балабанов**. Четвърто издание. София, Книгоиздателство „Ал. Паскалев“, 1917, с. 42./

Превод на Александър Ничев (1985):

„Ще стигнеш *Буйната река*. И с право е
наречена така – тя няма бродове...”

/**Антични трагедии**. Преведе от старогръцки проф. **Александър Ничев**. С., ДИ „Отечество“, 1985, с. 36./

Странно как в преводите на **Балабанов** и **Ничев** се е появил хидронимът „*Буйната река*“? Видяхме, че в оригиналния текст на **Есхил** е точно посочено името на тази планинска река: *Ибриста* (*Хибриста*) или *Хеброс*, днешната *Марица*. През 1937 г. **Ганчо Ценов** много правилно коментира този хидроним, във връзка с тракийския маршрут на преследваната от *Стършела* бременна богиня *Йо*, опирайки се на писаното от **Есхил** (макар че драматургът частично обърква тракийската топонимия) и **Аполодор**. /**Ганчо Ценов**. Кроватова България и покръстването на българите. С., Изд. „Хелиопол“, 2004, с. 33, 34. Първо издание: 1937/.

Така че според Омир „Ниса свещена“, в която тракийският цар Ликург „разгонил кърмачките на Диониса“, се е намирала в *Тракия*. Несъмнено *Ниса* е била дял или връх от обширния планински масив *Pangeus mons* (дн. *Родопи*), покриващ цяла *Южна Тракия* почти до бреговете на *Бяло море*, наричано в античността *Тракийско*.

2. ЗАВРЪЩАНЕ В ТРАКИЯ – В РОДНАТА ПЛАНИНА ПАНГЕЯ/РОДОПИ. ВЪЗМЪЖАВАНЕТО НА ЛИБЕР. ВЪВЕЖДАНЕТО НА БОЖИЯ СИН В ДРЕВНИТЕ ТАЙНСТВА.

Тактиката на Изида да живее отделно от сина ѝ излязла сполучлива. Сет не разбрал за неговото съществуване. Когато Дионис отраснал и се превърнал в красив юноша, майка му тайно го изпратила в родното му място в *Тракия*. Сред дебрите на масива *Пангея* младият Дионис заживял безопасно и щастливо в компанията на местните младежи, сред вакхстващите сатири и менади (**снимки 8, 9, 10**). Разбира се той не само се включвал в техните игри и веселби, но изявил таланта си да измисля и инициира нови младежки забавления. Оттам е останал и легендарният тракийски спомен за него като *Либер* и *Бакхус* – безгрижен бог на виното и веселието.

Снимка 8. Керамичен съд с изображение на фалически ритуал между двама сатири и менада. VI в. пр.Хр. АМ – гр. Лариса. Фото автора, 2018 г.

Снимки 9, 10. Керамична ваза с фалически изображения на сатири, свирещи на флейти и конник. Копие. Фото автора, 2018 г.

Същевременно обаче *богините на съдбата* призовавали периодично Божия син в своето прорицалище на връх *Сутка/Нуса*. Там му предавали стъпка по стъпка знания от *древните тайнства*. Тези жрици били същите богини, които десетилетие по-рано помогнали на майка му да го роди – неговите акушерки. Освен това те, *мойрите* Клото, Лахесис и Атропос, бидейки дъщери на Зевс и Темида, се явявали по бащина линия полусестри на Дионис (макар доста по-възрастни от него).

Именно акушерките на Дионис станали първите *вакханки*, последователки на главната *вакханка* (Ваг-Ка-Ан, т.е. „Родилка на сина на небето”) кравата Йо или хатор Изис. *Мойрите* се проявили и като пазителки на *Дионисовия култ* на свещената планина *Нуса*. Новият култ бил, така да кажем, актуализиран вариант на предишния, който пък пресъздавал сътворението на първия син Кронос/Ра от Гея и Уран.

Във връзка с гореказаното трябва да отбележим група от думи, основана на корена *ваг/вак*, които имат различни, но все пак близки по смисъл значения. На латински език *васса*,

ae значи „крава“, *vacula, ae* – „юница“, *vasiae* – „мома“, а на български казваме *вакло агне*. Освен това *vacuitas, vacuitatis*, се превежда като „липса“, „празнота“, „свободно място“; *vasius/vaco* – „празен“, „свободен“, „незает“; *vasiuit* – „празно пространство“. Очевидно тук става дума за свойството на утробата (*вагината*) да се запълва, пораждайки в себе си плод (нов индивид) и да се освобождава от него, раждайки го. Оттам и определението *вакханка* на Йо/Изида, или името ѝ *Vasina, ae* при племето сабини, както и името на нейния син *Вакх/Бакх*. На арабски език думата *бакара* означава „крава“, а за нас Бакх-Хар(а) – „Родилката на Хар“. В санскрит *вахана* е ездитен звяр, напр. лебедът Хамса на Брахма, орелът Гаруда на Вишну, или бикът Нанди на Шива.

Надзорник-възпитател, който бдял денонощно за безопасността и здравето на младежа, станал Силен – първородният син на Хермес. По това време той бил млад мъж, който, съдейки по името му, обладал голяма физическа сила. И тъй като следвал на всяка крачка своя възпитаник, Силен може би следва да се смята за първия личен педагог и бодигард в света. Диодор пише:

„... В походите на Дионис го придружавал също неговият възпитател и хранител Силен, превърнал се в начинател и наставник на превъзходни обичаи; на него Дионис е в голяма степен задължен за [постигането на – б. В.Й.] своите доблест и слава.”

/Диодор Сицилийски. Историческа библиотека, кн. IV, IV, 3. – Диодор Сицилийский. Историческая библиотека. Перевод, статья, комментарии и указатель Олег П. Цибенко. На сайте „Античная литература“: [http://ancientrome.ru/ antlitr/diodoros/index.htm/](http://ancientrome.ru/antlitr/diodoros/index.htm/).

Освен Силен, като неотлъчни спътници на божия син се проявили младите сатири Кисос, Сикинид, Емел и Кордак, като последните трима сътворили свои оригинални тракийски танци, назовани по имената им: *сикиниди, емелия и кордак*.

Годините течали бързо. В дивна *Тракия* Дионис неусетно възмъжал (**сн. 11, 12**). Натрупал в ума си богатството на древното знание, а в сърцето си – любов към природата и хората. На всички, с които имал съприкосновение той давал любов; от всички, които го срещали и опознавали, получавал любов. Той умее да накара околните да се чувстват волни и освободени. Ето защо започнали да го наричат Либер. Младият бик Апис, „роден от крава“, се радвал на компанията на тракийските сатири и вакханки, които носели рога, за да приличат на своя бог. /Джеймс Фрейзър. Златната клонка. Превел от английски Цветан Петков. С., Изд. „Отечествен фронт“, с. 486-488. Първо издание: Лондон, 1923/.

Снимка 11. Мраморна статуя на Дионис/Бакхус/Дажбог, като юноша, държащ рога на изобилието. Намерена в храма на Изида в античния Дион, ном Македония, Гърция. II в. сл.Хр. АМ – гр. Дион. Фото автора, 2018 г.

Снимка 12. Младият Дионис в компанията на сатири под лоза с увиснали на нея гроздове. На върха на неговия жезъл е закрепена ябълка, плодът на Дървото на познанието. А това означава, че в родната Родопа младежът е бил обучаван и подготвян за посвещение от жриците на Богинята-майка.

Горната половина от мраморна оброчна плочка, съхранявана в ИМ – гр. Панагюрище. Фото автора, 2011.

* * *

В същото време Хера управлявала спокойно владенията си. Тя била заблудена от споменатия ловък ход на Изида, която още с пристигането си в *Египет* и след скриването на малкия Хор, станала съпруга на Хадес/Сет. Припомняме, че според тогавашната традиция съпругите на починалия или загиналия цар преминавали под опеката и грижата на неговия наследник (брат). Узнавайки това, Хера решила, че детето на Изида от Зевс/Озирис е умряло, защото Хадес не би допуснал съществуването на негов претендент. И Хера и Арес не знаели, че Хор, който бил отрасъл в тайния остров на Лето сред тръстиките на *Нил*, вече се подвизава недалеч от *Олимп* – в родната си планина *Ниса*, връх в масива *Пангея*.

3. ОТКРИВАНЕ И ОБЛАГОРОДЯВАНЕ НА ДИВАТА ЛОЗА. ОБРАБОТКА НА ГРОЗДОВИЯ СОК. УПОТРЕБА НА ВИНОТО В РИТУАЛИТЕ НА БАКХУС.

„Казват, че той [Дионис – б.а.] станал откривател на лозата около Ниса, разбрал как трябва да се обработва нейния плод, пръв употребил вино и научил другите хора как да садят лоза и да правят вино, как да събират плодовете и да съхраняват виното.”

/Диодор Сицилийски. Историческа библиотека, кн. I, 15/.

И още: „Възпитан от нимфите на Ниса, Дионис станал изобретател на виното и научил хората да отглеждат грозде. Обхождайки почти цялата обитаема земя, в много страни той направил живота по-приятен и бил удостоен за това навсякъде с много почести. Пак той изобретил напитка, изготвяна от ечемик и назовавана от някои „пиво”, не много отстъпваща по благоухание на виното. Дионис научил да изготвят тази напитка жителите на онези страни, в които не може да расте грозде... За избавяне от главоболие поради прекомерно напиване с вино, той въвел обичая да се налага на главата превръзка (*μίτρα*), за което го назовали митроносец. От тази превръзка е произлязла сетне царската диадема.” /пак там, кн. IV, II, 5. – <http://ancientrome.ru/antlitr/diodoros/diod04-f.htm/>.

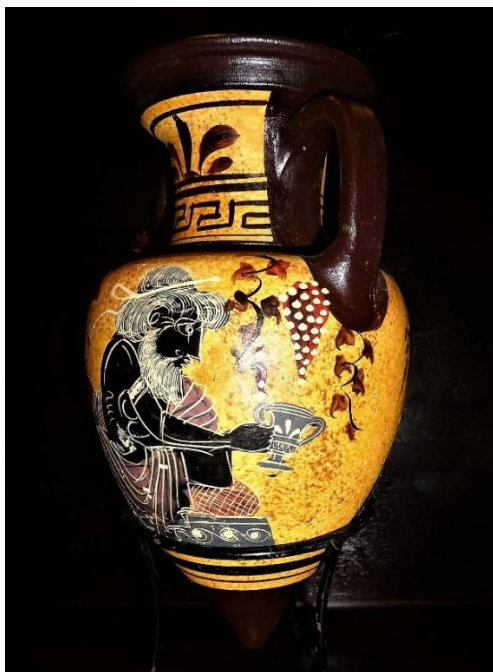
И до днес в *България* най-любим е празникът *Трифон Зарезан* – на бога на виното. На 14 февруари лозарите се коронясват един други с диадеми от лозови клончета, нарамват бъклици с вино и колективно отиват на лозята. Там старите учат младите да подрежат лозовите клонки така, че лозите хем да родят достатъчен брой гроздове, хем те да не бъдат прекалено много, за да станат гроздовите зърна едри и сладки. При зарязване всеки черпи останалите със свое лично вино, при което се повишава градусът на общото веселие.

Названието *Трифон* не е случайно: словосъчетанието Три-Ф-Он означава „Трите небесни слънца”. Визирани са тримата първи отци: Уран/Атон, Кронос/Ра и Дионис/Хор. В този случай Зевс/Озирис и Дионис/Хор явно били слети в една личност и подразбирани под името на последния. Тримата богове, последователно отъждествявани със слънцето, имали заслугата чрез излъчваната от тях светлина и топлина да вливат в гроздовия плод (**сн. 13**) своята енергия и любов, която се превръщала в сладък *ароматен гроздов сок (шира/сира)* и сетне в *опияняващо вино*.

Снимка 13. Гроздето акумулира по чуден начин в себе си любовта на бога-слънце Дионис/Бакхус.

Кървавочервеното божествено питие (**сн. 14**) изместило кръвта в жертвоприношенията с огън. Освен това жреците приготвяли три отделни напитки – мед, мляко и вино – изливани в ритуален троен скачен съд, чрез който те се смесвали в *свещена медовина* (**сн. 15**).

Снимка 14. Младият Дионис държи керамичен киликс с божествено вино, подготвяйки се съсредоточено за възлияние. Реплика на античен керамичен съд. Фото автора, 2014 г.

Снимка 15. Троен скачен съд за правене на сакрална медовина. Трите течности – мед, мляко и вино – символизират отца Зевс/Озирис, майката Йо/Изис и сина Дионис/Бакхус/Хор. Смесването им в медовина символизира сътворението на света и живота. Трите божества образуват троичния трако-славяно-български бог Троян/Тангра.

Този златен съд е част от ритуален комплект, намерен при с. Вълчитрън, област Плевен през 1924 г. Приблизителна датировка XVI-XII в. пр.Хр. Съхранява се в НИМ – София.

4. БАКХИЧЕСКИ ШЕСТВИЯ. КУКЕРСКИ ФЕСТИВАЛИ С МАСКАРАД, ВАКХАНАЛНИ И САТИРИЧЕСКИ ТАНЦИ. МУЗИКАЛНИ СЪСТЕЗАНИЯ. ДИОНИСОВИЯТ ТЕАТЪР.

Краеведът Никола Гигов, разказвайки за древните традиции на населението по хребета *Карлък*, обхващащ най-високите върхове на *Родопите*, пише:

„Празниците на бесите [жреческого племе на траките – б. В.Й.] в Родопския Олимп са се наричали карнейони – музикални състезания от 9 дни (август-септември). Тази част на планината се е наричала още Белюр планина (Бяла планина), **Нисейон или Ниса, където е светилището на Дионис** [к. В.Й.] и родината на музите...” /**Никола Гигов**. Орфей и азбуката. Издава Варненски свободен университет. Варна, 2004, с. 13/.

По хребета *Карлък* се намират артефакти, свързани с *Дионисовия култ*. В гр. *Триград* е открита бронзова статуя на Дионис с високи обувки (котурни), а край *Смолянските езера* – оброчна плоча на Митрас – синтезен образ на Дионис и дядо му Кронос. В местността

Забрал край гр. Девин е намерена пластика с фигурите на Дионис и Хермес, а в мястото Погреба край същия град – оброчна плоча с танцуваща вакханка. /Никола Гигов. Гела. Орфеево цвете. С., „Медицина и физкултура“, 1988, с. 8, 9/.

Тук се е породила сакралната традиция, известна като *Дионисови шествия*. Те се провеждали през две години и траели по три нощи. Жриците на Бакх – вакханките, разпусkali косите си, опасвали „шарени пояси от змии“. На светлината на факлите, звънливо се надсвирвали флейти, чиито мелодии били пронизвани от кънтежа на тимпани (тъпани) и кимбали (чинели). Вакханките танцували буйно по родопските поляни, сякаш се надигравали със самите богове.

Това описание имаме благодарение на Есхил (525-456 г. пр.Хр) и Еврипид (480-406 г. пр.Хр.), възхитени от красотата и волността на духа, характерна за *Дионисовия празник*.

Ценни данни дава също така Страбон (63 г. пр.Хр. – 24 г. сл.Хр.):

„15. Измислили са [тракийските жреци – б. В.Й.] имена, подходящи за флейтата и за шумовете, вдигани от кастанетите, кимбалите и тимпаните, и за призивите им, и виковете им „ев-ай“ и тъпченето с крака, и също така са измислили някои от имената, с които обозначават жреците, хоралните танцьори и прислужващите свещените ритуали, имам предвид „кабири“ и „корибанти“, „панове“, „сатири“ и „титири“, а бога нарекли Бакхус...”

/Страбон. География, кн. Десета, III, 15. – В изданието: **Страбон**. География. Кн. IX-XI. Превод от старогръцки Валерий Русинов. Институт по тракология при БАН. С., ИК „Рал Колобър“, 2008/.

От този откъс се разбира, че в *тракийските ритуали* са участвали следните групи жреци: *корибанти* – посветени на Кибела и нейния син Корибант; *кабири* – в ролите на синове-тековачи на Кабиро и Хефест; посветените на Дионис/Хор хорални танцьори „козли“ – *панове* и *сатири*; обслужващите ги *титири*.

Българският възрожденски изследовател и революционер Георги Стойков Раковски (1821-1867 г.) обръща внимание на употребяваните от *трако-българите* в култови ритуали и при война музикални инструменти, „грайни оръдия“: дудуци, кавали, рогове, тъпани, тамбури, гайди-мешници. Според него *гай*, *гайди* на персийски („zendски“) език означава „пея“, „свиря“ (музика), а *грай/гряя* на санскрит – „играя“, „танцувам“ (dance). Раковски привежда данни от „Илиада“ на Омир за тракийското племе *παίονες* („пеяни“ = *пеони*), прочуто заради *παίονες ὕμνους* (*пеонски химни*) – възторжени песни за триумфални победи. Етнонима *пеони* той свързва с българския глагол *пея*. /Ключъ българскаго языка. Отъ Г. С. Раковскаго. Написанъ въ Букурещъ 1865. Започнатъ же въ Одеса 1858. Издава Киро Стояновъ, племянникътъ на Раковски. Одесса, типография г. Ульриха, 1880. Фототипно издание на Издателство „Хелиопол“, С., 2008, с. 50/.

Споделяйки разсъжденията на Раковски, ще кажа, че *пеоните* и *граиите*, които са обитавали днешна Пернишка и Кюстендилска област – историческия край *Граово*, – са носели синонимния етноним *граовци*, навярно от *гряя/игряя*.

Впрочем, изразите *трако-българи* и *трако-пеласги* не са наш патент. Стефан Захариев – друг виден възрожденец и историк, – определя траките като „тракопеласги или тракославяни“ /Географико-историко-статистическо описание на Татаръ-Пазарджишкѣ-тъ каазъ съ една харта и таблица на различни стары памятници. Съчинено отъ **Стефанъ Захариевъ**, Т.-Пазарджиченинъ. ВІЕНА. Печатница на Л. Соммеръ и С-іе. 1870, с. 9/.

Към тълкуваната от Раковски семантика на названието на древния музикален инструмент *гайда* ще добавим следния наш анализ. Съвременната английската дума *guy/guys* (*гай/гаис*;

синоним на *boy/boys*) означава „момче“/„момчета“. Колкото и неочаквано да ни се стори, изначалната етимология и значение на тази дума е „козле“/„козлета“, поради игливостта на тези млади животни и в контекста на песните, свирните и игрите на *младите сатири* в *Дионисовите мистерии*. Защото прото-индо-европейския термин *g(h)aydos* (*гайдос*) означава „козел“; видоизменен в прото-германския език на *gaits* (*гайтс*), в старо-английския – на *gat* (*гам*), в средно-английския – *gote*, *got*, *gat* (*готе*, *гот*, *гам*), а в английския – *goat* (*гоат*). Логична е връзката (все пак става дума за *бога-козел*) с английската дума *god* (*год* = „бог“) и немската *gott*. /вж. по-подробно **Валентин Йорданов**. Етимология на хоронима Тракия. – списание Горгони, кн. 2, 2017-2018, с. 17, 18./

В пеласго-елинския език „козел“ е *τραγος* (*трагос*), но „коза“ – *γαιδара* (*гайдара*) или *γίδα* (*гида*), „козар“ – *γιδας* (*гидас*), а прилагателното „кози“/„козлов“ – *γιδίνο* (*гидинос*) или *γιδήσιος* (*гидисиос*). От *γιδας* („козар“), водача на стадото, произхожда съвременната дума *guide*, която французите произнасят като „гид“, а англичаните като „гайд“. Испанският аналог е *guia*, в множествено число – *guiadas* /**пак там**/.

Родопският Карлък, свещената зона на богиня Гея, на сина ѝ Сокар/Кронос/Ра, на внука ѝ Зевс-Амон/Озирис, на правнука ѝ Дионис/Бакхус/Хор, е динамичният център, от който техните потомци *беси* („пастири“) разнесли наблизко и далеч първичната матриархална традиция, която ще наречем *култова доктрина на Богинята майка Пан-Гея*, явяваща се основа на всички митологии по света. В България до днес се практикуват три архаични церемониални обичая: *кукери*, *нестинари* и *закичването на мартеницата*. Тук ще обърна внимание само на първия от тях, поради свързаността му с настоящата тема.

Обичаят на *кукерите* е предпролетно шествие-карнавал през *Сирната седмица* (седмата седмица преди Великден, падаща се обикновено през януари или февруари) на мъже в овчи и кози кожи, големи бронзови звънци и чанове на кръста, а на лицата – страшни рогати маски (**снимки 16, 17, 18, 19**); размахващи заплашително дървени саби, боядисани в червено, сякаш преследват някого. /**Никола Гигов**. Гела. Орфеево цвете..., с. 5-7/.

Снимка 16. Кукерски носии от района на гр. Смолян. РИМ – гр. Смолян. Фото автора, 2010 г.

Снимка 17. Кукер-мечка на Международния кукерски фестивал „Сурва“ в гр. Перник – януари 2011 г. Фото автора.

Снимка 18. Кукери очакват реда си, за да дефилират пред публиката на Международния кукерски фестивал „Сурва“ в гр. Перник – януари 2011 г. Фото автора.

Носените от тези кукери конструкции са високи 2-3 метра и тежат около 20 кг. Направени са от дърво и са украсени с много и най-разнообразни пера, препарирани диви или домашни птици, и дори лисици. Петелът е бил ипостаза на Отеца, лисицата (барс, пантера, леопард) – на Дионис, козята козина и козите рога – елементи на козела Пан (Уран, Кронос или Дионис), а перата от птица – специален символ на сина Ра (Кронос), тъй като символизират лъчите на слънцето.

Звънците и хлопатарите (предметни символи на Богинята), окачени по телата на кукерите, имат всевъзможни форми и размери, като достигат до 60 кг. Шумът, произвеждан от танцуващите кукери, освен че е оглушителен и многопластов, изважда слушателите от обичайното им душевно състояние и ги потопява в особен транс: появяват се чувство за лекота и радостна възбуда, а действителността сякаш се отдалечава и минава на заден план. Това може би разкрива една трудно забележима човешка характеристика – енергийната, – която явно се влияе от определени вибрации.

Снимка 19. Изобилие от кукерски маски на специалния базар на Международния кукерски фестивал „Сурва” в гр. Перник – януари 2011 г. Фото автора.

Те наистина имат за цел да прогонят от къщите злите духове, асоциирани с отиващата си зима, студа и болестите. За да отворят пътя на добрите духове на идващата пролет, носещи слънце, топлина и здраве.

Точно тогава замръзналата почва се пробива от първото, най-ранно цвете, магичния предвестник на пролетта – *кокичето* (сн. 20). То има формата на *кука* (кукерски пастирски жезъл), а бялото му цветче има формата на *гугла*. Забележете, че думите *кукер*, *кукла*, *гугла*, *кука* и *кокиче* са сродни; обединява ги коренът *кок/кук/гуг*.

Снимка 20. Първото пролетно цвете, кокичето. Фото автора, 2012 г.

Местните хора наричат *кукерите пeсяци*, а празника им – *Песпонеделник*, *Куков* или *Кукеров ден*. Етнографът Христо Вакарелски отбелязва, че от *Гелското плато* кукерската традиция се е разпространила, през *Бачково* и *Куклен*, чак до *Карлово* и *Панагюрище*. И пак оттук тя тръгва и на юг – към *Елада* и *Египет*. В *Асеновград* през седмицата на Сирни заговезни има кукерски карнавал, като маскираните са наричани „карнавали” или „под образ”. Названието *Песпонеделник* идва от носещите маска на куче – алюзия към бог Анубис, – наричани *кинокефали* или *песоглавци* (сн. 21).

Снимка 21. Исус Христос сред езичници кинокефали, т.е. песоглавци. Миниатюра в Киевския псалтир, 1397 г.

Друг изявен център на кукерската традиция представляват селищата в полите на *Странджа планина*. И тук празникът започва в понеделника след Сирната неделя, под името *Песпонеделник* или *Кукер*. Първо се извършва *обличане на главния кукер* в дреха от седем животински кожи, препасване с тежки чанове и хлопатари. Той носи *голям дървен фалос* и прът, на който са закрепени катранени парцали. Свитата му се състои от *кукерова баба* и *кукери* с дървени „окървавени“ с червена боя мечове и страшни рогати маски. /**Стоян Райчевски**. Календар и обредност в Странджа и Източна Тракия. С., Изд. „Захарий Стоянов“, 2016, с. 70-75/.

Отделно се избират *цар и царица*, облечени в хубави носии. Царят носи дисаги с жито и царица, крудир с вино и бакърено тасче. Около тях шетат слуги и пазачи.

Двете групи обхождат селото, викайки страшно и произвеждайки оглушителен меден звън, за да прогонят студа, болестите и злото, които се спотайват тъдява в последните зимни дни. Сред писъка на гайди и думкането на тъпани, кукерът белязва с катран портите на къщите: магически знак, отпъждащ злото. Царят хвърля в двора пред всяка къща шепа зърна, с пожелание за берекет през идната година; също така черпи с вино стопанина и стопанката, те пък се отблагодаряват с дребни дарове.

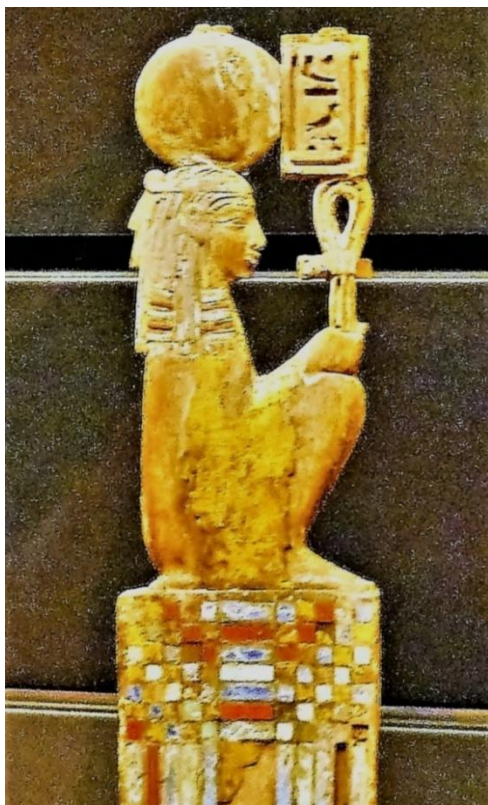
В това време на *улицата се върти кукерско хоро*, а кукерът шеговито преследва младите булки с дървения си инструмент (*фалос*) при всеобщия смях на присъстващите. Този обреден реквизит и извършваното с него сексуално представление несъмнено са *елемент от дионисовите вакханалии*.

Следва още една сцена в същия дух: *кукеричката ражда*. Тя се качва на голяма черница и започва да пищи, имитирайки родилни болки. Кукерът намира стара жена баячка (акушерка), която пристига с дървено корито, поставя го под качилата се на черницата кукеричка; последната пуска носеното от нея малко кученце и то, падайки в коритото, излайва. Тълпата извиква: „Роди се детето!“

Последният ритуал очевидно възпроизвежда раждането от божията майка Йо/Изис на божия син Дионис/Бакхус/Хор (**снимки 22, 23**).

Снимка 22. В дясната част на изобразителното поле: Изидражда Херу (Хор). Релеф от Двойния храм на Собек и Хор в Ком Омбо, Южен Египет. Фото Елисавета Александрова-Зангелми.

Снимка 23. Статуетка на Изида в молитвена поза. Артефакт от Египет, съхраняван в Лувъра в Париж, Франция. Фото автора, 2012 г.

Родилната поза на Изида (вж. предната снимка) е била трансформирана в молитвената поза на кукера/кукерицата, т.е. на жреца/жрицата. След смъртта на биологичното тяло, то било поставяно в същото клекнало или свито положение, наричано малко по-различно – хокер.

Следователно древните са обръщали специално внимание на раждането и смъртта – преходните състояния на душите, свързани с циклите на биологичните тела.

Когато шествието завърши ритуалния обход на селото, на мегдана *главният кукер изорава с рало бразда около храма*, а царят наръсва и засява в нея жито. Отново се играе хоро, но сега то е общоселско – голямо и тържествено /**пак там**, с. 76-88/.

Според нас в първичната основа (борбата между добро и зло) на *Кукерския карнавал* е залегнало съперничеството, стремежът за надмощие между братята титани Хелиос I /Мардук/Ра, Кронос/Кеб, Япет/Енки и Океан. Кронос надделял и получил властта над света.

По-късно този сюжет бил напаснат върху борбата между добрите отци на боговете и хората Зевс/Озирис и Дионис/Хор, свързвани с плодовитостта, плодородието и изобилието на пролетта, и, от друга страна – злия дух Хадес/Сет, отъждествяван със зимата, студа, глада, болестите и смъртта. Така старите ритуали на Кронос били съчетани с новите мистерии на Зевс-Дионис, едно развитие и обновяване на *Слънчевия култ*.

Но каква е връзката между древните *кукери* и бог Ре?

Нека разтълкуваме сакралната дума *кукер*:

Кукер – Кук-Ер – Кук-Ре , т.е. „Маг [магьосник] на Ре”,
„Преобразяващият се Ре”

Думичката *кук* в древността е имала значенията *преобразител*, *магьосник*, т.е. „умеещият да променя нещата, околните хора и себе си”. Нейна съвременна версия е английската дума *cook* (произнася се „кук”) – готвач, също и сродните думи *cooker* (произнася се „кукър”) – готварска печка, и *cooking* („кукинг”) – „готвене”. В латинския език „готвач”, „пекар” е *coctor*, *coctura* означава „готвене”, „печене”, а *coquina* – „кухня”. В италианския терминът е почти същия – *cucina*. Приготвянето на храна в миналото се е считало за магическо действие, защото са се смесвали специфични растения за постигане на вкусни ястия, за което били нужни специални познания. Направихме паралел с манастирските кухни *магерници*, *манджа* и други термини, произхождащи от *магия* („майка Гея”).

Латинските думи *соссит* („пурпур”), *соссипус* („пурпурен”), както и пеласгийската *коккίνοσ* („червен”, „ален”; елинската дума за „пурпур” е *порфира*), показват връзката на жреците-кукери с Майката и Отеца. В божествено-жреческо-царския цвят *пурпур* са смесени цветовете символи на изначалните богове: ярко-червения цвят на Отеца-слънце/небе и тъмно-синия цвят на Майката-земя/вода.

Впрочем *пастирският жезъл*, носен и от египетските фараони, също има формата на кука. Забележете българската дума *кука*, идентична с *кук* (*маг*), *кукер* и *хокер*. Интересна е думата *кукла* – Кук-Ла, Кук-Ал, означаваща на свещения език „Магът на Бог”. Очевидно *първите кукли в света* са маскираните тракийски жреци – *кукерите*.

Други нарицателни имена: *кука* – приспособление с форма на пастирски жезъл; *гугла* – пастирска шапка; *кукла* – обреден великденски хляб във вид на женска кукла или две съединени спирали; *кукулник* – обреден великденски кравай с червено яйце; *кукалка* – „вяра”; *кукара* – „едър младеж”; *кукарджо* – „седянка за предене”; *кукарец* – „кълвач”; *кокили*; *кукуряк*; *кукувица*; *кукумявка*; *кукуда* – „юмрук”; *кукуль* – „конусовидно възвишение”; *кукул* – вид монашеска качулка; *кукуледа* – връхна овчарска дреха с качулка; *кукумара* – „калинка”; *кукуруз* – „царевица”; *кукуру!* – викът на кукерите; *кукуругу* – песента на петела при изгрев слънце /**Български етимологичен речник**. Съст. В. И. Георгиев, Ст. Илчев, Й. Н. Иванов, Д. Михайлова, В. Анастасов, Уте Дукова, Л. Димитрова, Т. А. Тодоров. Свезка XIX-XX (Том III). КРЕС-КУТРИ. С., Изд. на БАН, 1980, с. 82-113/.

Топоними: *Куклен* – село край гр. *Пловдив*; *Кукуш* – град в *Македония*; *Кукутени* – село в окръг *Яш*, *Румъния*.

Тук е важно да отбележа и *Кукулкан*, крилатият бог слънце-дракон на *маите*, на когото те построили на полуостров Юкатан, в древния град Чичен Ица, прочутата девет-степенна пирамида *Кукулкан*, ориентирана точно към северния магнитен полюс, с оглед празниците и ритуалите на пролетното и есенното равноденствия. Вярвали, че тогава духът на бога се спуска от небето в *Шибалбу* (*Ада* – света на хората) по небесната стълба – стъпалата на пирамидата – и в знак на почит жреците го умилювали с жертвоприношения.

* * *

Шествия, фестивали, карнавали, танци... В центъра на *Дионисовите мистерии* обаче бил *театърът* – синкретична сплав от няколко изкуства – поезия, музика, хор, танц, драматично действие. Участващите актьори, които пеели, танцували, рецитирали и пр., не плащали данъци и не служели като войници. Диодор пише:

„Дионис станал също така изобретател на свещените лицедейски състезания, учредил театрите и създал системата на музическите представления, а освен това, благодарение на него се появили хора, свободни от обществени повинности, а също занимаващи се с определен род музическо изкуство [музикално изкуство – б. В.Й.] във военните походи.

Впоследствие били създадени музическите съобщества на можещите [τεχνῖται, т.е. „технитай” – б. В.Й.], причастни към изкуствата, свързани с Дионис, като той освободил от налози посветилите се на такъв род дейност.” /Историческа библиотека, кн. IV, V-4/.

Лицедейските състезания отначало включвали различните жанрове: поезия, песен, хор, танц, драматургия, но през класицизма били ограничени до провеждане само на конкурс между драматичните представления (между авторите на поставените драми). Играели се на арената/сцената на *Дионисовия театър*, около статуята на бога и неговия жертвеник, на който стоял *корифейт* – диригентът на хора.

Много по-късно, между VIII-VI в. пр.Хр., херметичният култ на Дионис бил освободен от храмовете и се разпространил в цяла *Елада*. По времето на Пизистрат (600-527 г. пр.Хр.) в Атина били учредени *Великите Дионисии*, вследствие на които е популяризиран *античният театър*, съпътстван от споменатия *драматургичен конкурс*, в който се състезавали Есхил, Софокъл, Еврипид, Аристофан, Менандър и други със свои трагедии и комедии. /**Никола Гигов**. Гела. Орфеево цвете..., с. 10, 11/.

Тук ще обърна внимание на няколко колективни изпълнения, наименувани с хорически имена.

Например българският народен танц *хорó*, характерен с интересната си хореография. Играчите, пременени в древни носии, уловени за ръце, образуват правилен кръг, който се върти по часовниковата стрелка. Те спазват различни стъпки и подскоци, според вида на *хорото* за различните региони на *България – Дунавско, Пайдушко, Дайчово* и пр.

Изглежда в древността *хорóто* е било сакрален танц, изпълняван от *хорците (жреците)*. Самата фигура на въртящото се *хорó* моделира въртящото се слънце.

Древната традиция се радва на съвременно развитие. През 1906 г. в България е основано обществото *Бяло братство*. Негов лидер е философът Петър Дънов (1864-1944 г.), посветен в древните тайнства. Дъновистите, които обожават природата и природосъобразния начин на живот, се събират на високопланинска поляна рано сутрин, при изгрев слънце, облечени в бели роби (цветът на жреците), за да изпълнят ритуалния танц *хорó*. Те твърдят, че по време на танца усещат лекота, извисяване и прилив на енергия. „Бялото хоро” е елемент от комплекса ритуали, включени през 1934 г. в *Паневритмията на Дънов*, целяща да приобщи участниците към ритъма на Вселената. Тази система включва 28 упражнения, в които се комбинирали мелодия, текст и пластични движения (танц). По-късно са добавени упражненията „Слънчеви лъчи” и „Пентаграм”.

Организацията и символиката на „Бялото хорó” подсказват съобщност със *Слънчевия култ* и боговете Уран/Атон, Кронос/Ра, Зевс/Озирис и Дионис/Хор, както и със *синкретичното първоначално изкуство*, съпътстващо *тракийските мистерии*.

Продължаваме с думата *хòр* – групово вокално изпълнение на жреци-хористи. В „Книга на Тот” /с. 9/ се разказва за демонстрация на старите *офити* пред обучавани *неофити* в Египет. Пак преди изгрев слънце и пак облечени в бяло, всички се подредили в полукръг пред каменна статуя – представяща седнало божество, в състояние на медитация. В мига, когато слънцето се показало иззад планината и огряло статуята, всички заедно запели монотонно в такт, следвайки тоновете от нотната стълбица, следния текст:

„Озирис, Озирис, Всемогъщ владетел,
изпрати отговор на моления син.
Изис, Изис, Велика майко,
изпрати отговор на моления син.

Хорус, Хорус, Божествений дух,
който законите иска да държи...
... който в любов към красотата се събуди,
любов и красота го обгръщат...”

/Книга на Тот. – В: [http://www.spiralata.net/kn_bul/book_of_toth.zip./](http://www.spiralata.net/kn_bul/book_of_toth.zip/)

В отговор гранитната статуя неочаквано започва да вибрира и издава звънящ тон.

От шествията на младия Дионис (Хор) из *Тракия* с неговата свита, състояща се от шумно свирещи на своите инструменти и танцуващи вакханки и сатири, е останала думата *оргия* – Ор-Гия, т.е. „Хор и Гея”, символизираща емоционална освободеност. Народният инструмент *дудук*, малък брат на *кавала*, имал по-старо название – *курай*, – ползвано и до днес в *Украйна*.

Сакралната хорова традиция влизала в комплекта на херметичните мистерии в *Тракия*, *Елада* и *Египет*. Повече се знае за нея от времето на античността, когато стават публично достояние и се радват на голям успех *поезията*, *трагедията* и *хорът*.

Хор на жреци-хористи е имало пред статуята на Дионис в *Дионисовия театър*. Впрочем в античната *трагедия* ролята на народа (потомците на Дионис), като съвкупен образ на главното действащо лице, както и гласът на *съдбата*, била изпълнявана от *хор* (колективна вокална група). *Хорът* се състоял от 12 до 15 мъже, които пеели *дитирамби* в чест на бога. *Трагедията* се е играела на *арената* на *амфитеатъра* – кръглата *орхестра* – мястото на *хора*, в чиято централна част били поставяни олтарът и статуята на Дионис (т.е. Хор). На трако-пеласгийски език, неправилно наричан днес гръцки, думата *τραγωδια* е имала значението „Ода за козела”, от *τραγος* („трагос”) – „козел” и *ωδη* („оде”) – „ода”, „песен”. Нашето тълкуване на *трагедия*, по правилата на свещения език, е Т[а]-Ра-Ге-Дея, или „Атон, Ра и Гея, богиня”.

Думата *комедия* е съставена аналогично от *κομμη* (кумец) и *ωδη* (ода): „Ода за кумеца”.

По-късно християнството по същия начин въвежда в храмовете черковни *хорове*, комплектовани от млади момчета, надарени с мелодични гласове.

Ще се отклони за малко към *дитирамба* – похвална, тържествена песен, вид хорическа лирика, изпълнявана от два ролеви участника: колективен – *хор* (потомците на Дионис) и индивидуален – *рецитатор* (самият Дионис). Тази диалогична форма на *дитирамба* породила *сатиричната драма* (с актьори *сатири*) и *трагедията*.

През VII в. пр.Хр. тържествата, посветени на раждането на Дионис, в това число и изпълняваните там *дитирамби*, били вече част от народната традиция. За да се превърнат в утвърден обичай, те явно известно време преди това са били освободени от религиозното табу на херметичните *Дионисови мистерии*, практикувани в древността в затворения кръг на жреческите колегии и аристокрацията.

Поетичните текстове на *дитирамбите* са имали за тема раждането на бога-слънце Епаф/Дионис/Хор от сърната-кошута-коза-кобила-крава (хатор) Йо/Изис. Названието *дитирамб* – διθυράμβος – е сглобено от думите διθυ (*дете*) и ρομβος (*ромб*), и означава „Дете на ромба”. Това отново е една мистична фраза, на пръв поглед неясна, обаче тя носи своя дълбок таен смисъл, свързан със сътворението на божествената и човешката раса. Защото *ромбът*, като плоска геометрична фигура, както и сдвоената откъм основата *двойна пирамида* или *двоен конус* (*могила/курган*), като обемни фигури, са най-древните символи на *Утробата* (*Храма*). Казано разбираемо за днешния човек: в свещения термин *дитирамб*, *детето* е божият син Дионис/Бакхус/Хор, а *ромбът* – неговата майка Йо/Изида.

Божият син се раждал превъплътен във вида съответно на еленче, козле, конче, биче, но и в младо вино *шири/сипи*. Терминът *шири*, означаващ „божият син“, идва от египетското име на отца му *Siri/Osiri* (трако-елинският Зевс). Подредените в слънчев кръг (*хорó*) *хористи* били облечени в еленови или кози кожи и, колективно речитирайки и пеейки *свещените дитирамби*, танцували, размахвайки в оргиастичен транс *тирсове* – дрянови криваци с навити около тях лозови клонки с тежки гроздове.

Жезълът *тирс* на пастиря имал и друго название – *гѐга*. Артистичните среди в комедийно-сатиричния жанр ползват и днес термина *гег*, с който се означава майсторски изиграно от актьора кратко действие (трик) и слово (виц), целящо да предизвика комедиен ефект, неочакван смях. Очевидно първите скечове били играни от *сатирите* и *мимелонките* на Дионис. По същия начин се е зародила и *пантомимата*, играна в ритуала от *пановете*.

Привеждам група трако-пеласгийски термини, свързани с музиката, танца и хоровото пеене, които, заедно с целия комплекс на *Дионисовите мистерии*, били пренесени в *Елада* от Орфей, тракийски цар и Дионисов жрец: *χορῳδία* (хорпсидия) – „хор“ (хоров състав); *χορος* (хорос) – 1. „хор“, 2. „танц“; *χορικός* (хорикос) – „танцов“, „хоров“, „хороводен“; *χορεία* (хореиа) – „група“; *χορευμα* (хоренма) – „играене на хоро“, „танцуване“; *χορευτής* (хорентис) – „танцьор“; *χορευτρία* (хорентрия) – „танцьорка“; *χορευω* (хорено) – „танцувам“, „играя хоро“; *χοροπηδία* (хоропидима) – „скачане, живо подскачане“; *χοροπηδω* (хоропидо) – „подскачам ритмично“; *χορδή* (хорди) – 1. „струна“, 2. „тетива“; *χοροστάτω* (хоростато) – „възглавявам“ (църковна служба).

Във връзка с темата за театъра е важно да обсъдим понятието *хорá* (*χωρά*), разисквано в Платоновия диалог „Тимей“, чиято същност е дискутирана от съвременните философи Юлия Кръстева, Жак Дерида, Джеймс Салис, Михаил Ямполски, Мария Маргарони. За тях *хорá* е недостъпно, невидимо, аморфно, неуловимо пространство или поле, което обаче възприема, отпечатва и съхранява ейдосите, иначе непостижими за нашите сетива. Освен това, чрез повторение-припомняне, *хорá* предпазва паметта от амнезията на архетипните знания, реактивира изначалната памет на расата. В дискурса на херметиката на устните митове и на последващите писмени текстове, на които *хорá* дава среда за проявление, тя пак си остава непроницаема, безрефлексна, безстрастна, пасивна и девствена.

Самият източник на тази философска дискусия – Платоновия диалог – е сякаш по-ясен в обяснението на тези абстрактни и отвлечени категории:

„...По-рано ние разграничихме два вида [първопричини на *Сътворението* – б. В.Й.], а сега трябва да разкрием и един трети. За предишното ни изложение двата вида ни бяха достатъчни: предположихме, че единият е образецът, който се схваща с мисъл и е винаги тъждествен със себе си, а вторият е подражание на образца и има рождение, и е зрим. Тогава не разграничихме трети вид, понеже сметнахме, че двата са достатъчни. А сега изглежда, че разговорът ни ни принуждава да се заемем да изясним с думи този трети труден и тъмен за разбиране вид. Каква същност... има той по природа? Предимно... приемаща всяко рождение, подобно на кърмачка...

И така понастоящем трябва да си представим мислено трите рода: това, което се ражда [копието, образът – б. В.Й.]; това, в което се ражда [*хорá* – матричното място, където образите се копират – б. В.Й.]; това, по чийто образец се създава раждащото се [бога, идеята, оригинала, образца – б. В.Й.]. Действително подхожда да оприличим приемащото на майка, образца – на баща, а природата между тях двете – на дете... Родът, който ще приема всички видове неща [т.е. *хорá* – б. В.Й.], трябва да бъде във всички форми... Но ако кажем, че то

е някакъв вид невидим, лишен от форма, всеприемащ, но самият той участващ в мисленето по някакъв най-труден и най-мъчно разбираем начин, ние няма да излъжем.”

/Платон. Тимей, 48 d; 49 a; 50 c, d, e; 51 a, b; вж. и 51 c, d, e; 52 a, b, c, d. – В изданието: Платон. Диалози. Т. IV. Превод от старогръцки Георги Михайлов, Богдан Богданов, Цочо Бояджиев, Донка Марковска. С., Изд. „Наука и изкуство”, 1990/.

Несъмнено виждаме в действие Платоновата дуална онтология за идеите и техните сенки (образи). Към нея е въведен допълнителен медиаторен елемент *хорá* – вместилището-носител на отпечатъците на идеите, без той да трансформира базовия модел на Платон за устройството на света. /**Валентина Маринова**. Опитът с радикално Другото и неговото място в съвременните артистични техники. Дипломна работа за магистърска степен към катедра „История и теория на културата” на Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски”. – списание **Горгони**, кн. 5, 2022-2024, с. 289-294/.

Възможна е и друга хипотеза за смисъла на понятието *хорá*, ако го разгледаме в контекста на *Дионисовия театър* и неговото главно действащо лице *хорът*. Там *хорът* е посредникът между херметичното съдържание на мистерията (сакралната идея) и съзнанието на публиката (демоса). Очевидно *хор* и *хорá* са идентични като смисъл и функция, а не само по названието си. *Хорът* е именно топоса, в който се отпечатват неразбираемите и непостижими идеи на мистерията в разбираеми и постижими за демоса образи/копия; дитирамбите (поетичните реплики) на *хора* са именно вербалното средство за довеждане на символиката на трансцендентните идеи до човешкото съзнание.

Обръщаме внимание на термините, с които са означени понятията *хор* и *хорá*. Тези термини без съмнение са дошли от египетското име Хор на бога, когото траките и елините наричали Дионис. Какъв е пътят на Хоровото име от *Египет* до *Елада*? Заслугата не е на Солон, дядото на Платон, защото по негово време (VI в. пр.Хр.) античният театър е бил в поредното си възкръсване от хилядолетната традиция на *Дионисовите мистерии*. Целият комплект на мистерииите, включително театърът, е бил донесен в дълбока древност в *Елада* от Дионисовите жреци и тракийски царе Орфей и Евмолп, които са пребивавали известно време в *Египет*. В град *Тива*, *Беотия*, култът бил възприет от Кадъм и неговите потомци, които служели по свещените книги на Орфей, изписани ситно върху букови дъсчици. В град *Елевзина* култът бил упражняван неотменно от тракийския жречески клан на Евмолп и сина му Елевсин, а по съседство и атиняните участвали в тържествата и всенародното шествие в чест на Деметра, Персефона, Якхос и Дионис.

5. ПОТОМЦИТЕ НА ДИОНИС И НА НЕГОВИТЕ БРАТЯ АПОЛОН, ХЕРМЕС, ХЕФЕСТ, ЯКХОС (ЗАГРЕЙ), И ПЕЛАСГ. ПРОИЗХОД НА ТРАКИЙСКАТА ЖРЕЧЕСКО-ЦАРСКА КАСТА.

През V век пр.Хр. Херодот в своята многопластова „История“ разказва наученото от него за народите в древния свят: египтяни, етиопци, юдеи, вавилонци, перси, мидийци, финикийци, троянци, фриги, хети, скити, траки, македони, елини и др.

Той отделя специално внимание на сакралната традиция, грижливо изпълнявана и пазена хилядолетия наред от жреците на посочените народи. За траките пише следното:

„ ... От боговете [траките – б. В.Й.] почитат единствено Арес, Дионис и Артемида, но царете им, отделно от останалите граждани, почитат най-вече Хермес, единствено в него се кълнат и твърдят, че самите те са негови потомци.“

/Херодот. История, кн. V, § 3, 7, 8. – В изданието: **Херодот. История. Кн. IV-IX.** Превод от старогръцки Петър Димитров. С., Държавно издателство „Наука и изкуство“, 1990/.

Херодот вероятно е получил исторически данни за траките в полисите на брега на Бяло море, от потомци на тракийски царски род, извеждащи родословието си от бог Хермес. Синове на Хермес, които обитавали Беломорска Тракия, Тесалия и Македония (защото той имал и други деца), са били Абдер, Миртил, Силен и Еврит. Знаят се и синовете на Силен: Астрей, Леней, Марон и Фол.

Навярно източникът на Херодот за произхода на тракийските царе е жрец или цар на някой от полисите Абдера, Маронея или Енос – основани от Хермесови потомци. Оттук и Херодотовото твърдение за тракийските царе, че носят кръвта на бог Хермес.

Сатирите, придружавали Дионис (Хор) по време на неговия поход в Етиопия, Индия и Скития, за който пишат Диодор и Ариан /**Диодор Сицилийски**. Историческа библиотека, I, 17-20; **Ариан [Луций Ариан]**. Описание Индии [Indike]. Дополнение к „Поход Александра Великого“ [Anabasis Aleksandru]. Перевод Сергей П. Кондратьев. – В: Вестник древней истории, № 2, 1940, с. 230-263/, са споменати поименно в съчинението „Деяния на Дионис“ на Нон Панополитански (IV – нач. на V в.): Астрей, Ламис, Леней, Ленобий, Лик, Марон, Напей, Орест, Ойстър, Пемений, Петрей, Пилай, Проним, Скиртос, Терей, Тереспонд, Тиас, Флегрей, Хемон, Хюбсикер. Половината от тях са синове на Борея, Хермес и Силен – обитатели на Тракия. /**Нон Панополитански**. Деяния на Дионис, X, 400, 401, 427; XI, 121; XII, 98, 191; XIV, 100-114; XVIII, 315-318; XIX, 200; XXX, 135; XXXVI, 291. – В: **Νόννος. Διονυσιακά: NONNOS. DIONYSIACA.** With an English translation by William Henry Denham Rouse, Litt. D. Mythological introduction and notes by Herbert Jennings Rose, M. A., professor of Greek University of St. Andrews. And notes on text criticism by Levi Robert Lind, Ph. D. In three volumes. III. Books XXXVI-XLVIII. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press. London, William Heinemann LTD. MCMXLII/.

По моите генеалогични проучвания тракийската жреческо-царска каста произлиза не само от сина на Мая Атлантида Хермес, както пише Херодот, а от още петима негови братя – синове на Зевс, родени от различни богини: Аполон, син на Латона; Хефест, син на Хера; Якхос/Анубис, син на Персефона/Нефтида; Пеласг, син на Ниоба; Дионис/Хор, син на Йо/Изис. Освен божествената кръв на техните майки Латона, Хера, Мая, Персефона, Ниоба, Йо, в жилите на тракийската аристокрация течала и кръвта на Зевсовите дъщери, богините на съдбата – трите мойри Клото, Лахезис и Атропа, – както и кръвта на многобройната челяд на Посейдон и Хадес, братя на Зевс. Така че, поради кръстосаните бракове между братя, сестри и братовчеди, почти всички представители на клана на Кронос могат да се смятат за праотци на тракийските царе.

Обаче, важно е да се знае кой ръководел парада: кой е бил най-почитаният в мистерииите на култа, както от аристокрацията, така и от народа!

Това, разбира се, бил най-малкият Зевсов син Дионис/Бакхус, който наследил властта над света, по волята на своя отец Зевс – царят на боговете и хората. Полубратята (по баща) на Дионис – Аполон, Хермес, Хефест, Якхос и Пеласг – никога не са му оспорили това право, дори са му помогнали да отстрани силните претенденти за престола Хадес и Арес.

След царуването на Дионис/Хор, което продължило 300 години /според царския списък на египетския жрец Мането: **Maneto's old Chronicle**. The Reign of the Gods (Problems with extant fragments). – <http://www.atlantisquest.com/Manetho.html/>, основните центрове на цивилизацията били наследени от неговите потомци: от дъщеря му Либия – внукът му Бел станал цар на Вавилон, а внукът му Агенор – цар на Финикия. Синове на Бел: Египет, цар на Египет; Данай, цар на Либия; Кефей/Цефей, цар на Абисиния (Етиопия). Синове на Агенор: Тасос, цар на о. Тасос; Кадъм, цар на Тива в Беотия; Киликс, цар на Киликия; Феникс, цар на Финикия (след Агенор); Европа, царица на о. Крит.

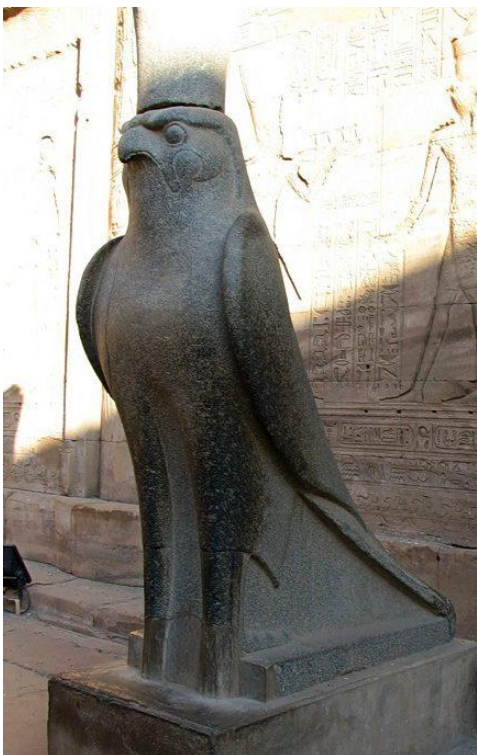
Втората Хорова дъщеря Лизианаса / Су Анас / Аби Байгул заминала да цивилизова Далечния Изток и създала държава на езерото Байкал и р. Амур. Синът ѝ Иджик основал империята Хон („Синовете на слънцето“) /**Бахши Иман**. Джагфар Тарихи (Историята на Джагфар). Свитък от български летописи. 1680 година. Под ред. на проф. А. Пантев. С., 2005, с. 14, 41, 286, 287/. Той се явява родоначалник, от който произлизат управляващите династии в Азия: на българските канове, японските императори, китайските императори, монголските владетели, индийските махараджи. /**Димитър Съсьлов**. Пътят на България. С., ИК „Кибеа“, 2004, с. 34-37. Първо издание 1936 г.; **Петър Добрев**. Името българин: ключ към древната българска история. С., ТАНГРА ТанНакРа, 2002, с.76-78; **Същият**. Сага за древните българи. Прародина и странствания. С., ИК „Кама“, 2005, с. 59-67/.

В Стария свят северните земи, тогава по-неблагоприятни за живот, били владени от потомците на другите божествени кланове, които кланът на Кронос изместил от топлия и плодороден Златен полумесец: например титанът Понт, синът му Нерей, както и Океанидите Дорида, Евринома и Ахелой, заселили крайбрежията на Пропонтида и Евксински Понт (Черно море); Борей (внук на титаните Понт, Крий и Хиперион) и синът му Хемос владеели цялата планинска зона на Балкана и Средна гора; титанът Тартар и синовете му – историческата област Тартария в Трансилвания; а Кроносовият брат-близнак Хелиос /Велес (скотовъдеца) и потомците му организирали цивилизацията на Волга и Урал, наричана по-късно Скития Магна.

Как Дионис/Бакхус/Хор е установил контрол върху своята родина Тракия?

Когато царственият божи син Дионис/Хор пораснал и възмъжал, поискал от чичо си Хадес/Сет да се оттегли и да освободи узурпирания от него престол на Хоровия баща Зевс/Озирис. След отказа на Сет, Хор го победил в една ожесточена война, проведена в Египет, вследствие на която младият бог получил прозвищата *Херу* (*Херос*) и *Херак/Герак*, т.е. „Героят“. Само с 200 войни, благодарение на технологията на желязото, предоставена от дядо му Кронос/Ра, Хор погубил огромната армия на Сет (около една мириада = 10 000 бойци). Херодот и Диодор отбелязват, че първият Херакъл е бог, живял преди „повече от десет хиляди години“, а вторият е смъртен, син на Амфитрион и Алкмена, с истинско име Алкид, който живял преди Троянската война. /**Херодот**. История. Кн. I-III. Превод от старогръцки Петър Димитров. С., Изд. НИ, 1986, кн. II, 44, 45; **Диодор Сицилийски**. Историческая библиотека. Перевод, статья, комментарии и указатель Олег П. Цибенко. На сайте Античная литература: [http:// ancientrome.ru/antlitr/ diodoros/index.htm](http://ancientrome.ru/antlitr/diodoros/index.htm); I, 24/.

Впрочем в старобългарския език *герак* означава „сокол“ – птицата на Хор (сн. 24, 25), която в следващите епохи била опитомявана и ползвана за царски лов. Очевидно след тези паметни в древността битки, соколовото превъплъщение на бога *Херу*, *Херак*, *Герак* придобило нов смисъл – могъщ войн, *Херос*, *Херой*, *Херакъл*. Така богът-слънце станал Непобедимото слънце – Sol Invictus (сн. 26 а-б).

Снимка 24. Гранитна статуя на Хор, като сокол, пред храма на Хор и Сет в Ком Омбо, Египет. II в. пр.Хр.

Снимка 25. Керамична фигура на бога-птица (Хор като сокол), украсена с двоен ромб и свастика. Гълъбник, България, ранен неолит (края на VII – нач. на VI хил. пр.Хр. РИМ – гр. Перник. Фото автора.

Снимка 26 а-б. Антониан на император Проб. **Лице:** Марк Аврелий Проб (276-282 г.). Надпис IMP C M AVR PROBVS P F AVG. **Опако:** Митрас, сол инвиктус, т.е. „Митрас, непобедимото слънце“, удържа две бойни колесници с по два коня. Надпис SOL IN VICTO. Монетарница Сирмиум, Панония. Фото автора.

Херосът – богът-конник (**сн. 27, 28**) – бил най-почитаното от траките божество. Същото важи и за българите в Азия: те считали за свой баща бога-войн *Хорс/Хурса* или *Сиявуш*, сияйният конник /**Борислав Иванов**. Сиявуш – бог сияен конник. С., ИК „Новата цивилизация“, 2013, с. 7-53/. Индийците го тачели под името *Сива/Шива* или *Сурия* (**сн. 29**),

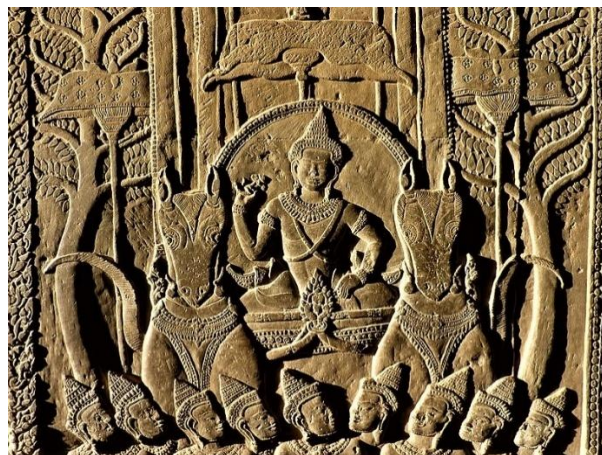
а славяните – като *Святовит* или *Свентовит* („Витяз на светлината“) /Йорданес. О происхождении и деяниях гетов. Getica. Москва, 2001. – Електронна публикация: <http://www.krotov.info/acts/06/iordan/iordan01.html/>.

Снимка 27. Сребърна плочка с позлата от Летница – част от конска амуниция. IV в. пр.Хр. НАИМ – гр. София. Сцената изобразява Тракийския конник в галоп, държащ златна фиала и преследван от вълк.

Снимка 28. Тракийският херос прегазва враг, преобразен като лъв. Елемент от Луковитското съкровище. IV в. пр.Хр. ИМ – гр. Ловеч.

Снимка 29. Анкор Ват. Релеф, посветен на бог Шива в конска колесница, приветстван от своя народ. Любопитни са коничните шапки на бога-пастир и неговото паство.

По времето когато Дионис/Хор, „справедливият отмъстител“ – „нетх атеф“ (стела на Метерних, **сн. 30**), победил злия Сет и си възвърнал бащината власт над света, Тракия била владяна от Ликург, издънка на расата на исполините. Когато божият син пристигнал от Египет в Тракия, водейки своята свита от сатири и вакханки, Ликург имал неблагоприятното да изпрати тайно в Родопите преследвачи на Дионисовите „кърмачки“ (т.е. вакханки), като няколко от тях дори били убити. Дионис не могъл да понесе това светотатство, извършено в свещената планина Ниса – родното му място, където вече действало неговото прочуто прорицалище, ръководено от полусестрите му (по баща) – трите богини на съдбата (мойрите). Дионисовите бойни съратници, неуязвими поради железните си брони, заловили исполина Ликург и го разпънали между четири коня: може би това е първата ритуална екзекуция чрез конска сила (конят бил главният зооморфен образ на божия син). Тогава Дионис поверил пастирството над траките на верния си приятел Харопс, когото за целта посветил в тайните на собствените си мистерии, ръкополагайки го за върховен жрец-цар на Тракия. /**Диодор Сицилийски**. Историческа библиотека, III, 65, 4/.

Снимка 30. Детайл от стелата на Метерних, Египет, IV в. пр.Хр. Централно стои Хор, с плетка отдясно и шапка-маска на Птах, стъпил върху крокодил (Сет), държащ лъв, козел, змии и скорпиони. Това е демонстрация за надмощие и контрол над злите божества. Край Хор, стъпили върху змии са неговите съюзници: майка му Изис (Хатор), дядо му Ра като сокол (Сокар) и брат му Тот като ибис.

След време Харопс предал това богато наследство (Дионисовия закон и философска доктрина) на внука си Орфей, тъй като, по стечение на обстоятелствата (бягството на дъщерите на Данай в Елада, преследването им от синовете на Египт и смъртта на последните), Харопсовият син Еагър бил избран да заеме овакантия египетски престол. Херодот пише: „Лин на египетски се казва Манерос. Египтяни ми казаха, че бил единствен син на първия цар на Египет...“ /**Херодот**. История, кн. II, 79, 81/.

Египтяните не знаели, че освен Лин, Еагър имал още един син – Орфей. Макар да не произхождал от бога, но бидейки негов жрец, Еагър станал първият човешки цар на Египет, поради прекратяване божествения род на Египет, внук на Дионис/Хор.

Орфей царувал в Тракия, проявявайки се като благ пастир и оставяйки голямо писмено наследство. Но той допуснал грешка, предавайки на финикиеца Кадъм, цар на гр. Тива в Беотия, Елада, тайните *Дионисови мистерии*. Това ужасно според култовите норми деяние предизвикало вакханките, при завръщането на Орфей в Родопите, да го разкъсат и разчленят, предизвиквайки не само физическата, но и душевната му смърт. Властта над Тракия поел Тегирий, за когото данните са много оскъдни, но който вероятно е божествен потомък от жреческото съсловие на бесите.

* * *

През IX хил. пр.Хр. боговете, нуждаейки се от работна ръка, създали и „отгледали“ съществото клонинг или човек (т.е. човек) в т. нар. *Едем* или *Рай* – историческата област, позната в онази епоха под името *Джазира* (Джа/Га-Сира, т.е. „[Мястото за добив на] Сирата на Гая“; има се предвид храната, добивана от плътта на Земната майка). Това свещено място се намирало в зоната на изворите на реките Тигър и Ефрат, Южна Анатолия. /вж. **Валентин Йорданов**. Заселването на Тракия през VII хилядолетие пр.Хр. – списание **Горгони**, кн. 2, 2017-2018, с. 115-168/.

Там съвременните археолози откриха първоначалния ареал на еднозърнестия лимец. Вероятно там са били разположени и първите овощни градини, за които се говори в Библията. В продължение на около две хиляди години човешката популация бързо нараснала. В средата на VII хилядолетие пр.Хр. обаче, застудяване и последвало засушаване предизвикало нейната миграция на север, към гостоприемна Тракия /**пак там**/.

В Тракия анатолските преселници заварили друг етнически субстрат – част от потомците на своите създатели (Кронос и синовете му Посейдон, Зевс и Хадес), а именно на споменатите: Дионис (Бакхус), Хермес, Хефест, Нерей, Борей, както и на синовете им Силен, Музей, Евмолп, Ахелой, Хемос, Лин, Орфей и останалите, изброени малко по-горе. От тяхното божествено потомство вече се била формирала авторитетна жреческа каста, която образувала две сплотени родопски племена *беси* (песи = „пастири“) и *сатри* (сатири). /**пак там**/.

Етническото сливане между жреческото съсловие (*бесите* и *сатрите*) и паството им – придошлите от Анатолия човеци: *земеделците имен* и *скотовъдците синд* – било въпрос на време. Всъщност *бесите* и *сатрите* са местните древни божествени и цивилизовани европейци, които променили (обогатили) генома на пришълците-хора, а не някакви хипотетични ловци-събирачи – диви наследници на *Homo neandertalensis*. Теорията за последните е изведена от авторите S. Hansen (2004), M. Budja (2005), M. Seferiades (2007), B. Cunliffe (2008). /**Харалд Хаарман**. Загадката на Дунавската цивилизация. Откриването на най-древната високоразвита цивилизация в Европа. Превод от немски Иван Златев. С., ИК „Борина“, 2015, с. 23-26, 34, 35/.

В дълбока древност обитаващите Тракия мисти ползвали понятия с корен „муз“, като „музически представления“ и „музическо изкуство“, за които пише например Диодор (~90~30 г. пр.Хр.; повтарям този цитат поради важноста му, с нов мой коментар):

„Дионис станал също така изобретател на свещените лицедейски състезания, учредил театрите и създал системата на музическите представления, а освен това, благодарение на него се появили хора, свободни от обществени повинности, а също занимаващи се с определен род музическо изкуство [изкуство, в което е вплетена музика – б. В.Й.] във военните походи. Впоследствие били създадени музическите съобщества на можещите [τεχνῖται, т.е. „технитай“ – б. В.Й.], причастни към изкуствата, свързани с Дионис, като той освободил от налози посветилите се на такъв род дейност.”

/Историческа библиотека, кн. IV, V-4. – В електр. издание: Диодор Сицилийский. Историческая библиотека. Перевод, статия, коментари и указател Олег П. Цибенко. На сайте Античная литература: <http://ancientrome.ru/antlitr/diodoros/index.htm/>.

Трите музически изкуства – поезията, музиката и танца, – поради абстрактността им се смятали за висши и с тях се ангажирали жреците и аристокрацията. Дейностите *техно*, свързани с преработка на материалната среда, като *архитектура*, *строителство*, *скулптура* и *всички занаяти*, минавали за по-обикновени, макар че и те са давали възможност за изява на човешкия дух, оставяйки ни изключителни шедеври.

Театърът възникнал в кръга на *Дионисовите мистерии* като обединяващо ядро – синкретична сплав на музическите изкуства – поезия, музика, хор, танц, драматично действие. Актьорите, които пеели, танцували, рецитирали, а това са дейности, произлезли от херметичните ритуали на култа, не плащали данъци и не служели като войници.

Уточняваме, че тук се говори за дълбока древност, когато *Дионисовият театър*, бидейки част от комплекса на *мистериите*, бил игран само в затвореното съсловие на жреците и аристократите. Много по-късно, едва в VI век пр.Хр., той бил изваден от списъка на херметичните забрани и станал достъпен за цялото общество от свободни граждани.

Възродителната сила на Дионисовите, Кабировите, Корибантовите и Елевзинските мистерии цивилизовала и обединявала обитателите на Балканите. Благодарение на това идейно „оръжие“ – консервираните по удивителен начин древни традиции, стопанство, религия, фолклор, култура и език, – траките съумяли да се справят с деградивните външни влияния. /по-подробно вж. **Валентин Йорданов**. Към дискусията относно бохаирския език и писмо. – списание **Горгони**, кн. 2, 2017-2018, с. 270-308/.

6. ДЕЛАТА НА ТРАКИЙСКИТЕ ЙЕРОФАНТИ ХАРОПС, ЕАГЪР, ОРФЕЙ, ЛИН И ЕВМОЛП В ТРАКИЯ, ФИНИКИЯ, ИНДИЯ, ЕТИОПИЯ, ЕГИПЕТ И ЕЛАДА.

Евмолп царувал над равнинна *Тракия* с център древния град *Пулпудева* (сетне *Евмолпия*, *Филипопол*, а днес *Пловдив*). По време на неговото управление там живеело цяло съзвездие от божествени потомци. И не само това. Те били обособени по родове и познавали своите родословия, които образували пет от десетте фили на града: *Дионисеис* (*Дионисеиди*), *Кендрисеис* (*Кендрисеиди*, т.е. *Аполониди*), *Хераклеис* (*Хераклиди*), *Евмолпеис* (*Евмолпиди*) и *Орфеис* (*Орфеиди*). /схема на *ita savea* на градския театър със секторите на филите вж. в

Николай Шаранков. Бележки и допълнения към няколко надписа от Филипопол. – В: **Годишник** на Археологическия музей – Пловдив. Т.IX/2. Пловдив, 2004, с. 158/.

Тази обществена структура на града се запазила до Христово време, че и дори в първите векове на римско управление. Във *Филипопол* най-почитани били Дионис и Аполон Кендрисос. Техни атрибути били поставени върху пиластрите на входа на стадиона, като покровители на Питийските и Кендрисийските игри. Храмът на Дионис е увенчавал единия от трите хълма – *Таксимтепе*, а храмът на Аполон – *Джендемтепе*. Както споменахме, цял сектор от театъра бил запазен за филата *Дионисеиди*. На агората са открити керамични антефiksi, представлящи маски на Дионис; те украсявали фасадната част на покрива на портика. Артефактите с неговия образ са многобройни и разнообразни. Богът е гол или покрит с еленова кожа, във високи ботуши, носещ тирс, грозд или лозова клонка, придружаван от Пан, Силен, вакханки, сатири и пантери. Понякога язди пантера, или се вози заедно с Херакъл в колесница, теглена от пантери. Осем композиционно-иконографски типа са изобразени върху отсечените в местната монетарница монети от Траян (98-117 г.) до Елагабал (218-222 г.). /**М. Мартинова-Кютова.** Култът към Дионис във Филипопол. – В: **Годишник** на Регионалния археологически музей – Пловдив. Т.XI. Пловдив, 2009, с. 169-171/.

Ще кажем нещо за често споменавания Орфей (**снимки 31, 32**). Според едната версия за неговия произход, Орфей и брат му Лин били синове на речния дух Еагър и музата на епическата поезия Калиопа, дъщеря на Зевс и Мнемозина; а според другата – на Еагър и Тамириада, правнучка на Аполон. Майка им била жрица на Аполон. /**Едуар Шуре.** Великите посветени. Обзорен очерк на тайната история на религиите: Рама, Кришна, Хермес, Мойсей, Орфей, Питагор, Платон, Иисус. Пълен съвременен нов превод от оригинала: „КнигоЛюбие“. С., Изд. „Вселена“, 2020, с. 32. Първо френско издание: **Eduard Schure.** Les Grands Initiés. Strasbourg Cedex, 1889/.

Снимки 31, 32. Изображение върху кратер, намерен в античния град Гела, на остров Сицилия. V в.пр.Хр., Берлински музей. На увеличения детайл се вижда изписан два пъти сакралният епитет на Орфей *канос* – „певеца“. /вж. **Александра Делова**. Орфическото учение. – В: http://bg.netlog.com/alexandra_delova/.

Харопс, баща на Еагър и дядо на Орфей и Лин по бащина линия, всъщност предал на потомците си ценното духовно наследство на Дионисовите мистерии, тайнства и оргии. Сведения за неговото възцаряване е записал Диодор:

„ ... Когато Дионис се готвел да премине с войската си от Азия [*Мала Азия* – б. В.Й.] в Европа, се сприятелил с Ликург, царя на траките при Хелеспонта. След като Дионис превел най-напред бакханките в уж приятелска страна, Ликург заповядал на войниците си да нападнат бакханките и да избият всичките. Но Дионис, като научил за измамата от един местен жител на име Харопс, уплашил се, понеже войската му била на отвъдния бряг и малко от приятелите му били минали заедно с него. Затова той отплавал тайно от Ликург при войската си. Ликург нападнал менадите в тъй наречения Нисион [планината *Нуса* – б. В.Й.] и избил всичките. Дионис обаче превел войската си и победил в бой траките, уловил Ликург жив, ослепил го и, като го изложил на всякакви мъчения, разпънал го на кръст. После предал тракийското царство на Харопс, като награда за стореното от него и го научил на тайнствата в мистериите. Синът на Харопс [Еагър – б. В.Й.] наследил както царската власт, така и предадените тайнства на мистериите. Тях пък Орфей научил от баща си – Ойагър.”

/Диодор Сицилийски. Историческа библиотека, III, 65, 4/.

Постъпките на участниците в тези събития могат да бъдат разбрани при едно внимателно четене на Диодоровия текст. Източникът на Диодор явно е бески жрец: толкова древни случки са предадени достатъчно точно. Ще коментирам накратко текста, поради античните и съвременни опити да се наложи мнението, че Дионис не е тракийски бог и че планината *Нуса*, в която е роден, не се намира в *Тракия* /вж. напр. **Иван Венедиков**. Митове на българската земя. Кн. III. Раждането на боговете. Второ изд. Стара Загора, 1997, с. 180-182/.

В § I. 1 разглеждам подробно преमेждията на Йо/Изис по раждането на Дионис и опазването живота на детето ѝ – наследник, по волята на Зевс, на световния престол. Дионис не идва за пръв път в *Тракия*. Тя е неговата родина. В нея той изживял щастливо юношество,

прочувайки се като млад бог на виното и бакхшването. Горния текст отразява негово посещение в *Тракия* след успешна война с чичо му Хадес/Сет и възвръщането на бащиния трон. Сега Дионис дошъл от *Египет* в *Тракия* в качеството му на господар на света, с конкретна цел: да установи по божествения обичай в родната си планина *Ниса* в *Тракия* реформирана версия на *Слънчевия култ* – своите собствени мистерии, които да заменят почитания до негово време древен култ на Тан/Уран, Гея и Кронос/Ра (Тан-Г-Ра, *Тангра*, или Т-Ра-Гея, *Тракия*).

В самото начало на Диодоровия текст виждаме, че Дионис дошъл при Ликург с добро и разчитал на добра ответна воля. Господарят Дионис/Хор, който поставял владетели на разни земи и народи, не е възнамерявал да сменя Ликург, затова оставил отряда си и преплавал *Хелеспонт* с няколко приятели и жриците-вакханки. От контекста личи, че Хор, след споразумение с Ликург, е останал на крайбрежието с няколко мъже, вероятно в Ликургово имение. Така той не могъл да види погрома над вакханките, извършен от войници на Ликург в планината *Ниса*, до която те междувременно били стигнали. За печалната случка тихо му съобщил очевидецът на погрома Харопс, навярно местен жрец на родопското племе *кикони*. Тъй че Харопс не е просто „местен жител“, както се изразява Диодор, а ревностен тракиец с потекло, пазител на култа, който при това, навярно бил пратен при Дионис от разтревожената от насилието над вакханките киконска общност.

Измамата на тракийския цар Ликург, който се преструвал на приятел, ужасила Дионис. Още по-зле изглеждало посегателството срещу жриците на култа, за което прошка не можело да има. Ликург безумно сринал собствената си съдба.

Дионис тайно се върнал при бойците си, почиващи на малоазийския бряг на *Босфора*. Сега трябвало да влезе в ролята на владетеля Хор – на справедливия, но суров при необходимост съдия („крилатия оценител“). Ликург получил възмездна присъда, а киконът Харопс – духовната и светска власт над *Тракия*, бидейки посветен в тайните на новоустановените *Дионисови мистерии*. След време постът на *архемист* бил наследен от Еагър, син на Харопс, и най-сетне от Орфей, внук на Харопс.

Аполодор също разказва за тези събития, с известни разлики. Според него мястото на тази случка не е *Хелеспонт*, а *Беломорието* – край устието на р. *Струма*. Ликург, син на Дриант и цар на тракийското племе *едони*, което владеело долината по долното течение на *Струма*, пленил вакханките и сатирите на Дионис, но богът успял да избяга, гмурвайки се в морето. Скоро обаче земята на *едоните* станала безплодна; те разбрали, че това се случва заради гнева на боговете срещу Ликург, който си позволил да посегне на младия бог. Тогава самите *едони* разпънали царя си Ликург между четири коня.

Дриант, баща на Ликург и предпотопен цар на *едоните* в *Беломорска Тракия* и *Македония*, произхождал от митичния род *лапити*, т.е. *исполини*, които обитавали *Тесалия* /*Омир*. Илиада, кн. I, 260-271. – В изданието: **Омир**. Илиада. Превели от старогръцки Александър Милев и Блага Димитрова. Второ издание. С., Изд. „Народна култура“, 1971; **Кръстьо Мутафчиев**. Номо Sapiens за произхода на Номо Sapiens. Част II – История на прабългарите. Враца, Изд. „Гуторанов и син“, 1993, с. 18, 19/.

Възможно е войнственият Дриант да е син на бога на войната Арес.

В „Илиада“ /VI, 130-140/ също се споменава за измамата на Ликург и наказанието му.

Семейството на Орфей, чрез дядо му Харопс, е имало щастието да бъде удостоено лично от Дионис с наследствената привилегия да излъчва *хиерофанти* или *архемисти* (върховни жреци), които да пазят и направляват развитието на *Дионисовия култ*.

Дори името Орфей е посветено на патрона Дионис/Хор: Ор-Фей, [X]ор-Дей, т.е. „Бог Хор“. Пълната форма – Орфеус – е аналогична: Ор-Феус, [X]ор-Деус, т.е. пак „Бог Хор“.

Античните *Дружества на посветените* в тайнствата на Дионис в *Тракия*, оглавявани от *архемисти* /**Иван Венедиков**. Митове на българската земя. Кн. I. Медното гумно на прабългарите. С., Изд. „Наука и изкуство“, 1983, с. 158/, очевидно са идейни наследници на жреческо-бакхическата общност от дълбока древност. Тя била диференцирана на няколко колегии, изпълняващи различни култови дейности. Една от колегиите в тази сложна йерархия е била на *пастирите-буколоси*, водени от *архебуколос*.

Всеки един *буколос* – Бук-Лос = Бук-Сол, т.е. „Слънцето-бук [Дионис]” – вършел благородната работа на *пастир* чрез *слово* и *книга* (*бук*), т.е. като учител-книжовник. От дървото *бук*, което се явявало растителната ипостаза на Дионис/Хор, жреците на бога, какъвто например е бил Орфей, изготвяли в *Родопите* книгите на *Бакхическата доктрина* (*мистерии*) – ситно изписани трилистни дипляни или три дъсчици, свързани чрез медни халки като тройна икона, за да се затварят чрез сгъване и прибират в кедрови сандъци.

Родът на Орфей, както и той самият, царувал над тракийското племе *кикони*. Възможно е *киконите* да са етно-клон на *бесите*, защото Кик-Он, Гиг-Он, означава „Жезли [пастири] на слънцето”, а *беси*, т.е. *песи* – „пастири”. Земите на *киконите* обхващали планината *Родопи* (дн. *Източни Родопи*). Столицата им *Сикон* е наричана още *Ортагур* (античният град *Марония* /за последните топоними вж. **Хекатей Милетски** (~540-479 г.пр.Хр.). Земеописание, фр. 159, съхранен в „Етника” на Стефан Византийски (VI в.); **Плиний Стари** (23-79 г.). Естествена история, кн. IV, 11, 18/.

В планината *Родопи* младият мист Орфей усвоил от дядо си Харопс *свещеното знание*, а по-късно направил свои собствени преписи върху споменатите книги от букови дъсчици.

Орфей бил познат на гражданите на *Пулпудева* под епитетите *апистос* („писмен”), *мусикотатос* („композиращ”) и *софос* („мъдър”); уважавали го като създател на музиката, поезията, мистерии и астрологията. В намерените надписи се споменава за функционирането на поетична школа, имената на поети и музиканти, както и състезанията между тях, включени в *Кендрисийските игри* (посветени на Аполон Кендрисос и Музагет – водача на деветте музи). Статуя на Орфей е красяла филипополския форум. Негов образ има върху местни монети от времето на Антоний Пий (138-161), Септимий Север (193-211) (**сн. 33**), Каракала (211-217) и Гета (209-211). /**Н. Шаранков, С. Чернева-Тилкия**н. Животът на античния Филипопол. – В: **Годишник** на АМ – Пловдив. Т.IX/2, 2004, с. 78-80/.

Снимка 33. Орфей, седнал върху скала, омайва цялата природа с лира и плектрум. Изображение върху опако на бронзова монета на римския император Септимий Север (193-211), монетарница на град Филипопол, провинция Тракия. Надпис: ΦΙΛΙΠΠΟΠΟΛΕΙ-ΤΩΝ.

Източник: <https://www.wildwinds.com/coins/greece/thrace/philippopolis/i.html/>.

Специално внимание на важната роля на Евмолп и Орфей в древния свят е отделил Лукиан (~120~180 г.) от *Самосата, Сирия*, в диалога си „Роби-бегълци”. Произведението било написано и четено пред публика във *Филипопол* през зимата на 165/166 г. В него дъщеря на Зевс, в ролята на Философия, разказва за своето шестване по света, при което е разпространявала *знанието*:

„Първо се отправих към индийците, най-големия народ на света, и лесно ги убедих да слязат от слоновете и да се присъединят към мен. Така едно цяло племе – брахманите (съседи на нехреите и оксидраките), ми се подчиняват и живеят според моите правила, почитани от всички околни народи, а умират по невероятен начин...

Та след брахманите веднага се насочих към Етиопия, после слязох към Египет, свързах се с тамошните жреци и пророци, и ги обучих в божествените дела. След това се качих към Вавилон и посветих халдеите и магите; после оттам към Скития, а сетне към **Тракия**, **където към мен се присъединиха Евмолп и Орфей, които изпратих пред себе си в Гърция: първия – Евмолп, който научи от мен всичко за божественото – за да ги въведе в мистериите, а втория – за да ги привлече с музиката на своите песни. Скоро и аз последвах техните стъпки** [к. В.Й.]”

/Лукиан от Самосата. Роби-бегълци. Превод от старогръцки **Николай Шаранков**. – В: **Годишник** на Археологическия музей – Пловдив. Т. IX/2, с. 104/.

Става ясно, че Евмолп е бил учителят на елините по теория на *мистериите*, макар че името му означава „Хубаво пеещия“, а Орфей е осигурявал музикалния им съпровод на седемструнната си лира. „Всяка от седемте струни отговаря на едно от състоянията на човешката душа, съдържа закона на една наука и на едно изкуство.” /Едуар Шуре. Великите посветени..., с. 21/. Освен това Орфей „въвел при пеенето съпровод на китара: неговото пеене привеждало в движение дървета и скали” /Аполодор. Митологическа библиотека, Книга Първа, III, 2/. Но като знаем, че първичното култово изкуство е било синкретично – обединявало е в цялостно действие реч (поезия), музика, танц и костюми, – то очевидно двамата философи са работели заедно в един екип, с цел обучение на непосветената елинска аристокрация.

* * *

Какво знаем за Орфеевия брат Лин? Той се прочул като поет и музикант: негов специалитет била тъжната „лунна поезия” /**Никола Гигов**. Орфей и азбуката. Издава Варненски свободен университет. Варна, 2004, с. 45, 46/.

Херодот му е посветил един абзац във втората си книга:

„ ... Между религиозните обичаи, достойни за споменавање, е особено забележителна една песен, химнът в чест на Лин, който се пее във Финикия, в Кипър и другаде.; има различно име според това, кой народ го пее; приема се че е един и същ с този, който елините пеят и наричат „В чест на Лин”; така че между многото и различни неща, свързани с Египет и предизвикали учудването ми, беше и това, откъде египтяните са взели този химн в чест на Лин. Изглежда, че го пеят открай време. Лин на египетски се казва Манерос. Египтяни ми казаха, че бил единствен син на първия цар на Египет, че умрял без време и египтяните го почели, пеейки тези оплаквателни песни...

... Египетските обичаи си приличат с мистериите, наричани **орфически**, и с **бакхическите**, които са египетски, а също така и с **питагорейските**... [к. В.Й.]”

/Херодот. История, кн. II, 79, 81/.

Бакхическите мистерии „са египетски“ и „си приличат с мистериите, наричани орфически“, не само защото Дионис/Бакх е роден и отраснал в *Тракия*, а сетне е царувал в *Египет* под името Хор, но и защото *Тракия* била люлката на *Светото семейство*, откъдето преди много хиляди години „зелените соколи“ Хелиос/Ра и Кронос/Геб колонизирали и цивилизовали *Египет*. С други думи културната инвазия от *Тракия* към *Египет* датира отпреди времето на Дионис/Хор. Затова съвсем естествена е приликата между тракийската и египетската версия на бакхическите и орфическите мистерии, както и разпространението на музикалното наследство на Лин в *Тракия*, *Египет*, *Финикия*, *Кипър*, *Елада* и пр.

„Лин на египетски се казва Манерос..., син на първия цар на Египет“.

Какво са казали египтяните на Херодот? Че Лин е живял в голяма почит в *Египет* под името Манерос! И че бащата на Лин и Орфей – Еагър – е бил **първият цар на *Египет*!**

Но нали преди Еагър господари на *Египет* са били боговете Дионис (под името Хор), Зевс (под името Озирис), Кронос (под името Геб), Уран (под името Атон)?

Освен ако Еагър се явява първият небожествен владетел, първият представител на царете-полубогове, записани в отделна група от египетския жрец Мането в известния негов „Царски списък“. Еагър е син на Харопс, а Харопс бил посветен в *мистериите* лично от бог Дионис, без да е кръвно свързан с клана на Кронидите. Харопс е живял в *Тракия* и спасил от Ликург вакханките на Дионис; внукът му Орфей е царувал над *киконите*, бидейки същевременно върховен жрец на Дионис в *Тракия*; липсват данни за дела в *Тракия* само относно Харопсовия син Еагър, очевидно той не е живял там.

Следователно, много вероятно е Еагър да е станал първи човешки или полубожествен цар на *Египет*, след асимилирането на божествената раса в многобройната човешка популация. Според мита за Данаидите, синовете на Египт (тогавашния владетел на *Египет*) поискали да сключат брак с дъщерите на Данай (царя на *Либия*). Последният обаче предпочел да напусне своето царство и да емигрира в *Арголида*, търсейки защита от тамшния цар Пеласг. Но Пеласг и аргосци не могли да спрат войската на Египтовите синове. След кратка битка старият Пеласг отстъпил на север към *Атина*, а град *Аргос* бил превзет. Състояло се колективно сватбено тържество. Обаче в тъмната брачна нощ победителите – синовете на Египт – били коварно заклани от съпругите им данаиди, по заповед Данай. Единствена Хипермнестра се смилила над красивия Линкей, когото жителите на град *Аргос* единодушно издигнали за свой цар. /**Николай Анатолиевич Кун**. Старогръцки легенди и митове. Преведе Никола Мънков. С., Изд. „Наука и изкуство“, 1967, с. 96-98/.

Ето как в този исторически момент в *Египет* неочаквано се прекратила божествената царска линия: Хор, Либия, Бел, Египт и неговите синове, последния от които – Линкей – станал цар на *Аргос*. По волята на съдбата, най-подходящият кандидат за овакантия престол на *Египет* се оказал тракиецът Еагър – наследствен архемист на бог Дионис/Хор.

Това бил само един от етапите на споменатата културна инвазия от север на юг, извършена в този случай от тракийски родовити иерофант: към *Елада*, при Кадъм в град *Тива*, осъществена от Орфей и в град *Елевзина* – от Евмолп, син на Музей; към *Египет* – от Еагър и сина му Лин, наречен там Манерос.

* * *

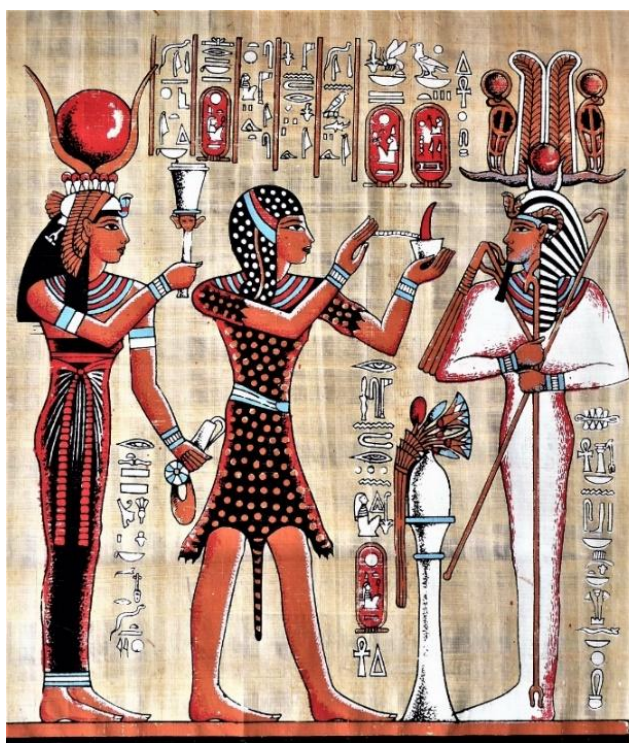
Възникналите в *Тракия* *Дионисови мистерии* намерили добра почва в останалия свят. Плутарх (~46~127 г.), посветен в египетските култови практики и техен очевидец, описва част от Дионисовия ритуал, пренесен от *Тракия* в *Египет*:

„... Нека оставим настрана онова, което не бива да се казва, но онова, което жреците правят явно, когато погребват Апис [бяло-черният бик Апис бил считан за ипостаз на Дионис/Хор – б. В.Й.] и носят тялото му на носилка, по нищо не отстъпва на бакхическите шествия; защото и еленови кожи си връзват, и тирсове носят и използват виковите и движенията на участниците в оргиастичните шествия в чест на Дионис.” /Плутарх. За Изида и Озирис, 35. – В изданието: **Πλουταρχος. Ισις και Οσιρις. Εισαγωγή-Μεταφράση-Σχολία: Αθανασιος Α. Τσакνακης.** ΒΙΒΛΙΟ ... βάρδια. Εκδοτική Θεσσαλονίκης, 2005/.

В този текст на Плутарх отчетливо проличава идентичността между египетския Хор, в ипостазата на Апис, и тракийския Дионис.

Другият посветен в египетската херметика елин, Диодор Сицилийски (~90-35 г. пр.Хр.), обяснява символиката на еленовата и леопардовата кожа (сн. 34):

„Някои казват, че той [Озирис-Дионис – б. В.Й.] бива изобразяван с наметало от еленова кожа поради пъстротата на звездното небе.” /Историческа библиотека, I, 11. – В: **Диодор Сицилийский.** Историческая библиотека. Перевод, статья, комментарии Олег П. Цибенко. На сайте Античная литература: <http://ancientrome.ru/antlitr/diodoros/index.htm/>.

Снимка 34. Представата на древните за *чашата-утроба* според Хелиополската версия на „Книга на мъртвите”, или „Текстове на пирамидите”. Папирусно копие. Фото автора.

Тази сцена съдържа два последователни кадъра: А. Изида като Семела, облечена в леопардова кожа и държаща в чаша фалоса на Озирис пред неговата мумия; Б. Зад Семела отново Изида, този път като Хатор – с рога и слънце между тях, държаща чаша, в основата на която се подава главата на Харпократ – малкия Хор.

В първия кадър чашата символизира утробата на Изида с проникналия в нея фалос на Озирис, който я е оплодил и по този начин превърнал в Семела („осеменена”). Вторият кадър, когато от основата на чашата, т.е. вагината на утробата, се подава главата на Харпократ, показва раждането на Баг Хор – „божия син Хор”. Изида вече става божия майка-кърмачка – хатор.

След *Египет*, и *Елада* била облагородена от теистично-философското учение на Дионис/Бакхус/Либер – скритата есенция на неговия тракийски култ. Сетне това учение се разпространило в *Анатолия (Мала Азия)*, *Месопотамия*, *Ариана*, та чак до *Индия*. Ето какво пише античният географ Страбон (64 г. пр.Хр. – 23 г. сл.Хр.) за музиката, съпътствала *Дионисовите мистерии*:

„17. Заради своята мелодия, ритъм и инструменти цялата тракийска музика е смятана за азиатска. И това е ясно, първо, от местата, където са били почитани Музите, защото **Пиерия, Олимп, Пимпла и Лейбетрон в древни времена са били тракийски места и планини, макар днес да ги владеят македоните; и също така Хеликон е била посветена на Музите от траките, заселили се в Беотия** [к. В.Й.], същите, които посветили пещерата на нимфите, наречени Лейбетриди [„освободени” – б. В.Й.]. И отново онези, които са посветили вниманието си на музиката в древни времена, са наречени траки, имам предвид Орфей, Музей и Тамирис [внук на Аполон – б. В.Й.]; и Евмолп също е получил името си оттам [от *Тракия* – б. В.Й.]. А онези писатели, които са посветили цяла Азия, чак до Индия, на Дионис, извличат по-голямата част от музиката оттам [от *Тракия* – б. В.Й.].”

/Страбон. География. Книга Десета, III, 17. – В изданието: **Страбон**. География. Кн. IX-XI. Превод от старогръцки Валерий Русинов. Институт по тракология при БАН. С., ИК „Рал Колобър”, 2008/.

7. ДИОНИСОВИЯТ КУЛТ ПРЕЗ АНТИЧНОСТТА.

Данни за родовата аристокрация на Тракия в периода I-III в. могат да се добият от названията на секторите в античния театър на град Пулпудева/Филипополис/Тримонциум, които археолозите откриха изписани върху самата *ina cavea* на амфитеатъра. От десетте сектора, предназначени за десетте фили на античния град, пет носят божествени имена: Дионисеиди, Кендрисеиди (т.е. Аполониди), Хераклеиди, Евмолпиди и Орфеиди.

В театъра няма отредено място за клана (филата) на бог Хермес. Разбира се, колони с бюстове и атрибути на Херакъл и Хермес са украсявали градския стадион, на който са се провеждали традиционните спортни игри /**Н. Шаранков**. Бележки и допълнения към няколко надписа от Филипопол. – Годишник на Археологическия музей – Пловдив. Т.IX/2. Пловдив, 2004, с. 158; **Н. Шаранков, С. Чернева-Тилкиян**. Животът на античния Филипопол. – пак там, с. 77-80; **М. Мартинова-Кютова**. Култът към Дионис във Филипопол. – Годишник на Регионалния археологически музей – Пловдив. Т.XI. Пловдив, 2009, с. 169-171/.

Присъствието на статуи на Хермес в стадиона се дължи на това, че той е създател на древната палестра (спортно училище) и е смятан за покровител на спорта и спортните състезания.

Трябва да отбележа, че трите главни хълма на Тримонциум са били посветени съответно: Таксим тепе – на Дионис; Джендем тепе – на Аполон; Небет тепе (или Музеев хълм) – на Музей и сина му Евмолп. В антично време там са функционирали храмове на посочените божества.

На реверса на една от монетите на император Антоний Пий (138-161 г.), сечена в монетарницата на Филипопол, е изобразен бог Дионис, държащ тирс и рог на изобилието, като богът е ограден с надпис **ΦΙΛΙΠΠΟ ΠΟΛΕΙΤΟΝ (сн. 35 а-б)**.

Снимка 34 а-б. Фолис на Антонинус Пиус (138-161 г.), монетарница Филипопол. Лице: глава на императора надясно. Опако: бог Дионис/Бакхус, държащ, с благоволение към императора, венец, тирс и рог на изобилието. Надпис ΦΙΛΙΠΠΙΟ ΠΟΛΕΙΤΟΝ. Фото автора.

Големите тракийски градове Пулпудева, наричан също Филипопол (дн. Пловдив) и Бесапара (дн. руини край гр. Пазарджик) са влизали в равнинната територия на *жрческото племе беси*, които иначе обитавали предимно планинският ландшафт на Родопите, Рила и Пирин.

В тракийските градове най-дейните жители организирали *Дионисови спейри* – дружества на посветените в мистериите на Божия син. Йерархията на всяка спейра състояла от *главен спейрарх*; *нартекофор* – отговорник за свещените тирсове; *краниарх* или майстор на дряна, от който изработвали свещените тирсове; *три бакхе* – менади или вакханки, опитомителки на змии; *лихна* – осветителка на свещената кошница за младеенеца; *ликнофора* – носачката на свещената кошница с младеенеца; *трима курети* – танцьори и биячи на кимвали; *семиофор* – носач на фалическият образ на Бакхус, според местните предпочитания нарисован на хоругва или издялан във вид на дървена статуя. Тържествените шествия служели като носталгичен рефрен и съпреживяване на героичните приключения на майка Рода (Изис/Йо/Ниса) и нейния син Род (Хор/Бакхус/Дионис) – в името на цялото общество.

Формата *фор* на името *Хор* влиза в състава на трако-елинските термини, ползвани от жреците в Дионисовите шествия и обряди: *пирфорос* (пирфорос) – „носещият огъня/светлината” сатир; *санепhora* – „носещата кошницата” вакханка (всъщност Кане-Фор означава „Кошницата на Хор”); *просфора* – пита с изображение на бога-слънце; *нафора* – зальци от просфората (тялото на божия син), приемани с вино за причестяване към бога; *амфореус/амфора* (Ам-Фор, т.е. „Майката на Хор”) – съд за вино (кръвта на божия син). Така че амфората ще се окаже предметен образ на съдината (утробата), родила божия син – неговата майка Изис. Същевременно Изис имала зооморфни образи като крава (хатор), кошута, кобила и др. *Кобилата* именно е била наричана *форада*: Фор-Ада – „Майката на Фор [т.е. Хор]”, значение идентично с това на *амфора*.

Градските *храмове-бакхеони на Дионис* били управлявани от архемист, на който служели няколко мисти. Тяхно задължение било затвърждаването и спазването в годишния календар на новата празнична традиция.

Възникнала и отделна *колегия на пастири-буколоси* (книжовници), начело с *архебуколос*. Характерни за тях били прическите, в които косите са сплетени на плитки, завити на *букли* (сн. 36, 37), както и това че те пиели виното си в *букови бокали*.

Снимка 36. Главният пастир-буколос бог Дионис седи на стол под балдахин – крилат, с *прическа на букли* и в панталон на ромбове.

Десен набузник от тракийски шлем. Сребро с частично позлатяване. Колекция Божков. Фото на автора, направено през месец май 2018 г. по време на експозиция в Националната картинна галерия (Царския дворец).

Снимка 37. Тракийският цар, също с *прическа на букли*, син (потомък) на бог Дионис/Бакхус, приема *буколическо просветление* от своя бог-родител, държейки ритуален златен грозд. Седнал е под балдахин пред лоза, в основата на която се е увила змия – ипостаза на Богинята майка.

Ляв набузник от тракийски шлем. Сребро с позлата. Колекция Божков. Фото на автора, направено през месец май 2018 г. по време на експозиция в Националната картинна галерия (Царския дворец).

За мистерията на буклата можем да добием известна представа от кратък текст в „Книга на мъртвите на древните египтяни”, глава 115:

„Души издигнати, да знаете! Аз съм един от вас,
защото божествените духове в Хелиопол аз познавам!
Наистина познанието на ясновидеца велик
не надминава моето познание скрито! ...
... Да ме убият злите духове не могат,
мен, наследника на боговете на Хелиопол,
защото **на буклата мистерията аз зная** [к. В.Й.],
тя челото на рожбата божествена [малкия Дионис/Хор – б. В.Й.] разхубавява.”

Буколосите са извършвали благородното пастирско дело да водят народа, както посредством *живото слово*, така и чрез *писменото слово*. Те имали грижата за *свещения бохарски език* и *свещеното бохарско писмо*. Правели *книги буке* от добре изсушени букови дъсчици, които след ситното изписване върху тях на магическите знаци, руни или букви, свързвали с медни пръстени във вид на дипляни. Най-херметичните книги обаче, старателно изработвали от златни ламини (**снимки 38, 39, 40**), за да не бъдат подвластни на времето. Готовите книги – с архаични названия *руни*, *буке* и *либри* – подреждали в кедрови сандъци, които грижливо съхранявали в олтарното пространство на храмовете.

Снимка 38. Златната орфическа книга, намерена в тракийска гробница, открита случайно при строителни работи през 1955 г. на брега на р. Струма край с. Чучулигово. Била е предадена от анонимния откривател, вече възрастен, едва през 2003 г. в Националния исторически музей, където се съхранява до днес.

Книгата съдържа 6 златни ламини с размер 5 x 4,4 см., на които са изобразени *култови сцени от тракийските мистерии*: шествие на двама жреци, пренасящи голям обреден съд; Тракийският херос; единорог, над който лети сокол; сирена; струнен инструмент и др.

Върху този интересен и значим артефакт все още няма специализирана публикация.

Фото: Национален исторически музей – София.

Снимки 39, 40. Страници от златната орфическа книга, съдържащи сакрални илюстрации и текст, изпълнен посредством пеласгийско (финикийско) писмо, донесено в Елада от финикийския принц Кадъм.

Изображения: Бети Цанева /<https://www.btv.bg/video/shows/predi-obed/videos/nim-pokazva-pred-kamera-zlatnata-orficheska-kniga-satvorena-predi-poveche-ot-2500-godini.html/>.

Архаичното писмо на бог Дионис/Хор/Хар, наричано по името му *бохарско* било ползвано както в *Египет*, така и на север – в *Тракия*. Местните потомци на *бога (бесите)* боравели с оригиналната, първична форма на тази буквена писменост. В *Елада* тя била донесена в леко видоизменена, вторична форма, от Кадъм, син на царя на *Финикия* Агенор (внук на Дионис/Хор от дъщеря му *Либия*). В онези времена – VIII-VII хилядолетие пр.Хр. – писмото е считано за строго херметична родова принадлежност и се е предавало от баща на син.

Как Кадъм се оказал в Елада? Финикийските принцове Тасос и Кадъм (синове на Агенор) провели с кораби плаване на север из *Бяло море* в търсене на похитената им сестра Европа. Те обаче нямали успех, защото тя била отвлечена в обратна посока на о. *Крит*, а траките не знаели нищо за това. Тасос останал на о. *Тасос*, а Кадъм, съпругата му Хармония и придружаващата ги войска продължили да търсят Европа. Така стигнали до *Елада*, където основали в *Беотия* своя прочут град *Тива*. След време те оставили града на потомците си и мигрирали в посока към Адриатика, но е възможно да са се установили в Югозападна Тракия. /**Аполодор**. Митологическа библиотека, III, I, 1; **Херодот**. История, II, 44; **Диодор**. Историческа библиотека, V, 48, 5; **Павзаний**. Описание на Елада, кн. IX, 5: 2, 3/.

Относно адаптацията на „буквите на Кадъм“ по онова време в *Елада* Диодор Сицилийски цитира античния автор Дионисий от гр. *Милет*:

„Сред елините [тракиецът – б. В.Й.] Лин беше първият, който откри различните ритми и песни, а когато Кадъм донесе от Финикия буквите, както ги наричат, отново **Лин беше първият, който ги приложи на елински език, даде им имена и поправи формата им** [к. В.Й.]. Сега буквите официално се наричат финикийски, защото бяха донесени на елините от финикийците, но простолюдието ги нарича пеласгийски, защото **пеласгите първи ги приспособиха и използваха** [к. В.Й.].” /**Диодор**. Историческа библиотека, III, 67, 12/.

Един прецизен текст на Дионисий Милетски. От него разбираме, че *финикийските букви* са адаптирани към езика на *пеласгите* и *елините* – народите, обитавали *Елада* преди идването на *гърците*. Жрецът-книжовник (*буколос*), който „пръв ги приложи на елински език, даде им имена и поправи формата им“ е бил тракийският мист Лин, братът на Орфей. А Орфей по това време е цар на Тракия, съвместявайки длъжността върховен жрец на Дионис. Следователно заедно с Орфей, и брат му Лин е пребивавал в *Тива*, като Лин подбрал и пригледил финикийските букви към говорения тогава пеласго-елински език, подобрил графиките на буквите и ги наименовал. Действително в графичен аспект финикийското, тирсено-латинското и елинското писма си приличат, но се и отличават – дело на посветени в божествените символи *буколоси*, какъвто несъмнено е бил Лин. Разбира се, от името Лин произхожда латинската дума *лингва* (*lingua*), означаваща „език“, „реч“.

Орфей и Лин са били поканени от царя на *Тива* Кадъм във връзка с нерегламентираното раждане на Дионис Кадмей (втория Дионис) от Кадъмвата дъщеря Семела, без съпруг. За да предотврати позора на царското семейство, Орфей посъветвал Кадъм да обяви, че детето е от бог Зевс, като го обучил как да прилага *тракийския култ на Дионис* в гр. *Тива*. Същото сторил и тракиецът Евмолп в гр. *Елевзина*, където потомците му водели чак до античността *мистерии на Дионис*, заедно с *родовите им мистерии на Деметра и Персефона*.

Орфей и Евмолп са посветили в *Дионисовите мистерии* и останалите царе на полиси в *Елада* – потомци на Пеласг и на синовете му Хипотой, Хемон и Ликаон (баща на 50 синове) – тъй като в онова древно време *Елада* била под властта на *пеласгите*. Нещо по-вече, Орфей им предоставил свои преписи, направени пак върху букови дъсчици, от първите най-стари буколически книги, съдържащи *Дионисовата доктрина*...

Хилядолетия наред Орфеевите книги – това безценно наследство на човешката история, изкуство и култура – били четени и преписвани с „треперещи пръсти“ от безброй поколения храмови служители, а сетне и от елинските поети и книжовници /**Никола Гигов**. Тайната на Орфей. С., Изд. „Хелиопол“, 2006, с. 61-66/.

Дионисовият култ, с неговите театрални представления, тайнства, оргии и весело пиянство, не останал задълго само при *сатириите* и *менадите* в *Рода планина* (*Родопите*) и в равна *Тракия*. Той бързо набрал сила по островите в *Тракийско море* – *Тасос*, *Самотраки*, *Имброс*, *Лемнос* и *Лесбос*, където му се радвали местните *сатири* и *вакханки*, зовани тук *клодонки* (жрици на Колад, кукерки) и *мималонки* (играещи мима/пантомима). От тракийските острови *Дионисовият култ* прескочил в *Анатолия*, където съжителствал с местния култ на Кибела и сина ѝ Корибант, а малко по-късно, когато Дионис се завърнал в Египет под името Хор, го възприели с огромна любов и *египтяните*.

8. ПАНАГИЙСКОТО ЗЛАТНО СЪКРОВИЩЕ И РИТУАЛЪТ С ВИНО.

8.1. Светилището Панагий и неговата древност. Местонамиране и датиране на съкровището.

Седалището на Богинята-майка Гея се е намирало в планината *Пангея* (дн. *Родопи*). Седалището-святилище е заемало, според мен, връх *Турлата*. А в южното подножие на този връх бил домът-святилище на Бога-отец Уран, ползван за кратко от него.

Начинът на живот на първата раса божества – титаните – е бил съобразен с деликатната чувствена природа на техните души, твърде силни енергийно и независими психически. За да не се смущават взаимно, те не живеели непрекъснато заедно. Това обстоятелство по необходимост наложило традицията висшите в йерархията божества да обитават самостоятелно свои отделни домове, дори когато са съпруг и съпруга. Защото за тях духът стоял над тялото.

Освен това в онези древни времена още не е било прието да има постоянно брачно партньорство. По този въпрос пише финикийският жрец Санхуниатон (VII в. пр.Хр.):

„Приемайки бащината власт, Уран встъпил в брак със своята сестра Гея и родил от нея четири деца: Ел, същия Крон, Бетил, Дагон, т.е. Ситон, и Атлант. И от други жени Уран имал голямо потомство. Негодувайки за това, Гея започнала да преследва Уран със своята ревност и те се разделили. Но Уран, макар и да я оставил, всеки път, когато у него се явявало желание, насилно идвал при Гея и встъпвал във връзка с нея, а после пак си отивал.”

/Санхуниатон. История на Финикия..., I, 16, 17. – В: **Санхуниатон Беритский**, [преведен на гръцки от] **Филон Библиский**. Финикийская история. Перевод Бориса А. Тураева по изданию: *Fragmenta Historicorum Graecorum* К. Мюллера. Библиотека Якова Кротова: krotov.info/acts/04/onomastik/biblsk.html/.

Ето защо, в условията на матриархата, четиримата съпрузи на Гея живеели встрани от нея. Най-близо бил Уран, той се установил за постоянно в мястото *Панагий*, в *Тракия*. Тартар се обособил в *Тартария*, край днешния град *Клуз* в областта *Трансилвания*, *Румъния*, Понт се заселил на западното крайбрежие на *Евксински Понт* (дн. *Черно море*), а Кекроп си останал в *Кекропия* (дн. *Атина*), Елада.

Длъжен съм да отбележа, че има още едно място, в което е пребивавал Уран, може би кратковременно. Предполагам това, опирайки се единствено на топонимията; възможно е в бъдеще да бъдат намерени и археологически доказателства.

Въпросното място е *Лаута*, днес квартал на град *Пловдив* (древния *Пулпудева*), в който е разкопано селището *Ясътепе*, считано за раннонеолитно. Названието *Лаут* – Ла-Ут, Ал-Ут, или „Бог Ут“, съдържа името Ут, което е разновидности на името Ур (Уран), употребявано не само от българите в *Азия*, но и от неолитните жители на *Тракия*.

Топонимът *Панагий* се извежда от елинската дума *παναγυρι* – „панаир“, „събор“; с вариант *πανηγυρι* – „пазарен панаир“. Разбира се архаичната, първична етимология, трябва да се търси в сродните думи. Например *Панагия* е в съвременен превод „Богородица“, но в предхристиянската епоха изразът *Пан Гя* е означавал „Вселенската Гея“, определение, резонно за Великата богиня-майка. Впрочем Дева Мария като Богородица се явява аналог на езическата богиня и затова е именувана с древното прозвище *Панагия*. Друга производна дума е *παναγιος* – „пресвети“, имаща очевидно също така древен езически произход.

ГРЪЦКО-БЪЛГАРСКИ РЕЧНИК : ΛΕΞΙΚΟΝ ΕΛΛΗΝΟ-ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΝ.
Съставители М. Филипова-Байрова, М. Балджиев, М. Ботон, Ив. Дуйчев, К. Илков, А. Коджаев, В. Лазаридис, Ап. Михайлов и Л. Руков. С., Изд. на БАН, 1956, с. 386/.

Съществува и български местен топоним. Етнографът Василий Чолаков разказва за махалата *Мареш* („панаир“), в която именно бил провеждан съборът /Описание на село Панагюрище. Съставено от **В. Чолакова**. Издадено от Панагюрското читалище. Цариград, 1866/. Следователно както това традиционно събитие, така и свързаните с него топоними, вероятно са много древни – от времето на траките, по-скоро от времето на прототраките.

Според мен този панаир е съвременна версия на древен празник на бог Уран, подобно на *Карнеите* – народен карнавал на Кронос/Ра в *Родопския Карлък*, или на идентичния Атински празник *Кронеи*.

Така или иначе, названието *Панагюр* е достигнало до съвремението ни като име на пролетен панаир, ежегодно устройван на брега на река *Луда Яна*, както и в топонима *Панагюрище*. Мястото се намира в *Централна България*, в южните поли на връх *Братия* – дял от планинската верига *Средна гора*.

Тази планинска верига огражда от север, а масивът *Родопи (Пангея)* – от юг, плодородната *Горнотракийска низина*, в която са съсредоточени най-много древни селища още от епохата на ранния неолит.

И така, богът-отец Уран е обитавал главно древното място *Панагюр* в *Тракия*. Освен обиталище, *Панагюр* станал култов център на Уран, като сърцето на цялата зона е съсредоточено в *светилището на Отеца*. Свещеното място след време започнало да привлича паломници, а тракийските царе предпочитали да издигат наблизко своите погребални могили. Според мен светилището се е намирало в местността *Мерул*, югоизточно от съвременния град *Панагюрище*. Информацията, vyplътена в древния топоним *Мерул* може да бъде анализирана:

1. Мерул – Ме-Ру-Л – Ме-Ур-[А]л , т.е. „Богът на плочките Уран”
2. Мерул – Мер-У-Л – Мер-У[r]-[А]л , т.е. „Майката и бог Ур[ан]”
3. Мерул – Мер-Ул , т.е. „Долина [улей, утроба] на Майката”

Ще коментирам поред трите предположения. Думичката „ме” в древния език на шумерите означавала плочка от глина, изписана с остър писец (клин) и изпечена – т.е. клинописна плочка. /**Зекария Сичин**. Когато времето започна. Превод на Крум Бъчваров. С., ИК „Бард”, 2004, с. 86/.

Изглежда Уран се е занимавал усърдно с началата на писмото, за да бъде наречен „бог на плочките”. В подкрепа на такава теза е архаичното название на пиктограмите – „руна”, което се явява метатеза на името Уран. Явно тази свещена дейност е дала името на неговото светилище, съхранено днес в името на местността, където било разположено.

Съгласно втората версия на разчитане на топонима *Мерул*, може да се предположи, че в тази местност се е издигала могила (пирамида) *мер*, с некропол (мавзолей) в нейната вътрешност. Впоследствие, вероятно през античността, могилата била разнесена, а мавзолеят разрушен. За щастие главния ритуален предмет – *Панагюрското съкровище*, – скрито дълбоко в основата на съоръжението, грабителите не са намерили.

Но географската сакрална символика не свършва с това. Тук е моментът да обясня третата версия. През местността *Мерул* („Долината на Майката”) протича река *Луда Яна*, която

извира от издигащия се на север връх *Братия* (1518 м.). *Яна* е видоизменена форма на *Ана* (Анту), богиня-майка и съпруга на шумерския върховен бог Ан (Ану), аналог на трако-елинския Уран.

Освен това важно е да се каже, че българският народен антропоним *Яна* е транскрипция на ностратичния ведически *Уон*, с европейски аналози *Van*, *Venus*, и се явява една от древните именни форми на богиня Ева (Гея), а по-късно на Афродита/Венера. Достатъчно е тук да спомена, че от формата *Van* плюс вокалния префикс *E* („любов“) се е образувало съчетанието *E-Van*, породило едно от най-разпространените лични имена в света: Иван/Иванка (Ваня), Йоан/Йоана, Иво/Ива (Ева), Йово/Йована, Джовани/Джована, Джон/Джоана, Жан/Жана, Хуан/Хуана и пр.

В българския фолклор партньор на майка *Яна* е отецът *Янкул* или *Янко*. *Янкул* е българският аналог на римския *Юпитер*, подразбиран като Зевс, макар че *Ю-Питар* означава „Великият баща“; така че името би могло да се отнася както за Зевс, така и за неговия дядо Уран. *Яна*, *Янка* или *Янкулица* съответно е смятана за Великата майка /някои народни песни с Янкул и Янкулица вж. в **Йордан Вълчев**. Българският календар. Велико Търново, Изд. „Абагар“, 2005, с. 156-158/.

Отбелязвам, че хидроним *Яна* има и в *Сибир*; в горното ѝ течение реката се нарича *Адича* (*Адыча*), българска транскрипция на Адити – санскритското име на Гея.

Да опитаме да си представим през очите на *траките*, как свещената вода – елемент на Ева/Гея, извира посредством реката *Луда Яна* от свещената планина *Панагюр* (връх *Братия*) – символ на Небето Уран (*Янко* – Ян-Го = Ан-Го, т.е. „Бикът Ан[у]“), и пресича сакралното място *Мерул* със земното светилище-храм на същия бог.

Какво ли са виждали *траките* в тази небесно-земна и същевременно природно-антропологична картина? Жреците биха разтълкували: Небето Уран и Земята Гея, бидейки в началото на Творението едно същество, *съвършеният андрогин*, впоследствие се отделят един от друг (реката *Луда Яна* извира от двойния връх *Братия*), след което отново се събират (съчетават) в земното си битие (светилището-могила *Мерул*), за да сътворят (родят) своите деца – дванадесетте титани.

Още не са открити останки от светилището (храма) на Уран, в което неговите потомци извършвали ритуали за плодовитост, имитирайки вероятно сцени от живота на Уран и Гея. Ако не са разрушени и отнесени, дано такова откритие се случи един ден, като имаме предвид дълбоката древност на това съоръжение (също на съпътстващите названия *Мерул* и *Панагюр*) и значимостта му за световната история и култура.

Защо съм толкова уверен в гореизложената своя теза? Защото има определящ знак – сакрална находка. Това е невероятното **Панагюрско златно съкровище**, което няма равно в света по пълнотата в съдържанието на изобразените върху него сцени от живота на титаните и боговете, както и по ненадминатата в съвършенството си ювелирна прецизност на изработката му.

Съкровището е намерено на 8-ми декември 1949 г. точно в споменатата местност *Мерул*, при отнемане на поредния пласт глина за производството на керемидената фабрика „Мерул“. Щастливците били трима работници, братята Павел, Петко и Михаил Дейкови, които се оказали съвестни граждани и го предали на властите.

Съвременните български археолози поддържат упорито, от тогава до днес, версията, че тази находка била открита на 0.40 м. дълбочина. Това е странно и необяснимо, тъй като най-големият брат Павел Дейков е съобщил за 2 м. дълбочина. Ето например коментара по този въпрос на археолога Георги Китов:

„...По разкази на откривателите... откритието било направено към 10 ч. сутринта на дълбочина около 2 м. **Допускам, че изчисленията на най-големия брат Павел, който съобщава това число, са неточни.** Според него предната година те отнели пласт от 1.6 м. за глина, а на следващата година на нова дълбочина от 30-40 см. се натъкнали на съдовете. **Не е възможно от древността до наши дни да се натрупа толкова дебел слой глинеста почва** [к. В.Й.].”

/Георги Китов. Панагюрското съкровище. Варна, Изд. „Славена”, 2003, с. 4-6/.

Да, от IV в. пр.Хр. (такава е датировката на българските археолози) до днес, не би могъл да се натрупа толкова дебел слой глина, предвид, че мястото не е селищна могила и няма натрупвания от човешка дейност. Но защо учените се опитват неумело да нагодят разказа на намервачите към една поначало сгрешена датировка?

Аз вярвам на честните братя Дейкови. Според мен находката е била открита *най-малко на 2 метра дълбочина*, която посочват те. Защото в предишни години други работници е възможно да са отнели още пластове глина, за което работниците Дейкови да не знаят. Тогава ще се окаже, че дълбочината отива на 3, 4 или по-вече метра.

Тази дълбочина на плътния глинен пласт е важна с оглед датирането на съкровището. Според очевидците тя е минимум 2 метра, а това означава че възрастта му е по-голяма.

Но как да се обяснят направените с пунктирни точки имена над някои от персонажите, изобразени на златните ритони, при положение че образите на боговете и сцените са ясно типизирани и не се нуждаят от словесно уточняване, а освен това то е било недопустимо от гледна точка на херметизма на тракийските мистерии? И кой прецизен ювелир би опропастил с грозни, набързо начукани точки, неимоверно сложната си, трудоемка и душепоглъщаща работа върху такъв блестящ шедьовър?

Обяснението може да бъде само едно. Съкровището, изработено според мен от божествения ковач Хефест (вж. следващия параграф) за обслужване на ритуалите в светилището *Мерул* на Отеца Уран, е било пазено като свещена реликва в продължение на много хилядолетия и предавано от баща на син – кръвните потомци на боговете, наследени в тази земя от жреците-царе на траките.

Свещеният сервиз, посветен на Уран, Отеца на всички богове и хора, бидейки магично неприкосновен, вероятно никога не е изнасян от неговото древно място Мерул.

Предполагам, че през античността, когато митичните култови сцени и персонажи започнали да се забравят и объркват при ритуала, тракийският жрец, стопанисващ в този момент безценния сервиз, е поръчал изписване на няколко имена, но точково и ситно, за да не се накърни красотата на древната изработка. След което прибрал комплекта в укрите под светилището. Това маркиране на имена, макар и деликатно, си е култово оскверняване спрямо древния закон, но разбира се всяка следваща епоха носи своите промени, а такива явно са били тогавашните нрави и духовност в *Тракия*.

8.2. Дискусията относно изображенията върху сакралните съдове.

Сред доста разнопосочните становища в дискусията около *Панагюрското съкровище*, вярната според нас нишка е напипал Петър Горбанов, първият специалист, който го е видял след откриването му в 1949 г. Неговата интерпретация на нетипичното съчетание на образи и надписи, плод на старателно проучване, е следната:

„Защо в случая са били необходими надписите върху този ритон? Те не допринасят с нищо за разбиране на самата сцена. **Мисля, че не изключено те да са по-късни от самите ритони и сцените върху тях, предположение допуснато и за надписа с означаване на теглото на фиалата** [к. В.Й.]. Дали тези надписи не са били изчукани в такъв случай по време на Александровата империя, или малко след смъртта на Александър Македонски?

... Във връзка с надписите върху четирите рогове-ритони, на които досега не е обръщано внимание..., защо са били тези надписи над главите на отделните митологически герои от участващите в сцени, интерпретацията на които в повечето случаи е ясна. **Приемам, че тези надписи с пунктир са правени по-късно, след направата на съдовете** [к. В.Й.].”

/Петър Горбанов. Функции на съдовете от Панагюрското съкровище, фигуралните сцени по някои от тях и надписите над фигурите. – В: Панагюрското съкровище и тракийската култура. Доклади от втори международен симпозиум. Панагюрище, 8-9 декември 1999. Редактори Даниела Агре и Георги Китов. С., Издание на Фондация „Тракийска древност”, 2004, с. 3, 9/.

Както върху стените на съдовете, така и посредством самите съдове, оформени като животински метаморфози са изобразени представителите на *Светото семейство на боговете*. *Съкровището представлява ритуален сервиз от 9 съда*: амфора, фиала, седем ритона – бюст на Гей, бюст на Рея, бюст на Йо/Изида, глава на елен-лопатар (Уран), още една глава на елен-лопатар (Кронос/Ра), глава на млад овен (Хелиос I /Мардукан; в по-късна епоха Зевс/Озирис), протоме на козел (Дионис/Хор). Сервизът е изработен от 23-каратово злато, с общо тегло 6.164 кг. (сн. 41).

Снимка 41. Панагюрският сакрален комплект. Фото Бойко Калев. Дизайн Владимир Прангов.

Дори названията на ритуалните съдове носят информация: *амфора* – Ам-Фор, Ма-Фор, т. е. „Майката на Хор“; *фиала* – Фи-Ал, Ал-Фа, Ал-Та, т.е. „Бог Тан [Небето]“; *ритон* – Ри-Тон, Ре-Тон [Атон], т.е. „Атон-Ре“. Имената на свещените животни също са сакрални: *елен лопатар* – Ел-Ен Ло-Патар, Ел-Ен Ал-Питар, т.е. „Божията любов на Бога-Отец“; *овен* – Ов-Ен, т.е. „Любовта на Ева“; *козел* – К-Оз-Ел, Ка-Оз-Ел, т.е. „Двойникът [синът] на бог Ос[ирис]“.

Налагат се допълнителни пояснения за думата *ритон* и означения с нея предмет. *Прототип* на златния *ритон* е органичният рог на свещените животни бик, овен, козел и др., ползван за ритуално пиене на вино в цяла *Евразия* още от праисторически времена. Счита се, че металната имитация (*ритон*) на *рога* се е появила през бронзовата епоха, но според мен това е станало много по рано.

В *Елада*, под влияние на *Крит* и *Микена*, първоначално е употребявана думата *кѐра*, *кѐрас* – „рог“, „рога“, главно за разновидността *бичи рог* (*oxhorn*). При победата си над *Персия* през 449 г. пр.Хр. гърците заловили голямо количество луксозни трофеи, включително златни и сребърни ритони. Ценният метал отишъл обаче за преодоляване на икономическата криза, дошла вследствие на изтощителната 50-годишна война. Гръцките занаятчии са изработвали предимно керамични имитации на красивите съдове, затова археолозите не намират в *Елада* ритони от благородни метали.

Траките по крайбрежието на *Бяло море* правели *златни/сребърни ритони* и са ползвали думата *ритон* – *ρυτόν* – вероятно още през неолита и халколита. Много по-късно, едва през VI-V век пр.Хр., чрез гръцките колониални полиси в *Тракия*, тя преминала в гръцкия език.

Персите наричали ритона *такук* (*takuk*), като в историческата област *Ариана* ранните находки на ритони са отнесени към II хил. пр.Хр. (сн. 42).

Снимка 42. Златен ритон от V в. пр.Хр., намерен в античния град Екбатана, който е бил столица на историческата област Мидия и лятна резиденция на персийските царе. Украсата му се състои изцяло от растителни орнаменти, някои от които символизират Светото семейство (фризът под горния ръб).

Национален исторически музей – гр. Техеран, Иран.

Тракийските ритуални съдове, за разлика от персийските, са украсявани, освен с растителни и животински орнаменти, и с образите на богове и хора, участващи в мистичните свещенодействия.

Тракийската дума *ритон* (Ри-Тон , Ре-Тон [Атон], т.е. „Атон-Ре“) и пеласгийските *ῥόσις* – „течение“ и *ῥυάκι* – „ручей“, „поток“ /Гръцко-български речник..., с. 450, 451/, не бива да се извеждат от индоевропейските думи *sreu* – „поток“ и *rhein* – „тече“. Всички те имат за основа божественото име *Pe/Pu* и това е изначалната им етимология, добре позната на тракийските мисти. *Pa/Pe/Pu* – Слънцето – е богът-пазач на небесните порти и сили. Той управлява движението на звездите, планетите и астралните енергии сред простора на „небесните води“, той отчита циклите на времето. Затова имената *Pa/Pe/Pu* са втъкани в думи като *πῆρρος* („огън“), *перун* („светкавица“), *енергия*, *зора*, *радуга* („небесна дъга“), *врата*, *време*, *река*, *русло*, *ручей*, *реч*, *рея се*, *трептя*, *въртя се*, *грея*, *огрявам* и др.

Освен това и друг термин, свързан с темата, крие семантична изненада – думата *сервиз*. В древни времена тя имала две значения, едното от които – сакралното, постепенно се изгубило. Но в епохата на боговете е битувало само първоначалното – сакралното значение.

Това се подразбира днес чрез латинския език, в който глаголът *servio* (*сервио*) означавал „робувам“, „служя“, „покорявам се“, но същевременно глаголът *servo* (*серво*) носел коренно друг смисъл – „наблюдавам“, „пазя“, а както знаем, пазенето е функция на жреците-пазители на култа, които в по-старо време са били самите потомци на боговете. И наистина като кажем „**сервиз**“ или „**сервирам**“, подразбираме едната функция, но в „**консервирам**“, т.е. „запазвам“, „пазя“, проличава другата функция.

От тези лингвистични упражнения става ясно, че в свещените ритуални комплекти на трако-българските владетели, каквито са например *Панагюрския* и *Наги Сент Миклошкия*, са **консервирани**, запазени, определящо важните за началото на цивилизацията и за световната история събития (сцени) от реалния живот на първите божества, които са влезли в мистерииния ритуал на *Слънчевия култ*. Точно това трябва да имат предвид специалистите, занимаващи се с тълкуването на изображенията.

8.3. Авторът на съкровището. Рудниците на боговете в Тракия.

Върху съдовете на *Панагюрския златен ритуален сервиз* са изобразени титаните и боговете, поради което смятам, че то трябва да се датира към времето на последните – внуците на Уран и Гея, които ревностно са изпълнявали култовите обряди, в израз на почитта си към Майката и Отеца.

Кой би могъл да изработи това ювелирно чудо, толкова виртуозно, че никой днешен златар, в нашето време на майсторски фалшификати, да не може да имитира неговото съвършенство? Разбира се, това бил божественият майстор, ковачът на боговете – Хефест.

„Порасъл бог Хефест грозен, куц, но с яки ръце, широки гърди и мускулест врат. **Какъв чуден художник бил той в своя ковашки занаят! На Евринома и Тетида, които го отгледали, изковал много и великолепни украшения от злато и сребро.** [к. В.Й.]”

/Николай А. Кун. Старогръцки легенди и митове..., с. 58/.

Да, читателю. *Панагюрското съкровище* е произведение на изкуството от IX хил. пр.Хр., изковано от бог Хефест. Образите на боговете са портретно точни и индивидуализирани; действията им са представени в динамично, понякога напрегнато и агресивно движение, или пък в по-пасивно състояние. Това е не само майсторство на ръката, но и способност на духа – качества, присъщи единствено на божествен творец.

Хефест, син на Зевс и Хера е живял в *Древна Тракия*, където упражнявал своя занаят, наследен сетне от синовете му *кабири*. В § III.1, посветен на *кабирите*, ще изложи по-подробно събитията по тази тема.

Когато младите Кабиро и Хефест след сватбата им получили от Нерей (дядото на нимфата Кабиро) владение в сърцето на *Тракия*, семейството отседнало на хълма, наричан днес *Небет тепе* (в гр. *Пловдив*). Там Хефест изградил здрав мегалитен замък. Именно тогава главната тракийска река *Ромбус* била преименувана на името на богинята-господарка Кабиро в *Кабирос*, т.е. *Хеброс* (дн. *Марица*, т.е. „Майчица“).

Междувременно Хефест бил посветен в култовите тайни и започнал да упражнява рударство – древния занаят на Отеца, особена мъжка сакрална дейност. Хефест, верен на името си Хе-Вест = Ге-Вест („Познаващият Гея [Земята]“), проучил земните недра на *Тракия* и разработил древните рудници в района на *Челопеч*, *Златица* и *Пирдоп* за добив на мед и злато. Устроил из района свои мини, топилни и ковачници, и започнал да се занимава с металодобив и ковачество, като му помагали неговите синове *кабири*.

Тракийските рудници се датират засега към VI-V хил. пр.Хр., но по мое мнение някои от тях трябва да бъдат отнесени към IX хил. пр.Хр., времето на Хефест. Днес те още са в експлоатация, като металът им е сред най-котираните на световната борса.

На 8 км. южно от гр. *Челопеч*, край с. *Чавдар* се намират руините на миньорско селище, отнасяно към ранния неолит (VI хил. пр.Хр.), от което е извадена превъзходна керамика, с геометрична украса в бял и червен цвят. /Национален археологически музей. 100 години от откриването на първата експозиция: 18.05.1905-18.05.2005. Под ред. на **Васил Николов**. Археологически институт с музей – БАН. С., 2005, с. 112, 113/.

В същия район на *Тракия*, на 20 км. южно от *Златица*, *Пирдоп* и *Челопеч*, се издига споменатият връх *Братия*, в чиито околности днес се експлоатират рудниците на „Асарел-Медет“, предприятие за добив на медна руда, със седалище в гр. Панагюрище – където именно е местонаходището на *Панагюрското златно съкровище*.

Според българските археолози в средата на V хил. пр. Хр. на територията на съвременна *България* функционирали с пълна сила 4 рудодобивни центъра, находящи се в: *Западна Стара планина*, *Северна Тракия*, района на *Бургас* и *Странджа планина*. Аз бих добавил пет рудодобивен център – в планинския масив *Пангей* (дн. *Родопи*).

Центърът в *Северна Тракия* имал две средища: западно, с мини в *Челопеч*, *Златица* и *Пирдоп*, които вече споменахме; източно, край гр. *Стара Загора*, с рудници в местностите *Ай-Бунар* (11 рудника) при с. *Хрищене*, *Тъмнянка* при с. *Лясково* и *Бакърлък* при с. *Ракитница*. На 2 до 10 км. от мините са селищните могили на древните миньори. Изкопите, следящи рудната жила, представляват открити траншеи, дълги от 10 до 100 м. и дълбоки от 3 до 20 м., като има сектори, оформени като шахти, достигащи до 30 м. дълбочина. Инструментите, открити на терена, са медни чукове и брадви, монтирани на рогови дръжки, и медни клинове, забивани в цепнатините на рудните пластове за откъртване на отломъци.

Количеството изкопана през енеолита медна руда само от *Ай-Бунар* се оценява на 3 000 тона, достатъчни за добив на около 500 тона метал. При това тези данни вероятно са доста занижени. Събраните в целия *Балкански регион* медни артефакти от същия период възлизат на около 4700 кг. /**Христо Протохристов**. Ядрени методи доказват високоразвита древна цивилизация по нашите земи. – списание „Вселена, наука и техника“, 2000 кн. 5, с. 30, 36/.

Професор Благой Амов от *Института за ядрени изследвания при БАН* извършил геохронологично изследване на планините и рудните находища в *България*, един от резултатите на което е комплексна банка данни за оловноизотопното съдържание на местните медни руди. Същевременно в специализирана лаборатория за маспектрометрия в

Хайделберг е изследвано съдържанието на оловни изотопи и редки елементи в представителна извадка от 258 медни артефакта от *Балканите*.

Сравнителният анализ на артефактите с данните от банката за медните рудници дава следната картина: болшинството от оръдията са произведени от руда, извадена от *Ай-Бунар*, на второ място – от *Меден рудник* (дн. *Рудник*), *Бургаско*, и на трето място – от медна руда, добита в *Източните Родопи*, като изработени от последната артефакти са намерени в *Северна България*. Не са открити сечива, направени от вносен материал, напротив, *Ай-Бунарската мед* била експортирана навън. /**пак там**, с. 33-37/.

Бумът в развитието на селищната система през енеолита и специално нарастването и разширяването на добива на руда, металолеенето и металообработването – тези високи технологии на древността – са показател за степента на развитието на *духа* и интелекта на жителите на *Древна Тракия*, несъпоставими с останалите примитивни общества от епохата.

Рудодобивът и металургията са имали свещен характер. На изваждането на метала от Земята-майка били посветени наследствени гилдии. Само техните членове имали правото, след специален ритуал, да откъсват от „земните утробы“ (рудници) суровия земен плод (рудата) и впоследствие да го обработват до узряването му в метал. А след изчерпването на рудните жили, изкопите се засипвали. Следователно отварянето на рани в плътта на Земята-майка е изисквало после те да бъдат затваряни.

Архаичното понятие за рудата и метала като плод, дете, породен/о от контакта между земята Гея и небето Уран, е съхранено в самата терминология. Първият метал, усвоен от боговете, медта, бил наричан *халк* – [Х]Ал-К, Ал-К[а], т.е. „Синът на Бог“, или *купрос* – Куп-Р[а], т.е. „Ра в Утробата“. Терминът *руда* – Ру-Да, Ур-Ат, се разчита като „Светът [потомството] на Ур“; названието на метала *калай* – Ка-Ла, Ка-Ал – отново значи „Синът на Бог“. По-различно се тълкуват металът на Богинята, *олово* – Ал-Ово, т.е. „Богиня Ева“; както и металът на Отеца, *злато* – терминът е бил *алтун*, Ал-Тун, т.е. „Бог Тун [Атон]“.

Няколко думи за технологията на добива. Медните руди малахит, азурит, тенорит и куприт били загрявани до сравнително ниска температура – 500-600 °С и се редуцирали до меден оксид, без употреба на катализатори. При ново загряване чрез дървени въглища до температура 1083 °С, получената мед с гъбеста структура преминава в течна маса, подходяща за отливане. Тази проста технология била постигана в обикновени пещи, дори огнища. /**Ангелина Пировска**. Ранен рудодобив и металургия в Българските земи през енеолита VI хил.пр.н.е. – III хил.пр.н.е. – списание „Археология“, 2003/.

* * *

Обикновено откриването и употребата на медта се датира през V хил., на бронза – през III хил., а на желязото – към началото на I хил. пр.Хр., очевидно, за да се синхронизират с общоприетата историческа периодизация. Според мен обаче няма основание да се пренебрегват митологичните сведения за пионерската дейност на *ковача на боговете* Хефест – бог от четвърто поколение, който, както казах, е живял през IX хил. пр.Хр.

Разбира се някои древни рудници са добросъвестно датирани. Например в *Никарагуа*, *Централна Америка* – мина за добив на желязо е отнесена към 43 хил. пр.Хр.; в *Зимбабве*, *Югоизточна Африка* – мина за добив на мед е отнесена към 47 хил. пр.Хр. от немския геолог д-р Роберт Вирбел; на терен в *Малави* британски археолози са намерили през 1848 г. сечива от метал, чиято възраст била определена на 56 000 г. /**Зекария Сичин**. Изгубените царства. Превод на Крум Бъчваров. С., ИК „Бард“, 2004, с. 225, 226/. Тези толкова ранни рудници явно са следствие от дейността на миньорски експедиции на по-ранна цивилизация.

Ако са открити мини за мед от 56 хил. пр.Хр., и за желязо от 43 хил. пр.Хр., е несериозно да се поставя началото на добива на първия метал през V хил. пр.Хр., а на втория – през II хил. пр.Хр.

В заключение отбелязвам, че няма разумна логика откритите от археолозите не многочислени, но най-древни рудници и метални артефакти на божествената раса да се приравняват към големия брой, но много по-късни мини и артефакти от мезолита и халколита. *Рудниците на Хефест и неговите синове-кабири в Тракия* трябва да бъдат диференцирани и приоритетно да получат заслужено внимание, като бъдат отнесени към по-ранния период между 9 000 – 8 000 г. пр.Хр., където им е мястото.

8.4. Абсурдните предположения за външни майстори на тракийските ритуални сервиси.

В никакъв случай не мога да се съглася с предположенията за направата на многобройните тракийски ритуални сервиси от чужди майстори извън *Тракия*. Най-малкото защото нито в съседните на *Тракия* територии, днес заети от държавите *Турция*, *Гърция* и *Сърбия*, нито в по-далечните *Египет*, *Месопотамия* и *Индия*, са намерени култови комплекти от благороден метал, с изобразени на тях сцени с богове и богини – като хуманоиди, или в зооморфните им образи.

Хипотезите за мястото на направата на *Панагюрското съкровище* са доста хаотично разнопосочни и взаимно оспорващи се: К. Колев, Г. Китов и Е. Симон – *Тракия*; Д. Цончев – *Атика*; Ив. Венедиков – *Лампсак*; К. Шефолд и Х. Кан – о. *Тасос*; Х. Лушей – *Мала Азия* и пр., и пр. /**Тодор Стоянов**. *Панагюрското съкровище – изобразителна програма и принадлежност*. – В: *Панагюрското съкровище и тракийската култура*. С., 2004, с. 21-23/.

За мен, имайки предвид горното изложение, тази дискусия е безпредметна.

Относно сребърните ритони от *Далакова могила* Иван Маразов смята, че са изработени в атическо ателие, съдейки по митологическите и епическите сюжети върху атическата керамична вазопис, свързани с трагедията, въпреки че отчита обедняването на гр. *Атина* през V-IV в. пр.Хр. откъм благородни метали вследствие на Пелопонеските войни /**Иван Маразов**. Ритон с глава на овен от *Далакова могила*. – В: *Известия на музеите от Югоизточна България*. Т. XXIV. Сливен, 2009, с. 47, 48/.

Значи атинските ювелири хем са затихнали като отрасъл през V и IV в. пр.Хр., но те някак си все пак са изработили сакралните съдове на траките, които били толкова неумели (според Маразов) в това изкуство!

На безумните теории отговарям, че въобще, от която и да е епоха, липсват находки на ритони и сервиси от благороден метал в *Атика*, *Лампсак* и остров *Тасос*.

Иван Маразов смята, че малоазийската и иранската традиция за използване на култовата чаша тип *ритон* произлиза от чашите тип *гобеле*, характерни за *Северен Иран* и *Асирия* от началото на I хилядолетие пр. Хр., които на свой ред са имали за прототип хетските фигурални съдове за пиене от керамика или метал, на които били изобразявани животни-ипостазии на божества от хетския пантеон /**Иван Маразов**, пос.сч., с. 22/.

Не споделям това мнение. Названието *гобеле* идва от споменатото от Херодот божество *Гобелейзис* – Го-Бел, т.е. „Бикът Бел”. Очевидно зад антропонима *Гобелейзис* се крие Бел, син на Посейдон и на Хоровата дъщеря Ливия. Бел – основателят на великия град Вавилон – е брат на Агенор и баща на Египт, Данай и Кефей.

Да, обаче типът чаша *ритон* (Ре-Атон или Атон-Ре), изобретен от Зевсовия син Хефест, е по-древен от типа чаша *гобеле* и няма как първият да е произлязъл от втория.

От намерените в *Месопотамия* съдове ще отбележа три: златен ритон, изобразяващ бик – в *Ирак*; друг в *Хамадан, Иран* (V в. пр.Хр.) – изобразяващ крилат лъв; а още един с протоме на лъв се пази в *Бритиш музей – Лондон*. Посочените три съда бегло наподобяват по външната си форма ритоните в *Боровското съкровище (България)*: крилат сфинкс с човешка глава, бик и кон. Освен това при месопотамските изобщо липсва антропоморфна украса, каквато имат тракийските: цели фигурални композиции, изцяло изпълнени върху амфората-ритон и четирите златни ритона от *Панагюрското съкровище* (IV в. пр.Хр.); сребърния ритон с глава на овен от *Далакова могила* край с. *Тополчане, Сливенско* (IV в. пр.Хр.); двата сребърни ритона от могилен гроб между с. *Маломирово* и с. *Златиница, Ямболско* (IV в. пр.Хр.); златната каничка от *Могиланската могила* край гр. *Враца* (IV в. пр.Хр.); сребърната каничка-ритон от с. *Борово, Русенско* (IV в. пр.Хр.); десетина сребърни канички от с. *Рогозен, Врачанско* (V в. пр.Хр.) и пр.

Върху фуниевидните рогове на ритоните и овалните стени на каничките от *Тракия* са разположени разкошни иконографски сцени, запечатали чрез майсторството на тракийските ювелири важни моменти от живота на боговете, в застиналите им върху метала движения и емоции. Непостижими шедеври!

Тракия, третото обиталище на боговете, е била най-естественото място за изпълнение на култовите обряди на боговете от техните потомци. Тези обряди започвали още от добива на рудата, сакрална дейност, извършвана изключително от *потомствени жреци на определени родове*. Строги правила били спазвани и при фината (ювелирната) обработка на метала.

На фона на изтъкнатите съображения задавам въпроса: по каква логика съвременните български учени изсмукват от пръстите си нелогични и недоказани мнения, че тракийските съкровища не са изработени в *Тракия*?

Защо да не предположим обратното: че горепосочените артефакти са имали за образец най-прекрасното и непостижимо – *Панагюрското съкровище*, сътворено в *Тракия* от самия бог-ковач Хефест! Че *Тракийската цивилизация*, създадена от преките потомци на боговете, още през VIII-VII хил. пр.Хр. като гъстонаселена селищна система, имаща храмова и пътна инфраструктура, е задавала на древния свят модния тон на културата и изкуството, вплетени в *Дионисовия слънчев култ*, през следващите хилядолетия чак до Христово време.

Тракийските миньори, леяри, ковачи и ювелири, бидейки потомци на боговете и отлични познавачи на култа, естествено са били най-добрите посветени майстори, способни да изпълнят тази специална задача.

8.5. Опис на трако-българските ритуални сервиси – комплекти и отделни съдове.

Археологическата среда в днешна *България*, сърцето на *Древна Тракия*, е дала досега *четири пълни ритуални сервиза от благороден метал, големи по обем и чудни по качество*. Това са:

Вълчитрънското съкровище – 13 съда от злато проба 21 карата, с общо тегло 12,425 кг., дискуссионна датировка XVI-XIV в. пр.Хр.;

Панагюрското съкровище – 9 съда от чисто злато, с общо тегло 6,125 кг., дискуссионна датировка IV-III век пр.Хр.;

Боровското съкровище – 5 сребърни съда с частична позлата, наследствено притежание на тракийския цар Котис I (383-359 г. пр.Хр.), надписани „Котис **Ϝ** [стълб (жрец) на] Бео”;

Рогозенското съкровище – 165 съда от сребро с частична позлата и общо тегло 20 кг., на *Трибалската тракийска династия*, владяла *Горна Мизия* през VI-IV век пр.Хр.

Освен това има десетки частично запазени сервизи и единични съдове от благороден метал, върху които са изобразени сцени от живота на боговете, сред които например *златният ритон с протоме на пегас* (IV век пр.Хр.) от с. Вазово, община Исперих.

Към тракийските антични ритони причислявам и два български ранно-средновековни – *златен с протоме на пантера* и *сребърен с протоме на пегас*, – намерени в курган № 4 на аула *Уляп* в района на р. *Кубан* на *Азовско море*, исконна територия на българските племена *оногундури*, *кутригури* и *утигури*, управлявани от династията *Дуло*.

Още два несъмнено български ритона с протоме на елен, произхождащи „от Черноморието”, има в колекцията на Джордж Ортис, пазена в *Държавния Ермитаж*, гр. *Санкт Петербург, Русия* /вж. **Иван Маразов**. Ритон с глава на овен..., с. 22, 49/.

Освен изброените дотук: на изложбата на *колекция Божков* през месец май 2018 г. бяха представени между множество култови предмети, съдове и оръжия, *осем различни ритона от сребро с позлата, имащи протомета на елени, овни и козли (снимки 43-45)*. Изключително прецизна художествена изработка, като някои от тях са дълги над 80 см.!

Снимка 43. Дълъг ритон с протоме на козел. Сребро с позлата. Колекция Божков. Фото автора, 2018 г.

Снимка 44. Дълъг ритон с протоме на овен. Сребро с позлата. V в. пр.Хр. Кол. Божков. Фото автора, 2018.

Снимка 45. Ритони с протоме на елен. Сребро с позлата. Колекция Божков. Фото автора, 2018 г.

Жреческо-царската традиция на трако-българите да ползват за свещените цели на култа ритуални сервизи от благороден метал продължава и във вековете след Христа. Тя е отлично засвидетелствана от други четири големи комплекта.

Съкровището на кан Драгич/Драгон, създателя в 495 г. на българската държава *Берзития/Котокио* („Стара България“), която обхващала областите *Македония*, *Дардания*, *Илирик* и *Епир*. То е намерено случайно по време на Втората световна война от германски военнослужещи край градчето *Ерсеке*, близо до албано-гръцката граница. Изпратено е на съхранение в *Берлин*, но там през 1945 г. си го присвоил висш офицер от съюзниците-победители. Едва в края на 1981 г. се е появило на търг в галерията *Сотби*, *Лондон* под името „Аварско съкровище“ и е закупено от анонимен колекционер. За експертиза е повикан немският археолог Йоахим Вернер, който малко по-рано бе доказал, че богатото погребение в *Малая Перешчепина*, *Украйна*, е на българския кан *Кубрат*. /**Милош Сидоров**. Съкровищата на премълчаваната българска държава. – В: <http://protobulgarians.com/>.

Според мен става дума за българския владетел *Джураш Масгут* (489-505), син на *Ирник* и внук на *Атила*, който устойчиво е пребивавал в *Тракия*, *Епир*, *Македония* и *Илирик*, където в периода 493-505 г. имал няколко победни битки срещу император *Анастасий*. Последната акция на *Джураш Масгут* е в *Илирик* през 504 г., когато, съвместно със съюзните му *гепиди*, той разгромил войската на остгота *Теодорих* – императорски пълномощник в *Италия* (493-526). Вероятно кан *Джураш* е починал край *Ерсеке*, където е бил погребан. Наследил го синът му от *гепидска* принцеса – кан *Мундо* (505-536). Той подписал федеративен договор

с императора и е назначен за стратилат на Македония и Илирик. /**В. Йорданов**. Генеалогия на българските канове от Баламбер до Кубрат и Кий 340-668 г. С., 2025, с. 52-59/.

Съкровището на Великия кан на Стара Велика България Корбат (Кубрат; 622-668), открито през 1913 г. в неговия некропол при с. *Малая Перешчепина*, край гр. *Полтава*, *Украйна*. Топонимът *Полтава* е профанизирана форма на древната българска столица *Балтавар*, наречена по титлата на българския кан – *балтавар* – самодържецът на древния жезъл *двойната бойна брадва (балта=лабрис)*. Съкровището съдържа златен жезъл, 26 златни и сребърни съда (**снимки 46, 47**), меч в златна ножница, царско колие, три царски пръстена с монограма на кана, токи, копчета и апликации от облеклото на кана и др., общо 800 предмета с тегло около 30 кг. злато и 50 кг. сребро /**Вера Николаевна Залеская и др.** Съкровище на хан Кубрат. Култура на българите... С., 1989, с. 39-53, артефакти кат. № 70-108/.

Снимки 46, 47. Каната и една от дванадесетте чаши, съставляващи личния ритуален сервиз за тангристски свещенодействия на Кубрат, канас ювиги на Стара Велика България в периода 622-668 г.

Съкровището на кан Кубер, създателя през 680-684 г. на българската държава *Куберова България* в историческата област *Македония*. Открито е през 1901 г. край с. *Врап*, *Албания* – южно от столицата *Тирана*. Съхранява се в *Метрополитън арт музей*, *Ню Йорк*. Съдържа 27 златни елемента от гарнитура за колан, 4 златни бокала, 3 златни купи с дръжки, 3 златни ленти, златни обеци, сребърни кана, купа, кофа и др., с общо тегло 5,5 кг. злато и 1,4 кг. сребро (**сн. 48**). Предметите са датирани към края на VII и началото на VIII век. На поясната гарнитура е изсечена клановата дамба/знак на рода *Дуло*, каквато има върху княжески колан от мястото *Озора*, намиращо се в *Унгария*, между езерото *Балатон* и р. *Дунав*, както и върху някои предмети от съкровището на кан Кубрат от *Малая Перешчепина*, *Украйна*. Забелязва се прилика с апликацията на коланна украса от с. *Велино*, *Шуменско*. Освен това на дъното на каната са маркирани пет печата, които по своето оформление силно наподобяват изображенията върху трите пръстена-печати на кан Кубрат, бащата на Кубер. /**Йоахим Вернер**. Погребалната находка от Малая Перешчепина и Кубрат – хан на българите. Прев. М. Матлиев. С., Изд. БАН, 1988, с.7, 41; **М. Сидоров**. Съкровищата на премълчаваната българска държава. – В: <http://protobulgarians.com>; **Пламен Ангелов**. Съкровището от Врап. – В: <http://uniquebulgaria.blogspot.Com/2011/03/9.html/>.

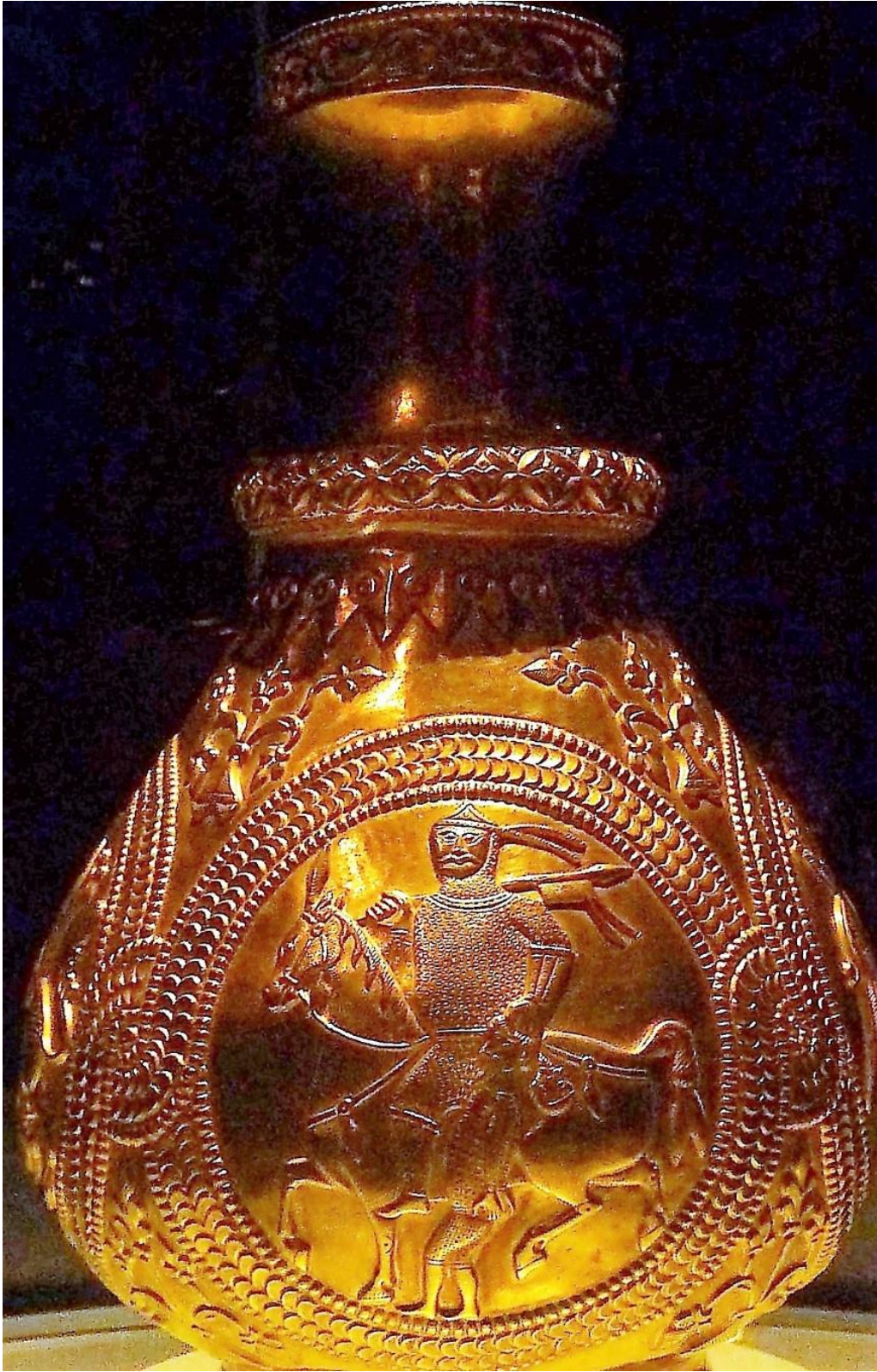

Снимка 48. Съдовете в съкровището на кан Кубер, открито в с. Врап, Албания. Понастоящем се намира в Метрополитън арт музеум, Ню Йорк.

*Сборното наследствено златно съкровище на българските канове от династията Дуло. Съдържа 23 съда от злато с проба от 21 до 22 карата и общо тегло 9,926 кг. (снимки 49-52). При екстремните обстоятелства на падането на България под византийска власт в края на X век, то е укрито между 972-1008 г. на западната ѝ граница, край селцето *Наги Сент Миклош* (днес в *Унгария*), където е намерено в 1799 г. /**Иван Добрев**. Златното съкровище на българските ханове от Атила до Симеон. С., Изд. „Рива“, 2005, с. 273, 274, 435, 436/.*

За неговото запазване за поколенията заслуга имат заможните български градинари Христо и Кирил Накови. В края на XVIII век те се заселили в градчето *Наги Сент Миклош*, закупили земеделска земя и я засяли с памук, твърде дефицитна стока в онова време. Именно в тяхната плантация, по волята на съдбата, е изкопан канският сервиз. Братята го подарили на Франц II (Франц Йозеф Карл), император на *Свещената Римска империя* (1792-1806 г.), който от своя страна го подарил на *Музея за история на изкуството* – *Виена*.

Това обилие от ритуална посуда, характерно за *трако-българската аристокрация*, би трябвало да отвори очите на онези, които гледат, но не виждат, че жрческите династии на трако-българите са действителните *кръвни потомци на боговете*, които са изпълнявали хилядолетия наред благородната мисия на *водачи-пастири* на народите, бидейки *пазители (нетер)* на свещеното знание и свещеното слово, както и ръководители на целогодишните церемониални практики на *Слънчевия култ*.

Снимки 49-52. Сборният сервиз сакрални златни съдове на българските канове от династията Дуло, заробен през 969 г. на северозападната граница на тогавашна България и намерен през 1799 г. в градчето Наги Сент Миклош, Трансилвания (тогава в пределите на Австро-Унгария). Понастоящем се съхранява в Музея за история на изкуството – гр. Виена (Kunst Historisches Museum – Vien), Австрия. Фото автора, 2014 г.

8.6. Хипотеза върху Панагюрския комплект с наличните девет съда.

Антропоморфна и функционална символика на съдовете:

Ритон I – представя Богинята-майка Гея, майка на света.

Ритон II – Богинята-майка Рея, майката на боговете Адитяи.

Ритон III, с два *грифона* на короната – третата Богиня-майка: кравата Йо / хатор Изис.

Ритон IV, с протоме на елен – Богът-отец на света Уран.

Ритон V, с протоме на елен – Богът-отец на Адитяите Кронос/Ра.

Ритон VI, с протоме на овен – Зевс/Озирис.

Ритон VII, с протоме на козел – бог Пан (старият Пан или Дионис/Хор).

Фиала – изобразява Майката и Отеца в двуединство (утроба и фалос в една двустранна релефна форма, която същевременно е слънце), 24-те им сина като жълъди и потомците им като човешки глави (света). Използвана в *мистерията* колективно от всички участници – потомците-аристократи. Значение: Фи-Ал = Ал-Фи (Ал-Пи) или Ел-Фи, т.е. „Небесен бог“. В този съд стоял *кръгъл слънчев хляб – просфора, пита, питар* (т.е. „отец“), подразбиран в ритуала като тялото божие. Аналози: *патера, дискос*.

Амфора-ритон – използвана от главния жрец за разливане на виното в седемте ритона.

По моето скромно мнение в *мистерията* е разиграван чрез роли акта на сътворяването на Сина: зачатие и раждането от Гея и Уран на божествената дъщеря Рея и божествения син Кронос; също така създаването от Рея и Кронос на божествения син Зевс; и накрая сътворяването от Йо и Зевс на божествения син Дионис.

Ролята на царствения принц (божествения син), наследника на короната, е играна от млад бог-цар, който трябвало да бъде посветен и да поеме тежестта на управлението. За обяснение на тази част от ритуала може да ни послужи сцената, изобразена върху една от плочките на *Летнишкото съкровище*. В нея принцът държи в дясната си ръка огледало, а пред него се е извил триглав змей. Този змей е троичният небесен бог Тангра/Троян – властващият. Контактът между принца от този свят и бога от онзи свят се осъществява посредством магично огледало; защото отразеният образ на принца бил считан за неговия *ка* – „двойник-душа“, който можел да говори с Твореца си:

„Що се отнася до образите, които създават огледалата и всички блестящи и полирани повърхности, никак не е мъчно да го разберем. От взаимното общуване на вътрешния [душевния взор – б. В.Й.] и външния огън [отразената от предметите светлина – б. В.Й.] всякога, когато станат едно цяло върху полирана повърхност, и многократно се променят, по необходимост се появяват всички отражения от този вид, понеже външният огън на лицето [неговото отражение – б. В.Й.] се свързва здраво върху полираната и блестяща повърхност с вътрешния огън на зрението.“ /Платон. Тимей, 46, а, b/.

Предполагам, че седемте ритона от панагюрския сервиз са били разпределяни между конкретни ролеви участници в церемонията. Ритона с козела държал принцът-наследник, играещ ролята на божия син Дионис. Принцът, който преди това е издържал изпитанията на инициацията и вече е допуснат в кръга на посветените, сега се възпява в Дионис/Бакхус/Либер, за да ръководи *мистерното действие* като корифей на хора, рецитала на дитирамби, сатирическия танц и музикалния съпровод.

Между другото, изображение на ритуала е запазено върху прекрасната сребърна каничка от *Боровското съкровище* (сн. 53). Сакрално послание върху шията на каничката допълва мистериината сцена, показана на нея. То гласи: „ΚΟΤΥΟΞ Ξ ΒΕΟ”. Очевидно надписът е на одриския цар-жрец Котис.

Снимка 53. Сцена от тракийския мистериен ритуал с използване на сакрални ритони. Изобразена е върху каничката на сребърния сервиз от с. Борово, Русенско, IV в. пр.Хр. РИМ – Русе. Фото Бойко Калев. Дизайн Владимир Прангов.

Знакът **⚡** „стълб/опора” е използван още в неолитна *Тракия* (пещера *Магура*), а по-късно – в *Египет*, *Финикия* и от етруските. Той бил употребяван, когато е трябвало да се обозначи посредничество между земята и небето, между хората и бога.

По принцип в *Тракия* това посредничество осъществявал базилеусът-жрец, какъвто например бил Орфей („канос”), а при българите – канас ювиги. Така че надписът на каничката се чете „Котис – стълб/стълба [към] Бео”.

Бео е име на богиня, най-вероятно Бендида/Кибела/Котито (Котис) – все имена на Рея. Името Бео представя Рея не в ролята ѝ на Бендида и Котито („утроба”), а на богиня на плодородието в земеделско-природен аспект. Последната функция, както и името Бео асоциираме с Деметра, първородната дъщеря на Рея и Кронос, подвизавала се в *Беотия* и *Атика* (гр. *Елевзина*). Така е възникнал топонимът *Беотия* – Бео-Тия, Бео-Дея, т.е. „Богиня Бео [Деметра]”.

Освен това трябва да се държи сметка и за произхода на царското име *Котис*. Тракийският цар е взел името на богиня *Котито/Котис*, защото е приел тя да бъде неговия божествен водач (матрона), а той да обслужва нейния култ. Царят-жрец е станал **⚡** „стълба/врата” към духа на богиня Бео (Котито/Котис), затова всяка молитва от племето към богинята трябва да минава през него, като нейн наместник (жрец-викарий) в света на хората.

Мистерията била тайна и се изпълнявала в затворения кръг на аристокрацията – родовете, кръвно свързани с царско-жреческата династия. Доколко в нея са участвали жени-жрици е трудно да се каже, но е много вероятно, тъй като без тях не биха могли да се изпълнят сцените на зачатието и раждането.

Тълкуване на образните композиции върху съдовете:

Двата ритона с протоме на *елен-лопатар* имат стилизирано слънце на челото; единият представлявал превъплъщение на Отеца Уран/Атон, а другият – на Сина Ра.

Елен лопатар 1 – отляво крилатият Кронос язди *бик/крава*, държейки животното за рогата, а отдясно крилатият Хелиос язди петнист *елен*, също държейки го за рогата. Обаче голям *лъв* (изобразена е само главата) е захапал гърба на Хелиос точно на мястото, от което изникват неговите криле. *Кравата*, яздена от Кронос, била главния зооморфен образ на Богинята-майка Гея/Туран; *еленът*, язден от Хелиос, както и *лъвът*, захапал крилото на Хелиос, били превъплъщения на Отеца Уран/Атон (**снимки 54, 55, 56**).

Тази сцена символично отразява отнемането на властта от Хелиос и предаването ѝ на Кронос, защото *лъвът* е захапал точно крилете на Хелиос, прекъсвайки неговия полет. А Кронос вече свободно размахва своите криле, носен от *кравата*, т.е. неговата майка Гея, власт-даващата в онази матриархална епоха. Това са конкретните събития, чрез които *пастирството* (управлението) на света преминало от единия брат-близък към другия.

Снимки 54, 55, 56. Сцената върху ритон-елен I от Панагюрския златен сервиз, IV в. пр.Хр. Реплика
Димитър Германов. Фото автора, 2010 г.

Елен лопатар 2 – централно близнаците Мардукан/Хелиос/Ра и Кронос/Геб/Ра, седнали, държащи големи пастирски жезли. До Хелиос седи Хестия, а до Кронос – Рея, облечени в дълги до глезените хитони. Рея държи високо съд, от който се излива вода(?). Хестия е отпуснала лявата си ръка върху щит с изображение на слънцето, а в дясната държи шлема си (снимки 57, 58, 59).

Снимки 57, 58, 59. Сцената върху ритон-елен II от Панагюрския златен сервиз. Реплика Димитър Германов. Фото автора, 2910 г.

Овен – фронтално бог с пастирски жезъл и съпругата му, седнали, като тя го държи за лявата ръка. Носят царски диадеми, а богинята – колие; той е облечен в дреха от кръста до глезените, а тя – в дълъг и затворен, свободно падащ хитон от шията до глезените. От лявата страна на бога-цар е представена устремена към него (с развята коса) млада богиня, носеща пастирски жезъл в дясната си ръка, облечена в дълъг хитон, но с разголена дясна гръд. От дясната страна на седящата богиня-царица тича към нея друга богиня, подаваща ѝ с лявата си ръка сакрален предмет (**снимки 60, 61, 62**).

Възможно е следното тълкуване на тази сцена. Царственият Хелиос/Ра седи заедно със своята майка Гея. Младата богиня с пастирски жезъл е омъжената за него Рея, а другата богиня претендентката ѝ Хестия. Този сюжет интерпретира сключването на брак, одобрен от Майката, още когато *Светото семейство* е пребивавало в *Перу* и първородният близък Ра получил световния престол. Впоследствие обаче, когато *Светото семейство* мигрирало в Тракия, Египет и Месопотамия, второроденият близък Кронос/Геб/Енлил отнел съпругата Рея на първородения Хелиос/Ра, а също – името Ра, трона и властта над света.

Снимки 60, 61, 62. Сцената върху ритона-овен. Реплика Димитър Германов. Фото автора, 2010.

Козел – централно-вляво на ритона (зад рогата на козела) Латона, седнала на трон, облечена в дълъг до глезените пеплос и с масивно колие на шията, в лявата си ръка държи дългата си коса, а дясната е сложила върху пояса на сина си Аполон; централно-вдясно дъщеря ѝ Артемида права, също в дълъг пеплос, във вдигнатата ѝ лява ръка има ненатегнат лък, а дясната надолу е сложила на трона на майка си; от лявата страна на Латона стои синът ѝ Аполон, гологръд, във вдигнатата си дясна ръка също носи ненатегнат лък, а лявата му ръка е спусната свободно.

В задното поле на ритона стои права богиня Хера, душманката на Латона и децата ѝ, облечена в къс хитон, но с разголени гърди, с медальон на шията и цилиндрична корона на главата, над рамената ѝ стърчат полуразперени криле, а от дясната ѝ ръка, спусната надолу, се извиват две змии. Короната, символизираща *чашата-утроба*, както крилете и змиите, ни подсказват, че в този момент Хера е била жена на Зевс и богиня-майка на синовете му Арес и Хефест, и като такава е имала статута на царица, споделяща върховната власт на съпруга си (снимки 63, 64).

Снимки 63, 64. Сцената върху ритона-козел. Национален исторически музей – гр. София: античният оригинал. Фото автора, 2011.

Върху останалите три ритона с женски глави няма изобразени сцени.

Амфора-ритон (сн. 65, 66, 67) – сцената е добре разчетена от К. Колев, П. Горбанов, Г. Китов и Д. Агре; тук ще ползвам по-обобщеното тълкуване на Даниела Агре в статията ѝ „Нов прочит на сюжета върху амфората-ритон от Панагюрското съкровище” /Панагюрското съкровище и тракийската култура. Доклади от Втори международен симпозиум в гр. Панагюрище, 8-9 декември 1999 г. С., 2004, с. 41-57/.

Снимки 65, 66 67. Сцената върху амфората-ритон. Национален исторически музей – гр. София: античният оригинал. Фото автора, 2011 г.

В средата на композицията стои двукрилата порта на храм-гробница или хероон-святилище на тракийски владетел. В изобразителното поле отляво на портата, представлящо площадката пред хероона и света на живите, четирима голи войни с наметки размахват в ритуален танц своите махайри, а петият мъж им свири на тропет. В изобразителното поле отдясно на портата, представящо вътрешността на хероона и съответно отвъдния свят, разговарят възрастен и млад мъж, с боздугани окачени на кръста, като младият е наметнат и с лъвска кожа. Авторката идентифицира стария мъж с героя Херакъл, а младия – с тракийски цар, негов наследник, дошъл при душата на Херакъл, за да получи предсказание за предстоящи важни събития.

Според мен старият Херакъл е превъплъщение на бог Зевс/Озирис, а младият Херакъл – на сина му Дионис/Хор, който е слязъл при своя отец за духовно посвещение и приемане щафетата на царската власт, която обаче Херу (Хор) – богът-герой Херакъл – трябвало да отвоюва в свирепа битка с узурпатора Хадес/Сет. Известен е египетският мит за символичната среща между баща и син в храма на Зевс-Амон в гр. *Тива*, символична защото Дионис/Хор се родил след убийството на баща му Зевс/Озирис и не могъл да получи лично от него отческите му напътствия.

Основанията за виждането ми, че именно Зевс и Дионис участват в коментираната сцена, са: първо, боздуганите и лъвските кожи, героичните атрибути на най-войнолюбивия бог в митологията Зевс/Озирис, както и на божия син Дионис/Хор – твърдия и справедлив Херу (древния Херакъл); второ, бойният танц на въоръжените с махайри войни пред хероона, чрез който били имитирани победите на двамата велики мъже; трето, музикалният инструмент тропет, използван за съпровода на бойния танц, защото в *Египет* тропетът бил традиционно употребяван в култовите церемонии, посветени на Озирис /**Бисера Венедикова**. Музикалните инструменти върху амфората-ритон от Панагюрското съкровище. – **пак там**, с. 73/.

Фиалата-слънце (сн. 68). Символното изображение в центъра ѝ касае Богинята-майка и Бога-отец в тяхното двуединство. Хлътналата полусферична чашка на дъното на фиалата се показва, изпъква като фалос от другата ѝ, вътрешна страна. Отсам – *утроба* (майка), оттам – *фалос* (баща): мъжкото и женското начало в един пластичен обемен образ.

Снимка 68. Дъното на фиалата от Панагюрския сервиз. Фото Бойко Калев.

Чашката, символ на Утробата-Гея е оградена с един пръстен от жълъди, които радиално се разпръскват, подобно на слънчеви лъчи, в три концентрични кръга човешки глави. Същата картина, но в негатив, се вижда от вътрешната страна на фиалата. Смисълът на посланието е, че „Слънцето на света” (Гея/Маат и Уран/Атон/Тан) са Майката и Отецът, породили 24-те жълъда (техните деца – 12-те титани, и главните внуци 12-те богове), от които произхожда цялото човечество (човешките глави).

Каква е била функцията на *фиалата* в тайния ритуал? В нея поставяли *хлебната пита* – *просфора*, – на която изобразявали слънце. Този *хляб* символизираше тялото на божия син, а *виното* в *ритоните* – неговата кръв. Чрез *хляба* и *виното* извършвали ритуала *евхаристия*: причестяване, т.е. потвърждаване на древния оброк между човеците и бога, или между пасомите и пастира. Този архаичен езически ритуал, както и много други, е присвоен през IV век от християнските отци.

Свещената кръв на Майката и Божия син – символизирана от червената напитка *вино* (Вин-Он, или „Venus, слънцето”) била наливана от нейния съд-утроба – *амфората* – в *ритоните*, държани от главни богове, респективно видни членове на тракийската династия, които изпълнявали конкретни роли в *мистерията*. Разиграван бил *театър* (Дея-Та-Ра – „Богинята, Атон и Ра”) или *трагедия* (Т-Ра-Ге-Дея – „Атон, Ра и богиня Гея”) със сцени от *Творението* – зачатие и раждането на първородния син. Останалите аристократи, които изпълнявали роли на статисти и зрители, вземали от *фиалата* късчета *нафора*, напоени с вино и символизирали жертвени парчета от тялото на божия син Дионис/Бакхус/Хор.

Виното („Venus, слънцето”), когато престои в утробата на Майката (*амфора* – Ам-Фор, Ма-Фор, т.е. „Майката на Хор”), заплодена от Отеца Тан/Атон, ферментира/узрява и се превръща в Ра-Хор – сина-слънце.

Фиала, идентична на *Панагюрската*, но украсена с дъбови и букови жълъди, и пчели, е открита в *Сицилия, Италия* (сн. 69); принадлежала е на демарх (адмирал) Ахирис в края на IV в. пр.Хр. Още два идентични стандартни съда за поднасяне на ритуална пита са намерени в царски погребения в *Централна и Южна Украйна* и на полуостров *Крим* (сн. 70, 71).

Снимка 69. Вътрешността на идентична фиала от Южна Италия. /Андрю Слайман. Фиала Ахириса. Перевод с англ. С. И. Сосновский. – **Andrew L. Slayman.** *Archaeological Institute of America*, vol. 51, № 3, May/June 1998. – Вж. <http://www.archaeology.org/9805/abstracts/italy.html>.

Снимка 70. Златна фиала от кургана Солоха на Долен Днепър, Запорожка област, Украйна. Края на V, началото на IV в. пр.Хр. В колекцията на Държавния Ермитаж, Санкт-Петербург.

Снимка 71. Златна фиала от кургана Кул-Оба, гр. Керч, полуостров Крим. IV в. пр.Хр.

Между другото в изображенията на *Панагюрската фиала* жълъди се долавя корелация със священото дърво *дъб*, растителна ипостаз и символ на тракийския Уран, египетския Атон, шумерския Ан (Ану), българския Тан (Г-Ра); всъщност четири различни имена на Бога-отец. Наследник на дъбовата метаморфоза е внукът на Отеца – Зевс, когото славяните наричат Перун.

Открит е и друг сакрален предмет, който разкрива връзката между тракийския бог Уран и славянския Перун. Това е златен венец, представляващ клонка с дъбови листа и жълъди, намерен в некропола на тракийския цар Севт III (края на IV – нач. на III в. пр.Хр.) в могилата *Голяма косматка* край гр. *Шипка*. Това е ритуалният атрибут за овластяване, с който е бил коронясан царят. Явно тракийският цар Севт, подобно на славянските князе, се е считал за син на Уран-Перун, и само от него е могъл да получи дъбовата корона на властта.

8.7. Хипотеза върху комплект с предполагаеми дванадесет съда.

Допускам възможността *Панагюрският ритуален сервиз* да е съдържал дванадесет съда, защото в наличния комплект има два ритона, които се дублират: две еднакви женски глави и два елена. Те са идентични по вид, форма и големина, като елените се различават само по изображенията на тях сцени.

В наличния комплект три от ритоните са единични: овенът, козелът и женската глава с грифоните. Може би те също са били двойни в пълния комплект. Той навярно се е състоял

от амфората-ритон и фиалата, плюс пет двойки ритони: два елена, два овена, два козела, две женски глави с цилиндрична корона и две женски глави с конусовидна корона, с грифони.

Освен това изкованите на фиалата радиални (слънчеви) лъчи от жълти и човешки глави са двадесет и четири на брой, число кратно на числото дванадесет. Този факт има значение, предвид прецизната символика, втъкана в този изключително красив ритуален комплект.

Защо ритоните трябва да са двойни? Съвременният човек трудно би осъзнал тази необходимост.

Посветените в *Дионисовите мистерии* тракийски жреци-аристократи са се считали за потомци на боговете Кронос, Рея, Зевс, Изида, Дионис, Хермес, Аполон. Впрочем с божествено самочувствие и авторитет са се ползвали също така управляващите касти в Египет, Месопотамия, Рим, Индия, Китай, Япония и Америка (инки и май).

За кой празник е бил потребен златният сервиз?

Празничният календар на *слънчевият култ* е спазван строго в продължение на хиляди години. В него двата главни празника са свързани с раждането (одухотворяването на тялото) и смъртта (отделянето на душата от тялото и възнесението ѝ) на главния бог, в поредността: Кронос, Зевс, Дионис. Чрез тайнството на *светото причастие* (евхаристия, т.е. „благодарност“) християнството е наследило херметичните ритуали от мистерии на Дионис и ги е прехвърлило върху Исус Христос, улеснено от факта, че раждането на Дионис в дните между 21-25 декември – *Игнажден* или езическата *Колада*, – съвпада с *Рождество Христово* на 25 декември. Георги Стойков Раковски посочва, че „повечето обряди във восточната черква са се увели от българската стара вяра преди християнството“ /Ключъ българскаго языка. Отъ **Г. С. Раковскаго**. Написанъ въ Букурещъ 1865..., с. 82/.

Религиозният комплекс *Рождество Христово* се състои от три действия и етапа: 40-дневни *пости* за очистиране на телата; *изповед и опрощаване*, с цел емоционално очистиране на душите от греховни тежнения; *свето причастие* с хляб (тялото на бога) и вино (кръвта на бога), за да слиза духът на бога в потомците му, да ги подкрепя за доброто на цялото общество. Колективното причастие, чрез безкръвната жертва на хляба и виното, изразява благодарността на потомците към бога-отец за сътворението на света и самите тях, предизвиквайки ответната му любов.

Причастното взаимодействие между жреците и бог Дионис е възпроизведено от Исус Христос на тайната вечеря с неговите дванадесет ученици. Исус обяснява тайнството така:

„Който яде Моята плът и пие Моята кръв, пребъдва в Мене, и Аз в него“ (**Йоан**, 6: 56).

Във фиалата (прототип на християнския дискос/патена) на *Панагюрския сервиз* тракийските мисти нареждали парченца хляб *нафора* (вафора/naphora), начупени от осветения хляб *просфора* (προσφορά), символизиращ тялото на Дионис/Хор – кръгъл, с изобразено на него слънце или кръст. Тук ползваме християнските термини, тъй като очевидно християнството ги е взело от терминологичния набор на *Дионисовия ритуал*. Освен това думите *нафора*, *просфора* и следващата по-долу *амфора*, съдържат според нас името Хор, променило се във „фор“ (ср. foresta – лат., „гора“; forest – англ., „гора“; δάσος – гр., „гора“, от Сабасос, т.е. Сабазий). В названието на ритуала *евхаристия* директно присъства името Хар, като Ев-Хар означава „Евой Хар!“ по подобие на призива „Евой Сабой!“ (т.е. „Яви се Сабазий!“) на бакхически сабастащите по време на Дионисовите празници. Християнските отци са постановили как чрез *нафората* и *виното* вярващите да приемат в себе си тялото и кръвта на Исус, но запазеният езически термин *евхаристия* всъщност призовава: „Яви се Хар [Сабазий]“.

От амфората (Ам-Фор, Ма-Фор, т.е. „Майката на Хор“ – утробата, поместваща сина или съдът, поместващ виното/свещената кръв) най-старият жрец отливал в ритоните вино

(напитката на Дионис/Хор/Бакх, същевременно кръвта на Божия син). В ритуала на опияняване с вино душите на живите наследници са търсели съприкосновение с небесните духове на своите прародители. Пет потомци или ролеви участници в мистерията са пиели от ритоните: старият цар, като двойник на Кронос – от ритона-елен; неговата съпруга царица-майка, като двойница на Рея – от ритона-женска глава с корона-цилиндър; действащият цар, като двойник на Зевс – от ритона-овен; неговата съпруга, царицата, като двойница на Йо/Изида – от ритона женска глава с корона-конус и грифони; принцът-наследник, като двойник на божия син Дионис – от ритона-козел. Дублираните съответни пет ритона били поставяни може би в ръцете на статуите на изброените богове, украсяващи тракийския храм, или, в най-лошия случай – в специални ниши. Но виното, предназначено за божествените духове, не било докосвано от човек.

Аналогичен езически обред е съществувал в областта *Склавия* чак до XII век. Той е описан в „Gesta Danorum” от Саксон Граматик, летописец на датския крал Валдемар. Разказвайки как последният завзел през 1168 г. остров *Рюген*, разрушил града на рюгяните-рани *Аркона* и подпалил централното светилище на славяните, граматикът отбелязва:

„На равно място в средата на града се издигаше дървено светилище с изящна изработка, почитано не само поради важността на култа, но и заради божеството, чиято статуя се намираще вътре... В светилището имаше огромна статуя, надхвърляща и най-високия човешки бой, която изглеждаше чудновато с четирите си глави и още толкова вратове ; две от главите гледаха напред, а другите две – назад. Едната от главите, които гледаха назад, беше извърната наляво, другата надясно, и изглеждаха замислени... **В дясната си ръка [идолът – б. Ал. Гейшор] държеше рог, изработен от метална сплав, в който опитният в свещенодействията жрец всяка година наливаше чисто вино** [к. В.Й.] и така гадаеше дали ще бъде плодородна идната година...

Тази статуя, почитана с дарения от цяла Склавия, удостояваха с дарове и съседните царе... Същото божество имаше светилища и на много други места. Те се ръководеха от жреци с почти еднакъв ранг...” /по **Александър Гейшор**. Митология на славяните. Превод от полски Катя Митова. С., Изд. „Български художник”, 1986, с. 105-110/.

Скитските надгробни стели от VI в. пр.Хр. до III в. сл.Хр. с изобразените върху тях войни, които неизменно държат в дясната си ръка рог за пиене на вино, са аргумент в полза на становището, че ритоните са били основно ритуални съдове за комуникация с духовните светове. Ползването им понякога в светски прояви навярно е било предизвикано от съвпадения на тези прояви с разнообразните религиозни празници, които изпълвали живота на народите в древността.

9. БОЖЕСТВЕНИ И ЦАРСКИ ОБРАЗИ, АТРИБУТИ И СИМВОЛИ ВЪРХУ АНТИЧНИТЕ ТРАКИЙСКИ МОНЕТИ.

Ценна информация за божествените предци на тракийските царе може да се добие и от нумизматичния материал. Още в началото на монетосеченето било възприето на монетите да се изобразява богът-родоначалник на племето или на полиса. Например върху монетите на гр. Енос: лице – глава на Хермес, опако – козел (ипостаза на Дионис), фигурка на бог Пан и кадуцей; гр. Мароней: лице – кон и орел (зооморфни образи на Дионис), опако – лоза или грозд и пчела (растителни образи на Дионис); гр. Абдера: лице – грифон, опако – делфин.

Характерен иконографски сюжет върху някои племенни монети на Тракия е Силен или Силен отвлича менада. Може би това не е портретно изображение на Силен, сина на Хермес, а на племенния цар, играещ ролята на Силен в *Дионисовите мистерии*. Чрез тези сцени се подчертава изявата на царя като главен жрец в ритуала. На опаката страна е представен квадрат, символизиращ вселената (сн. 72). При други племенни емисии в квадрата е вписан *трискел* (трираменна свастика) от три конски, кози, или човешки крака, символизиращ богаслънце Дионис. (снимки 73, 74).

Снимка 72. Сребърен статер на тракийското племе *орески*. Анепиграфно монетосечене от периода 490-480 г. пр.Хр. **Лице:** силен отвлича менада. **Опако:** Вдлъбнат квадрат. <https://nomosag.com/nomos-2449/>.

Снимка 73. Додекадрахма = тетрастатер на тракийското племе *дерони*. Анепиграфно монетосечене от началото на V в. пр.Хр. **Лице:** Хермес с шапка петасос на двуколка, теглена от вол надясно, а над вола – шлем. **Опако:** *трискел* (тройна свастика) от три съединени човешки крака, във вдлъбнат квадрат. Обнародвана под № 14v2 от Йоаннис Своронос (1863-1922 г.) в: *Ιστορία των νομισμάτων ητοι εγχειρίδιον ελληνικής νομισματικής*. Ιωαννου Ν. Σβορώνου. Τομος πρώτος: Ευρώπη. Εν Αθηναις. 1898. Вж. и списание *Горгони*, кн. 2, 2018, с. 59.

Снимка 74. Додекадрахма = тетрастатер на тракийското племе *дерони*. Анепиграфно монетосечене от началото на V в. пр.Хр. **Лице:** Хермес на двуколка, теглена от бик, наляво. **Опако:** *трискел* (тройна свастика) от три съединени крака с конски копита. Обнародвана от **Йоанис Своронос**: Svoronos_04.

Изглежда тракийският *трискел* (тройна свастика) е бил важен не само като символ, но и като термин. В „Първо избличително слово против кесаря Юлиан“, съчинено през 363 г., Григорий Богослов пише, че гърците са възприели от траките думата *θηρσχεύειν* (трисхейейн), означаваща „богослужение“ (вж. Увод). Дори в съвременния гръцки език думата *θηρσκειά* означава „религия“ **/ГРЪЦКО-БЪЛГАРСКИ РЕЧНИК : ΛΕΞΙΚΟΝ ΕΛΛΗΝΟ-ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΝ**. Съставители М. Филипова-Байрова, М. Балджиев, М. Ботон, Ив. Дуйчев, К. Илков, А. Коджаев, В. Лазаридис, Ап. Михайлов и Л. Руков. С., Изд. на БАН, 1956, с. 245/.

Много скоро тракийските владетели заменили образа на бога със своя собствен, изхождайки от идеята, че те са синове (потомци) на бога-отец и богинята-майка **/Ставри Топалов**. Нови приноси към проучване монетосеченето и историята на ранното одриско царство в земите на Древна Тракия. С., Изд. „Наско-1701“, 2004, с. 192-196/. На опаката страна е изсечен запазеният знак на царския род: сакрален съд *кантарос/котиле* (**сн. 75, 76**), формена разновидност на *кратер*, символизиращ жизнедаващата и питателна утроба на богинята-майка (нещо като рог на изобилието), на която нейният син – царят – се явява върховен жрец и медиатор; *двойна брадва (лабрис; сн. 77, 78)*, символизираща първородните синове-близнаци на Уран и Гея, родоначалници и покровители на царя и на неговото племе; или жезъл кадуцей (**сн. 79**); или пък грозд (лоза с гроздове), фалически растителен образ на Дионис/Бакхус, славянския Дажбог, оплождащ цялата жива природа (**сн. 80**).

Снимка 75. Трихемиобол на Котис I (383-359 г. пр.Хр.), син на Севт II. **Лице:** глава на Дионис-Сабазий (или на Котис) наляво. **Опако:** кантарос, над който пише ΚΟ.

Снимка 76. Монета на Кетрипор (356-347 г. пр.Хр.), син на Берисад. **Лице:** глава на Дионис (или Кетрипор) надясно. **Опако:** кантарос, отгоре и отдясно на който има надпис ΚΕΤΡΙΠΟΡΙΟΥΣ; допълнителни символи – месец и роза. Обнародвана от: **В. Добруски.** Исторически поглед върху нумизматиката на тракийските царе. Сборник народни умотворения. Св. XIV, 1897, с. 599, кат. № III-10; **Ст. Топалов,** цит. съч., с. 249, кат. № 108.

Снимка 77. Монета на Меток I (407-389 BC), син на Ситалк. **Лице:** кон (ипостаза на бога-закрилник на царя), изправен наляво. **Опако:** лабрис, около който е изписано царското име ΜΗΤΟΚΟ.

Снимка 78. Монета на Аматоко (Меток II) (359-351), син на Меток I. **Лице:** родовият атрибут лабрис, около който пише ΑΜΑΤΟΚΟ. **Опако:** квадрат с вписана в него лоза с пет грозда, символизираща родоначалника Бакхус, а околоръст надпис ΕΠΙ ΚΛΕΑΔΝΡΟΣ (вероятно име на магистрата на града, в който е отсечена тази царска емисия).

Снимка 79. Автономно монетосечене на тракийското племе *серди*. **Лице:** бюст на Атина (?) надясно. **Опако:** кадуцей, около който е записан в родителен падеж етнонимът ΣΕΡΔΩΝ („[Монета] на сердите“).

Снимка 80. Монета на Сараток, парадинаст на *одрисите* (405-387 г. пр.Хр.). **Лице:** Десен профил на царя, отлично портретно изображение. **Опако:** лозова клонка, от която виси фалически грозд; надпис ΣΑ. На други емисии царското име е изписано изцяло: ΣΑΡΑΤΟΚΟ.

Някои одриски царе ползват кон, орел, конник (симбиоза кон-човек) – войнско-героичния образ на *Хероса*, т.е. на племенния родоначалник Дионис/Бакхус (**снимки 81, 82, 83, 84**).

Снимка 81. Октодрахма на тракийското племе *бисалти* (480 г. пр.Хр.). **Лице:** царят-херос, носещ две копия, води свещен кон през разхвърляни на земята копия, с цел предназначение преди битка. **Опако:** вдлъбнат четирисекторен квадрат. Обнаrodвана от Йоанис Своронос през 1898 г. /Svoronos_16.1/.

Снимка 82 а-б. Драхма на Спарадок (448-440 г. пр.Хр.), син на Терес I. **Лице:** кон в ход наляво, около него надпис ΣΠΑΡΔΟΚΟ. **Опако:** орел държи змия; това е една от типологичните сцени в тракийската нумизматика и торевтика, представяща борбата между добрия и злия бог (Дионис побеждава Хадес = Хор побеждава Сет).

Снимка 83. Монета на Ситалк (440-424 г. пр.Хр.), син на Терес I. **Лице:** кон в ход наляво, а около него надпис ΣΙΤΑΛΚΟ. **Опако:** орел с разперени криле, фронтално, държи в клюна си змия. Както конят, така и орелът са превъплъщения на бога-херос – покровителя на тракийския цар.

Снимка 84. Дидрахма на Севт I (424-407 г. пр.Хр.), син на Спарадок. **Лице:** Севт гол на кон в галоп надясно. **Опако:** надпис ΣΕΥΘΑ ΚΟΜΜΑ. Обнародвана от Н. Мушмов под № 5689 в изданието: **Никола Мушмов.** Античните монети на Балканския полуостров и монетите на българските царе. С., Изд. Гр.Ив.Гавазов, 1912.

След Христа, когато царските династии вече окончателно изгубват родословната нишка, свързваща ги с божествените им предци, образът на божеството върху монетите става повече закрилник на царя, отколкото негов отец. Тази идея се универсализира след приемането на християнството за държавна религия от Константин Велики през 313 г.

На един златен медальон на Константин Велики от ранния му езически период, императорът е представен заедно с Митрас, непобедимият слънчев тракийски бог-конник. Медальонът е отсечен, когато Константин е цезар на провинциите Британия, Галия и Рейнски лимес (306-310 г.), или, най-вероятно, когато е провъзгласен за август на Запада (310-313 г.). Надпис: INVICTUS CONSTANTINUS MAX AVG, т.е. „Инвиктус [Mitrás sol invictus: Митра Непобедимото Слънце и] Константинус Макс[имус] Авг[уст]“. Изобразени са богът на слънцето Митрас (Дионис/Хор), носещ слънчева корона и урея на челото си, и на преден план – август Константин с диадема, държащ копие в дясната си ръка и щит, украсен с Медуза Горгона в лявата (сн. 85).

Снимка 85. Медальонът на Константин от езическия му период. Император Константин е застанал заедно със своя покровител Митрас Непобедимото Слънце.

През християнския период на управлението си, Константин поставя на знамето и монетите си Христовия знак – *хризмата*, – посредством който жънал победа след победа.

Сетнешните царе и императори обичат да изобразяват коронясването им от Исус; обаче в някои случаи това е виден и победоносен светец. Например Св. Димитър Солунски, чудният защитник на гр. Солун, е бил много тачен от българския цар Иван Асен II (1218-1241 г.) (сн. 86).

Снимка 86. Златна перпера (хиперперон) на цар Иван-Асен II (1218-1241 г.). Надпис: IW ACENЬ ЦРЬ... [БЛЪГАРЪМ И ГРЪКОМЪ]. Светецът благославя короната и меча на царя.

10. ЕТИМОЛОГИЯ НА ЦАРСКИТЕ ИМЕНА.

Тракийските царе афиширали божествения си произход не само посредством специалните хералдични знаци върху своето монетосечене. Самото царско име разкривало кой е богът-отец и защитник, на който царят-жрец служи и пред който се явява застъпник за благото на своето племе. В онези времена всяко колективно действие – оран, сеитба, жътва, рудодобив, металообработка, война, избор на цар и пр. – започвало само ако жреците са провели успешно строго определен молитвен ритуал. /справка **Тит Ливий**. Историята на Рим от основаването на града. Кн. I, 7: 1-15; 11: 1, 2; 18: 1-10 и др. Превод от латински Владимир Атанасов. С., Изд. „Изток-Запад“, 2004, с. 29-35; 44, 45; 62-65/.

Царските имена били съставяни от жреците с оглед на божествена семантика, стига да успеем да разчетем техния смисъл посредством свещения език. Например името *Терес*, изписвано чрез ита η (Τηρης), очевидно идва от *тирс* – пастирския жезъл на Дионис, – който тракийският цар носел при изпълнение на пастирските си задължения. Следователно *Терес* означава „[Носителят на] тирса“, в преносно значение: „Пастирят [на племето]“.

„Богородният Рез“ /**Омир**. Илиада. Превод от старогръцки Александър Милев и Блага Димитрова. Второ издание. С., Изд. „Народна култура“, 1971, песен X, стих 435-441/ е управлявал Тракия в края на XIII и началото на XII в. пр.Хр., и е участвал в Троянската война (1193-1183 г. пр.Хр.). Името *Рез* е анаграма на *сер*, видно от топонима *Серес* – Сер-Рес, т.е. „Пастирът Рез“. Този град се намира в зоната, където било седалището и светилището на цар *Рез*. Освен „пастир“, думата *сер* има второ значение – „сив“, – но то се дължи на обстоятелството, че жреците-пастири обличали сиви наметала, бидейки посредници между земния свят, символизиран с черно, и небесния свят, символизиран с бяло. Оттук разбираме, че *Рез* е бил цар-пастир (върховен жрец) на траките в своето време.

Името *Севт* (Σευθης) е свързано с медиаторската задача на царя-жрец да посредничи между бога и хората. Както вече споменахме, сивият цвят е символизиран жречеството като преходен между белия (цвета на отвъдното и душите) и черния (цвета на земното и хората). Дори едно от имената на Дионис е било Сива (Шива) или Сиявуш, а жриците на Зевс и Дионис били наричани *сивили/сибили*, които ползвали свещени сибилински книги. Отбелязвам и старата българска дума севда – „любов“, както и съвременните свят, свет, светлина, светилище, светец, святост, свитък.

Възможна е и друга етимология на името *Севт*, която проличава от начина на записване на това име върху златния пръстен-печат на одриския цар Севт I (424-407 г. пр.Хр.), намерен от археолога Георги Китов в Далакова могила (**сн. 87**). Николай Шаранков даде добър превод на надписа върху пръстена – ΣΗΥΣΑ ΤΗΡΗΤΟΣ: „[Печат] на Севт, [син] на Терес“, като двете имена – първото лично, а второто патроним – са в родителен падеж. Всъщност Севт е син на Спарадок (448-444 г. пр.Хр.) и внук на Терес (521-448 г. пр.Хр.). Шаранков счита, че различното изписване на името ΣΗΥΣΗΣ (Севсес) – ΣΕΥΘΗΣ (Севтес), идва от колебанието между Σ (сигма) и Θ (тета), дължащо се на особеностите в транскрипцията между тракийската и гръцката фонетика.

Според нас обаче, *Севт* е поръчал своя царски пръстен-печат с името ΣΗΥΣΗΣ (Зеусес = Зевсес), подчертавайки своя произход от бог Зевс (ZEΥΣ), а не защото се е събразявал с гръцката фонетика.

Снимка 87. Пръстенът-печат в негатив на Севт I (424-407), син на Спарадок.

Котис (Κοτις) е теофорно име от това на тракийската богиня *Котис/Котито*, идентична с египетската богиня *Бастет* („Котката“) и священото животно – пазител на дома. В Тракия тя е имала и друго име – *Верея*, *Вер-Рея*, т.е. „Драконицата Рея“. *Бастет* е дошла с огромна свита от Египет, за да бъде погребана в Странджа планина, в Тракия – родината на нейните предци Уран и Гея.

Берисад: *Бери-Сад*, *Вере-Сад*, т.е. „Свещеното място/плът [земният наместник] на Дракона“. Свещеният дракон, Крилатата змия, или Пернатата змия, почитан в Европа, Африка, Азия и Америка (Кукулкан при майте или Кецалкоатъл при ацтеките), бил едно от превъплъщенията на дядото на Дионис/Хор – Кронос/Ра.

За името *Хебризелм* има две възможности. *Хебризелмис* може да значи „Потомък на Хебри“ или „Потомък на Хебро[с]“. В първия случай е възможно да става дума за египетското слънчево божество Кхепри, преобразяващо се в свещен скарабей – бръмбар, който търкаля по пясъка своето торно топче. Древните са считали скарабея за земен аналог на небесния бог Ра, който всеки божи ден претърколява слънцето по небосклона – от източния до западния хоризонт на планетата Земя.

Във втория случай става дума за реката *Хеброс* (*Марица* = „Майчица“), посветена на богиня *Кабири* (оттам Кабирос – Кеброс – Хеброс), съпруга на бога-ковач Хефест и майка на *кабирите*. От безименните *кабири* е известен антропонима само на Музей, свързан с топонима Музеев хълм (днес Небет тепе в Пловдив). Освен като ковач, Музей се проявил и като вещ прорицател, чийто записани пророчества били търсени дори след смъртта му /*Херодот*. История, кн. VII, 6/.

Музей и Хиона (дъщеря на Борея) родили Евмолп („Хубаво пеещия“). По негово време градът бил наричан Евмолпия или Евмолпиада („Град на Евмолп“), когато Евмолп е управлявал траките. Логично е Хебризелм да си избере такова царско име, явявайки се правнук на Терес I (бидейки син на Севт I и внук на Спарадок), тъй като тракийската династия е считала че има и действително е притежавала кръвта на Зевс – царя на боговете и хората, както се уверихме, разглеждайки генеалогията на Музей и Евмолп. Повтарям, че Музей е син на Хефест и внук на Зевс (вж. горния абзац).

Ще посоча и други примери за обожествявани реки в Тракия: *Арда*, Ра-Да – „Светът на Ра“; *Тунджа*, Тун-Джа – „Тун [Тан/Атон] и Джа [Гея]“; *Стримон* (*Струма*) – посветен на речния бог Стримон (сн. 88); *Нестос* (дн. *Места*), с древно име *Нехта* или *Нехтеница* – на *Нехтида/Нефтида* /вж. списание **Горгони**, кн. 2, с. 44-51/; *Искър* – на *Изида* и сина ѝ *Кхар*, т.е. *Хор*. Чудно е, че преобладават имена, които познаваме от египетската митология. Но ако погледнем на север, към Мизия и Дакия, там хидронимите не са по-различни, например *Огоста* – Ог-Ос, т.е. „Бикът Осирис [друго име Зевс-Амон]“; *Осъм* – „Осирис“; *Вит* – „Витяз“, т.е. „Конникът“ или „Херосът“; *Янтра* (Етрус/Ятрус) – Ян-Та-Ра, т.е. „Атон-Ра [Тан-Ра/Тангра] и Янкул [Зевс]“; *Дуна/Туна/Дунай* (името на бога-отец *Тун/Атун/Атум*), или *Дануб/Данубий* (другото му име *Дан/Тан* или *Тангра*); пак той е въплътен в *Данапър* (*Днепър*), *Танаис* (*Дон*) и пр.

Снимка 88. Бронзова монета от типа „тризбец на речния бог Стримон“, отсечена след 188 г. пр.Хр. в монетарницата на гр. Амфиполис, в управлението на Филип V (221-179 г. пр.Хр.). ИМ – гр. Гоце Делчев. Фото автора.

Кетрипор също е сакрално име – Кет-Ри-Пор, Кот-Ре-Пор, – което означава „Порта [към небето] на Ре и Кот [ис]“. Котис или Котито, по-известна с името Рея (Вер-Рея), е съпругата на Кронос/Ре.

Спарадок: Сп-Ар-Док, С[а]п-[Х]ар-Док, т.е. „Царят-пастир Хар [Хор]“. Античната форма док се явява прототип на средновековната титла докс – „цар“.

Спартак е твърде интересно име, което разкрива: Сп-Ар-Так, С[а]п-[Х]ар-Таг, т.е. „Хар [Хор], конникът-пастир“. Изглежда царят на племето меди се е виждал като проекция/дубъл на *Тракийския конник* или *Херос* – бог Дионис/Хор.

Ще кажа нещо и по повод надписите от типа ΝΟΜΙΣΜΑ ΕΔΟΝΕΟΝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΙΤΑ на владетеля на тракийското племе едони *Гита* (кр. на VI – нач. на V в. пр.Хр.) върху сребърните октодрахми/тристатери на племето едони (сн. 89), в който тракийският цар ползва титлата *базилеос*. Терминът не е гръцки: съставен е на основата на елинистическото име на Дионис/Хор – *Сабазий*, – ползвано в Тракия, Анатолия, Левант, Египет и Елада, т.е. в целия цивилизован свят.

Снимка 89. Октодрахма = тристатер на базилевса на едоните Гита, края на VI – нач. на V в. пр.Хр. Вж. списание *Горгони*, кн. 2, 2018, с. 39.

Името *Сабазий* или *Сабас* е взето, подобно на много други сакрални термини, от богатото писмено наследство на архемистите Музей, Евмолп, Тамирис (внук на Аполон), Орфей и Лин. Елините са черпили с пълни шепи от техните книги, но във вековете преди Христа са ги изгорили. Данни за творчеството на тракийските йерофанти има у Хезиод, Еврипид, Страбон, а също в надписа върху т.нар. „Пароски мрамор“.

Атинският тиран Пизистрат (561-527 г. пр.Хр.) наредил на орфическия поет, теолог и хресмолог Ономакрит (~550~480 г. пр.Хр.) да препише и му достави, заедно с „Илиада“ на Омир, книгата с оракули (записани гадания) на прорицателя Музей, прочута в тогавашния свят с точността на съдържащите се в нея предсказания. /*Херодот*. История, кн. VII, 6/.

Лексемата *саббас*, *Саб-Бас*, е симетрична, като втората съставлява я морфема *бас* е конструирана чрез метатеза на първата морфема *саб*. Смисълът на *саб* или *сап* е отново жезъл, с алюзия към магичния тирс на Дионис (магичен, защото: диря, търся, треса, треперя, атропос – „нетелесен“). От кореновата основа *саб/сап* произлизат трако-българските думи *сап*, *сопа*, *шопи*, *соба*, *сабя*, *сова*; а от кореновата основа *бас/нас* – *база* (основа), *бастун*, *пастир*, *пастор*, *базил*, *базилеус*, *василевс*; антропонимът *Васил*, празникът *Банго-Васил*, или *Васильовден* (1 януари). Подчертавам: макар посочените думи да са употребявани на Балканите в древността, те присъстват, очевидно изначално, в протобългарския и старобългарския език.

11. КОНЯТ – СВЕЩЕНОТО ЖИВОТНО НА ТРАКИТЕ И БЪЛГАРИТЕ. ВОЙНЪТ ДИОНИС/ХОР/ХЕРУ: ТРАКИЙСКИЯТ ХЕРОС, БЪЛГАРСКИЯТ СИЯЕН КОННИК ХУРСА, СЛАВЯНСКИЯТ СВЯТОВИТ (ВИТЯЗ НА СВЕТЛИНАТА).

Езикът, несъмнено, е богата информационна банка за древността. В настоящия параграф ще се опитам да използвам това качество на езика, за да изясня защо точно конят е бил свещеното животно на древните траки и на древните българи, както и на някои от съпътстващите ги народи.

Названията на животното *кон*, които имат древна етимология, могат да се систематизират в четири групи: названия с основа *каб/кав*; названия с основа *кон/хон*; названия с основа *сив/шив*; названия с основа *хор*.

На елински език *кон* е **ἵππος**, но конник – **καβαλλᾶρης** (синоним **ἵππεας**), а конница – **καβαλλᾶρια**. Латинските аналози са: **caballa**, **ae** – „кобила“; **caballus** – „кон“; **caballinus** – „конски“. Във френския език, повлиян от латинския, **cavale** означава „кобила“, **cavalier** – „конник“, „рицар“, а **cavalerie** – кавалерия.

Думата **ἵππος** значи „кон“, но също така и „истински“, „верен“, „същински“, защото **ὑπόστασις** (ипостасис) означава „същността, която стои зад друг (видим) образ, персонификация“. Очевидно *животното кон* е било възприемано като зооморфен образ на важно божество.

Кое точно божество – ще може да се разбере, ако се разгледат останалите термини, съдържащи корена **каб/кав**. За да изясня тяхната етимология, ще трябва да привлеча други нарицателни имена, антропоними и топоними със същия корен:

Каби́ро – дъщеря на nereидата Псамата и на Протей, син на Посейдон; съпруга на Хефест; майка на *Каби́рите*;

Каби́ри – синовете на Каби́ро и Хефест, прочути ковачи в Древна Тракия;

каби́рион – храм на *Каби́рите*, боговете-ковачи;

Каби́рос, *Кеброс* или *Хеброс* – древното име на река Марица, Тракия;

Каби́ра – град във Фригия, по-късно преименуван в Нова Кесарея;

подкова – Под-Ков или Под-Кав(алос), т.е. желязната „обувка“, която се поставя под коня (пеласг., *καβαλος*: жребецът бил смятан за превъплъщение на Бакхус/Хорос);

кова звездеи – *καρφωνω карфия* (пеласг., *карфоно карфия*) – основа на тези две думи е египетското име на бога *Хар*;

ковач – *σιδερας* или *σιδηρουργος* (пеласг., *сидерас* – „железар“ или *сидирургос* – „оформител на желязо“); българите в Азия наричали бога-ковач *Хурса* /*Бахши Иман*. Джагфар тарихи..., с. 254/, име аналогично на славянското *Хорс* /*Повесть временних лет*/ и египетското *Хор*;

ковачество – *σιδηρουργια* (пеласг., *сидирургиа*) – „оформяне на желязо“;

ковачница – *σιδηρουργειον* или *σιδεραδικο* (пеласг., *сидирургейон*, *сидерадико*: „място за оформяне на желязо“);

каберне – сорт грозде и вино;

кабаре – *ка-ба-ре*, т.е. „Душата-сърце на Ре“ – място за веселие с музика и танци;

каба – „мек“, „добър“, „милостив“, „състрадателен“; помагач на другите – това е едно от амплотата на жреца-пастир;

Кааба (араб. *Ка`ба*) – древен храм, около който е построена Голямата джамия в Мека;

меркаба – енергийно тяло с форма на тетраедър, обгръщащо човека;

Кабала – мистично учение, тълкувание „Петокнижието“ на Мойсей в „Стария завет“; обаче за *кавала* (пеласг., „кобила“) била смятана Изида (Йо)– майката на Хорос (Бакхус);

Кабата – седловина с надм.вис. 2535 м., долепена до връх Вихрен, първенеца на планината Пирин, България;

Кабата – свещена местност на бог Дионис и неговата майка, с извор и езеро (блато), под връх Голяма Сютка, южно от град Велинград, България;

Алабак – Ал-Бак(х), т.е. „Бог Бакх“; планински рид, западно от град Велинград; звуците/буквите на *Алабак* в обратен ред дават *Кабала*;

Кабиле – едно от древните названия на град Ямбол, България;

Голям Кабул (2531 м.) и *Малък Кабул* (2525 м.) – двойка върхове-близнаци в планинския масив Рила, България;

Кабул – столицата на Афганистан; в древността там е съществувала българската държава *Балкхара*, със столица *Балх*; всъщност последните топоними са идентични с името *Бакх*, като изключим вметнатото „л“; тук *българите* са възприели самоназванието (етнонима) *багхар/балкхар/балхары*, като индийците ги наричали *bhaga*, а персите – *bagā*;

Кавказ – планински масив на границата между Европа и Азия;

Кавала – град в Беломорска Тракия;

кавал – старинен български духов инструмент;

кавкан (кавхан) – вторият човек след *канас ювиги* (върховния български владетел);

кафтан – старинна българска горна дреха и др.

Коренът *каб/кав* чрез метатеза образува *бак/вак*, а *Бак(х)/Вак(х)* е едно от имената на бог Дионис в Тракия и Рим. Възможно е *Бакхус* да е било кратка форма на *Баг Хорус* („Божият син Хор“), защото в Египет думичката *баг* е означавала „божи син“ и е имала специален йероглиф – сокол с прибрани криле (соколът Герак е бил пернатата ипостаз на Хор).

Така или иначе, името *Вакх* идва от *вак/ваг* „вагина“, „утроба“. Следователно точният, изначалният смисъл на името *Бакхус* е „Утробният“, „Роденият от Утробата [Изис]“, а на името *Баг Хорус* – „Утробният Хор“.

Думи, производни от името *Бакх*: *бага* – българска войска единица, стяг; *багаин* – офицерът на една бага; *багатур* – офицерът на десет баги; *бягам*; *собака* – рус., „куче“; *бака*; *бакла*; *бакър*; *бъкел/бъклица* – дървен съд за вино, питието на Дионис/Бакхус; *raganus* – лат., „гражданин“; *пагода* – „ступа“; *Ал Бакара* – араб., „Кравата“, става дума за хатор Изис.

В латинския език има група думи с корен *fac* (производни от името *Вакх*), които, произлизайки от фалическият аспект на бога, отразяват неговия съзидателно-демиургичен аспект: *factor* – „творец“, „създател“; *factura* – „създаване“, „творение“; *factum* – „дело“, „постъпка“; *facio* – „правя“; *factio* – „правене“, „деяние“; *facinus* – „работа“, „действие“, „дело“; *factus* – „изкусно изработен“; *facultas* – „способност“, „талант“.

Още един аргумент в полза на „утробната“ семантика на името *Бакх/Вакх* и неговата анаграма *каб/кав* са латинските нарицателни *cavamen*, *inis* – „пещера“, *cavaticus* – „пещерен“, *cavea*, *ae* – „клетка“, *caverna*, *ae* – „дупка“, „кухина“, „пещера“. Разбира се английското *cave* („пещера“) е възникнало под латинско влияние. Земните образувания като пещери, кухни, дупки са били считани за утробы на Богинята-майка Гей. Съдът за вместване на течност *бака* (котел), с анаграма *каб/кап* или *сир* (англ. „кѳп“) – „чаша“, „купа“, винаги е бил утробен символ.

Термини с основа *вак/ваг*: *вагина* – Ваг-Ин, т.е. „Утробата на Жената“; *вакханки* – жриците на Дионис, като първата вакханка и кърмачка е неговата майка Изиди; *вакло* – български епитет за черноглаво агне; *ковѳк* – прилагателно за мек метал; *свекър* – бащата на сина (подразбиран като божия син); *свекърва* – майката на сина; *свако* – съпругът на сестра на майката (свекървата); *вакуум* – празно пространство, свободно да поражава и вмества материя.

Ако името *Вакх* означава „Вагинален/утробен“ или „Роден от утробата [Изис]“, то *вакханка* значи „раждаща“ или „родилка“. Затова в Дионисовите мистерии *вакханките* са разигравали фриволно-еротично, майчинско-кърмаческо поведение и са носели бебешки кошници.

Впрочем името *Bachus* е синоним на името *Mitras/Мѳтрас* – и двете значат „Утробния“, – тъй като в пеласгийския (елинския) език *мѳтра* означава „утроба“ (анат. „матка“), *мѳтера* – „майка“, *мѳтриарх* – „матриархат“ и пр.

Защо „Утробния“, „Родения от Утробата“? Защо самото име акцентира на този факт?

Защото сред тогавашното божествено общество, в конкурентната борба за властта, са се породили съмнения относно произхода на *Божия син*. А това, че *Бакхус/Митрас (Хорос)* е син на *Хатор Изис* и *Озирис (Зевс)*, по древните генеалогични норми, го правело наследник на престола на света.

Освен това, произлизането от утробата на Богинята-майка има космогоничен аспект. *Изида*, в своята ипостаз на *Небесна крава* – звездата *Сотис* (Сириус) – ражда всяка сутрин на източния хоризонт своя син-слънце *Хор* („Митрас, непобедимото слънце“). Но звездната *Сотис* притежава и земен аспект – място, където е станало физическото въплътяване на *Божия син* – планина, наречена *Сотка/Сутка*, с конична форма (земна утроба), в която на ниво 2 000 м. се таят *свещена пещера* (подземна утроба) и *свещено езеро* (водна утроба).

Природният култов комплекс – връх Сутка, пещерата Лепеница и езерото Кабата в Западните Родопи – е изследван от краеведа Свилен Топчиев:

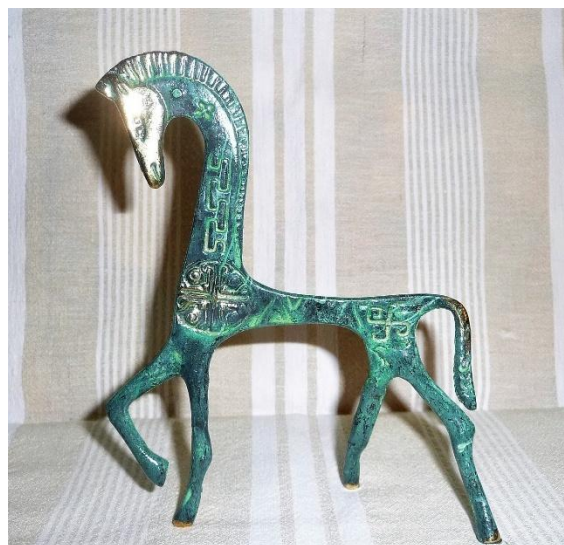
„Централното светилище [на малкото жреческо племе беси – б. В.Й.] вероятно е в местността Кабата, на около километър под връх Сютка. **За всички местни хора това е свещено място** [к. В.Й.]. От него и от местността Мантарица е водата на Ракитово. В тази местност – Кабата – се намира може би най-високият извор в Родопите – на около 2000 метра височина. Ракитовци го наричат Момин кладенец, защото водата извира от процеп в една скала. Дебитът му не се мени и водата му е чиста като слъза. **Вълшебството на това място е невероятно и напълно е покривало представите на траките, които са посрещали изгрева, богочитали са скалите, огъня и изворите** [к. В.Й.].” /Свилен Топчиев. Сказание за бесите, Орфей и Дионисиевото светилище. Веллингград, 2009, с. 9/.

Топонимите *Сютка/Сутка* и *Цепина*, свързани с женската родилно-плодотворна способност, отразяват образа на скалната цепнатина, от която блика изворна вода. Именно те са дали названието на цялата котловина *Цепина*, по-късно *Чепино*. Другият топоним – *Кабата* – е естественият съд, който събира живата вода от цепнатината; той изпълнява ролята на *кап/каб/кав* – капище, вместилище, сътворителна утроба, която винаги е влажна, топла и потайна. Обилието на вода – елемент на Богинята-майка-вакханка (*Изис/Йо*) – допълва останалите обстоятелства, за да се смята това място за нейна и на нейния син *Дионис (Хор)* свещена зона.

Жреците са следяли в езика да се спазва логиката на сакралното. Свещеното езеро *Кабата* е едно от природните превъплътения на *Изис/Йо*, а *Кабала* (т.е. *Кобила*) – един от зооморфните ѝ образи. Защото освен в *хатор (крава)*, богинята се е превръщала в *кошута (сърна)* и в *кобила*. *Кобилата* (*Изис/Йо*) родила *кончето* или *жребчето* (*Дионис/Хор*), и започнала да го кърми. Ето откъде е дошъл респектът на древните българи към *конското мляко*. Те са го пиели, считайки че пият млякото на превъплътената племенна майка *Изис*. *Конят* е тотемът на божия син – родоначалник, а *кобилата* тотем на богинята-майка на траките и българите. Така че названието *кумис* има своята семантика и тя е *Кум-Ис*: „Кум[а] Из[ис]“, т.е. „Майка Изис“.

Моето изследване, което бих нарекъл „езикова археология“, върху думите с основа *каб/кав*, недвусмислено разкри, че техния произход се корени в името *Бакх/Вакх* на бог *Дионис*, свързано с неговото раждане. Раждането на *Божия син*, сина на *Зевс*, е белязано с радост и възторг във време на упадък на тогавашната цивилизация, защото на него били възлагани надеждите да я спаси от разрушителните действия и аморализация на своя чичо – трако-елинския *Хадес (Адес)* или египетския *Сет* – господаря на Долната земя/Царството на мъртвите (*Ада*).

Това, че видовите названия на животното *кон* с основа *каб/кав*, произхождат от божественото име *Бакх/Вакх*, доказва че *конят* (*Тракийският конник*) е една от зооморфните ипостазии, може ми основната, на този бог. Неслучайно конят е играл важна роля, както в ритуалите на култа, така и при война, и в мирно време (сн. 90-97; вж. горе снимки 77-84).

Снимка 90. Кон, изцяло покрит със слънчевия знак „кръг с точка“. Бронзова епоха. АМ – гр. Каварна. Фото автора, 2024 г.

Снимка 91. Реплика на антична бронзова пластика на кон. Вписаният в кръг кръст и свастиката подчертават соларността на това животно. Фото автора, 2016 г.

Снимка 92. Тетрадрахма на античния град Маронея, Беломорска Тракия, V-IV век пр.Хр. ЕПΙΧΟΡΝΓΟ вероятно е магистратът на града, отсякъл тази емисия. Отлична иконография.

На **лицето** на монетата е изобразен *кон* – основният зооморфен образ на *Дионис/Бакх*; на **опакото** – квадрат с вписана в него стилизирана *лоза с четири грозда* – растителната ипостаз на бога, а извън квадрата – *пчела*, – още едно превъплъщение на бога, този път като насекомо.

Снимка 93. И още един типаж от монетосеченето на Мароней. Надпис на **лицето**: НР; на **опако**: ΜΑΡΩΝΙ („Марони“). Дионисово-фалическата форма на грозда не е случайна, символизира всеоплождащата мощ на бога.

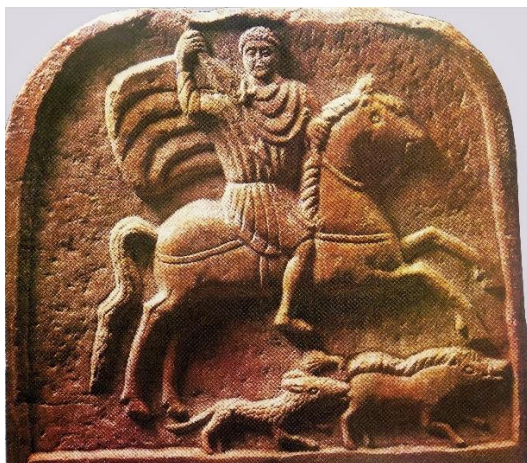
Снимка 94. Монета на тракийския цар Севт III (~330~300 г. пр.Хр.). **Лице**: главата на владетеля в десен профил. **Опако**: владетелят в персонификацията на Тракийския конник, в ход надясно. Над конника е поставено царското име ΣΕΥΘΟΥ, а пред него – осем-лъчева звезда.

Снимка 95 а-б. Ауреус на Филип II Македонски от колективната находка при село Режанци. Средата на IV в. пр.Хр. РИМ – гр. Перник.

Лице: глава на младия Филип, надясно.

Опако: младият Филип, в ролята на Тракийския херос, препуска на бойна колесница с два коня. Надпис отдолу ΦΙΛΙΠΠΟΥ.

Снимка 96. Мраморна оброчна плочка на Тракийския конник, открита в тракийското светилище край с. Езерово, Пловдивско. Дионис убива Хадес, преобразен като глиган. III в. НАИМ-БАН – гр. София.

На Балканите са намерени хиляди оброчни плочки на Хероса. Подарявайки ги на храмовете, траките са засвидетелствали своята почит към главното божество.

Снимка 97. Златен солид на император Юстиниан (527-565 г.), в персонификацията на Тракийския херос, а водачка му е самата Нике – богинята на победата.

* * *

На второ място предмет на моето внимание към *основното свещено животно на бог Дионис/Хор/Бакх* са неговите названия с основа *хон/кон*.

Ще започна от въпроса, разискван по-горе – тайните около Родопския връх *Сутка* и тамшното светилище на бога. Първата тайна се крие в самото име *Сутка*. Защо върхът е назован така?

Майката на Дионис/Хор е позната в Египет главно с три имена: Хатор – „Кравата”, *Изис/Изида* и *Сотис*. Тъй като думата *сот/сут* представлява една от синонимните форми за изразяване на понятието „утроба”, то *Сотис* се разчита: Сот-Ис, т.е. „Изис Утробата”. Съответно *Сутка* се чете: Сут-Ка, т.е. „Двойник/образ на Утробата”. Следователно планинският връх *Сутка* е бил виждан като природна утробна форма – конус или чаша, – обърната към земята (да си припомним могилите на тракийските царе и пирамидите на фараоните), ипостаз на богинята-майка *Изида*. В лоното на върха-ипостаза съвсем логично стои *Момин кладенец* – скалната *цепнатина-утроба (suka)*, – назована от траките „извор на живота”, която пълни свещената заблатена местност *Кабата*.

Свилен Топчиев предполага зависимост между топонимите *Сютка/Сутка* и *Цепина*. Според него тракийските думи *suka* – „пукнатина“, „цепнатина“, „теснина“ и *suki* – „момиче“ са употребявани от бесите по смисъл и имат общ корен *suk*. /**пос. съч.**, с. 11/.

Към това ще добавя, че обектът е естествен природен символ на родилна утроба, обожествена от беските жреци. Освен това в старобългарския език, както и в съвременния руски език, е запазена думата *сука* със значението „леко момиче“. В българската традиционна женска носия е ползвана къса свободна рокля без ръкави – *сукман*, изработвана според сезона от памук, лен или вълна. Деколтето ѝ е оформено интересно като *уширена цепка или чаша*, и може би именно то ѝ е дало названието. Терминът *сукман* – Сук-Ман – означава „Човек [жена] – утроба“. В същата връзка е и глаголът *суча*.

Има ли по света думи или топоними, наподобяващи името *Сутка*? Има, при това те носят същата семантика. Например най-обширната блатна зона в света – *Суд* – има площ 130 000 кв. км. (за сравнение България има 111 000 кв. км.), и се образува през дъждовния сезон в *Судан*, по поречието и от разливите на река Бели Нил.

На западното крайбрежие на полуостров Индустан, в ареала на културата Харапа и Мохенджо Даро (III-II хилядолетие пр.Хр.) има идентичен топоним: *Суткаген-Дор* – Сутка-Ген-Д-Ор, т.е. „[От] Сутка [Изида] роденият бог Ор“. В случая виждаме директно указание, че зад названието *Сутка* се крие Изис, майката на Хор.

Разбира се няма да пропусна българската дума *сутрин* и руската дума *сутка* („денонощие“), свързани с явлението „хелиакален изгрев“, т.е. раждането сутрин на небесния син-слънце Хор от небесната звезда-майка *Сотис/Сириус*. Самият божи син Хор казва: „... излизам от утробата небесна и идвам на света за втори път“, т.е. в астралния си образ – слънцето /**Книга на мъртвите на древните египтяни...**, глава 170/.

И така, стигам до едно от по-непознатите египетски имена на бог Дионис/Хор – *Хонсут/Консут*, – съставено от три морфеми: К[а]-Он-Сут и значещо „Синът на Слънцето [Зевс-Амон/Озирис] и на Сут [Сотис/Изис]“. Под това име богът е почитан в южната египетска столица Тива и главно в тройния храм на Зевс-Амон, Мут („майка“ Изис) и техния син Хонсут в Карнак /**Елисавета Александрова-Зангелми**. Сейким – древноегипетска система за хармонизиране и лечение на тялото и душата. С., ИК „Кибеа“, 2012, с. 98/.

Хонсут/Хонсу е изобразяван като юноша с лунен сърп и диск над главата. Управлявал времето и любовта, а освен това здраво държал контрола над злите духове. Лунният аспект на божия син *Хонсу* е непривичен за слънчевия бог *Хор/Харпократ/Харзомтис*. Това противоречие обаче има своето обяснение. Като дете Хонсу (Дионис) и неговата майка Изис са скитали от страна в страна, за да се спасят от враговете и убийците на Зевс-Амон. Естествено Изис е търсела в луната, планетата на богините-майки, закрила за детето си и го е посветила на нея. Щом навършил зрелост, подготвяйки се за властта и бидейки посветен този път в тайнствата на слънцето, младият бог изоставил детските си имена Дионис и Хонсу, и приел мъжкото слънчево име Хор. Упражняваният от него контрол над злите духове визира победата му над бога на Подземния свят Сет и неговите слуги.

В Азия потомците на Хор възприели за свой етноним юношеското му име *Хонсут/Консут*, като морфемата *Сут* отпаднала; влязла в употреба само морфемата *Кон/Хон* (Ка-Он: „Син на Слънцето“). Така от хоровото име *Хонсу* възникнал етнонимът *хон* или *хун* (*хони/хуни*). Пълната форма на етнонима била *Хон-Ор/Хонор*, със значението „Синът на Слънцето Ор“.

Най-интересно в случая е пълното съвпадение между етнонима *хон* и свещеното соларно животно *кон*. Което не е случайно, не само защото конят бил бойната машина на *хоните*, а конската опашка – тяхното знаме. По-важна е тук еднаквата семантика: *хон* и *кон* значат

едно и също: „Синът на Слънцето”. Ето защо българските аристократи (буилите) в Азия и Източна Европа са бръснели главите си и оставяли *чумбас* – *плитка, подобна на конска опашка – като специален белег за знатен произход*. В „Именника на българските канове” е записано: „Тези петима канас [Авитохол, Ирник, Гостун, Курт и Безмер – б. В.Й.] държаха владението от другата страна на Дунава 515 години **с остригани глави** [к. В.Й.]. И след това дойде на страната на Дунава Исперих княз. Същото и досега.”

Важно е освен това да отбележа, че *кон* е видовото название на свещеното животно както в старобългарския, така и в съвременния български език.

„Синът на Слънцето” Хонсу (Дионис/Бакх/Хор) и неговите потомци били вплетени в свещения дует на коня и непобедимия конник/рицар с благородно сърце, който се борел за правилното развитие на цивилизацията. Това е *Тракийският конник*, изсечен на 40-метрова отвесна скала при капището Мадара в България, но това е и *Хунският конник*, извисяващ се на подобна скала в древна Балхара (днешен Афганистан).

Има и *трети български конник*, и той представлява аналогичен каменен барелеф. Намира се в *Monte Bulgeria* („Българска планина“) край село *Celle di Bulgeria* („Българска килия“, т.е. скален манастир) в *Южна Италия*, провинция *Салерно*, област *Кампания*. В този район, в село *Вичене-Кампокиаро* през 1987-2007 г. е открит и проучен некрополът на българския кан Алшек – брат на кан Аспарух (основателя на Дунавска България през 681 г.). Артефактите от царския некропол на Алшек се съхраняват в музея на гр. *Кампобасо*. /по данни на **Венета Ненкова**, журналист в *Радио Ватикана*/.

В Тракия и Рим два пъти годишно бил провеждан фестивалът *Консуалии* в чест на *Конс* (*Consus*) – бог на конниците, юрисдикцията и земеделието, и Нептун (трако-елинският Посейдон) /**Тит Ливий**. Историята на Рим от основаването на града. Превел от латински Владимир Атанасов. Кн. I. С., 2004: 9, 6-12/.

Според Цицерон на Консуалиите е почитано едно хтонично мистично брадато джудже (гном) *Таг* – внукът на Юпитер. Всъщност става дума за най-малкия син на Зевс/Юпитер – Дионис/Бакхус/Хорос/Ахура Мазда/Митрас/Сурия/Сива/Сири/Шири/Дажбог. Под името Хонсу или Конс в Египет и Рим той бил възприеман и честван като бог на земеделието и плодородието.

Топоними, антропоними, нарицателни имена, включващи божественото име *Таг*, под което бил подразбиран Тракийския Херос, Славянския Святовит, Българския Хурса, Средноазиатския Сияен или Непобедим конник: **Тагия/Дакия** („Земя на конници“); **Тагимасад** (Таги-Масад = „Конникът на платото“ – скитско божество, по Херодот); **Питагор** (посветен в мистериите философ и математик, който се е нарекъл Пи-Таг-Ор = „Планината на конника Хор“); **Спартак** (цар на тракийското племе меди); **сиртаки** (Сир-Таги = „[Танц на] Конника Сири [Осири]“); **Омуртаг** (български кан – Ом-Ур-Таг = „Конникът [синът] на Майката и Отеца“); **стяг** (щандарт, байрак, пряпорец на конна част); **мустак**; **райхстаг** (Райх-с-Таг = „[Събрание на] конниците на Райха“; парламентът на Германския Райх).

В съвременния немски език думата **tag** означава „ден“. Според нас обаче трансформацията на античния смисъл на думата „кон“ в съвременния смисъл „ден“, е станала заради митовите, че конят, наред с елена и дракона, е соларно животно. Древните вярвали, че всеки ден през топлите сезони конски впряг (или през зимата еленски впряг) са пренасяли на колесница/шейна бога-слънце от източния към западния хоризонт. Така семантичното съдържание на **tag** е преминало от „кон“ в „ден“.

Следователно, имайки предвид старото значение на съставната дума **tag**, мога да разтълкувам *названията на седмичните дни в съвременния немски език през езическата понятийна система на древните германци*:

Sonntag – „Слънчев конник“ – символизиращ бога-слънце Хор – неделния ден
 Montag – „Лунен конник“ – посветен на богиня Луна/Селена – понеделник
 Dienstag – „Обучен конник“ – ден на бога на войната Арес/Марс – вторник
 Mittwoch – „Среда на седмицата“ – ден на бог Хермес/Тот/Меркурий – сряда
 Donnerstag – „Гръмовен конник [Герман/Гърмян]“ – ден на бог Зевс/Юпитер – четвъртък
 Freitag – „Свободен конник“ – ден на богинята на любовта Афродита/Венера – петък
 Samstag – „Конникът Самар [Сатурн/Кронос]“ – ден на господаря на времето – събота.

Впрочем аналогичната семантика на съвременните названия на седмичните дни при англо-говорящите и франко-говорящите народи е в унисон с тази моя хипотеза.

Римляните смятали *Конс* (мистичният гном *Таг*) за бог на земеделието и урожая, но нима при българите, под имената *Дажбог*, *Ярило* или *Герман*, той не изпълнявал същата функция, в добавка към осигуряваната от него слънчева топлина и пролетни дъждове?

На старобългарски език *таг* означава „кон“ или „конник“. Очевидно добрият мъдър дух *Таг* е *Дионис/Хор*, *Тракийският конник*, родоначалникът на тракийските, египетските, финикийските, етруските, латинските, българските (хунските), и прочие царски династии. Знаем, че *Дионис* е син на Зевс/Юпитер. Нимфата *Бегоя* не ще да е друга освен *Аби Байгул* (Лизианаса II), една от дъщерите на Дионис, която явно е продължила неговото дело: да помага на хората чрез плодовете на земеделието.

* * *

В средноазиатските държави *Балхара (Бактрия)*, *Партия*, *Хорезъм* и др. *Божият син-конник* бил назоваван *Сиявуш*, *Сияваришан*, *Сиявакс*. Според „Авеста“ херосът или *героят-слънце Сиявуш* владее райската страна Кангха, позната още като прародината Арияна Вежа. Обичайните изображения на *Сиявуш* съвпадат с тези на *Тракийския херос* (Horseman) и *Мадарския конник* (композиция от човек, кон, лъв и куче). За преки потомци на *Сиявуш* са се считали *българските канове от династията Дуло*, родът *Сиявушиди* в град Хорезъм (в основата на този топоним стои антропонимът Хор), партските *Аршакиди*, а също и персийските царе. /**Борислав Иванов**. Сиявуш – бог сияен конник. С., ИК „Новата цивилизация“, 2013, с. 7-53/.

Персите наричали Балкх, столицата на Балкхара, *Зариаспа* – „Златоконният [град]“ /**Петър Добрев**. Сага за древните българи. С., ИК „Кама“, 2005, с. 63/ , защото българите отглеждали единствено там благородна порода от красиви бели коне със сивкави петънца по шията и златисти гривни.

Дали това не е породата, селектирана от Посейдон/Боян по време на престоя му в Азия?

Разбира се българското (балкхарското) име *Сиявуш* е свързано с индийското име на бога – *Сива* или *Шива*. *Сивият цвят* като съчетание между черния, символизиращ света на материята, и белия цвят, символизиращ света на духовете, е бил смятан от древните за цвят, принадлежащ на земните богове-жреци, които изпълнявали ролята на медиатори между земния и небесния мир. Така че името *Сива/Шива* е характеризирало *Божия син* в аспекта му на жрец и посредник с духовете на неговите отци и деди, които направлявали отгоре съдбовните измерения на земните неща.

От контекста на тези разсъждения се разбира, че името *Сиявуш* е доразвита форма на името *Сива*, с цел едновременно с медиаторското, да се подчертае соларното качество на бога. *Сива* е преминало в *Сиявуш*: сияен, блестящ. Това е същият бог на доброто в Зороастризма – *Ахура/Асура-Мазда*, *Ормузд* или *Ормазд*, познат в Египет като слънцето *Хор*.

Може би ще се учудите, но от името *Сива/Шива* произлиза френската дума *le cheval* („швал” – „кон”), в множествено число *les chevaux* („шво” – „коне”).

От българското име *Сиявуш* на сияйния бог-конник произлиза на свой ред славянското име на бога – *Святовит/Световит* или *Свянтовит/Свентовит*. Има и други форми на името като: *Svantovit, Swietowit, Suvid, Sutvid* и пр.

Най-ранният автор, който употребява името *Свянтовит*, е гетският историк Йорданес (VI в.). Той ползва форма, изразена на латински език като *Suantovitus*.

Правени са опити за тълкуване значението на антропонима *Святовит/Световит*; според нас вярното значение е „Витяз на светлината” или „Рицар на светлината”.

Ще цитирам откъс от „*Gesta Danorum*” на Саксон Граматик, за да покажа как западните славяни, венетите, са разбирали ролята на *Святовит* в техния живот, какво е било понятието им за този бог. Историческият момент е 1168 г., когато датският крал Валдемар нападнал славянското племе *рюгяни-рани*, превзел столицата им Аркона на остров Рюген и разрушил храма на *Святовит*, почитан по това време в „цяла Склавия”:

„...В центъра на града, на равен площад, бе построено от дърво светилище, прекрасна изработка. Това светилище беше на голяма почит не само заради величествения му вид и украса, но благодарение на святостта на Божеството в него. Външните стени на постройките бяха изцяло украсени с грижливо резбовани изображения... В центъра [на светилището – б. В.Й.] стоеше голяма статуя, която по своите размери превишаваше човешки ръст. Тази статуя беше извънредно необичайна и удивителна, доколкото имаше четири глави и четири шии, от които две бяха насочени напред, а две назад, а всяка от главите обръщаше своето лице – едната надясно, а втората наляво. Мустаците им (на тези глави) и косите им бяха подстригани така, сякаш художникът е подражавал на обичаите и прическите на рюгяните.

В дясната си ръка, изображеният чрез статуята Бог, държеше рог, изкусно изкован от разнородни метали [сребро с позлата? – б. В.Й.]. Свещеникът, който ръководеше техните обряди, ежегодно напълваше този рог догоре [с вино – б. В.Й.]. По количеството на питието, останало в рога [от миналата година – б. В.Й.], предсказваше добра ли ще е следващата реколта. Лявата ръка на статуята, сгъната в лакътя, лежеше на бедрото. Плащът достигаше бедрата, издялани от различни дървесни породи и сплетени с коленете почти невидимо, така че мястото на свързване би могло да се види само отблизо, и то след детайлно разглеждане. Нозете сякаш само докосваха земята, въпреки че основата [на статуята – б. В.Й.] бе дълбоко вкопана. **Наблизо бе сложена конска сбруя и седло за статуята** [т.е. за бога – б. В.Й.], **също символи на Божеството** [к. В.Й.]. Удивление предизвикваше извънредно големият меч, ножницата и дръжката на който, освен прекрасната художествена резба, бяха допълнително украсени със сребро...

...Освен това, на Божеството принадлежеше Бял кон. Стригане или изскубване на косми от неговата грива или опашка се счита за престъпление. Само свещеникът има право да го храни или впряга, за да не изгуби това Божествено творение своята значимост. С този кон се отправя в бой срещу враговете Свантевит – така се нарича тази статуя, – както вярват те. Главното доказателство [за казаното – б. В.Й.] виждат в това, че сутрин (въпреки че той стои нощем в конюшната) конят често бива покрит с пот и гъста пяна, сякаш се е върнал от дълъг поход, пробягвайки големи пространства.

Използват този кон и за предугаждане на бъдещето. Когато народът се събира за военен поход против някаква страна, свещеникът забива [в земята – б. В.Й.] пред тях три реда копия. Във всеки ред по две копия са сложени косо, с вкарани в земята остриета. Разстоянието между редовете е еднакво. Щом се наложи да започнат война,

свещеникът, предварително отправяйки тържествени молитви, повежда впрегнатия кон през редовете от копия. Ако конят престъпи отначало с десния си крак, то това е благосклонен знак. Обратно, ако конят вдигне левия си крак преди десния, тогава се счита, че е необходимо да се променят плановете за войната. Също така и морският поход се смята за опасен, ако не видят три пъти, крачка след крачка, добър ход на коня... [к. В.Й.]”.

/по Александър Гейшор. Митология на славяните. Превод от полски Катя Митова. С., Изд. „Български художник”, 1986, с. 105-110/.

За мен този извор е твърде ценен. Летописецът е пряк участник в събитията, което проличава от подробното описание на славянския храм и на статуята на *Святовит*, преди тяхното унищожение. Постарал се е, според своята компетентност, да запише най-характерното за ритуала.

Обръщам внимание на два момента в цитирания текст:

1. *Святовит* е бог-покровител на земеделието и може да дари хората с добра реколта. Почитането на този негов аспект става посредством Дионисов ритуал с вино. По отношение на земеделския аспект на *Святовит* негови аналози са: тракийският *Дионис*, под друго име *Герман* – бог на гърма и дъжда; египетският *Хор*, под друго име *Хонсу*; също така римският *Конс (Таг)* и разбира се славянският *Даждбог*.
2. *Святовит* същевременно е войн и то войн-конник. Той има свещен бял кон с принадлежности за яздене – седло и сбруя. Преди война чрез коня се извършва гадание за успеха на бойните действия. След война една 1/3 от трофеите се прибира в неговия храм. Аналози: в Тракия – *Тракийският конник*; в Египет – *Хор* (войнът *Херу*); в Индия – *Сива/Шива*; в Балхара – *Сиявуш, сияйният конник*; във Велика България и сетне в Дунавска България – *ковачът-войн Хурса/Хорс*, под друго име – *Железният баща*; в Персия и Рим – *Mitras, sol invictus* („Митрас, непобедимото слънце”).

* * *

Необходимо е да се отдели внимание на митичния кон-родоначалник *Акбузат* – основен герой в башкирския народен епос. Републиките *Башикирия* и *Татарстан* са създадени през 20-те години на XX век от съветския режим върху бившата територия на средновековната държава *Волжка България*. Така че башкирите, освен че носят кръвта на волжките българи, се явяват наследници на българския митологичен комплекс в Азия.

Името *Акбузат* може да се тълкува като „Бяло слънце“. *Ак* значи „бял“, а *буз* – нещо кръгло/сферично и червено, например *буза*, *карпуз* или *арбуз* („диня“), *топуз* („метална топка“), *пузыр* („мехур“, „балон“), *бусы* („наниз“, „гердан“, „колие“ от топчета). Ако приемем, че думичката *бузат/бусат* представлява закодираното чрез метатеза име *Субат/Собат*, т.е. *Сабазий*, това е директна отпратка към този бог (ср. още със *суббота/събота* – седмичния ден, посветен на *Сабазий*). Тогава *Акбузат* следва да се тълкува: „Белият Субат [Сабазий]“. Подчертаването на белия цвят и в името, освен че той е характерен за външния вид на *свещения кон*, символизира способността му да преминава в отвъдния свят, света на духовете.

Епосите „Акбузат“ и „Урал батир“ образуват архаичния пласт на уралската митология. Белият крилат жребец *Акбузат* често преминава от отвъдния свят в нашия и обратно, като отвъдният свят е персонифициран от езерото *Шулган* и пещерата *Шулган таш*, която е и

дом на *Акбузат*. Свещеният кон става другар и съратник на небесния бог *Урал батир* („Могъщият войн Урал“) в тежката му борба с тъмните сили – неговия брат *Шулган* и демоните на подземно-подводния свят. Кон и конник прелитат огромни разстояния, за да спасят различни народи от непосилното робство, наложено им от *Шулган*. *Акбузат* спасява богиня *Хумай* (*Умай*), която ражда на *Урал* син *Идель/Итиль*. В крайна сметка *героят-великан Урал* побеждава злото, но и сам загива, като тялото му се превръща в *планината Урал*, а по-късно синът му *Идел* в смъртта си се превъплъщава в реката *Идель* (днес *Волга*) /вж. сайта **Башкирские народные сказки** – В: <http://www.bashskazki.ru/page104.html/>.

Твърде любопитно е, че българските епоси са пряко свързани с палеолитните изображения, символи и знаци в уралската пещера *Шулганташ* (*Каповая*). Древните селища в нея са били обитавани – по намерените органични останки в огнищата (изгорели кости от мамут и др. животни) – в периода XVIII-XIV хилядолетие пр.Хр. Стенописните композиции в залите „Хаос“ и „Зала на знаците“ оформят култови зони – светилища. Композициите са групирани в сюжети, в които е развита фабула между *соларния жребец – тотем на родоначалник (Акбузат)*, *носорога (Шулган)*, *големи и малки мамути* (персонификации на богини-майки), и символи като *триъгълник, трапец с уши-дръжки* (прототип на кратер) и др. Има и антропоморфни рисунки. Над всички образи доминира *жребецът-тотем*. (сн. 98). Налице са изследвания и анализи по тази тема /вж. **Вячеслав Георгиевич Котов**. Святилище в пещере Шульган-таш (Каповой) и мифология Южного Урала. – В: Проблемы первобытной культуры: Сборник статей. Уфа, Гилем, 2001, с. 54-79; <http://kitaptar.bashkort.org/files/..pdf/>.

Снимка 98. Пещерата Шулган таш/Каповая в Южен Урал. „Залата на знаците“ е украсена с изпълнени с охра пиктограми (рисунки на коне, зубри, мамути и древни чаши (геометрични фигури: трапеци и триъгълници), които древните смятали за превъплъщения на Богинята и синовете ѝ). На тази рисунка конят е водач на стадо мамути (майки).

* * *

Към четвъртата група названия на животното *кон* – произхождащите от основата *хор* – следва да отнесе например английското нарицателно име *horse*, което побуквено копира египетския антропоним на бога – *Хорос*.

Ако *кон* = *horse*, в светлината на древната общност на индоевропейското езиково семейство, то несъмнено имаме лексикално доказателство, че *конят*, респективно *конникът*, включително *Тракийският*, *Българският* или *Славянският конник* е бил считан за превъплъщение, образ, символ на бог Дионис/Хор.

От друга страна, ако продължа контекста на античния тотемизъм в аспекта на филологията, то гръцката/латинската дума *corn* (англ. *horn*) носи значението „рог“, а думата *рог*, в анаграма *Гор/Хор*, е свързана пък с козловата ипостаза на бога, напр. в *Capricorn* („козирог“).

* * *

В заключение мога да отговоря на въпроса **защо конят е бил свещеното животно на траките и българите.**

Защото това соларно животно, само, или в симбиоза със своя ездач *Тракийският* или *Българският конник*, се е явявало превъплъщение, зооморфен образ на родоначалника на древните траки и древните българи – *Божият син*, – известен с много имена: при траките и елините – *Дионис* или *Бакх/Вакх*; при египтяните – *Хор*, *Херу* или *Хонсу*; при римляните – *Бакхус*, *Конс* или *Митрас*; при българите/славяните – *Авитохол*, *Хорс/Хурса*, *Сива (Шива)*, *Сиявуш*, *Сурва*, *Колад-Ярило*, *Даждбог*; при индийците – *Шива* или *Сурия*; при персите – *Ахура Мазда* или *Ормазд*.

Основната функция на царстващия бог била да пренася по небосвода слънцето – небесното светило – от източния до западния хоризонт. Тази функция се предавала от баща на син: Уран/Атон/Тан я предал на сина си Кронос/Ра/Сварог, а той – на сина си Зевс/Озирис/Перун, и той – на сина си Дионис/Хор/Дажбог/Колад/Ярило, и т.н. Но докато египетският Ра – т.е. славянският Сварог – возел слънцето на своята небесна ладия, то неговите потомци Сварожичи – синът му Перун и внукът му Ярило – извършвали това посредством небесни колесници, теглени от бели или черни крилати коне (сн. 99). В славянските митове се казва още, че те управлявали буреносните облаци, гърма и мълнията. Така например бог Дионис, когато е влизал в ролята на облакогонец и гръмовержец, бил наричан Герман (Гърмян/Гръмян). При суха пролет, когато на посевите не достига животворната влага, е изпълняван *обичаят Герман*, придружаван с молитви за дъжд към бог Герман/Даждбог (*Дъжд-бог* = „Бог на дъжда“).

Египетският Хор летял на „крилото на Хор“, което в изображенията на персийския му аналог Ахура Мазда приема вид на крилата колесница. Славянските аналози на бога: зимното слънце Колад (Cold/Холод/Мороз) прекосява небето на шейна, теглена от елени, а пролетно-лятното слънце Ярило кара конна колесница или язди бойния си ат. Тракийският конник Дионис, който също така е българският конник Хурса или Сиявуш, и освен това египетският Хор, надвива злия змей/дракон/крокодил или глиган – ипостаза на чичо му Хадес/Сет/Плутон, господаря на Долния свят, – защото последният се опитва да попречи на слънцето да изгроя сутрин (вж. сн. 96).

През ранното средновековие, когато младото войнствено християнство настъпва срещу древното езичество, най-разпространеният образ в трако-българския езически канон – Херосът, богът конник – претърпял метаморфоза и се превърнал в светеца-герой Георги Победоносец, празнуван на 6 май.

Снимка 99. Горе, във фронтонa на храма, символизиращ небесния свят: богът-слънце Дионис/Хор се носи по небето с четири коня. Долу, в самия храм (човешкия свят): хората извършват свещенодействия в чест на своя бог-слънце.

Каменна стела в двора на ИМ – гр. Сандански. Фото автора, 2009 г.

12. ДИОНИСОВАТА ПРАЗНИЧНО-ОБРЕДНА СИСТЕМА.

Немаловажен аргумент за доминацията на Божия син в тракийската културна и култова среда са съдържанието и хронологичният строеж на фолклорната традиция. Тя е изцяло проникната от древния езически култ към слънцето: мистериите на племенния отец на траките и българите Дионис, наричан още Бакхус. Достатъчно е да проследим основните, най-почитани празници:

- в края на януари – *Кукерски фестивал* или *Песпонеделник* – предвещава свършването на зимата и началото на пролетта, казано другояче – превръщането на студения зимен бог-слънце Колад в топлия бог-слънце Ярило/ Дажбог;
- 2 февруари – *Петльовден* – петелът е един от птичите образи на бога-слънце Дионис/Бакхус/Хор/Суря/Дажбог (други негови птичи образи са соколът и орелът); от 2 февруари той започва да кукурига по-силно, за да „повика“ топлото слънце;
- 14 февруари – *Трифон Зарезан* (бог Бакхус) – ритуално зарязване на лозите;
- 1 март – *Баба Марта* – празник на Богинята-майка в унисон с Бога-слънце, събуждане, съживяване и вегетация на земната и растителната природа;
- 6 май – *Тракийският конник Хероса* или *Българският сияен конник Хурса*, променен от църквата в празник на християнския светец Св. Георги Победоносец – ден на войската; впрочем имената *Георги/Герги* и *Херакъл* имат еднаква коренова основа *гер/хер*;
- 24 юни – денят на *Еньо/Яньо/Янкул/Янус/Йенишер* (Юпитер) – слънчевият пик на лечебните растения и начало на жътвата;
- 8 ноември – събор на архистратега *архангел Михаил*, отваряне на небесните порти и слизване на безплътните сили от света на душите в нашия свят (настъпване на зимата);
- от 21 декември *Игнажден* до 25 декември *Колада* – празничният комплекс на рождеството на зимното слънце *Колад/Митрас* в дните на астрономическия феномен зимно слънцестоене;
- 1 януари, начало на Новата година – *Сурваки/Сурва* (Суря или Сива), *Базил/Васил* (Сабазий), *Васильовден*, *Свети Василий* и пр.

В българската празнично-обредна система бог Хермес е застъпен само с един специален ден: 6 декември – ден на търговците, банкерите, пътниците и моряците, променен от християнската църква в ден на Св. Николай Чудотворец, епископ Мирликийски. Известно е, че по античните тържища, както и на кръстопътищата, е имало колони с бюст на Хермес (херми) – покровителя на парите, търговията и пътниците. Не би могло да бъде иначе, защото Хермес, по думите на Климент Александрийски и други антични автори, е изобретил числата и действията с тях (науката математика), както и парите.

Тук е редно да припомним коя е неговата майка – Мая Атлантида, дъщерята на титана Атлант. Цивилизацията Атлантида, създадена от титана Океан и разширена от неговия внук Атлант, се е развила като първа в света морско-търговска сила.

II. КУЛТЪТ НА КИБЕЛА И КОРИБАНТИТЕ.

1. ПРОИЗХОД И ГЕНЕАЛОГИЯ НА КОРИБАНТИТЕ.

Родовете на *Корибантите* са генеалогично преплетени с тези на *Кабирите*. Местообитанието им трябва да се търси както в *Южна Тракия*, така и на тракийските острови *Самотраки*, *Лемнос* и *Имброс*, но най-вече в историческата област *Анатолия*.

Благодарение на античния географ Страбон знаем кое тракийско племе е живяло на остров *Лемнос*. Той пише: „Синтите, тракийско племе, обитават остров Лемнос; ...Омир ги нарича синтии...“ /**Страбон**. География, кн. VII, фрагмент 45/. Проследявайки на друго място в своя текст народите по течението на реките *Аксий* (дн. *Вардар*) и *Стрюмон* (дн. *Струма*), Страбон изброява тракийските племена *агриани*, *меди*, *синти*, *одоманти*, *крестони*, *бисалти* и *едони*. Земята на *синтите*, наричаема *Синтике*, се намирала в долината на р. *Стрюмон*, между планините *Белес* (дн. *Беласица*) и *Орбелос* (дн. *Пирин*), с главен град *Хераклея Синтика*. /**пак там**, фрагмент 37/.

Античният град *Хераклея Синтика* е локализиран през 2002 г. край с. *Рупите* и вулканичният връх *Кожух*, близо до гр. *Петрич*, при редовни археологически разкопки на Националния археологически институт с музей на Българската академия на науките (**снимки 100, 101**). Названието на града присъства в намерения там надпис на латински език.

Снимки 100, 101. Разкопките на античния град Хераклея Синтика, в местността Рупите, край гр. Петрич. Фото автора, 2022 г.

Следователно античното племе *синти*, което носело в себе си свещената кръв на древните *Кабири* и *Корибанти*, е имало втора територия в *Същинска Тракия*. Това обяснява наличието на храмове-кабириони в целия регион, включително в гр. *Тесалоники* (*Солун*), както и провеждането на атлетически игри *Кабирии*.

* * *

Но да започна отначало. По данни на Акусила и Ферекид (вж. § III,1), Хефест и Кабиро са родили Музей и Камил, които на свой ред са родили трима кабири и три нимфи кабириди, като в чест на всяка триада били учредени свещени ритуали. Водените от кабирите тракийски племена са обитавали освен *Централна* и *Южна Тракия*, островите *Лемнос* и *Имброс*, както и *Троада* в *Анатолия*.

Други знаменити личности – Ясион и Кибела, господари на о. *Самотраки* – се сдобили с *петима синове*, от които се знае само името на първородния – *Корибант*. Също така Аполон и музата Талея родили *седем момчета*, които, в юношеска възраст, се заселили и били приети радушно на *Самотраки*. *Седмината преселници* се самоназовавали *корибанти* (по името на Корибант), защото се сприятелили с *Кибелините петима синове* (*първите корибанти*) и станали ревностни последователи на *Култа на Кибела*.

Тук се налага да представя кратки данни за Ясион и Кибела.

Диодор (~90~20 г. пр.Хр.) дава три версии за произхода на царете-жреци на остров *Самотраки*, от които най-вероятна е тази, която представя за самотракийски родоначалници Зевс и Електра II (дъщеря на Атлант и Плейона). Те родили Дардан, Ясион и Хармония. Дардан мигрирал в *Анатолия* и заселил *Троада*, а Ясион наследил *Самотраки*:

„След това [след потопа – б. В.Й.] на острова се родил Саон [т.е. Ясион – б. В.Й.], син на Зевс и нимфа [Електра II – б. В.Й.], както говорят едни, или на Хермес и Рена, както говорят други. Саон обединил разпръснатия народ, установил закони и нарекъл острова на своето име Саон, а жителите разделил на пет племена [фили – б. В.Й.], на които дал имената на своите синове.”

/Диодор. Историческа библиотека, V, 48, 1-3; Страбон. География, кн. VII – фрагм. 49./

Сега следва да опиша преめждията на Великата майка Кибела в *Анатолийска Мизия*, *Троада* и *Фригия*. Богинята е родена в *Лидия* от баща Меон, епоним на *меоните* – древния народ на *Лидия*, и майка Диндимена (по планината *Диндима*). Меон, ядосан, че не му се е родило момче, а момиче, наредил да подхвърлят бебето в суровата необитаема планина *Кибел* (*Гибел*?). Но напук на глупавия си баща, детето оцеляло, тъй като било откърмено и отгледано от диви лъвици, заедно с техните малки. От планината *Кибел* момичето получило името си Кибела. Освен това я назовали с прозвището „планинска майка”, защото когато отраснала, тя се прочула с грижовността си към местните малки деца, дори им измислила играчки за забава – кимбали и тимпани.

След време, заради неочакваната смърт на нейния млад приятел Атис, девойката (Кибела) временно изпаднала в безумие, като постоянно дрънчала със своите тимпани и кимбали. Срещнал я фригийският сатир Марсий, който проявил съчувствие и я приютил в пещерата на Дионис (при *Келени*). Тъкмо тогава Марсий проявил дързостта да се надсвирва на флейта с Аполон, но бил победен в този музикален двубой. Победителят Аполон на свой ред отвел Кибела в страната на хипербореите. /Иван Венедиков. Митове на българската земя. Кн. III. Раждането на боговете. Второ издание. Стара Загора, 1997, с. 346, 347 – по Диодор, който научил легендата от фригите/.

Коментираните събития са станали по време на царстването на Дионис; в тях участват неговият сатир Марсий и полубратът му Аполон. Следователно лидийската Кибела е живяла три-четири божествени поколения след Рея; видяхме, че името ѝ идва от планината *Кибел* в *Лидия*. На *Пергамския олтар* богините Рея и Кибела са представени една до друга, възседнали лъвици. /пак там, с. 116/.

„Страната на хипербореите“, в която Аполон отвел Кибела, според мен е *Тракия*, защото именно в *Тракия* са живели титаните, техните деца и внуци. Така например родоначалникът на хипербореите Борей е син на Астрей (син на титана Крий) и Еос (дъщеря на титана Хиперион, сестра на Хелиос и Селена).

Предполагам, че Кибела е била отведена от музагета Аполон в често посещаваната от него и деветте музи планина *Пангей* (*Родопи*), където тя имала щастието да се срещне със самотракиец Ясион. По онова време Ясион, Дардан и Хармония, деца на плеядата Електра и Зевс, владеели остров *Самотраки*, като често пътували до плодородна *Тракия* с цел стокова размяна и търговия. Когато се срещнали в *Родопите*, Ясион и Кибела веднага се харесали и сближили. Кибела съпроводила Ясион по обратния път към *Самотраки*, където не след дълго двамата основали царския дом на острова (сн. 102).

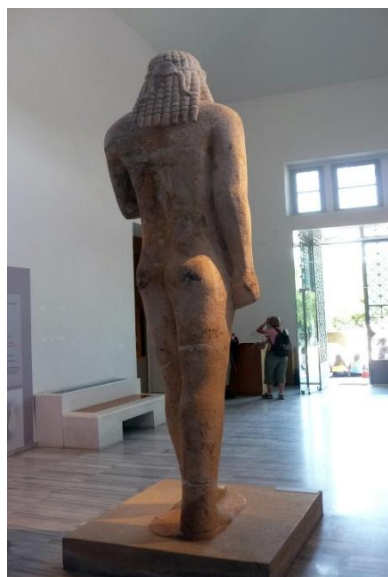
Снимка 102. Останките на главния храм на Великите богове на о. Самотраки. Фото автора, 2023 г.

От петте сина на Ясион и Кибела е известно само името на първородния – Корибант, който оглавил жреческо-царската фила. Неговите потомци *корибанти* поели грижата за обслужването на култа на острова; те именно станали пазители на свещените предмети на своята богиня-майка Кибела, но и на херметичния божествен бохарски език и писмо.

На границата между IX и VIII хилядолетие пр.Хр. на о. *Самотраки* пристигнали с флота и войска финикийците Кадъм и Тасос, издирващи сестра си Европа (похитена с кораб на о. *Крит*; тогава братята ѝ не знаели това).

Като не могли да помогнат за откриването на Европа – не знаейки в каква посока е отвлечена тя, – самотракийските домакини Дардан и Ясион в знак на добра воля оженили Кадъм за своята сестра Хармония. Кадъм и Хармония продължили търсенето на Европа, достигайки на юг до *Беотия*, *Елада*, където построили град *Тива* и заживели в него.

А Тасос решил да се установи на близкия остров, който взел неговото име. Впрочем, на о. *Тасос* е открита в земята 4-метровата статуя на родоначалника Тасос. Тя е силно износена, навярно от древно продължително излагане на атмосферните условия, като са се заличили лицето и облеклото. Все пак се е запазила особената прическа: косата е оформена в осем плитки на тила и по четири на двете слепоочия. Плитките са завити на *къдрави букли* и прихванати с превръзка (**сн. 103**; за „мистерията на буклата“ вж. § 7, снимки 36, 37).

Снимка 103 а-б. Лице и гръб на огромната статуя на родоначалника Тасос, син на царя на Финикия Агенор. На гърдите си е прегърнал млад овен – вероятно ипостаз на негов син. Археологически музей на гр. Тасос, столицата на остров Тасос. Фото автора, 2010 г.

Още на *Самотраки*, когато получил за съпруга Дардановата сестра Хармония, като ответен знак на добра воля, Кадъм препоръчал на Дардан да отиде в *Тевкрида* (*Троада*) при приятеля му Тевкър II (потомък на Тевкър I). Последният, след като опознал Дардан, му дал за жена дъщеря си Батия. Така било поставено началото на династията, управляваща прочутия град *Троя* и прилежащата му област *Троада*.

Дардан и Батия се установили близо до града на Тевкър (*Гаргара*), където построили своя град *Дардан* /**Иван Венедиков**. *Раждането на боговете...*, с. 46-48/. Появили се на бял свят децата им Ил и Ерихтоний II; след време последният родил син Трой, Трой – Ил II, а Ил II – Лаомедонт. През царуването на Ил I град *Дардан* бил преустроен и преименуван в *Илион*, а през царуването на Трой I градът получил името *Троя*.

Другата генеалогична линия родоначалници на *троянската династия* са речният дух Скамандър (въплътил се в р. *Скамандър* край гр. *Троя*) и Идия I, които родили споменатия в по-горния абзац Тевкър I, а също сестра му Калироя и брат му Стримон (Стримон е кръстник на р. *Стримон/Струма* в *Тракия/България*). Твърде древна епоха, предвид обстоятелството, че тези персонажи са деца и внуци на титана Океан, а те обикновено давали епонимите на реките.

По антропонимите Скамандър и Стримон и съответстващите им хидроними *Скамандър* и *Стримон* се забелязва, че народът *тевкри*, *дарданци* или *троянци* е обитавал три сравнително отдалечени области – *Македония*, остров *Самотраки* и *Троада*, като периодично, при нужда, е мигрирал между тях (от едната в другата и обратно).

В средата на V хил. пр.Хр. част от този народ изглежда е живяла в източната и по-ниска част на планинския масив *Пангей* (дн. *Родопи*). Това са заключенията, поради видимото сходство на архитектурата, керамичните и метални артефакти, на българо-френския археологически екип, ръководен от ст.н.с. Явор Бояджиев, след теренни проучвания край с. *Върхари*, *Момчилградско*, проведени през лятото на 2009 г. Останките от неолитния град на тази група троянци са в близост до тракийското каменно-слънчево светилище при с. *Татул*.

След смъртта на Ясион на о. *Самотраки*, съпругата му Кибела и синовете им – Корибант и останалите четирима, – се преселили първо в планината *Ида* в *Троада*, а сетне в планината *Олимп* във *Фригия*, преименувана тогава на *Кибел*. Там Корибант въвел култа на майка си, в който важна роля играели свещените предмети на Кибела, а всички, които изпадали в екстаз по тях, наричал *корибанти*. Такива, освен братята му, били, както споменах, седемте синове на Талея, муза на комедията, които тя родила на бог Аполон. Те също станали спътници и жреци на Кибела и Корибант в *Анатолия*, самоназовавайки се *корибанти*. Последвали ги и част от останалите потомци на *музите*, образувайки жреческа каста, обслужваща култа към „планинската майка“ Кибела. Под ритъма на Кибелините свещени инструменти барабани, дайрета и кимвали, *корибантите* изпълнявали *оргиастичния танц корибас*. /Иван Венедиков, пос.съч., с. 48, 341/.

Изглежда се е вярвало, че тези предмети предизвикват отделяне на душата от тялото и временното ѝ пренасяне в божествения отвъден свят.

2. ТРАКИЙСКОТО ПЛЕМЕ МЮЗИ/МИЗИ – ПРОИЗХОД И МЕСТООБИТАНИЕ.

Какво е известно за етнонима на тракийското племенно обединение *мюзи/мизи*? Този етноним е ползван от Омир (VIII в.) и Херодот (484~425 г. пр.Хр.), и по-късно дискутиран от Посидоний (139-51 г. пр.Хр.) и Страбон (64 г. пр.Хр. – 23 г. сл.Хр.).

Омир, Посидоний и Страбон са били много респектирани от начина на живот и от свещеностите на жреците на мизите. Така например Омир говори за две жречески подсъловия – *хипомолги* („доячи на кобили“) и *абии* („отци“) – на тракийското племе *мизи*.

В „Илиада“ се казва:

„Зевс щом до черните кораби пусна троянци и Хектор,
там ги остави беди и тегла да понасят без отдых.
После обърна очи лъчезарни в обратна посока,
вгледан далеч към родината на коневъдци-тракийци
и на мизийци, прочути в бой ръкопашен, и още
на млекоядци, добри хипомолги и на абии честни.
Той не отправяше вече очи светозарни към Троя ...“
/Омир. Илиада, песен XIII, стих 1-7./

Сведението на Омир е допълнено от античния астроном, математик и историк Посидоний. Откъси от неговата „История“ са дошли до нас чрез географа Страбон:

„По-нататък Посидоний говори за мизите, че заради своята набожност те се въздържали от употребяване на храна от живи същества и затова не ядяли даже своите домашни животни. И че се хранят само с мед, мляко и сирене, живеят мирен живот и затова са ги нарекли „богобоязливи“ и „капнобати“ [буквално „вървящи по дим/огън – б. В.Й.]. И има траки, които живеят въобще без жени; наричат ги „ктисти“ [„създатели“ – б. В.Й.] и заради почитта, на която се радват, ги считат за святи, и живеят освободени от всякакъв страх. За всички тези народи поетът [Омир – б. В.Й.] говори като за „горди хипомолги [„доячи на кобили“ – б. В.Й.], галактофаги [„млекоядци“ – б. В.Й.] и абии [„отци“ – б. В.Й.], като за

най-справедливи хора“. „Абии той ги нарича преди всичко за това, че те живеят без жени [спазват целебат – б. В.Й.]...“ /**Страбон**. География, кн. VII, гл. III, 3. – В изданието: **Страбон**. География. Кн. VI-VIII. Превод от старогръцки Валерий Русинов. Институт по тракология при БАН. С., ИК „Рал Колобър“, 2007/.

Чрез израза „живеят освободени от всякакъв страх“ се подчертава абсолютната неприкосновеност на жреците на мизите, което се отнасяло и за обитаваната от тях свещена земя, в която те извършвали своите жизнено важни ритуали. Трябва да бъдем благодарни на Посидоний за съхранените данни относно жреческото съсловие на *мизите* и респекта на околните народи към него: това при Омир е само загатнато.

Обсъждайки темата за по-специалния статут и начин на живот на част от *мизите* – тяхното жреческо съсловие, – Страбон се включва в античната дискусия по въпроса кои *мизи* е имал предвид Омир: азиатските или европейските:

„Прочие, елините са приемали, че гетите са траки. А гетите са обитавали от двете страни на Истър [Дунав – б. В.Й.], както и мюзите, които също са траки и са еднакви с народа, който днес се нарича мизи. От тези мюзи произхождат също и мюзите, които днес живеят между лидийците, фригите и троянците [т.е. в *Мала Азия* – б. В.Й.]. А самите фриги са бриги – тракийско племе, каквито са и мигдоните, бебриките, медовитините, витините и тините, и, според мен, също така и мариандините. Всички тези народи, разбира се, напълно са напуснали Европа, но мюзите (мизите) са останали там. И Посидоний според мен е прав в предположението си, че Омир поставя мюзите в Европа (има предвид тези в Тракия)...“

/**Страбон**. География, кн. VII, гл. III, 2/.

Разбираме, че Посидоний и Страбон назовават с етнонима *мюзи* народа около река Дунав в най-дълбока древност; като след време част от *Дунавските мюзи* преминали през *Босфора* в *Анатолия*, днес *Мала Азия*, където се заселили „между лидийците, фригите и троянците“, т.е. между градовете *Сарди*, *Гордион* и *Троя (Илион)*. Най-вероятно през елинистичната епоха етнонимът *мюзи* бил променен в *мизи* и в двете им местообитания.

След това Страбон коментира казаното от Омир и от Посидоний, чудейки се как *мизите* „живеят мирен живот“ като същевременно са „мизийци, прочути в бой ръкопашен“ /**Илиада**, песен XIII, стих 3-6. – В изданието: **Омир**. Илиада. Превели от старогръцки Ал.Милев и Бл.Димитрова. Второ издание. С., Изд. „Народна култура“, 1971/.

Привидното противоречие може да се обясни с това, че големият народ на *мизите* си е имал естествено йерархично кастово деление: жреци, войни и земеделци, каквото са имали и *скитите*. Та „мизийци, прочути в бой ръкопашен“ били войните, а „горди хипемолги, галактофаги и абии, най-справедливи хора“ – жреците. Част от жреците, изцяло посветени на бога, освен другото били и „абии“ – живеещи без жени (спазващи целебат).

Според мен *абии* означава „бащи“, „родоначалници“. Подобни жреци, назовавани *терали* и обречени на вечно безбрачие, ръководели малкото жреческо племе *тода* (потомци на бог Тот) в *Индия*, което се хранело с ориз, зеленчуци и млякото на своите свещени биволици /**Елена Блаватска**. Индийските магьосници от Сините планини. С., 1993, с. 82-136/.

Определенията „богобоязливи“ и „капнобати“ („ходещи по дим“) вероятно се отнасят за *нестинари*, танцуващи по огнена жаравя; подхождат точно на жреците на близнаците Нестя: скотовъдеца Хелиос/Велес и земеделеца Кронос/Самар.

Но още по-любопитни са другите определения: „ктисти“ („сътатели“), „свати“, „горди“ и „справедливи“. Те твърдо ни насочват към тезата, че жреците на *мизите* са били *нетери* – кръвни божествени потомци, които изпълнявали пастирските си задължения към мизо-дакийските племена от двете страни на р. Дунав, – както това извършвали *бесите* спрямо тракийските племена на юг от Балкана. Разбира се, *ктисти-аби* е имало както при *мизите*, така и при *бесите*, тъй като те произхождали от едни и същи богове – Зевс/Перун, Дионис/Дажбог и Посейдон/Боян, – а от това следва, че те били в родство и с царствената династия *Дуло* на азиатските *българи*, произлизаща от същите богове.

Връщам се пак към текста на Омир, в който той казва как Зевс обърнал „очи лъчезарни“ към „родината на коневъдци тракийци и на мизийци, прочути в бой ръкопашен и още на горди хипомолги, галактофаги и аби честни“ /*Илиада*, песен XIII, стих 3-6/. Вижда се, че за Омир родината на *траки* и *мизи* са античните области *Тракия* и *Мизия*. В българския летописен свод тези области са наречени с общия хороним „Малък Рум“.

Друг интересен момент в тези три Омирови стиха е, че *траките* са „коневъдци“, а *мизите* – „хипомолги“, т.е. доячи на кобили и „галактофаги“, т.е. млекоядци. Припомням, че и азиатските българи пиели кобилешко мляко, наричано от тях „кумис“. Тази симбиоза между човек и кон от една страна при *тракийския конник* на *мизите* и *траките*, а от друга – при *хунския конник* на *българите*, е твърде специална и характерна като народностна черта, за да не ѝ се обръща внимание (вж. § 11).

* * *

Какъв е произходът на племенния етноним *мюзи*, променен след време в *мизи*?

Предполагам, че думи като *мюзи*, *музей* (*museum*), *муза*, *музика* (*music*), *музикант*, *музически* (т.е. „музикален“) и пр. са дошли от личното име Музей, поради това, че този тракийски мист и цар пръв е употребил музикалното изкуство за съпровод към свещените текстове, с цел увеличаване на тяхната достъпност и улесняване запаметяването им. Протяжните, монотонни и повтарящи се вокални изпълнения, в съпровод на гайда, кавал (флейта), гъдулка (лира), тъпан и чинели, довеждали слушателите до колективен транс, което усилвало въздействието на култовите ритуали.

Създавайки нова и по-увлекателна религиозна практика, Музей направил музиката популярна, затова тя „взела“ неговото име. Вероятно по това време са били ползвани и думите *канос* – „певец“, *канта* или *кантата* – „песен“, *кантаре* – „пея“ и пр., но още е нямало конкретен термин за *музика*.

Възможна е и втора хипотеза, според мен по-убедителна, за произход на етнонима *мюзи* – а именно от названието *музи* на деветте богини, спътнички на бог Аполон и покровителки на деветте антични изкуства. Музите са дъщери на Зевс от титанидата Мнемозина:

1. Калиопа, муза на епическата поезия и философията, е родила на тракийския цар Еагър (син на Харопс, първи жрец на бог Дионис в Родопите) двама синове – Лин и Орфей, а на бог Аполон – син Хименей;

2. Ерато, муза на любовната поезия, е родила на царя на Аркадия Аркад (син на Йон) четири деца: Азан, Афидант, Елат и Хиперипа, а на Филамон (син на бог Аполон) – син Тамирис;

3. Полихимния, муза на химническата поезия и красноречието;

4. Евтерпа, муза на музиката, е била съпруга на речния бог Стримон и майка на цар Рез;

5. Мелпомена, муза на трагедията, е родила на речния бог Ахелой (син на Океан и Тетида) *четири дъщери, морски сирени*: Аглаопа, Парфенопа, Пейсиноя, Телескетия;

6. Талея, муза на комедията, е родила на бог Аполон *седем синове корибанти*, които по-късно станали спътници и жреци на богинята-майка Кибела в Анатолия;

7. Терпсихора, муза на танца и хоровото пеене, е родила на речния бог Ахелой *пет дъщери наяди* (речни нимфи): Лимна, обитаваща езерата; Пегая – изворите; Криная – фонтаните; Потамейда – реките и потоците; Елейонома – блатата и тресавищата;

8. Клио, муза на историята, е родила син Хиацинт на царя на Пиерия Пир (син на Магнет);

9. Урания, муза на астрономията, е родила син Химен на Амфиар (син на Ойклея).

Благодарение на списъка на *музите*, вземайки предвид разпръскването на потомците им, мога да уточня от кои точно *музи* произхожда племето *мюзи*, т.е. неговата жреческо-царска каста, която описах по-горе. Със сигурност това е музата на комедията Талея, чиито седмина синове се присъединили към култа на Кибела и Корибант в Анатолия, самоназовавайки се Корибанти. Предполагаме мога да добавя Хименей, син на музата Калиопа от Аполон, и Тамирис – син на музата Ерато от Филамон (син на Аполон).

Следователно, опирайки се на тези генеалогични факти, изяснявам, че *три от музите* – Талея, Калиопа и Ерато – могат да бъдат считани за племенни майки на народа *мюзи*, а Аполон се явява техния племенен отец. И тъй като, както вече стана дума, култът на Кибела и Корибантите се е развил първоначално в Анатолия, става ясно, че именно там е родината на племето *мюзи/мизи* – в историческата област Мизия, съседна на областта Трояда.

Явно долината на р. Дунав, другата историческа област Мизия, е била заселена по-късно от част от анатолийските мизи. Излиза, че ползваният от мен генеалогичен аргумент е в опозиция на горесцитираните автори Посидоний и Страбон, които, колебаейки се, твърдят обратното: че Европейските (т.е. Дунавските) мизи са заселили Анатолия.

А самият народ *мюзи* – той откъде е дошъл? Разбира се това е контингент от човешката популация, сътворена в Едем през IX хилядолетие пр.Хр., като в края на VII хилядолетие пр.Хр., поради устойчиво влошаване на климата, болшинството от същата популация е мигрирало в Тракия. Затова европейските *траки* и анатолийските *мюзи/мизи* са родствени по произход. Техни роднини са също *троянците*, *фригите*, *лидите*, *карите* и др.

* * *

Ако Мнемозина, дъщеря на Гея и Уран, е обитавала масива Родопи, то кой е майчиният език на нейните дъщери – *деветте музи*? А и на племето *мюзи/мизи*, произлязло от тях?

Разбира се, езикът на Зевс, Дионис, Аполон, Хермес, Якхос, Хефест, Кабиро, Музей, Евмолп, Елевзин, Исмар, кабирите, корибантите и всичките им потомци, които формирали популацията на *бесите* – жреческо-царската каста на *тракийските племена*, – носителите на Слънчевия култ и свързаните с него древно знание и книжовност. Този *свещен праезик* стои в основата на *бохарския (бохаирския) диалект* и *храмово писмо* в *Северен Египет*, както и на *бохарския език* на *бесите*, *сатрите*, *диите*, *медите (медоните)*, *едоните*, *македоните*, *мигдоните*, *пеоните*, *крестоните*, *одомантите*, *синтите* и други древни племена в *Южна Тракия* (сн. 104; вж. и сн. 7). Същият този език бил ползван от *мюзите/мизите* в *Анатолия*, но и край *Дунав* – в античните области *Мизия* и *Дакия*, където е говорен и от родствените съюзни скито-славянски племена.

Снимка 104. Земите и полисите на тракийските племена по долното течение на реките Вардар, Струма и Места, според карта в археологическия музей на гр. Сандански. Фото автора, 2009 г.

III. КУЛТЪТ НА КАБИРИТЕ.

1. ПРОИЗХОД И ГЕНЕАЛОГИЯ НА КАБИРИТЕ.

И така, какво се знае за произхода на тракийските отци Музей и Евмолп?

Споменах, че благодарение на божественото си потекло Музей сътворил и оставил книги на сакрална тематика – знание, предавано единствено от баща на син и достъпно само за посветени. Музей е един от *кабирите*, за които информацията е оскъдна. В митологията не са оцелели лични данни за тях, макар и да били почитани в специален култ. Известно е само, че *кабирите* са синове на Хефест и Кабиро.

Следователно първо ще трябва да се проучи богът-ковач Хефест, като особено важно е да се изясни как той се е оказал в Тракия.

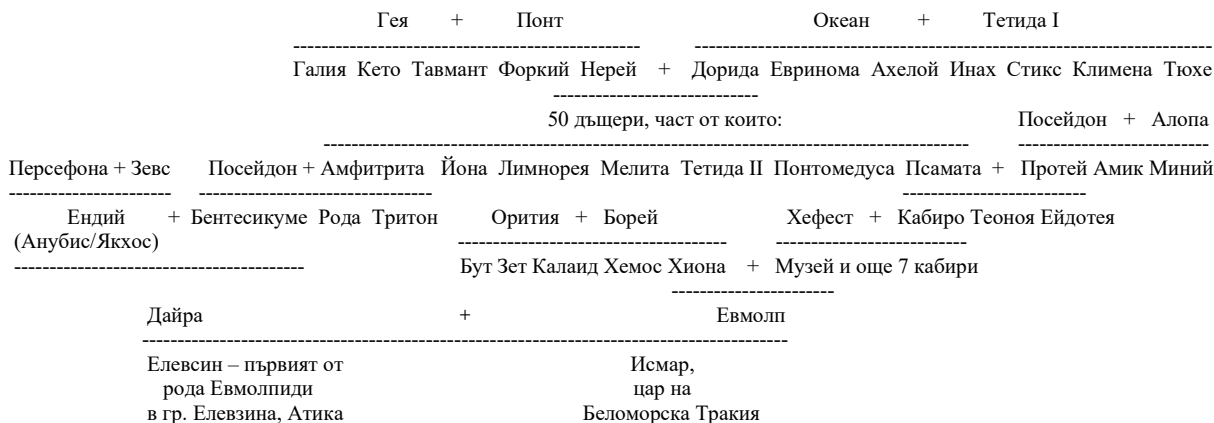
Когато показали новородения Хефест на майка му Хера, тя, виждайки, че бебето е хилаво и грозно, а не съвършено – каквото очаквала да бъде, наредила да го изхвърлят от *Олимп*. Детето спасили и прибрали Евринома, дъщеря на Океан, и Тетида II, дъщеря на мъдреца-прорицател Нерей, женен за океанидата Дорида. Лиричните отклонения на легендата говорят, че Хефест бил отгледан в лазурна пещера дълбоко под водите на океана, към края на света. /**Николай Кун**. Старогръцки легенди и митове. Прев. Н. Мънков. С., 1967, с. 58/.

Според мен Тетида II е скрила детето във владенията на баща си Нерей, първороден син и наследник на титана Понт, които заемали *Пропонтийска Тракия* и тракийското крайбрежие на *Евксински понт (Черно море)*. На същото крайбрежие е р. *Ахелой*, посветена на бог Ахелой, син на титана Океан и Тетида I, и брат на споменатата Евринома. Очевидно потомците на Понт и част от потомците на Океан са обитавали *Крайморска Тракия*. Хидронимът *Ахелой* е ясно указание за местообитанието на Евринома и Тетида II, където бил отгледан малкия Хефест.

Тетида II имала сестра Псамата. Малкият Хефест бил отгледан и израснал заедно с децата на Тетида II и Псамата, а когато възмъжал, се оженил за Кабиро – дъщеря на Псамата от Протей, син на Посейдон (**вж. Генеалогична схема 1**).

Псамата и Протей се заселили на стотина километра западно от *Понта (Черно море)*, където основали своя град *Ямпол* или *Ямбол* (ранно неолитното селище в днешния археологически комплекс *Кабиле*). Градът бил наречен на бащата на Протей – Ям, – едно от имената на Посейдон, ползвано в *Леванта*. Разбира се, *Ямпол* означава „Полис на Ям“.

Генеалогична схема 1. Генеалогия на Кабиро и потомците ѝ

След сватбата си младите Кабиро и Хефест получили от дядото на Кабиро – Нерей – владение в *Централна Тракия*: плодородната *Тракийска низина*, славеща се с отличния си климат. Вероятно Нерей се е споразумял за това със своя племенник Борей – владетеля на *Тракия*, както и на съседните ней земи: планините *Хемус (Балкана)* и *Средна гора*, *Подбалканските полета*, областта *Сердика (или Средика)*. Бабата на Борей – Еврибия – се пада сестра на Нерей (вж. по-долу Генеалогична схема 2).

Младото семейство на Кабиро и Хефест построило дома си на хълма *Небет тене* – част от древния град *Пуллудева* или *Евмолтия* (дн. *Пловдив*). Там още стоят мегалитни стени от огромни добре обработени каменни блокове, иззидани без хоросан (**снимки 105, 106, 107**). В този солиден и непристъпен замък Кабиро родила на Хефест неколцина (не е известно колко) сина, зовани по майка си *кабири*.

Снимки 105, 106, 107. Древните мегалитни останки на Небет тепе (Музеевия хълм), Пловдив.

По това време, в чест на богинята-майка Кабиро е обожествена и наречена на името ѝ една от главните реки на *Тракия* – *Ромбус* (вж. сн. 6). Така древният хидроним *Ромбус* бил променен, по името на новодошлата господарка Кабиро, в *Кабирос*, т.е. *Хеброс*. Днес тази река носи името *Марица* – „майчица“.

Важно е да отбележа сведението на Херодот (484-425 г. пр.Хр.), че в храма на Хефест в гр. *Мемфис*, *Египет*, са се пазели дървените статуи на *кабирите* – синовете на Хефест:

„Камбис [цар на Персия от 529 до 521 г. пр.Хр. – б. В.Й.] влизал и в светилището на кабирите [в Мемфис – б. В.Й.], където не е разрешено да влиза никой друг, освен жреца; после много се смял на статуите им и ги изгорил. Те са подобни на тези на Хефест, разказват, че кабирите са деца на Хефест.“ /**Херодот**. История, кн. III, 37. – В изданието: **Херодот**. История. Под редакцията на Георги Михайлов. Превод от старогръцки Петър Димитров. С., Държавно издателство „Наука и изкуство“, 1986/.

Страбон, компилирайки от двама по-стари автори от V в. пр.Хр. – Акусила и Ферекид, – предава интересни сведения за *кабирите*, които, бидейки синове на Музей, се явявали носители на музикалното изкуство:

„Аргосецът Акусила нарича сина на Кабейро и Хефест Камилос, а той бил баща на трима кабири, а те – бащи на нимфите, наречени кабириди. Ферекид казва, че от Аполон и Ретия се родили девет корибанти и че те заживяли на Самотраки; и че трима кабири и три нимфи кабириди били деца на Кабейро – дъщерята на Протей – и Хефест, и че свещените ритуали били учредени в чест на всяка триада. Станало така, че кабирите били почитани най-много в Имброс и Лемнос, но били почитани също така и в отделни градове на Троада; техните имена обаче се пазят в тайна.“ /**Страбон**. География, кн. X, 3, 21/.

Въпреки тайната, витаеща около *кабирите*, с помощта на Страбон (позоваващ се на Акусила) се откри името на единия от братята на Музей – Камилос. Според същия Акусила обаче, Хефест и Кабиро имали само *един син* Камилос, който е бил баща на *трима синове кабири*, които пък са родили *три нимфи кабириди*. Другият източник Ферекид твърди, че Хефест и Кабиро са родили *трима синове кабири* и *три дъщери кабириди*. Очевидно херметизмът на тракийските мистерии сериозно обърква античните автори.

Тук ще обобща първата част от моето генеалогично изследване, отнасяща се за Музей. По линия на баща си Хефест, Музей се явява внук на Зевс и Хера. По линия на майка си Кабиро и на нейния баща Протей, Музей е правнук на Посейдон, а по линия на майката на Кабиро – Псамата – правнук на Нерей и праправнук на Понт.

* * *

Междувременно, след като построил на хълма, известен днес като Небет тепе, дом за семейството си, бог Хефест бил посветен в култовите тайни на Майката и Отеца (Гея и Уран) и започнал рударство – древния занаят на Отеца, особена мъжка сакрална дейност. Тогава именно е получил името Хефест/Гефест, Ге-Вест, означаващо „Вест/вещ [познавач] на Гея [Земната майка]“.

Хефест проучил земните недра на *Тракия* и пръв разработил древните рудници в местата *Ай-бунар*, *Челопеч*, *Златица*, *Пирдоп* и др., където започнал да добива мед и злато. Устроил в този район свои мини, леярни и ковачници, и започнал да се занимава с металодобив и ковачество. Когато неговите *синове-кабири* отраснали, той и тях посветил в тайните на метала, за да му помагат. След време *кабирите* и техните потомци разнесли по света майсторството и славата на ковашкия занаят, представяйки изработените от тях здрави, функционални и красиви изделия от метал.

Мога да посоча някои древни рудници в *Тракия*, изследвани от българските археолози: в област *Бургас* – *Меден рудник*; в *Източните Родопи*; в област *Стара Загора* – *Ай-бунар* (11 рудника) при с. *Хрищене*, *Тъмнянка* при с. *Лясково* и *Бакарлък* при с. *Ракитница*; в област *София* – *Чавдар*, *Челопеч*, *Златица* и *Пирдоп*. Експлоатацията им се датира от VII до III хил. пр.Хр., но по нашето мнение началото на някои от тях трябва да бъде отнесено към IX-VIII хил. пр.Хр. – епохата на Хефест. Зоната около тях и днес е в експлоатация, като добиваният тук качествен метал е сред най-котираните на световната борса. Разбира се в близост до рудниците са открити неолитните селища на миньорите (професионалните наследници на *кабирите*) и техните семейства.

В своето време кабирът Музей ремонтирал мегалитния замък на баща си Хефест, сетне Музеевият син Евмолп възстановил на свой ред същия замък в гр. *Пулпудева* – на *Музеевия хълм*, наричан днес *Небет тепе* („Стражеви хълм“).

Първият син на Евмолп – Елевсин, царувал в своя град *Елевзина (Атика)*, а вторият син на Евмолп – Исмар, построил своя мегалитна крепост в планината над античния град *Мароней, Беломорска Тракия*.

Трите града – *Пулпудева*, *Исмария* и *Елевзина*, – наред с много други, били обособени като свещени зони, влизайки в географския кръг от светилища на траките, в които господствали два култа: на Дионис/Бакхус и на *кабирите*, тъй като Музей се явявал един от синовете на Хефест и Кабиро. Вече споменах, че Музей и братята му наследили от баща си Хефест *тайнствата на метала*: рударство, извличане, топене, леене, ковачество.

Първоначално, в епохата на боговете, *ковашкият занаят бил сакрален*, предавал се по наследство в *кабириони* – ковачници-храмове, в които огънят, водата и въздухът били осигурявани и ползвани посредством специални ритуали. *В онова време миньорът, леярът и ковачът били считани за божествени демиурзи*, защото претворявали материята (рудата и метала) в различни предметни форми – инструменти, пособия, съдове, сечива, оръжия, красиви бижута, – необходими за пребиваването на хората в материалната среда.

* * *

„Порасъл бог Хефест грозен, куц, но с яки ръце, широки гърди и мускулест врат. **Какъв чуден художник бил той в своя ковашки занаят! На Евринома и Тетида, които го отгледали, изковал много и великолепни украшения от злато и сребро.** [к. В.Й.]”

/Николай А. Кун, пос.съч., с. 58/.

Хефест изработил и „необикновено красиво златно кресло”, което изпратил като подарък на майка си на Олимп. Но то било и коварен капан, който приковал Хера така, че никой не можал да я освободи. Уместно отмъщение на сина към майката, за сторената от нея жестока обида да не пожелае и отхвърли детето си още след неговото раждане.

Хера изпратила вестител с молба към гневния си син да я освободи, но той не искал и да чуе за това. Единствено с помощта на виното, Хермес и Дионис склонили Хефест да се върне на *Олимп*, за да отгърве майка си от златния капан. Качили го пьян на едно магаре и

съпровождани от танцуващи менади и сатири, с тимпани и дайрета в ръце, всички развеселени от виното, пристигнали на *Олимп*. /пак там, с. 58, 59/.

Епизодът с триумфалното завръщане на бог Хефест на *Олимп*, пиян върху магаре, разкрива, че той не е обитавал подводна пещера в океана на края на света, а си живеел недалеч от *Олимп* – в гостоприемна *Тракия*. Допълнително указание за това е придружавалото го весело шествие от менади и сатири – типични тракийски персонажи.

Наистина *Хефест*, овладявайки тайните на земята (скритите в нея метали), станал добър рудар и отличен майстор-ковач. Освен че били свършени като изработка, неговите творби от метал възплащавали едно непринудено и естествено познаване на сакралността.

2. КУЛТЪТ НА КАБИРИТЕ.

Във вековете преди и след Христа все още действали храмове *кабириони*. Освен в Троада и на островите Имброс и Лемнос, има данни за такива в *Солун* и *Беотийска Тива*, както и за традиционни атлетически игри *Кабирии*. На монетите на *Солун* пред *кабириона* стои *кабир* с чук и наковалня – атрибути на Хефест /**Иван Венедиков**. Митове на българската земя. Кн. III. Раждането на боговете. Второ издание. Стара Загора, 1997, с. 224, 237, 238/.

Запазени са оброчни плочки на които може да се види иконографията на храм *кабирион* с *кабир* в него (**сн. 108**). Храмът има сепгъл план: две колони, покрити с триъгълен фронтон, украсен с един лотос. В дясната си ръка *кабирът* държи инструмент за прихващане на нагривания в огнището предмет. На земята под тази ръка има наковалня. В лявата си ръка *кабирът* държи голям ковашки чук, като със същата ръка е хванал верига, прикачена към нашийника на малко триглаво куче *Цербер*. Името *Цербер* означава „Дракон-пастир“, явно това животно е ипостаз на върховния бог *Троян* (*Тангра*).

Снимка 108. Бронзова плочка от Тракия с изображение на Кабир в храм Кабирион. Реплика, изработена от Петър Главинков.

Двата култа – на Кабирите и на Корибантите – са работели синхронно: в *Троада*, основана от Дардан, преобладавали мистериите на Кибела, съпруга на Дардановия брат Ясион; а в *Анатолийска Мизия* – на Кабирите. Може би с времето те са се слели, тъй като мигриралите на река *Дунав мизи* са почитали също така и богиня Кибела, видно от разкритите нейни храмове в *Дуранкулак* и *Балчик*, *Варненска област*, *България*.

Тракийските царе-жреци Музей, Евмолп, Исмар, Орфей и Лин са били видни членове на жреческото съсловие – племената *беси* и *кикони* – потомци на клана Кронос. Музей и синът му Евмолп властвали над древната свещена планина *Кавказ* (дн. *Рила*, *Пирин*, *Западни Родопи*), както и над равнинна *Тракия* с център древния град *Пулпудева/Евмолтия* (дн. *Пловдив*). А Орфей управлявал, както казахме, областта *Кикония* (в дн. *Източни Родопи*) със столица *Сикон*, наричан още *Ортагур* (античния град *Марония*) (вж. сн. 6).

На млади години тримата мисти усвоили основите на бащиното свещено знание в матерната школа на мойрите-вакханки, спотаена в непроходните дебри на планината *Пангея* (дн. *Западните Родопи*). След време те записали своите компилации и разработки върху букови дъсчици, свързани в малки книги (дипляни) посредством медни халки.

Всъщност Музей и Орфей са създателите на *Орфическата култово-философска доктрина*. Техният принос се състоял в това, че тайните *Кабирови* и *Дионисови мистерии* получили достъпна форма, с цел изваждането им от строгия херметизъм и разпространението им в средата на свободните граждани. Двата мисти са доловили навреме настъпващата обществена промяна, предизвикана от претопяването на малобройната божествена раса сред бързо растящата човешка популация. За разлика от съвършените богове, неуките човеци остро се нуждаели от „закони“: духовни, нравствени, естетически, социални и др. норми в обществото им, което тепърва предстояло да се развива.

На базата на *древното знание*, кабирът Музей и йерофантът Орфей сътворили т.нар. *Свещено писание* (*Hieroi Logoi*), което много по-късно, по време на Римската империя, техните последователи-орфици наричали *Свещено писание в 24 песни* (*Hieroi Logoi en Rapsodias XXIV*), изпълнени традиционно в стихотворната стъпка хекзаметър. Тези свещени текстове не били четени или разказвани, а изпявани в съпровода на монотонна мелодия, извличана от струнен инструмент – гъдулка и по-късно лира или китара. Другите Музееви и Орфееви текстове съдържали *пророчества* за бъдещето и *пеани* – химни в прослава на боговете-пастири и благодетели на хората.

Родителите на Музей – Хефест и Кабиро – са му дали това име със съвсем друга идея, поради ковашкия занаят на бащата Хефест: в онези времена думите с корен *мус/муз* са носели значения като мъж (муж), мъжественост, сила, острота, отразявали са символиката на фалическото начало. От своя страна Музей пък е дал на първородния си син името Евмолп, означаващо „Хубаво пеещия“, знаейки че той ще наследи теистичната дейност на баща си. /вж. **Валентин Йорданов**. За мюзите, мизите и музиката. – **Горгони**. Списание за митология, история, литература и изкуство. Кн. 2, 2017-2018, с. 22-32/.

Музей бил известен с дарбата си на прорицател: неговите пророчества имали голям обществен отзвук. Херодот (484-425 г. пр.Хр.) разказва, че атинският тиран Пизистрат (561-527 г. пр.Хр.) заповядал на орфическия поет и теолог Ономакрит (~530~480 г. пр.Хр.) да събере в една книга древните пророчества на Музей, които дори тогава – хилядолетия след неговото време – явно са представлявали политически интерес. Ономакрит бил и хресмолог: съставял сборници с оракули (писмени предсказания) при двора на Пизистрат в гр. *Атина*. /**История**, кн. VII, 6/.

Орфиците са оказали огромно влияние на елинската култура през архаичната и елинистичната епоха, а и след това: всъщност те предизвикали нейния старт, а сетне

поддържали в нея божествения огън и дълбочина. Можем смело да кажем, че за елините орфиците са изиграли ролята на светлоносеца Прометей. Всъщност това не бива никого да учудва, защото Музей и Евмолп се явяват преки потомци на Зевс, Посейдон, Борей, Атина, Хера, Хефест и други божествени персони.

В *Елада* ревностни последователи на орфическото учение станали Питагор (~570~497 г. пр.Хр.) и неговата школа, Парменид Елейски (~540~470 г. пр.Хр.), Хераклит (~530~470 г. пр.Хр.), Емпедокъл (~490~423 г. пр.Хр.), Платон (427-347 г. пр.Хр.) и неговата школа, и др.

Вокалната вибрация на традиционните песни и мелодии, в съпровода на гайда, гъдулка/лира, кавал/авлос, тимпан/тъпан и кимвал, както и ритмичната стъпка на сатирическите дитирамби, били част от тайните средства за изпадане в трансово състояние с цел свързване с духовете на богинята-майка и бога-отец на племето. *Музикалният и ударен съпровод* на кукерските шествия, или по време на нестинарския обряд – при ходенето бос по разстлана огнена жарава, и въобще при „музическите представления“, е дал съсловното име *мюзи/музи* („занимаващи се с музика“) на жреците, а оттам и на целия народ.

Религиозната дейност винаги се е ползвала от магическата сила на *музиката*. Нима Орфей – цар на траките и архемист на бог Дионис – не се е проявявал като *каво̀с* („певец“; вж. сн. 30, 31), който омагьосвал своите поданици, животните и цялата природа с мелодията на своята лира и със своето вокално изпълнение.

IV. ТРАКИЙСКИЯТ ЦАР ЕВМОЛП И ЕЛЕВЗИНСКИТЕ МИСТЕРИИ.

Музеевият син Евмолп може да се счита за основоположник на *четвърти вид мистерии* – *Елевзинските*, – също толкова знакови, колкото тези на Дионис, Кабирите и Корибантите.

Сега ще проследя другата генеалогична нишка – произхода на Евмолп по линия на неговата майка Хиона.

Според митологичните данни Евмолп е син на Посейдон и Хиона, а в действителност – на Музей и Хиона. Майка му Хиона по линията на майка си Орития (дъщеря на Ерехтей и правнучка на Атина и Хефест) спадала към Кронидите, а по линията на баща си Борей – към клановете на титаните Понт, Крий и Хиперион (**вж. Генеалогична схема 2**).

Генеалогична схема 2. Племенни родоначалници в Елада и Тракия след потопа

Япет + Климена I			Атина + Хефест					
Климена II + Прометей			Епиметей + Пандора			Ерихтоний I + Праксителя I		
			цар на Атина			Понт + Гея		
						цар на Понтийска Тракия		
Девкалион I + Пира			Пандион I + Зевксипа			Еврибия + Крий		
цар в Ликорея, Парнас			цар на Атина			Хиперион + Тея		
Иодама Меланто			Амфикицион Елин + Орсеида			Ерехтей + Праксителя II		
			цар на цар на Орсеида			Астрей + Еос		
			Термопили; Фтия(Фтиотида)			Атина		
сетне на Атина								
.....			Дор Еол Ксут + Креуза I			Кекроп II Орития + Борей, цар на Северна Тракия		
			цар на Пелопонес			цар на Атина		
.....			Ахей Диомеда Йон			Хиона I + официално Посейдон;		
			царе на Пелопонес			цар на Атина		
.....			синове: Егей, цар			Евмолп, цар на Елевзина; + Дайра		
			Гелеон, на Атина			по-късно цар на Тракия		
потомък			Айгикореус,					
героят			Аргадес,			Елевсин,		
Херкулес			Хоплет			Исмар,		
						цар на Белом. Тракия		

Бележка на автора. При съставянето на двете генеалогични схеми ползвах помощта на сайта „Антична мифология“, раздел „Родословие“ на Саратовския държавен университет, Руска федерация /mithology.sgu.ru/.

И така, Музей срещнал в *Тракия* дъщерята на Борей Хиона и се влюбил в нея. В резултат на тази връзка се родил Евмолп („Хубаво пеещия“). По неизвестни причини обаче, всесилният Борей не допуснал младите да сключат брак и не приел детето в своя дом, а приписал бащинството на бог Посейдон. В действителност Посейдон се явявал праядо, а не баща на Евмолп.

Оскъдната информация за Музей (истинският баща на Евмолп), който в момента на раждането на детето изчезва от историческата сцена, се дължи вероятно на международна вражда. Борей недолюбувал властния Зевс, както и неговите синове (в случая Хефест) и внуци (Музей).

Посейдон обаче постъпил благородно: защитил и отнесъл нежеланото и изоставено бебе на изток: то било отгледано в етиопския царски дом от Посейдоновата дъщеря Бентесикуме – царицата на *Етиопия* (вж. по-горе Генеалогична схема 1).

Тук е необходимо, ползвайки логиката на наличните митологични данни, да реконструирам хипотетично онези, които липсват (белите петна), за да се подреди целият исторически пъзел.

Предполагам, че пръст в спасяването на Евмолп има Амфитрита, дъщеря на Нерей – господаря на *Приморска Тракия*. Въобще дъщерите на Нерей проявявали неведнъж голямата си човечност: по-горе видяхме, че по-рано друга негова дъщеря – Тетида – приютила и отгледала невръстния Хефест, когато бил подхвърлен от майка му Хера.

По това време Посейдон владее *Синайския полуостров*, бидейки в съпругески отношения със същата нереида Амфитрита. Дватама прибрали от *Тракия* малкия Евмолп при себе си – на *Синай*. От тях взела детето дъщеря им Бентесикуме, съпруга на Ендий – цар на *Етиопия*. Предполагаме, че този Ендий (Андий) е богът, познат в *Египет* като Анубис, син на Нефтида и Озирис, а в *Елада* – като Якхос (Загрей), син на Персефона и Зевс.

Когато пораснал и възмъжал, Евмолп бил оженен за една от етиопските принцеси, която вероятно е идентична със съпругата му Дайра (вж. по-долу). Младото семейство решило да потърси щастието си в *Тракия*, но, поради настъпилите родилни болки на Дайра, трябвало да прекъснат пътуването си в *Атика*, област в *Елада*.

Според античните преработки и тълкувания на мита, Дайра родила сина си Елевсин от Хермес, но за нас това е неприемливо, защото не се стикова с останалите данни, например че потомците на Елевсин се знаят като Евмолпиди, а не Херметиди. Освен това някои антични писатели се опитват да отъждествят Дайра с Деметра или Персефона, но Дайра по-скоро се явява внучка или правнучка на тези две богини, посветила се да им служи като тяхна жрица.

След прецизиране на разнбойните митологични версии /**Аполодор**. Библиотека: 3, 201; **Павзаний**. Описание на Елада: I, 38, 2-7; **Аполоний Родоски**: III, 847; и др./ с оглед на хронологията, генеалогията и участниците в събитията, най-правдоподобно и логично изглежда Евмолп и Дайра да са родили Елевсин, и в чест на това ново начало да са положили темелите на едноименния град (*Елевзина*). Най-важната им заслуга обаче е основаването на *Елевзинските мистерии* с цел дълговечно култово признание заслугите на Деметра и Персефона за въвеждането на земеделската технология в помощ на човека. Ето защо много поколения потомци на Евмолп и Елевсин са ръководели непоклатимо тези мистерии. В рода на *Евмолпидите* – люлка на хиерофанти (върховни мисти), – управлението на мистериите се предавало от баща на син чак до антично време. /**Павзаний**, I, 38, 2. В изданието: **Павзаний**. Описание на Елада. Кн. I-V. Превод от старогръцки **Валерий Русинов**. Институт по тракология при БАН. С., ИК „Рал Колобър“, 2004/.

В надписа върху т.нар. *Пароски мрамор* (263 г. пр.Хр.; но тази дата е дискуссионна) се посочва, че тракиецът Евмолп е учредил *мистериите* в *Елевзина*:

„15. От времето когато **Евмолп... учредил тайнствата в Елевсина и обнародвал творчеството на своя баща Музей** [к. В.Й.], изминали 11[...] години, а се случило когато в Атина бил цар Ерехтей, сина на Пандион.”

/http://ald-bg.narod.ru/biblioteka/anticni/Marmor_Parium/IzgCast.htm/.

Елевзинските термосфории, най-големите празници на *Елада*, се провеждали след есенното равноденствие и траели седем дни – от 29 септември до 5 октомври. Това е

началото на зимния сезон, времето, в което Персефона напуска майка си Деметра, за да слезе на *Долната земя*, при съпруга си Хадес. *Термосфориите* завършвали с многолюдно шествие от *Атина* до *Елевзина* (22 км.). Жреците носели „светите неща“ на божествата, покрити заради очите на непосветените и също така статуята на Якхос, сина на Зевс и Зевсовата дъщеря Персефона. Извършвали очистване на прегрешилите и други древни ритуали. /**Иван Венедиков**, пос.съч., с. 212, 213/.

Всъщност голямата тайна, свързана с Якхос, е следствие на греховната, дори за боговете, връзка между бащата Зевс и дъщерята Персефона; последната, отгоре на всичко, е съгрешила по време на брака си с Хадес – брат на Зевс. Случката и произтеклите от нея мистерии, за които „е запретино да се говори“ са споменати от Страбон и по-късно от Климент Александрийски, който се възмущава от кръвосмешението между баща и дъщеря. /по **Иван Венедиков**, пос. съч., с. 214, 215/.

За тези събития има и данни, почерпени от *Египет* /**Плутарх**. За Изида и Озирис, 14, 38, 44. – В изданието: **Πλουτάρχος**. Ἰσίδι καὶ Ὀσίριδι. Εἰσαγωγή-Μεταφράση-Σχόλια: Αθανάσιος Α. Τσακνακῆς. ΒΙΒΛΙΟ ... βάρδια. Εκδοτικὴ Θεσσαλονικῆς, 2005/. В *Египет* бог Зевс бил познат под имената Зевс-Амон и Озирис, брат му Хадес носел името Сет, Персефона – името Нефтида, а синът ѝ Якхос – Анубис.

Идентифицирането на елинския Якхос с египетския Анубис спомага да се изясни защо е била покривана статуята на Якхос по време на празничното шествие между градовете *Елевзина* и *Атина*: защото статуята на бога е била направена с маска на куче. Наистина непосветените биха били смутени, ако разберяха, че почитат „египетско“ божество.

Тук, в тази плътно забулена история, долавям връзката между етиопското детство на Евмолп и неговата съпруга Дайра, която се оказва споменатата етиопска принцеса. А щом Дайра се явява дъщеря на горепосочените владетели на *Етиопия* – Бентесикуме и Ендий (Анубис/Якхос), – то тя е отгледана заедно с донесения от *Тракия* Евмолп и когато двете деца станали на възраст за женене, са сключили оброк (брак), след което напуснали *Етиопия* и се заселили в *Атика*, *Елада*. Там младото семейство се установило на мястото, където бременната Дайра родила първия си син Елевсин. Назовали го *Елевзина* – на името на първородния си син. Скоро се появили други заселници: населението на новия град.

Разбира се в един следващ момент Дайра учредила *Елевзинските термосфории*. Смятаме, че тя е учредителката, като пряка наследница на Деметра, Персефона и Якхос. Разбира се, съпругът ѝ Евмолп напълно ѝ съдействал.

Африканският произход на Дайра е причината за нея да няма генеалогични данни в митовите на *Елада*. Въпреки това, именно тя е въвела почитането на своя баща Якхос (Анубис) в *термосфориите*, наред с Деметра и Персефона – нейни прабаба и баба. Разбираме, че *Елевзинският култ* отначало е бил семейно-родов, а сетне, поради универсалния му земеделски аспект, бил възприет от целокупното население на *Атика*.

* * *

Вторият син на Евмолп и Дайра – Исмар – се завърнал в *Тракия* посредством уреден династичен брак с дъщерята на тогавашния тракийски цар Тегирий, който управлявал траките след ритуалното убийство на Орфей от вакханките. В края на своето царуване, вече на смъртен одър, Тегирий иницирал сключването на брака с Исмар, вследствие на който Евмолп и Исмар наследили царството му. /**Аполлодор**. Мифологическая библиотека, 3, 15, 4. Перевод, заключительная статья, примечания, указатель Владимира Григорьевича Боруховича. Ленинград, Наука, 1972. Електронна публикация: <http://ancientrome.ru/antlitr/apolloodor/apo1101.htm/>.

Очевидно от този момент останалият в *Атика* млад цар Елевсин поел самостоятелно управлението на своя град *Елевзина*.

В *Тракия*, в земите на *киконите*, Исмар основал свещен град, също наречен на името му и въвел бакхически празници /**Овидий**. *Метаморфози*: 9, 642. – В изданието: **Публий Овидий Назон**. *Метаморфози*. Превел от латински Георги Батаклиев. С., Изд. НК, 1974/.

Родителите на Исмар – Евмолп и Дайра – се установили по-на север, в *Тракийското поле*, на брега на р. *Хеброс*. Евмолп възстановил бащиния замък на един от характерните седем хълма (тепета), издигащи се над равнината. Така Евмолп се завърнал на родното си място.

Според Матей Матеев, бивш главен архитект на гр. *Пловдив*, този хълм е *Небет тепе*, на който още стоят Евмолповите мегалитни стени, изградени от огромни блокове, без спойка /**Матей Матеев**. Ето го светилището на Евмолп. – Марица, 30.04.2014: www.marica.bg/.

Новото селище получило името *Евмолпия* (дн. гр. *Пловдив*), а околните траки, привлечени от славата на неговите основатели, които и тук учредили празници на Дионис и Деметра, започнали да се заселват и да застрояват близките две тепета.

Отбелязвам, че преди турското название *Небет тепе* („Стражев хълм“), възвишението носело името *Музеев хълм*. Затова не бива да се пренебрегва възможността мегалитните останки в гр. *Пловдив* (вж. сн. 104-106) да са дело на бащата на Евмолп – Музей, – или още по-отрано, както посочихме по-горе, тук да са били домът и една от ковачниците на дядо му Хефест и баба му Кабиро, а Евмолп само да е ремонтирал и преустроил техните дворци.

Но градивните и позитивни дела на Евмолп и Дайра били прекъснати от война, пламнала между градовете *Атина* и *Елевзина*. Евмолп, разбира се, се притекъл на помощ на сина си Елевсин и на военните сили на гр. *Елевзина*, пристигайки в *Атика* с тракийска войска. За жалост благородният Евмолп загинал в една от битките, за което вина имал неговият прадядо Ерехтей – все още цар и военен лидер на гр. *Атина*.

Причините за тази война не са известни. Предполагам, че те са родово-религиозни. Че раздразнен от бързия растеж на популярността на Деметриния култ, vyplътен в *Елевзинските термосфории*, Ерехтей е поискал за сметка и в противовес на него да наложи принудително в цялата област *Атика* върховенството на своя собствен родов култ към богиня Атина.

Т.нар. *Панатенеи* се провеждали през първия месец на елинската година *Хекатомбайон* (от *хекатомба* – жертва на 100 бика): спрямо съвременния календар този месец е разположен между 25 юли до 28 август. На всеки четири години се чествали още по-тържествено *Великите Панатенеи*. Освен жертвоприношенията, театралните представления и музикалните конкурси (агони), главният ритуал представлявал тържествено шествие с нов пеплос за статуята на богиня Атина, с цел символичното ѝ възкресение.

В крайна сметка след тази религиозна война гражданите продължили да почитат и двата култа, може би благодарение на саможертвената гибел на Евмолп, който дори чрез смъртта си им е дал последния си добър урок: че животът не е борба за надмощие с всички възможни средства, а любов и взаимно уважение между равни.

Дълголетието, отличното здраве и боеспособността на стария Ерехтей дават знак, че тези събития са се случили твърде отдавна – в края на VIII и началото на VII хилядолетие пр.Хр., – а това е краят на епохата на боговете, които именно притежавали споменатите качества. Мегалитните градежи със свещен статут на Евмолп на *Небет тепе* (*Пловдив*) и на сина му Исмар в *Беломорска Тракия* също са добър аргумент в полза на божествения им произход.

Между другото, гръцки археолози от години провеждат разкопки в свещената планина *Исмар* и едноименния свещен град (в склона над по-късния античен град *Маронея*), без да оповестяват своите открития и резултати.

* * *

Ще се върна на въпроса за град *Атина* и неговия управляващ род. Градът бил основан от титана Кекроп в ерата на късния палеолит, още когато Гея, Уран, Кекроп, Понт и Тартар, синовете им и малка група богове пристигнали на лодки и се заселили в *Елада* и *Тракия*. В продължение на хиляди години потомците на Кекроп носели неговото име, подобно на по-късната династия Минос на остров *Крит*. Около 9 600 г. пр.Хр., когато богиня Атина наложила на последния Кекроп своето покровителство и градът приел нейното име, самата тя донесла в неговия замък *Кекропол* (сетнешния *Акропол*) скрит в кошница приемника на Кекроп – Ерихтоний I, „син на бога на огъня Хефест... , роден от Земята”. /**Николай А. Кун**, пос.съч., с. 168-170/.

Тук митичният намек е, че родители на това мистериозно дете са Хефест и Гея, обаче по времето на Атина, Богинята-майка вече не била между живите. Но ако бащата е Хефест, тогава коя е майката?

Някои източници споменават името Атида, а става дума за Атина. Така че най-вероятната майка на Ерихтоний I е Атина: именно тя го донесла в града и отглеждала в своето светилище, назовано сетне *Ерехтейон*, в *Акропола*, т.е. *Кекропола*. Както казах, *Кекропол* бил замъкът на основателя на града – най-стария Кекроп, който след смъртта му бил превърнат от потомците му в храм, по-късно преименуван от потомците на Атина в *Акропол*.

Съхранен е мит, който разкрива и тази дълбока тайна – зачеването на Ерихтоний I. При едно посещение на Атина в ковачницата на Хефест, богинята-войн му поръчала изработката на оръжие. Ковачът на боговете, обхванат от внезапен любовен порив, опитал да я обладае, но като куц по рождение, я изпуснал. Обаче семето му се изляло по интимната област на тялото ѝ. Тя го избърсала с плат, който хвърлила в пръстта. Оттук и приказката, че Ерихтоний е дете на земята, т.е. че семето е оплодило земята Гея.

Защо богиня Атина не е разкрила истината за произхода на сина си Ерихтоний, пък и му дала такова име: *Ерех-Хтониус*, т.е. „Изправил се от земята”? Разбира се, защото тя не искала да се разчуе, че е имала нещо с куция Хефест, но може би въобще предпочитала да бъде считана за девица-войн, отколкото за красива женствена богиня.

Платон също има един любопитен текст по този въпрос:

„Някога боговете си разпределили цялата земя по области... И така едни богове уреждали работите по едни места, други по други, така както си получили дяловете. **А пък Хефест и Атина, които имали еднаква природа поради това, че били брат и сестра от един и същ баща**, и поради това, че любовта им към знание и изкуство ги водела към едни и същи цели, **получили заедно един [общ – б. В.Й.] дял – тази земя, която им била сродна и подходяща по добродетел и разум [к. В.Й.]**. Тук те създали като туземни жители благородни мъже, склонни към разум, и устроили държавната им уредба.

На тези туземни жители са се запазили имената, но делата им са забравени поради гибелта на техните потомци и изтеклото дълго време... **Това твърдя, като имам за доказателство, че имената на Кекропс, Ерехтей, Ерихтоний, Ерюсихтой и повечето от имената на другите, които се споменават преди Тезей, са ги съобщили, както казва Солон, египетските жреци [к. В.Й.]**, когато разказвали за тогавашната война [с *Атлантида* – б. В.Й.]; при същите обстоятелства те споменали и имената на жените.”

/Платон. Критий, 109-b, c, d; 110-a, b. В изданието: Платон. Диалози. Т.IV. Прев. от старогр. Г.Михайлов, Б.Богданов, Ц.Бояджиев, Д. Марковска. С., Изд. НИ, 1990/.

Следователно при териториалната делба на земи между боговете, Атина и Хефест са получили не два отделни, а един общ дял земя, най-вече защото те двамата са родили син Ерихтоний. Ерихтоний и потомците му трябвало да си имат царство, което да стопанисват и народ, на който да бъдат пастири. Несъмнено такава е била волята на техния баща Зевс, господаря на богове и хора, въпреки стремежа на Атина да прикрие връзката си с Хефест.

Последният пък предал изкуството за обработка на металите на атинските занаятчий-оръжейници, благодарение на което е била въоръжена отборната армия на богиня Атина, за да спре нашествието на атлантите (**пак там**).

При едно отсъствие на богиня Атина от града, тя възложила на трите дъщери на Кекроп – Херса, Пандроса и Аглавра – да пазят детето, но им забранила да надничат в кошницата. Те не трябвало да го виждат, просто защото щели по приликата между него и нея да разберат, че тя е неговата майка. Те разбира се от любопитство нарушили забраната, за което богинята ги наказала с безумие, вследствие на което *кекропидите* се хвърлили от отвесните скали на *Акропола* и загинали.

В крайна сметка царската власт на града преминала от потомците на Кекроп към потомците на новата покровителка (владетелка) Атина – *ерихтонидите*, но истината за техния произход си останала една потайност. Представянето на Ерихтоний I за син на Земята (Гея), което е само един култов символичен акт, имало за цел, освен гореказаното, да заобиколи сторената от Атина неправда на насилствено отнемане властта над града, т.е. грубо потъпкване на божествените закони.

И така, мога да обобщя втората част от моето генеалогично изследване, отнасяща се за Евмолп. Изясних, че по линия на майка си Хиона и нейната майка Орития, Евмолп се явява правнук на Ерехтей, който пък е правнук на Атина и Хефест и праправнук на Зевс и Хера. По линия на бащата на Хиона – Борей – Евмолп е също така и негов внук, от което произтича наследственото му право върху Тракия.

* * *

Следователно Музей и Евмолп, освен че произхождали от боговете-владетели на тогавашната цивилизация – Зевс, Посейдон, Атина и Хефест, – са носели в себе си кръвта на титаните и боговете – исконни господари на *Тракия* и *Понта*: това били Борей, Понт и Нерей.

Затова напълно оправдан и логичен е бил високият статут на тези две личности в обществото на траките и елините, които с огромен респект са ги приели за свои религиозни пастири; учители в сферата на езика, писмото, знанието, изкуството; нравствени водачи и законотворци в реалния живот.

V. ЗЛАТНОТО РУНО. МЕДЕЯ И МЕДОН. (М)ЕДОНИТЕ И МАКЕДОНИТЕ.

Включвам в настоящото мое изследване тази тема, защото, макар *дейността на лечителите* да не е била обособена като отделен култ с верни негови последователи, тя все пак има подобни характеристики. Първо, не отделни групи, а цялото население е почитало лечителите, ползвайки при нужда техните услуги. Второ, точно както при другите четири култа, лечебната практика възниква в един от древните божествени родове и, оценена по достойнство, е възприета и се разпространява в цялото общество. Трето, прочутите лечители са нямали специални храмове, но местата, където са практикували, фактически са имали статута и магнетизма на светилища – били те минерални извори или планински върхове.

И така, какво се крие зад митологичната представа за *Златното руно*?

В древността терминът *руна* е означавал „писмен знак“, „буква“, а в по-широк смисъл „книга“. Само че в разглеждания случай тази книга била златна – една от прочутите книги със златни страници (ламини) на Хермес: по-конкретно, една от медицинските му книги – предназначена за билколечение.

Как *Златното руно*, т.е. златната книга на Хермес, се е оказала в *Колхид*? Пренесли я Гела и Фрикс – децата на царя на *Беотия* Атамант и Нефела. Припомняме, че Атамант бил син на Еол – най-малкия син на Елин.

Поради интригите на втората жена на Атамант – Ино, – житната реколта в *Беотия* била провалена, а Гела и Фрикс заплашени да бъдат принесени в жертва на Зевс. В последния момент майка им Нефела ги отвлякла, за да ги спаси от гибел. Аполодор (180-119 г. пр.Хр.) пише:

„Чувайки оракула, Атамант, принуждаван от цялото население на страната да принесе такава жертва, повел [сина си – б. В.Й.] Фрикс към олтаря. Но Нефела го отвлякла, заедно с дъщеря си [Гела – б. В.Й.], и **вземайки от Хермес златорунния овен** [к. В.Й.], го дала на своите деца, за да ги пренесе на гърба си по небето през земи и морета. Когато децата на Нефела летяли над морето, разделящо Сига и Херсонес, Гела се изплъзнала и паднала: по мястото на гибелта ѝ морето било наречено Хелеспонт. Фрикс пристигнал при колхите, където царствал цар Еет, син на Хелиос и Персеида, брат на Кирка [Цирцея – б. В.Й.] и на същата Пасифая, за която се оженил Минос. Еет приютил Фрикс и му дал за жена една от своите дъщери, Халкиопа. Фрикс принесъл златорунния овен в жертва на Зевс, а руното дал на Еет. Той го окачил на дърво в младата гора, посветена на бог Арес.”

/Аполодор. Митологическа библиотека, Книга Първа, IX, 1/.

Отбелязвам, че „златорунният овен“, т.е. *златното руно (руна)* е взето/а от Хермес.

Гела всъщност не е паднала в морето *Хелеспонт*, а не е пожелала да се отдалечава на север и се върнала назад – в дебрите на *Родопите*, скривайки се от мащехата си Ино, но и близо до майка си Нефела. Вероятно около нейното обиталище, закътано в хребета Карлък, е възникнало в древността родопското село *Гела*.

Между другото има данни за изкуствена свещена гора или градина, изработена от благородни метали, поне на още две места: в планината Атлас, Северозападна Африка – златната ябълкова градина на титана Атлант /**Николай Кун**. Старогръцки легенди и митове, Преведе Никола Мънков. С., Изд. „Наука и изкуство“, 1967, с. 151-153/; както и в храмовия комплекс на *Куско* в Южна Америка /**Борис Бродски**. Мъртви и живи градове. Превод от

руски Григор Ленков. С., Изд. „Народна младеж“, 1969, с. 82, 83; **Зекария Сичин**. Изгубените царства. Превод на Крум Бъчваров. С., ИК „Бард“, 2004, с. 19/.

Очевидно в *Колхида* е имало свещена гора, посветена на Арес и именно там е била окачена дарената от Фрикс *златна руна* (т.е. книга) на Хермес. Еет се почувствал поласкан да съхранява такава ценна реликва. Медея, дъщеря на Еет и внучка на Хелиос (син на Хиперион), трябвало да влезе в ролята на наследница и пазителка на *златното руно* (*руна*). От което следва, че страшният дракон-пазител в легендата е самата тя.

Медея, бидейки жрица в храма на *Колхида*, познавала божественото писмо и прочела книгата на Хермес. Като овладяла медицинското знание, скрито в тази книга, тя се превърнала в съвършен маг-лечител. Всъщност Язон, открадвайки книгата е трябвало да отвлече и Медея, защото в онези времена малцина биха могли да прочетат такъв текст, да го разберат и да изпълнят сложните предписания, подредени в него. Така че Медея и книгата са се били превърнали в едно неделимо цяло, когато експедицията на Язон се добрала до *Колхида*. Навярно се досещате, че терминът *медицина* и произтичащите от него думи водят етимологията си от антропонима Медея.

И така, след поредица от приключения, Язон се върнал в *Елада* и доставил *златното руно* на Пелий. Тук трябва да изясним, че Пелий междувременно отнел трона на гр. *Йолк* от Есон, бащата на Язон. Есон бил син на царя на *Йолк* Кретея (син на Еол) и дъщерята на брат му Салмоней Тиро, а Пелий се родил от извънбрачна връзка на същата Тиро. За да не бъде опозорено царското семейство, Пелий бил представен за дете на Посейдон. Кретея го отгледал като собствен син, ала след смъртта му неблагодарният Пелий узурпирал трона на *Йолк*. /**Аполодор**. Митологическа библиотека, IX, 8, 16/.

Сега получавайки руното и с помощта на лечителката Медея, той се надявал да се подмлади, обаче вместо лек тя му приготвила отровна отвара и заслужено отмъщение, тъй като преди завръщането на Язон, жестокият Пелий бил умъртвил баща му Есон и невръстния му брат Промах.

Гибелта на Пелий обаче довела на трона сина му Акаст, подкрепен от баба му Тиро и от жителите на *Йолк*, които, не знаейки тайната на царското семейство, смятали Пелий за законен син на Кретея, а Акаст си бил негов внук.

Язон и Медея трябвало да бягат в гр. *Коринт*, където живяли щастливо в продължение на десет години. За нещастие на Медея царят на *Коринт* Креонт предложил дъщеря си Главка за съпруга на прочутия Язон. Ревнивата Медея изпратила на Главка пеплос, пропит с отрова. След смъртта на принцесата, тя побягнала от града, не успявайки да вземе малките си синове Мермер и Ферет, които били умъртвени от разгневени коринтяни.

Медея намерила убежище при царя на *Атина* Егей, от когото родила третия си син Медон. Но отново съдбата ѝ поставила капан: завърнал се от гр. *Троизена* оставеният за отглеждане там Егеев син Тезей. Властната Медея се опитала за трети път да прибегне до негативна употреба на своите знания, приготвяйки чаша с отровна пиетие за Тезей. Намерението ѝ било разкрито и предотвратено, а тя била изпъдена от града заедно със сина ѝ Медон. /**Аполодор**. Митологическа библиотека, IX, 27, 28; **Николай Кун**. Старогръцки легенди и митове..., с. 179-184/.

Тогава Медея и Медон се установили далече на изток, при народа *ари* в *Месопотамия*. Впечатлени от благородния произход на пришълците, магическите и лечителските им умения, *ариите* избрали Медон за свой цар, а името на майка му възприели за свой етноним. Херодот пише за това следното:

„Мидийците... някога ги наричали арии, но когато Медея, родом от Колхида, дошла от Атина у ариите, те също си променили името; самите мидийци разправят това за себе си.”
/Херодот. История, VII, 62/.

Аполодор го допълва:

„Той [Медон – б. В.Й.] удържал победи над много варвари и цялата завоювана от него страна нарекъл Мидия. Той загинал, извършвайки поход срещу индите...”
/Аполодор. Митологическа библиотека, IX, 28/.

Уточнявам, че приведените сведения на Херодот и Аполодор не се отнасят за VII в. пр.Хр., когато държавата *Мидия* приключила своето съществуване, а за много по-древния митичен период на народа *арии*, още когато те променили етнонима си на *меди/мидийци*. По онова време *арии*те обитавали днешните *Северозападен Иран, Азербайджан* и етно-географската област, позната днес като *Кюрдистан*.

Етнонимът *medi* в древността е бил общовалиден за народите *мидийци, перси, парти и асирийци* /**Михаил Войнов, Александър Милев**. Латинско-български речник. Трето стереотипно издание. С., 1980, с. 414/, което означава, че той е възникнал по времето, когато тези народи още не се били отделили един от друг, а дремели в зародиша на един народ, наречен от Херодот *арии*. Държавата им получила названието *Media = Мидия*, но определението „мидийски” на латински език придобива формата „*medicus*” /**пак там**/, което в съвременните езици има вече друг смисъл – „медицински”.

Още в онази дълбока древност, след смъртта на Медон, част от потомците му мигрирали на запад в *Анатолия*, където били приети от местните траки. Там те станали част от *ново медо-тракийско управляващо съсловие*, което е имало историческа съдба, различна от тази на *мидийския етнос* (бившите *арии*) на платото *Ария*.

По времето на Страбон (63 г. пр.Хр. – 24 г. сл.Хр.), когато държавата *Мидия* на Арианското плато вече не съществувала – погълната от Персийската империя, споменатото в горния абзац *медо-тракийско управляващо съсловие*, ръководело в областта *Витиния* тракийските племена *медовитини, витини и тини* /**Страбон**. География, VII, 3: 2/. Първите очевидно били елитарната прослойка на племето – потомци на Медея и Медон. Разбира се, още в самото начало контингенти от трите племена се преселили в *Тракия*, поддържайки връзка с единородците си в *Мала Азия*.

В „Карта на Древна Тракия” на Абрахам Ортелиус от 1585 г. (**сн. 109**), компилирана от антични латински карти и текстове, племето *тини* е ситуирано в *Тракия*, до гр. *Адрианопол*, а племето *maedobithyni* – в областта *Maedica*, с главен град *metropolis Iamphorina* (**сн. 110**), южно от изворите на р. *Нестос* (дн. р. *Места*) в *Рила планина*, всъщност югоизточно от *Рила*, което уточнява неговата локация именно в днешното *Разложко поле*. На същата карта, с местоположение от двете страни на *Босфора*, е отбелязано племето *bithyni thraces* (**сн. 111**). /**Атлас „Българските земи в европейската картографска традиция (III-XIX в.)”**. Съставител Димитър Стоименов. Център за изследвания на българите, Държавна агенция „Архиви”, ИК „ТАНГРА ТанНакРа”. С., 2008, с. 453,454/.

Снимка 109. „Карта на Древна Тракия” на Абрахам Ортелиус от 1585 г. /пос. Атлас, с. 453, 454/. Племето тини е локализирано югоизточно от гр. Адрианополис (в центъра на картата).

Снимка 110. Увеличен детайл от същата карта: племето медовитини е локализирано в днешното Разложко поле, между планинския масив Рила (Cercina mons) и Западните Родопи (Pangeus mons), както и южно от гр. Пловдив (античния Philippopolis).

Снимка 111. Втори увеличен детайл от същата карта, от който се вижда, че тракийското племе *Витини* (Bithyni Thraces), е разположено от двете страни на Тракийския Босфор.

Според надписите в тази карта части от тракийския народ *витини*, включително от неговия елит *медовитини*, едновременно са обитавали свои зони в *Тракия* и *Мала Азия*. Впрочем същото важи, както вече отбелязах, и за други народи: *мизи*, *дардани*, *фриги* (*бриги*), *хети* (*гети*) и пр. /**Страбон**. География, Книга Седма, III, 2; също Фрагменти, 25/. Обаче, интересното е, че в зоната *Медика* в *Тракия* (съвременното *Разложко поле*) град *Ямфорина* е назован „метрополис“ – централното матерно място на *медовитините* – народа на *Медея* и *Медон*.

Идентично е местоположението на стратегия *Medica* и гр. *Iamphorina* върху картата „Тракия, Мизия и гръцки Илирик през античността“ (сн. 112), изработена и отпечатана във *Виена* през 1809 г. от венецианския гравьор *Транквилло Моло*. /пос. **Атлас**, с. 473, 474/.

Снимка 112. Стратегия Медика и град Iamphorina на картата „Тракия, Мизия и гръцки Илирик през античността“, отпечатана в 1809 г. от Транквило Моло /пос. Атлас..., с. 473, 474/.

Древният град Iamphorina (Ямфорина; по-късно Илиопол) е поставен на р. Nestus (дн. Места), северозападно от античния град Nicopolis (Никополис ад Нестум; край днешния град Гоце Делчев).

Горните писмени данни имат и археологическо потвърждение.

Съвременното село Елешница (860 м. ср. надм. вис.) се намира в *Разложкото поле*, скътано между планините *Рила*, *Пирин* и *Родопите*. То се радва на водно обилие; освен че през него протича р. *Златарица*, преди вливането ѝ в р. *Места*, в землището му бликат четири минерални извора, със състав и температура на водата от 20 до 70 градуса.

През 1983-1985 г. ст.н.с. Ана Радунчева и н.с. Васил Николов от Археологическия институт при БАН извършили първоначално проучване на раннонеолитен град във високата част на котловината *Делниците*, между с. Елешница и минералните извори, където заоблените хълмове се издигат над р. *Златарица* (сн. 113). Чрез съпоставка на намерените артефакти и типа на жилищата с аналогични от други обекти, учените датирани този град през VI хил. пр.Хр. (според мен, имайки предвид генеалогията на Медея и Медон – VII-мо) и, заедно с раннонеолитните селища край околните села *Ракитово*, *Добринище*, *Ковачево* и *Белица*, го определили като югозападна разновидност на *културата Караново*.

Снимка 113. Местността Делниците над с. Елешница, където се предполага че е бил раннеолитният предшественик на гр. Ямфорина. Фото автора, 2011 г.

При разкопките на учените съдействал местен жител – откривателят на селището Кирил Масларов. Намерени са триъгълни олтари, глава на барс, антропоморфни и зооморфни съдове с отлично качество, керамични фрагменти със знаци, каменни идоли във вид на конче, които служели като пазители на огнището (**снимки 114, 115, 116**) и др. /**Васил Николов, Кирил Масларов. Древни селища край Елешница. С., 1987, с. 5-18/.**

Снимки 114, 115, 116. Керамични съдове и фрагменти, върху които с бяла боя са нанесени символни знаци. Каменният идол на кон е бил ползван като пазител на огнището в храма. На челото и на темето са издълбани знаци на Ра – кръг и кръст с четири големи вдлъбнати точки. Артефактите са намерени при разкопките на раннонеолитното селище в местността Делниците. Музейна сбирка в с. Елешница. Фото автора, 2011 г.

Има и един специфичен амулет от зелен яспис, изобразяващ змийска глава, който вероятно принадлежал на жрец-лечител и потомък на Медея и Медон (сн. 117); амулетът не е в музея на с. Елешница, съхранява се в София.

Снимка 117. Амулет от нефрит във вид на змийска глава от с. Елешница, Разложко. Ранен неолит.

Точно по тези места е локализиран географският център на тракийските племена *меди* и *дии*. Етнонимите са показателни Мед-Ди – Мед[он]-Ди[ос], т.е. „Бог Медон”; *дии* – „Божествени”, „Богоподобни”. Омир употребява подобен епитет – „dioi” – за жреците-пеласги в светилището на Додона /Одисея, XIX, 177/. Според мен двата етнонима визират един народ, като името *дии* е възникнало от завършващата сричка на *меди*. В определен момент те са влезли в родство с господстващото над *Родопите* жреческо племе *беси* – потомци на Дионис и техни божествени братовчеди. Така се появил народът *дио-беси*.

Странно защо в историографията *медите* или *диите* не се приемат за създатели на неолитния град *Ямфорина*; смята се, че това са сторили по-късни преселници. Предполага се, че името *Ямфорина* е възникнало едва през античността. Впрочем византийската власт неслучайно е прекръстила града на *Илиопол* („Божи град“), а именно защото основателите му имат божествен произход.

Да погледнем отново посоченото в картата на Ортелиус название на областта на *медовитините*: *Maedica metropolis Iamphorina*, т.е. „Ямфорина, главен град на областта Медика”. Очевидно тук е използвано древното име на неолитния град.

Според мен, основавайки се на трите етнонима *меди*, *дии*, *дио-беси* и на топонима *Ямфорина* – Ям-Фор-Ин, т.е. „Ин [Жената, т.е. Майката], Ям [т.е. Посейдон] и Фор [т.е. Хор]”, – тук са живели членове на *божественото семейство*, по конкретно деца и внуци на Хор и Медея, както и техни потомци.

Един от царете на *медите* в антично време бил Спартак (109-71 г. пр.Хр), несъмнено потомък на Медея, защото действията на хора като него (с божествена кръв) по правило предизвикват промени в съдбата на цели народи. Пленен от римляните, Спартак е принуден да стане гладиатор. Проявявайки харизматични качества на лидер, той повел въстание на роби срещу *Рим*, което едва не съборило империята.

Така че съдбовните прекеждия на Медея и Медон първо в *Елада*, сетне в *Месопотамия*, дължащи се на опасната сила на *златното руно*, са довели до това, децата и внуците им (управляващото съсловие) да се преселят, заедно със своя народ, далеч на запад – в *Тракия*, в закътаното сред три високи планини *Разложко поле*. Като потомствени пазители на *руното* те не случайно избрали място, богато на минерални извори, с намерението да използват знанията си, за да спасяват и лекуват болни. Това медицинско знание се предавало от поколение на поколение. С времето култът към Медея се слял с култа на тукашните *беси* към Аполон Лечител, храмовете на който в региона (например в недалечния гр. *Сердика*, дн. *София*) имали голяма здравеносна слава /**София град на кръстопът. История и музеи.** Текст Жанет Митева. Фото Бойко Калев и Владо Прангов. С., 2009, с. 8, 9/.

Смятам, че датировката на древния град *Ямфорина*, основан от Медоновите потомци *меди (медони)* и обитаван от тях чак до античността, трябва да се изтегли с доста хилядолетия напред, според нас към VII хилядолетие пр.Хр., време което съвпада с датировката на открития край с. *Елешница* раннонеолитен град.

Много по-късно, чак по времето на Александър III Македонски (336-323 г. пр.Хр.), а и след това, *дио-бесите* и *медите* продължавали да се ползват с жреческа неприкосновеност. Ариан, описвайки похода на Александър през техните земи, ги нарича „независими траки“:

„Александър потеглил от Амфиполис и навлязъл в тази част на Тракия, в която живеят така наречените независими траки, като имал от лявата си страна град Филипи и планината Орбели [*Пирин* – б. В.Й.]” /**Ариан.** Анабазис на Александър, I, 1. – В: **Арриан [Луций Флавий Арриан].** Описание Индии [Indike]. Дополнение к „Поход Александра Великого“ [Anabasis Aleksandru]. Перевод Сергей Петрович Кондратьев. – Във: „Вестник древней истории“, № 2, 1940, с. 230-263/.

Има и други обстоятелства, които натежават в полза на моята теза. Това е например преобразуването на Ямфоринския езически религиозен център в християнски, макар седалището на епископа да било преместено 30 км. на юг – в *Никополис ад Нестум* (дн. гр. *Гоце Делчев*). В района засега са открити девет раннохристиянски храма (IV-VI в.). До олтара на единия от тях лежала надгробна плоча на аристократка от свитата на Юстиниан I, която се е лекувала тук, бидейки основен ктитор и организатор на построяването на този храм. Надписът върху плочата е разчетен от проф. Веселин Бешевлиев. В него се споменават името на града по онова време – *Илиопол* („Божи град“), както и името на храма – „Св. Андрей Първозвани“. Датата гласи: „първи индиктион, дванадесета година на Юстиниан и консулството на Флавий Йоан“, определена от В. Бешевлиев като 12 юни 538 г. /**Венцислав Каравълчев.** Българският Илиопол. – В: <http://karavaltchev.blogspot.com/2009/05/blog-post.html/>.

Важен култов център, свързан с медицината, под влиянието на потомците на Медея и сина ѝ Медон, е бил също така гр. *Сандански* (античният *Св. Врач*), в който били почитани Аполоновият син Асклепий и Асклепиевите дъщери Хигия и Панацея. Това се случило когато част от *медите (медоните)* се спуснала на юг, по течението на р. *Нестос (Места)*, основавайки древен град (V хил. пр.Хр.), открит наскоро над гр. *Гоце Делчев*. А може би и още по на юг, където те опрели до земите на *едоните*.

Ще посоча някои градове на граничещите и контактуващи с *медите/медоните* тракийски племена, според карта в археологическия музей на гр. *Сандански* (вж. сн. 103): *едони*, при устието на р. *Струма* – гр. *Amphipolis* (на *Ennea Hodoi*); *бизалти* – гр. *Berge*; *крестони*, в планината *Дисорон* (Д-Ис-Ор-Он, т.е. „Богиня Изида и Хор, Слънцето“) – гр. *Крестон*

(нелокализиран), гр. *Ioron*; *одоманти* – гр. *Serrhai*; *синти* (Синди – Син-Ди, или „Бог Син“, т.е. Посейдон) – гр. *Herakleia Sintike*; *неони* – гр. *Пауталия* (дн. *Кюстендил*), гр. *Перуник* (дн. *Перник*) и др.

Виждам връзка между етнонимите *меди* (*медони*) и *едони*, и произлезлите от тях *маг едони* (*македони*). През VI-V в. пр.Хр., когато базилевсът на *едоните* Гета отсякъл няколко емисии прекрасно гравирани тетрадрахми, територията на този народ била в днешна *Беломорска Тракия* – между реките *Струма* и *Места*, както и източно от *Места*. На север от *едоните* се подвизавало племето *меди* (*медовитини*).

Според мен *едоните*, или поне жреческо-царското им съсловие, произлизат именно от древните *меди* (*медони*), – оттам е дошъл сродният им етноним – и са слезли от *Разложкото поле* на юг. Към Христово време племето *едони* изчезвало, като в тяхното местообитание, но леко на запад (около и западно от *Струма*), се появява народът *маг едони*, или *македони*.

Такъв е произходът на *македоните*. Тяхната популация се е зародила още през ранния неолит, ръководена от потомците на *Медон*, в лоното на *Разложкото поле* – селата *Елешница*, *Долно Драглище*, *Горно Драглище*, *Добърско*, *Баня*, *Белица*, *Бачево*, *Добринище*. В тях и сега се говори архаичен западно-рупски диалект, близък колкото до рупския диалект в *Средните* и *Източните Родопи*, толкова и до македонския език.

По време на победоносния си поход в Персия, Александър III (336-323 г. пр.Хр.) държал кратка реч пред войнското събрание срещу заговорника Филота. Македонският цар казал: „Македонците ще бъдат твои съдии, аз те питам, дали ще си служиш пред тях с бащиния си език?“ Филота отговорил на царя, че предпочита гръцкия. Тогава Александър гневно заявил: „Виждале ли до каква степен се отвращава Филота от бащиния си език! Но нека да говори както му допада на сърцето, като не забравяте, че той също толкова, колкото не обича езика ни, не обича и не зачита обичаите ни.“ /**Квинт Курций Руф**. История на Александър Велики, I, IX, 32-36/.

Плутарх споменава, че Александър при извънредна опасност извиквал царската охрана на македонски език /**Плутарх**. Избрани животописи. Превод от старогръцки Богдан Богданов. С., Изд. „Народна култура“, 1969 – **Александър и Цезар**, LI/.

Отношението на античните елини към античните македонци е изразено от логографа Демостен в третата му реч против Филип II Македонски (359-336 г. пр.Хр.):

„...Той [Филип] не само не е елин и няма нищо общо с елините, но няма нищо общо и с чужденците, за които говорим с уважение. Той е един недостоеен македонец, страна, от която по-рано човек не можеше да купи трудолюбив роб.“

/**Филипики**: Трета реч, 31. – В изданието: **Демостен**. Филипики. Превод Цветан Грозев. С., ИК „Рата“, 2006, с. 61, 62/.

Очевидно езикът на божествените потомци *диобеси* и *меди* – древна форма на старобългарския език – е стоял в основата на македонския език през елинистичната епоха.

VI. ЕЗИКЪТ НА БЕСИТЕ И НА ПРИДОШЛИТЕ ЮЖНИ СЛАВЯНИ. ОНИМИЯ В ЗЕМИТЕ НА БЕСИТЕ – ЗАПАДНИТЕ РОДОПИ И РАЗЛОЖКОТО ПОЛЕ. БЕЗУЧАСТНОСТ НА БЪЛГАРСКИТЕ УЧЕНИ КЪМ ОЦЕЛЕЛИТЕ ЕПИГРАФСКИ ПАМЕТНИЦИ НА БЕСИТЕ.

Възможно ли е малкото тракийско жреческо племе *беси*, от което произлизали царските династии на многобройните *сатри* или *одриси*, да е говорело на древен *протобългарски* = *старославянски език*?

Бърз отговор на този въпрос е постижим чрез едно топонимно изследване, но би могъл да се допълни занапред с по-вече аргументи чрез по-бавните методи на археологията. Тъй като топонимията е консервативна и устойчива величина, към настоящия момент би могла да окаже незаменима и достатъчно надеждна помощ, за да се разбере кой е бил езикът на даден изчезнал народ, ако е известна земята която той е обитавал и все пак се предполага какъв е бил неговият език.

Например една от зоните, която са владели *бесите* – *Цепинската* или *Чепинската котловина* в западния дял на *Родопите* – това е районът на днешния град *Велинград*. Ще посоча старите топоними по тематични групи. *Ландшафтни топоними* – планини, върхове, ридове, долини: Цепина, Сютка (Сутка), Острец, Боженец, Елин връх, Чуката, Алабак, Кабата, Славеева скала, Каркария, Твърдино, Трушан, Суха лъка, Баковия, Дуплеш, Локвата, Кладова поляна, Юндола (Юн-Ту-Ла, Юн-Ут-Ал, т.е. „Младият бог Ут“) и др. *Хидроними* – реки и езера: Абланица, Банска бистрица, Лепеница („Хубавица“), Клептуза ([С]клеп-Туз, Склеп-Сут, т.е. „Пещерен извор [утроба]“), Гърчевица, Мътница, Еленка, Луковица, Грънчарица, Батьовица, Чепинска река и пр. *Селища, махали, крепости*: Цепина, Чепино, Корова, Каменица, Лъджене, Ракитово, Костандово, Дорково, Дъбева, Рохлева, Враненци, Цветино, Кръстава, Грашево и др.

Както се вижда, само славянски = български названия.

Ономастът Тодор Балкански е направил специално изследване „Местните имена на Чепинското краище“. На основата на събраните от него 5 700 названия, той достига до извода, че имената „по езикова характеристика са български, с много малки изключения: тюркски, предимно от пастири-юруци, без намесата на османския език..., влашки – предимно от пастири-куцовласи (аромъни)..., четири възможни тракийски имена, по-точно – с възможни следи от езика на траките... и едно име от гръцки произход“. /**Тодор Балкански**. Местните имена на Чепинското краище (Велинградско). Ономастично изследване. Велико Търново, ИК „Знак 94“, 1998, с. 110/.

Точно и вярно!

Сетне изследователят отбелязва, че старото българско население в *Чепинското корито* е придошло от север, от средновековната българска държава, а това в *Бабешко-Доспатско* – от юг, откъм *Беломорието*. Тук, за съжаление, той извежда погрешна теза, подвеждайки се от минималните, според него, тракийски езикови следи: „Българските славяни от двата потока – чепинския и бабешко-доспатския – не са имали преки контакти с тракийски говорещо население, за което свидетелстват твърде малкото имена с възможни тракийски езикови следи.“/**пак там**/. Макар че той е пристъпил към своето изследване с друга нагласа: „Като се има предвид, планинският характер на областта, очакваха се повече следи от езика на предславянското население. Липсата им обаче свидетелства за отсъствието на пряк контакт между тракийски говорещо население и пришълците славяни. Явно по онова време остатъците от траките вече са били напълно полатинчени или погърчени.“/**пак там**, с. 103/.

Ако е било така, защо има само един гръцки топоним (*Клептуза*), а за латински названия дори не става дума?!

Можем ли да пренебрегнем историческите данни за религиозните бунтове на *бесите* през IV-VI век срещу християнските епископи в *Родопския диоцез*? Би ли могло едно идеологически силно и етнически недостъпно жреческо племе като *бесите*, носител и пазител на свещения език и писмо, да се изпари без да остави никаква следа, която пришълците *славяни* да заличат някак си?! Простодушните *славяни*!

За инвазиите на *славяните*, т.е. *славините* на *Балканския полуостров* през VI-VII век пишат поредица автори като Йоан Малала (~491~578 г.), Прокопий Кесарийски (~500~562 г.), Менандър Протектор (?~582 г.), Йоан Ефески (~507~588 г.), Йорданес (VI в.), Псевдо-Маврикий (края на VI – нач. на VII в.), Теофилакт Симоката (~580/585~636/640 г.), Михаил Сирийски (1126-1199 г.) и др. /*Христоматия по история на България*, т. I, с. 10-38/. Според тези извори още през VI век нашествениците-славяни започнали масово да се заселват из Византия. Например Йоан Ефески пише:

„В третата година от смъртта на император Юстин [Юстин II починал в 578 г. – б. В.Й.] и възцаряването на победителя Тиберий проклетият народ славини извърши нападение. Те преминаха стремително цяла Елада, Солунската област и цяла Тракия и завладяха много градове и крепости; те ги опустошиха и изгориха, взеха пленници и станаха господари на земята. Те уседнаха на нея като господари, като на своя собствена..., широко се разпростряха тъй както бог им позволява. Те вършат опустошения и пожари и вземат пленници, така че при самата Външна стена [на *Цариград* – б.пр.] те заловиха всички императорски стада – много хиляди [глави – б.пр.] и всякаква друга плячка. И ето до ден днешен те остават, живеят и спокойно пребивават в земите на ромеите – без грижа и страх.” /*пак там*, с. 23/.

Огромни маси *славини* обсаждат *Цариград* през 626 г. и петкратно *Солун* през 597, 609, 620, 622, 645-647 години. При последния конфликт, предизвикан от убийството на Пребънд, княз на *ринхините*, племената вече живеят като „съседи на тоя богоспасяем град [*Солун* – б. В.Й.]” и обитават цялата *Солунска област*. Споменати са четири племена: *стримонци/струмъни*, *ринхини*, *сагудати* и *драговити*. В по-предишните обсади на града, освен тези са участвали още *велегези*, *ваюнити*, *верзити* и др. Обединената им войска наброявала доста над сто хиляди войници, използващи бойни кули, железни овни, костенурки и грамадни каменометни уреди. /*пак там*, с. 38-52/.

Племената *славини*, които уседнали в *Солунската* и съседните области, са говорели без съмнение езика на азиатските *българи*, с носител боилската жреческа каста. Това бил древният прасловянски език = протобългарски език.

Относно идентичността между *славяни* и *българи*, ученият Анани Стойнев, посветил се на изучаването на българските славяни (отлични от източните и западните), в самия край на своето изследване споделя един смущаващ за радетелите на славянството факт. Че извън наличните извори за вече обединения славяно-български етнос, той не можал да открие каквито и да е текстове или артефакти отделно за българските славяни от една страна и за българите (прабългарите) от друга страна: няма различни божества и митологии, различен култ, различни епични текстове за собствени царски династии, отличаващи се и характерни за двата народа изкуство, обичаи, фолклор, облекло и пр. /*Анани Стойнев*. Българските славяни. Митология и религия (Светогледен анализ). София, Държавно издателство „Народна просвета“, 1988, с. 136/.

Твърде интересна констатация!

Считам, че именно от Солунска област е тръгнал „южният поток” от т.нар. „български славяни” (термини на Тодор Балкански), който поток достигнал до *Доспатската* и *Чепинската котловина*. Там *славините* били приети от древния местен народ – *бесите*, които през V-VII век никак не са претопени или изчезнали, защото източниците продължават да ги споменават като самостоятелно племе.

Тогава кой е бил майчиният език на *бесите*, ако в обитаваната от тях територия 95 % от структурата на езика е славяно-българска? Има една единствена възможност!

Бесите са ни оставили българска онимия, от което следва, че те са говорили архаичен български език, наричан в тяхната епоха *бохарски*, подобен на *бохаирския диалект и писмо* в Египет, ползван в храмовете. А пришълците *славини* по естествен начин са се вписали в тази езикова среда, говорейки същия език (може би с минимално диалектно различие), който и за тях се явявал майчин.

Бохарският протобългарски език и по-късно във времето *старобългарският* е бил свещеният език на *бесите*. Чрез него те извършвали мистерните си тайнства и провеждали традиционната си култова обредност. Като преки потомци на Дионис/Хор (бог Хор/Хар) те били наричани *бохари*, а като владетци и пазители на *словото* – *словяни*.

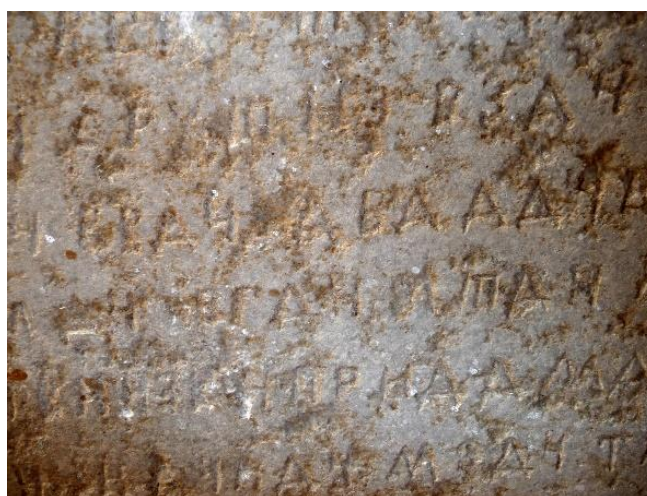
Но ако жреческата каста *беси*, от която произлизали царете на тракийските племена, е говорила на *бохарски* = *български език*, то ще излезе, че в дълбока древност този език е бил матерен за всички тракийски народи в *Тракия, Анатолия, Елада, Македония, Илирик, Панония, Мизия, Дакия*, че и *Скития*. Разбира се в хилядолетията е вървяла диалектна диференциация, като онези *траки*, които се примесвали с околни племена, постепенно се отдалечавали от *беското ядро*. Така тракийските племена (освен *бесите*) с времето преминали към употреба на демотичния (народния) диалект на свещения славяно-български език – пеласго-елинския, наречен по-късно гръцки. Затова не бива да се учудваме, че надписите в *Тракия* от елинистичната епоха и античността са на гръцки език, а надписи на собствено тракийски език няма.

Повтарям, че това не важи за земите на *бесите*: античните надписи, открити в гробници и светилища в *Родопите* отдавна очакват вниманието на специалистите по старобългарски език. Уви, засега българските лингвисти са безучастни, може би притеснени от чужда враждебна воля и внимание.

Така например, в село *Гела* е открита стела, висока 1 м. и широка 0,85 м., с древен надпис, съдържащ 978 знака – архаични букви, разпределени на 25 реда. Преобладаващата част от знаците представляват *архаична кирилица*, примесена с *коптски букви* и минимален брой *финикийски, гръцки и латински букви*, също в стара графика (и петте писмености са варианти на древната *бохарица*). В *Гелския надпис*, за разлика от източните писма, състоящи се само от графеми за обозначаване на съгласни звуци, е изобразена гласната „А” – буквата на бог. Тя се повтаря над 80 пъти. /**Никола Гигов**. Орфей и азбуката. Издава Варненски свободен университет. Варна, 2004, с. 36-40/.

Надписът за съжаление още не е разчетен; единствен опит е правил краеведът Никола Гигов, който смята, че в него се споменава магическата дума АУМ, която според него е синоним на птичето име *Лебед* на Богинята-майка /**пак там**/. Това ни осведомява най-малко за две неща: първо, че Богинята присъствува в текста на стелата от село *Гела*; второ, птицата *Лебед* маркира сакрална свързаност на тукашните жреци с тези в *Египет, Индия и Кубратова България*. Образът *Лебед* на Богинята като част от нейната космогония, присъства в символиката на древните българи, а свещената дума АУМ е много тачена в *Индия*.

В селата край *Гела* са открити още 4 мраморни плочи: 2 плочи в с. *Мугла*, с размери 0,60 на 0,70 м., на които са изрязани надписи със знаци, подобни на тези от *глаголическото*, *арменското* и *грузинското писмо*, съхранявани от краевода Ангел Сарандалиев от гр. *Смолян*; плоча от с. *Солища* с неидентифицирано засега писмо; плоча от с. *Бистрица*; плоча от с. *Върбово*, 0,70 x 0,80 м., цялата изписана с *бохарски (протокирилски) букви* (сн. 118), пазена в общината на с. *Широка лъка* /**Никола Гигов**. Орфей и азбуката..., с. 26; **Същият**. Тайната на Орфей. С., Изд. „Хелиопол“, 2006, с. 63, 64/.

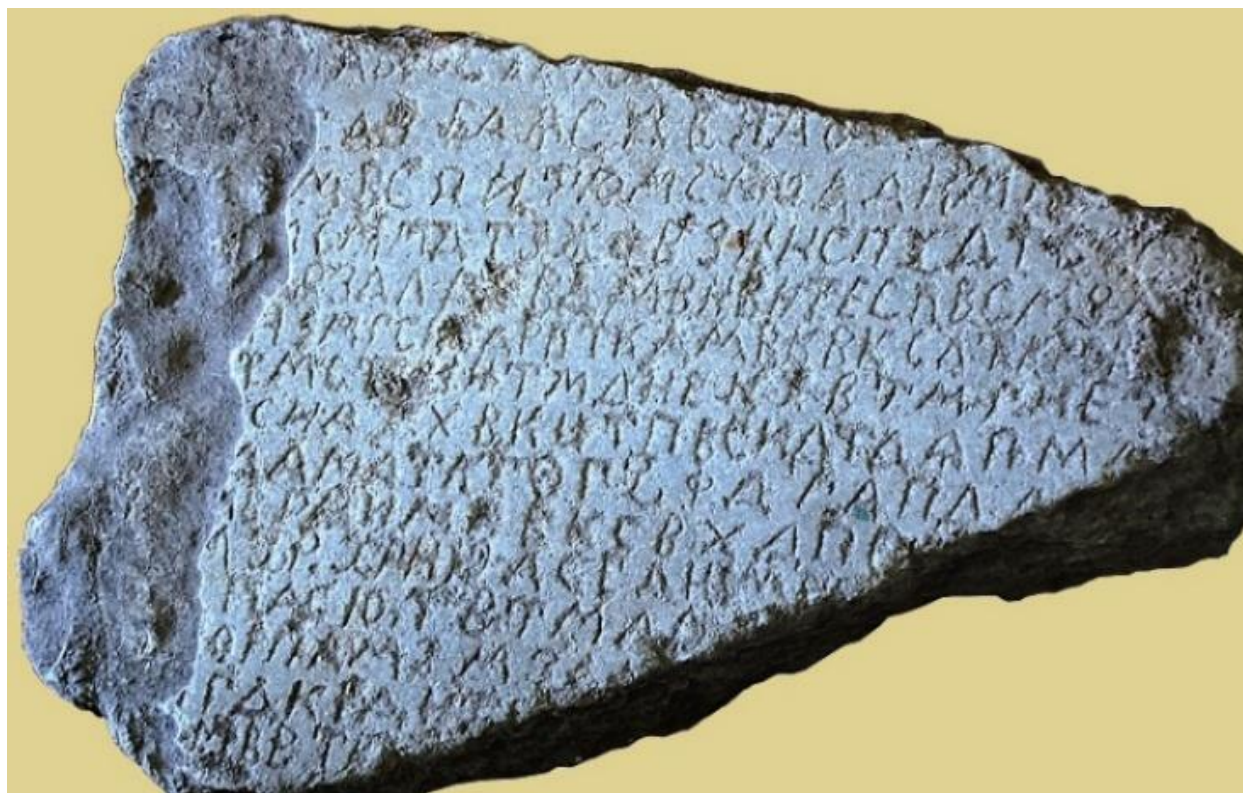

Детайл към снимка 118.

Снимка 118. Изписаната посредством бохарско писмо мраморна плоча от с. *Върбово*, съхранявана в кметството на с. *Широка лъка*, област *Смолян*. Фото автора, 2009 г.

Една от многобройните крепости на *бесите* е разположена на хребета *Драгойна*, източно от гр. *Асеновград*. Укрепеният античен град се е простирал на връх *Драгойна* и по склоновете му. В него, освен металните и керамични артефакти, са открити няколко парчета от плочи с надписи на *бохарица*, златен пръстен с тракийски надпис, известен като пръстен от с. *Езерово* и др. В района има 19 надгробни могили на тракийски царе от вековете преди Христа, като повечето са поругани от иманяри.

Едната от тях – *Петелова могила* – била ограбена през 1877 г. от местни турци, преди да емигрират в южната ни съседка. Каменната гробница вътре в могилата била украсена с човешки и животински скулптури и надписи. Добре огладените каменни блокове били отнесени от жителите на съседните села *Драгойново* и *Езерово* и послужили при строежа на къщите им. Паун Колев от с. *Драгойново* е съхранил голямо триъгълно парче от плоча с надпис, предавано от баща на син, находящо се днес в читалището на селото (сн. 119). Почти всички букви от 17-те реда са *бохарско-кирилски*, предимно съгласни, поразредени тук-там с гласната „А“. /<http://www.voinina tangpa.ord.../>.

Снимка 119. Отломък от надписа в гробницата в Петелова могила, запазен от Паун Колев от с. Драгойново, предаден от внука му в читалищната сбирка /http://bg.netlog.com/alexandra_delova/blog/blogid=87761/.

Популацията, която се е заселила още през ранния неолит в закътаното лоно на *Разложкото поле* (Югозападна Тракия) и в *Родопите*, е говорила според нас древен език, предшественик на известния в близкото минало местен *рупски диалект*. В тази популация с времето, посредством вътрешно-етносна диференциация, се обособили следните племена: *беси* (*песи* – „пастири“), *сатири/сатри* (по-късно *одриси*), *диш*, *меди* (*медони*), *медовитини*, *едони*, *пеони* и др.

В селата *Елешница, Долно Драглище, Горно Драглище, Добърско, Баня, Белица, Бачево, Добринище* и др., е консервиран и употребяван и досега този *архаичен западно-рупски диалект*, близък колкото до *източно-рупския диалект* в *Средните и Източните Родопи*, толкова и до *езика на старите македонци и българи* от епохата на Възраждането (XVII-XIX век). Темата е изследвана още в началото на миналия век от българския езиковед и литературен историк професор Александър Теодоров-Балан /**Александър Теодоров-Балан**. Родопското наречие. Име и положение между източното и западното. – В: Любав за родна реч. Съставител Василка Радева. С., 2008, с. 881-890. Първо издание: Сборник статей по славяноведению, посвященных профессору Марину С. Дринову. Харьков, 1905, с. 111-127/.

VII. СВЕЩЕНИТЕ САНТИИ ОТ СИНАЯ, РУМЪНИЯ. ОПИТ ЗА РАЗЧИТАНЕ

1. История на намиране и съдба на находката

През 1873 г., край градчето Синая в южния дял на Карпатите, на хълм, в чийто ландшафт дремело забравено езическо светилище е направен изкоп за основи на княжеския замък Пелеш. Там е открита антична библиотека, съдържаща около 400 златни пластини, на които били отпечатани текстове и образи. Тъй като това се случило в имението с площ 5 квадратни километра, закупено предната година от Карол I (от фамилията Хохенцолерн-Зигмаринген), крал на Румъния в периода 1866-1914 г., младият крал имал неочаквания шанс да придобие древната златна библиотека на царете и жреците на даките.

Крал Карол обаче подготвял по това време участието на Румъния в предстоящата Руско-турска освободителна война (1877-1878 г.), с цел да бъде отхвърлен васалитетът от Османската империя. Било взето решение за претопяване на античното златно съкровище с оглед на наложителните финансови разходи за въоръжаване на румънската войска. Князът все пак разпоредил преди претопяването на златните плочки да им се направят оловни копия във Фабриката за пирони в Синая.

Оловните копия били предадени за съхранение в манастира в Синая. В края на XIX век, когато в Букурещ е създаден Националният музей за антики, там били прехвърлени, по някои данни, около 200 оловни копия. За съжаление те не са били регистрирани, описани и изследвани в продължение на цяло едно столетие, навярно поради странно възникнали сред академичната общност съмнения за тяхната автентичност.

През 2003 г. в подземията на музея са намерени само 35 оловни копия, все още неописани. През 2016 г., под натиска на обществеността, най-сетне е извършена регистрация на 34-те налични тогава копия от служители на Института по археология „Василе Първан“.

Съществува информация, че част от златните оригинали (непретопените) са депозираны в Националната банка на Румъния, откъдето били иззети от руските окупационни власти при навлизането на Червената армия в Румъния по време на Втората световна война. /**Валентина Соло**. Плочите от Синая. – В: Искри от древността – факти и загадки.

<https://www.facebook.com/groups/1853731781343110/posts/2908896169159994/>.

2. Някои опити за разчитане и тълкуване

А. През 1943 г. тогавашният директор на Националният музей за антики историкът **Йоан Нистор** е изучавал santiите (свещените плочки) тайно, но не е реализирал своя публикация, за да не бъде дискредитиран от своите колеги, болшинството от които считали плочките за фалшификати. Тази теза е странно наложена още от първите авторитетни румънски историци Григоре Точилеску, Василе Първан, Раду Вулпе и др.

Б. В 2003 г. историкът **Августин Дяк** изнесъл презентация на международен конгрес по дакология в Букурещ за златните плочки от Синая с приложен богат снимков материал. Неговото представяне обаче не получило отзвук. Скоро след това той починал и не е известна съдбата на изследователския му архив.

В. През същата 2003 г. **Дан Ромало** издал книгата си „Апокрифна гета-хроника на оловни плочи“ („Cronica getă apocrifă pe plăci de plumb“ / „Apocryphal Geta Chronicle on Lead Plates“), в която поместил снимките на над 100 от плочите, които е фотографирал в младостта си, около 50 години по-рано. Всяка снимка е придружена с разбивка на текста върху заснетата плочка и опит за тълкуване и превод.

Г. В 2005 г. **Адриан Букуреску**, публикувал своето изследване „Тайните на плочите от Синая“ (**Adrian Bucurescu**. Secrets of the Sinaia tablets. 2005).

Д. През същата 2005 г., на 6 март, журналистът Думитру Манолаке успял да вземе интервю относно златните сантии, открити в Синая, от специалистката по класическа филология **Аврора Петан** от Института по лингвистика „Йоргу Йордан – Александър Росети“ в Букурещ. Електронната публикация на това интервю е от 2011 г. в сайта „Обсерваторул“, популярен в Канада и САЩ (има осъвременената версия от 2025 г.).

Впоследствие, през 2010-2012 г. Аврора Петан учи археология, а през 2012-2017 г. – история. Сега е старши преподавател в Западния университет на Тимишоара, Румъния. За съжаление обаче, лично тя не е публикувала своя работа за езика и писмеността на сантиите. – https://www.observatorul.com/articles_main.asp?action=articleviewdetail&ID=2025.

Интервюто през 2005 г. на Д. Манолаке е по повод на доклад на Аврора Петан, изнесен на 3 юни 2004 г. в Румънската академия, посветен на Синайските сантии. Според нея те представляват част от царския архив на даките. Петан разкрива:

„ ...Всяко голямо гето-дакийско племе е имало архив от текстове, който периодично се е обновявал. Текстовете са били писани от Върховния жрец и са имали свещен, магически характер. Били са посветени на боговете и като такива са били много, много добре пазени...

Според мен езикът на табличките не е индоевропейски език. Това е най-сензационното нещо, което мога да кажа. Език, който няма окончания, който не прави разлика между род, лице, число или падеж. Не знаем кога имаме множествено, единствено [число – б. В.Й.] или женски род. Почти всички думи завършват на „о“, а не на „а“, както ги познаваме от гръцки и латински източници (например Voerobiseto, Vezino), дори женските завършват на „о“: Naposo, Genuclo. Има елементи, които се срещат и в румънския език, но които, парадоксално, в румънския не се приписват на субстрата, а на латинския език. Това е език, без съмнение или прединдоевропейски, следователно много по-стар – нещо като баския език, преживял индоевропейската асимилация, или, вторият вариант... – свещен език, използван само от жреците, докато народът е ползвал общ различен [от него – б. В.Й.] език...

...Табличките идват от няколко области и от няколко епохи. Те са били събрани в определен момент. Въпреки това има единство на стила и писмеността, което означава, че има силна традиция. Табличките със сигурност записват важни събития в двора на дакийските царе като съюзи, спечелени войни, различни събития... Лесно е да се види, че има единство на стила за табличките от времето на Буребиста, за тези от времето на Децебал, за тези от Добруджа и т.н.

В зависимост от информацията върху табличките успяхме да ги групираме: така че има таблички от Сармизегетуза, от крепостите на Добруджа, табличките от Котицо в района на Банат.

Тези, които идват от Добруджа, използват азбука с ясно йонийско влияние [съдържат буквите омега и ита – б. В.Й.], което е естествено, защото там е имало гръцки милетски крепости [Генукла – б. В.Й.]. За разлика от тях табличките от

времето на Децебал използват западна гръцка азбука, която сигурно е дошла от Южна Италия, същата, която е основа на латинската азбука чрез етруски посредник...

Много таблички са от крепостта Хелис [край Свещари, област Разград, България – б. В.Й.]. Те говорят не само за Дромихет, който е бил един от безбройните царе на Хелис. Дори имаме генеалогия от Хелис (има такава и от Сармизегетуза), която завършва с Оролес..., който, както следва от текстовете, е авторът на заговора детронирал Буребиста.

...Дори да кажем, че даките са използвали гръцка азбука в плочките, тя не е чиста гръцка азбука, а такава, която съдържа някои специални знаци за звуци, които не съществуват в гръцкия език. Този знак в готската азбука, който в дакийската азбука отбелязва звука „це“, няма стойност в готската азбука, защото [в нея – б. В.Й.] звукът не съществува. Ето защо съществуването му не може да се обясни освен със заимстване от даките...

Що се отнася до езика на табличките, той притежава всички характеристики на естествен език [не е изкуствено създаден от фалшификатор – б. В.Й.]... Той е изключително разнообразен. Името Буребиста например, е изписано по около 15 начина, което фалшификаторът е трудно да си представи. Има много фонетични вариации. Всички думи имат варианти. Налични са дори диалектни вариации между дакийските и гетските таблички. Има думи, които се появяват в определени контексти. Има обусловени фонетични структури... Генерирането [от фалшификатор – б. В.Й.] на език, който съдържа думи, появяващи се само в определени контексти, е невъзможно. Говорим за хиляди думи..."

<https://romaniamegalitica.blogspot.com/2011/05/tablitele-de-la-sinaia-tablitele-de.html#/>.

Освен това Аврора Петан твърди, че в частни колекции съществуват няколко предмета, напр. медальон с портрет на цар Буребиста и друг с портрета на цар Дурас с храм на opakoto, идентични с някои от храмовете и портретите, изобразени на плочките. Те доказват автентичността на плочките, тъй като са открити наскоро и няма как да са дело на мнимите фалшификатори от XIX век. **/пак там/**.

Във връзка с отличната аргументация на Аврора Петан, с болка отбелязвам, че в поредната драматична сага в историографията този път по повод на Синайските сантии, отново и ярко се наблюдава твърде характерното отричане на местните истории от безценните домашни извори, може би умело направлявано от външни сили, претендиращи да са доминантните носители на цивилизационни приноси в Европа и света. Само че съдържанието на Синайските сантии съвсем не се изчерпва с местната история, то би обогатило неимоверно европейската и световната история и култура, ако им бъдат направени издържани преводи, тълкувания и коментари.

Е. През 2015 г. **Евген Николаеску (Eugen Nicolaescu)**, експерт по математика и криптология, полковник от резерва, публикувал книгата си „Vorbele din plumb. Plăcuțele de la Sinaia – Lectură intermediară“ / „The texts on the Plates from Sinaia – Intermediate reading“ (Editura Semne, 2015), с преводи на текстовете, извеждайки два основни извода:

а/ Плочките са изработвани в продължение на пет века, от IV век пр.Хр. до I век сл.Хр.;

б/ В надписите са използвани гръцки букви, но в тях е запазен езикът, говорен преди римското нашествие през 105-107 г., който е много древен пра-румънски език.

По скромното ми мнение г-н Евген Николаеску е постигнал най-достовверен превод, може би защото, освен че ползва латински език, се опира на архаичния местен лексикален състав.

3. Авторите на надписите върху златните плочки от Синая

Логично и разумно е да си зададем следните въпроси:

- Кой са създателите на текстовете върху свещените златни сантии, намерени в Синая?
- Има ли данни за местни жреци в трактатите на известните антични писатели?

Оказва се, че има такива данни.

Така например *бащата на историята Херодот* (~484~425 г. пр.Хр.), който на млади години е учил в Халикарнас, Египет и Атина, пише следното:

„Както узнах от елините, обитаващи Хелеспонта и Понта, споменатият Залмоксис бил човек, робувал в Самос – бил роб на Питагор [~570~490 г. пр.Хр. – б. В.Й.], син на Мнесархос [финикийски корабособственик и търговец – б. В.Й.]. После станало така, че бил освободен и се сдобил с голямо състояние, и като забогатял, заминал за отечеството си. Понеже по това време траките водели бедно съществуване и били хора твърде наивни, Залмоксис, който познавал и йонийския начин на живот, и по-дълбоки умове, отколкото у траките, поради това, че общувал с елини, и то с един от най-образованите между тях – Питагор, си построил зала, където приемал и давал угощения на най-видните свои съграждани; по време на тези пирове Залмоксис излагал своето учение, че нито той, нито неговите сътрапезници, нито техните потомци някога ще умрат, но че ще отидат на едно такова място, където ще живеят вечно и ще имат всякакви блага. Междувременно, вършейки и говорейки, за което разказах, Залмоксис си строил подземно жилище и когато то било готово, изчезнал от очите на траките, слязъл долу в подземното си жилище и там прекарал три години. Траките скърбели по него и го оплаквали, като че бил умрял. Но на четвъртата година той им се явил: така те се убедили в това, което им говорел.“

/Херодот. История, кн. IV, § 95. – В изданието: **Херодот. История. Част Втора.** Превод от старогръцки Петър Димитров. С., Изд. „Наука и изкуство“, 1990, с. 36./

Според разказа на Херодот, Залмокс е робувал на Питагор на остров Самос. Обаче Питагор, роден около 570 г. пр.Хр. е напуснал Самос още на 18-годишна възраст, т.е. около 550 г. пр.Хр., когато започват неговите пътувания и учение във Финикия, Египет и Вавилон – благодарение на авторитета и финансовата поддръжка на баща му Мнесарх, крупен финикийски корабособственик и търговец. През 532 г. пр.Хр., вече мъж в разцвета на силите си и натрупал познание, Питагор основал своя философска школа в гр. Кротон, Южна Италия, която преместил около 510 г. пр.Хр. в гр. Метапонт.

Много по-вероятно е Залмокс да се е подвизавал като помощник на Питагор не на остров Самос, а в неговата философска школа в Южна Италия, където по-лесно би могъл да натрупа „голямо състояние“. Достоверността на такава хипотеза се доказва освен това от начина, по който Залмокс е организирил своята дейност, когато се завърнал в Мизия. А именно, че построил сграда със специална зала, в която канел видните траки, пред които „излагал своето учение“. В последното той очевидно е подражавал на практиката в Питагоровата школа, като навярно е прилагал ораторския стил и методическите похвати, усвоени там.

В Мизия, следвайки Питагор, Залмокс влязъл в ролята на учител на тракийската аристокрация. Използвайки мистерни ритуали и символи, той образувал *братство на посветените*, като въвел неговите членове в древното учение за безсмъртието на душата и усъвършенстването ѝ в поредица от безбройни прераждания посредством постоянен стремеж към познание, нравственост и сдържаност (аскетизъм) във физическия свят.

В един момент Залмокс обявил, че наближава сетният му час и се оттегля, за да умре, в подготвена за целта пещера. Обаче той живял тайно в нея в продължение на три години. Когато след това излязъл от пещерата жив и здрав, местните повярвали в пропагандираната от него идея за безсмъртието. Всъщност името му е сакрално и свързано с неговото действие да се оттегли под земята, тъй като *Залмокс* е съставено от комбинацията Зал-Мокс, Сал-Мокос, и означава „[Последовател на] Мокош, слънцето“. Богинята, която на север носела имената Мокош и Мора, била позната в Южна Тракия и Елада като Персефона, съпругата на Хадес, а в Египет – като Нефтида, съпругата на Сет и господарка на подземния свят.

На база прочита на сантиите, Е. Николаеску твърди, че Залмокс избрал един от учениците си, на име Абарес за наследник на жреческия му пост и продължител на неговото дело. Учреденото от Залмокс светилище е превърнато в „място за поклонение“, а сетне край него построили Хелис. По време на Филип II Македонски (359-336 г. пр.Хр.) върховен жрец в мизо-гето-дакийската столица Хелис бил Петозио. /Е. Николаеску, цит. съч., с. 31, 38, 55/.

Следващият прочут античен писател, който е обърнал внимание на личностите на предшествашите го жреци-книжовници в Мизия и Дакия, е *географът Страбон* (~64 г. пр.Хр. ~ 23 г. сл.Хр.), учил в Кария, Селевкия и Александрия. Страбон е записал:

„...Един мъж от гетите, на име Залмоксис, бил роб на Питагор и научил от него някои неща за небесните тела, както и други определени неща от египтяните, тъй като в скитанията си стигнал чак до Египет. И когато се завърнал в родната си земя, до него се домогвали владетелите и народът, защото можел да прорицава по небесните знаци. И накрая убедил царя да го вземе за свой съвластник, тъй като бил способен да възвестява волята на боговете. И макар отначало да го направили само жрец на най-почитания бог в тяхната страна, след това започнали дори да го наричат бог, и след като си взел едно пълно с пещери място, недостъпно за никой, там прекарал живота си и много рядко се срещал с хора отвън, освен с царя и неговата свита... Планината е свещена, името ѝ е Когайонон, като реката, която тече покрай нея...

...Бурбиста, след като наложи властта си над племето, възстанови хората, чието състояние беше влошено от честите войни и ги въздигна до такава степен..., че за няколко години наложи голямо господство и подчини повечето от съседните народи. И започна да става опасен дори за римляните, защото дръзко се прехвърляше през Истър и плячкосваше Тракия чак до Македония и Илирида, и не само опустошаваше земята на келтите, смесени с траките и илирите, но дори напълно премахна боите под властта на Критасирий, а също и тавриските. За пълното подчинение на своето племе имаше за съмишленик Декеней, магьосник, който не само беше пребродил цял Египет, но също така бе научил някои пророчески умения, посредством които претендираше, че изрича божествената воля; и скоро той бе провъзгласен за бог, както казах във връзка със Залмоксис...“

/Страбон. География, кн. VII, гл. III, § 5, 11/.

Келтските племена *бои* и *тавриски* обитавали в I в. пр.Хр. долината между реките Парисос (Тиса) и Дунав. В съседство живеело келтското племе *скордиски*, от племенната група на *галатите* (*галите*), в процес на етническо обединение с околните трако-илирски племена. От горния текст на Страбон, както и от следващата гл. V, § 2, се разбира, че дакийският цар Буребиста (82-44 г. пр.Хр.), в съюз със *скордиските*, е изтласкал/прогонил *боите* от Трансилвания, откъдето вероятно те мигрирали в Централна Европа, в историческата област, известна по-късно под названието Боемия/Бохемия.

В случая е важна информацията за жреца Декеней (I в. пр.Хр.), който, подобно на предшественика му Залмокс (VI в. пр.Хр.), е получил „магическо“ обучение и стаж в Египет, като след завръщането му в Дакия, поради уменията му, е имал авторитет сред местните.

На трето място, няма как да пропусна написаното от *римския поет Овидий* (43 г. пр.Хр. – 17 г. сл.Хр.), изгнаник в гр. Томи (дн. Констанца), за Котис VIII, владетеля на източната половина на Одриското царство през 12-19 г. със столица Бизия (дн. останки край гр. Визия/Виза, вилает Лозенград, Турция). До Котис е адресирано Деветото писмо от Втора книга на „Писма от Понта“, сътворено през 12 г. сл.Хр.:

„9. До цар Котис

Котис, потомък на царе, коренът на чиято знатност се издига чак до Евмолп...

Да посветиш душата си на благородните изкуства
нима не значи грубия и див свой нрав да смекчиш?

Не съществува друг цар, който да е в тях по-сведущ,
който повече часове на мирни трудове да отдава.

Твоите песни свидетелстват това: ако беше скрил името си,
не бих повярвал, че млад тракиец ги е сътворил!

Значи не е Орфей единственият песнопеец в тези места:

Поетическият ти дар е гордост за Бистонската земя [Тракия – б. В.Й.]!...

Двамата ние сме наистина жреци пред един олтар,

Аз, като певец към певеца, простирам молещи ръце,

в изгнанието ми да бъде дружелюбно приет от твоята земя!“

/Publii Ovidii Nasonis. Tristia. Epistulae ex Ponto /Публий Овидий Назон. Скорбные элегии. Письма с Понта. Книга II, писмо 9. Издание подготовили М.Л.Гаспаров, С.А.Ошеров. Москва, Издательство „Наука“, 1978./

Последен хронологически е *готският историк Йорданес* (~490~553 г. сл.Хр.), чиито сведения интересно допълват предхождащите го автори:

„39. Когато гореназованите племена [склавени, анти, българи и хуни – б. В.Й.] обитавали първото място на своето заселване в Скития и Меотида, техен крал бил Филимер; на второто място, т.е. в Дакия, Мизия и Тракия – Залмоксис, за който свидетелстват летописците, че обладал забележителни познания във философията. Но и преди него живеел сред тях ученият Севта, а след него – Дикиней...“

„67. После, при царстването на Бурвиста [82-44 г. пр.Хр. – б. В.Й.] над готите, пристигнал в Готия Дикиней, по времето когато Сула завзел върховенството в Рим [Луций Корнелий Сула, избран от Сената за диктатор в края на 82 г. пр.Хр. – б. В.Й.]. Бурвиста приел този Дикиней и му дал едва ли не царска власт; по негов съвет готите разорили земите на германците, същите, които днес заемат франките. Цезар [Гай

Юлий Цезар, пожизнен диктатор (63-44 г. пр.Хр.) – б. В.Й.], първият, който присвоил [императорската – б. пр.] власт над Рим, подчинил почти целия свят и покорил едва ли не всички царства..., не можал да покори готите, въпреки честите опити...”

„69. За тях [дако-гетите – б. В.Й.] било спасително, удобно и желателно да изпълняват всичко, което им заповядвал Дикиней, техният съветник, защото те считали неговите съвети за полезни и заслужаващи доверие. Забелязвайки, че душите им му се подчиняват във всичко и че те обладават природен ум, ги обучил във почти цялата философия; а в тази работа той бил опитен учител. Наставлявайки ги в етиката, той обуздал варварските им нрави; преподавайки им физика, той ги заставил да живеят в съответствие с природата, по собствени закони, които бидейки записани, и досега се наричат „белагини“ [благини – б. В.Й.]; обучавайки ги в логиката, той ги направил сведущи в [изкуството на – б. пр.] разсъждението; показвайки им практиката, той ги убедил да живеят в добродейание; разкривайки им теоретиката, ги научил да съзерцават дванадесетте знака [на Зодиака – б. В.Й.] и курсирането на планетите през тях, а също и на цялата астрономия; той им обяснил и това, по какъв начин лунният диск изпитва увеличение или претърпява намаление, и им показал с колко огнената слънчева сфера превъзхожда по размер земната, и им изложил под какви имена и знаци на небосвода все повече и повече се склоняват и снижават от изток на запад 346-те звезди [в Северното полукуълбо, по Птолемей – б. В.Й.]...”

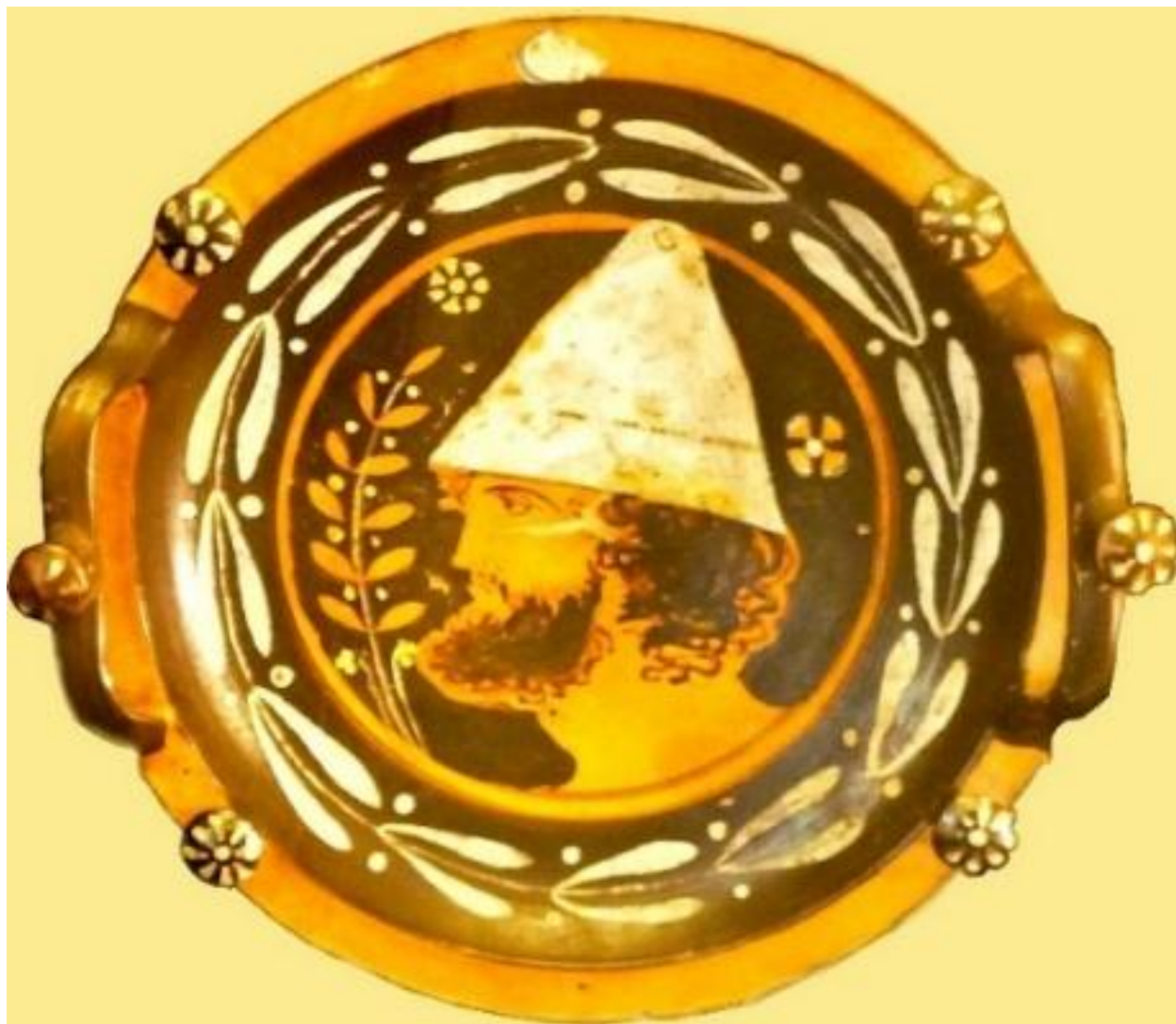
„71. Предавайки на готите от своите знания всичко това и много друго, Дикиней се прославил сред тях като чудодей и господствал не само над народа, но и над кралете. Избрал измежду тях най-благородните и благоразумни мъже и, предавайки им теология, ги убедил да почитат някои богове и светилища, като ги направил жреци под името „пилеати“, заради това, мисля, че те са извършвали жертвоприношения, покривайки главите си с тиари, които иначе назоваваме „плъстени шапки“ [пилос = конусовиден тракийски калпак – б. В.Й. (**снимки 120-127**)]; останалият народ той наредил да наричат „естествено-коси“. Готите са възприели това название [пилеати – б. В.Й.] и до ден днешен го споменават в своите песнопения.”

„73. След смъртта на Дикиней почти на такава почит се радвал сред тях Комозик [44-28 г. пр.Хр. – б. В.Й.]... Поради своята ученост той им бил крал и първосвещеник, като съдел народа посредством висша справедливост. Когато и този напуснал света, се възцарил над готите крал Корил [Скорило (28 г. пр.Хр. – 12 г. сл.Хр.; б. В.Й.), който управлявал племената в Дакия в продължение на 40 години. Имам предвид древната Дакия, която, както е известно, владеят днес гепидите. Тази страна лежи срещу Мизия, през Данубий, обхваната е от короната на планините [Карпатите – б. В.Й.]

Тази Готия, която предците ни са назовавали Дакия и която сега, както казах, се именува Гепидия, тогава са ограничавали откъм изток ароксоланите, откъм запад – язигите, откъм север – сарматите и бастарните, откъм юг – река Данубий...”

/Йорданес. О произхождени и деяниях гетов. Часть I, § 39, 67-74. – В сайта: Восточная литература. Средневековые исторические источники Востока и Запада. – <https://www.vostlit.info/Texts/rus/Iordan/text1.phtml?id=576/>

И така, според цитираните антични писатели текстовете върху свещените златни сантии са творение на Залмокс, Абарес, Петозио, Дикиней, Комозик, Корил и др., които живели в Мизия и Дакия в периода от VI век пр.Хр. до началото на II век сл.Хр.

Снимка 120. Портрет на мъж в профил, с конусовиден бял пилос на главата, върху дъното на керамична чиния от остров Сицилия, IV в. пр.Хр. Париж, Лувъра. Фото автора, 2012 г.

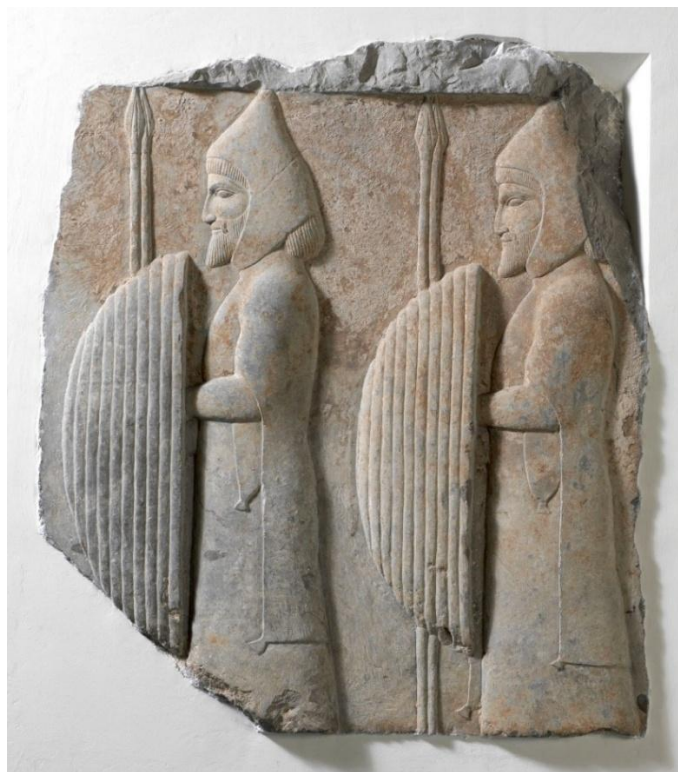
Названието „пилос“, без суфикса „ос“, – съдържа две думи: Пи-[А]л, които носят смисъла „Планината на Бог“. Чрез модела на свещения конус на главите си жреците са медитирали с боговете, на които служели. Известно е, че коничната и пирамидалната форма са ползвани в продължение на хиляди години при строежа на сакрални съоръжения – пирамиди, зикурати, могили, кургани, ступи, – считани за портали между света на живите и света на духовете.

Снимка 121. Горе и вляво: 4 бронзови монети на скитския владетел Акроза (нач. на II в. пр.Хр.), управлявал от столицата си Афродизия – античен град, който бил разположен между Дионисополис (дн. Балчик) и Бизоне (дн. Каварна), България. На лицето на монетите са изобразени с конусовидни шапки Диоскурите – братята Кастор и Полидевк, почитани от скитите като защитници в битка (на други монети вместо Диоскурите били поставяни Великия бог-Слънце, Хестия, Деметра, Персефона и пр.). На opakото е изобразена глава на кон – священото животно на скитите.

Долу и вдясно: 4 златни статера на Лизимах, III в. пр.Хр.

РИМ – гр. Добрич. Фото автора, 2019 г.

Снимка 122. Тракийски дароносци с конусовидни шапки (шлемове), на стела в Персеполис, VI в. пр.Хр. Държавни музеи на Берлин, Музей на Близкия изток. Staatliche Museen zu Berlin, Vorderasiatisches Museum. VA02987. Foto Olaf M. Tebmer.

Снимка 123. Месопотамски божества с конусовидни рогати шапки. Акад, 2300 пр.Хр. Древната традиция на високата конусовидна шапка е наследена и спазвана от халдейските магове (жреците на Вавилон).

Отпечатък от цилиндричен печат, съхраняван в Британския музей. The Trustees of the British Museum (CC BY-NC-SA 4.0).

Снимка 124. Тетрадрахма на Антиох 6 Епифан Дионис, или Превъплъщение на Дионис, от рода на Селевкидите – базилеус на Селевкия-Сирия 145-142 пр.Хр., с регент Диодот Трифон.
Двамата конници на opakото на монетата носят шапка пилос, увенчана с цветето на Тангра.

Снимка 125. Шапка пилос и две ками на opakото на денар, отсечен във Филипи през 42 г. пр.Хр. от Луций Плеторий Цестриан, квестор при Марк Юний Брут, за заплати на неговите легиони, подвизаващи се по това време в околностите на града и подготвящи се за битка с легионите на Октавиан Август.

Снимка 126. Рисуна от 1672 г. в „Царский титулярник“ на Великия княз на Киевска Русь „Владимер Всеволодичъ Манама (Мономах; 1113-1125), произхождащ от българския царски род Дуло, по линията на кан Лачин/Рюрик – https://commons.wikimedia.org/wiki/File/Vladimir_monomakh.jpg.

Снимка 127. Шапка-корона, с формата на пилос, подарена през 1552 г. от Казанския кан Едигер на Иван Грозни, по повод присъединяването на Казанското канство към Московското царство. Литография на Ф. Г. Солнцев от 1840 г. – https://commons.wikimedia.org/wiki/File/Drevnosti_RG_v2_ill003.

Посочените двама владетели са последните представители на българския царски род Дуло.

Сантия I , фото

Сантия I, оригинален текст:

ΔΟΠΑ ΚΑΠΟ ΔΥΟ ΣΑΒΕΛΙΟ ΔΥΟ ΣΟΡΣΟ ΣΕΡΙΝΑ ΓΛΟΤΟ ΑΡΜΟΣΑ ΔΑΒ ΣΙΡΜΙΟ
ΔΡΟΜΙΧΘΟ ΚΡΟ ΜΟΣ ΠΟΛΤΑΒΙΟ ΛΙΝΑΤΟ ΙΣ ΟΡΑΧΑ ΨΙΟ ΟΡΥ ΣΙΣΕΨ ΕΘΑ
ΒΡΕΝΟ ΔΕΝΟΣ ΓΕΟΤΟ

ΣΑΡ ΜΟΓΑΤΩ
ΔΑΒ ΣΚΥΤΨΕΤ

ΚΟΣΡΑ ΣΑΡΜΨΙΤΙΟΣ Α ΤΟΠΟ

Групи (семантични ядра) от латински, гръцки и тракийски сродни думи, използвани в Сантия I:

1. ΔΟΠΑ

Допа, вероятно царят на даките Дапикс/Darix, началото на I в. пр.Хр.

2. ΚΑΠΟ (Разновидна форма на дума 22 в Сантия IV)

Капо – *трак./бълг.*, носителят на жреческата капа, калпак, пилос, гугла.

Capāx, acis – *лат.*, обемен, възприемчив, способен.

Capella, ae – *лат.*, коза; Caper – *лат.*, козел, пръч.

Capesso, sivi, situs – *лат.*, грабвам, улавям; Capio, cēpi, captus – *лат.*, вземам, хващам.

Capio, ōnis – *лат.*, придобиване.

Capis, idis – *лат.* чаша за жертвоприношение.

3. ΔΥΟ (Същата дума е използвана в Сантии II и IV)

Θεός – *гр.*, бог.

Dea, ae – *лат.*, богиня.

Dius – *лат.*, божествен.

Divus – *лат.*, бог. Diva – *лат.*, богиня.

4. ΣΑΒΕΛΙΟ

Sabelli, ōrum – *лат.*, сабели, общо название на сабинските племена марси, маруцини, пелигни и вестини; поетичният групов етноним е бил сабини.

5. ΑΥΟ (Същата дума е използвана в Сантия IV)

Aio – *лат.*, говоря, утвърждавам, казвам, нареждам, заповядвам.

6. ΣΟΡΣΟ

Sors, sortis – *лат.*, жребий, хвърляне на жребий; предсказание, съдба, участ; дял, част; положение, звание, състояние; длъжност, получена по жребий.

7. ΣΕΡΙΝΑ (подобна е дума 19 в Сантия V)

Serēno – *лат.*, изяснявам, правя ясен.

Serēnus – *лат.*, ясен, светъл, безоблачен, весел, радостен.

Seriēs – *лат.*, ред, редица, поколение, род.

Sēria, ae – *лат.*, глинен съд или бъчва.

Sērisens – *лат.*, копринен.

8. ΓΛΟΤΟ

Gloto = *лат.*, glosso. Glössārium – речник.

9. ΑΡΜΟΣΑ (Същата дума е използвана в Сантия V)

Arma, ōrum – *лат.*, оръжие, доспехи, сражение, война.

Armātura, ae – *лат.*, въоръжение, войници.

Armātūs – *лат.*, въоръжен.

Armāti, ōrum – *лат.*, войници.

10. ΔΑΒ (Съвпада с дума 28)

Даб/дав – *трак.*, даба/дава/дева, със значението „град [на божествени потомци]“. Известни древни топоними: Пулпудева, Мулдава, Залдаба, Даусдава (Хелис), Муридева, Сакидава, Гиридава, Сагадава, Капидава, Заргидава, Кумидава, Бурридава, Сингидава и др. /Дуриданов, Иван. Езикът на траките. С., Изд. „Наука и изкуство“, 1976, с. 114/.

11. ΣΙΡΜΙΟ

Sirmio, Sirmium, ἱ – античен град на р. Сава в историческата област Панония, край днешния град Сремска Митровица в област Воеводина, Сърбия.

12. ΔΡΟΜΙΧΘΟ

Дромихто = Дромихет (IV-III век пр.Хр.) – цар на мизи, гети (масагети) и даки, със столица Хелис, чиито останки се намират край с. Свещари, в антична Мизия. Името може да се тълкува като Дроми-Хето, т.е. „Хетът на друма [пътя]“.

13. ΚΡΟ

Кро – *трак./бълг.*, кроя, предвиждам, намислям.

14. ΜΟΣ

Мос – *трак./бълг.*, могат ?

15. ΠΟΛΤΑΒΙΟ (ΠΟΛ-ΤΑΒΙΟ)

Pol-lūseo – *лат.*, поднасям, посвещавам, принасям в жертва.

Tabella, ae – *лат.*, дъсчица за писане, табличка.

Tabeo – *лат.*, топя се, чезна; капя, тека, мокър съм.

16. ΛΙΝΑΤΟ

Linea, ae – *лат.*, линия, черта, контур, конец.

Lineo – *лат.*, начертавам.

Lingua, ae – *лат.*, език, реч, говор.

17. ΙΣ

Iste; ista – *лат.*, този/онзи; тази/онази.

Istis – *лат.*, там.

Istō – *лат.*, тук.

18. ΟΡΑΧΑ

Ōra, ae – *лат.*, бряг; край, предел, граница, земен пояс.

Ōratio, ōnis – *лат.*, говор, реч молитва...

Oro – *лат.*, говоря, защитавам, моля.

19. ΨΙΟ

Щио или щию – *дакийски / съвр. румънски* „зная“.

20. ΟΡΥ (Ору)

Oro – *лат.*, говоря.

21. ΣΙΣΕΨ (Сисеџ/сисест)

Sisto, stitī – *лат.*, поставям; построявам, издигам; спирам, задържам; оставам, установявам; укрепвам, заздравявам.

22. ΕΘΑ

Ета – *трак./бълг.*, този/онзи.

23. ΒΡΕΝΟ

Brennus, ī – Брен, цар на сенонските гали по време на похода им срещу град Рим през 389 г. пр.Хр. Рим е запален и превзет от сеноните. Брено се оттеглил след преговори, срещу откуп от 1000 фунта = 327, 5 кг. злато.

24. ΔΕΝΟΣ

Dēnso, dēnseo – *лат.*, сгъстявам, уплътнявам, доближавам, зачестявам.

Dēnsus – *лат.*, изпълнен, гъст, чест, непрекъснат.

25. ΓΕΩΤΟ

Γεω – *гр.*, земя.

26. ΣΑΡ

Сар или *Шар* – „кълбо“, преносно „слънце“; това е първоначалната форма на титлата *цар*, ползвана най-напред в Месопотамия от основателя на Акад **Саргон I** (с царско име **Сар-рукин/Шар-рукин**: 2316-2261 г. пр.Хр.), от масагетите в Средна Азия и от някои български канове, напр. **Баламбер** (340-378), **Шаратон** (412-422) и **Крум** (803-814). Последният назовава своята армия и държава с термина *саракт* /вж. **Валентин Йорданов**. Генеалогия на българските канове от Баламбер до Кубрат (340-668). Трето издание. С., Изд. „Хелиопол“, 2025, с. 20-25, 37-38, 179-181, 194-195/.

Между другото, в хрониката на Вавилонския жрец Бероз (~350~270 г. пр.Хр.) годините на управление на владетелите са означени с термина *шар*, означаващ в случая „слънце“, по причина, че слънцето очертава осмица около Небесния меридиан за 365 дни, като го пресича 4 пъти – на двете слънцестояния и двете равноденствия.

27. ΜΟΓΑΤΩ

Могато (Сар-Могато) – топоним на светската столица.

28. ΔΑΒ (Съвпада с дума 10)

Даб/даба/дава – *трак.*, укрепен град, крепост.

29. ΣΚΥΤΨΕΤ

Скитџет – *трак./бълг.*, архаична местна форма със значение „скитите“.

Латински думи, производни от трако-мизийската дума „скити“:

Scītē – *лат.*, изкусно, умно.

Scītōr – *лат.*, разпитвам, узнавам.

Scītus – *лат.*, умен, опитен, вещ, учтив.

Scītum – *лат.*, определение, решение, постановление.

30. ΚΟΣΡΑ

Κοζра – *трак./бълг.*, замислено, съчинено, написано.

31. ΣΑΡΜΨΙΤΙΟΣ

Сармшитиос – вероятно е една от местните форми на топонима „Сармизегетуса“.

32. Α ΤΟΠΟ

Α τοπος – *гр.*, на мястото.

Превод на Сантия I:

1. ΔΟΠΑ Името на владетеля Дапикс/Darix, I в. пр.Хр.	[Цар] Допа,
2. ΚΑΠΟ Капа, калпак, символ на духовна власт	капо [върховен жрец],
3. ΔΥΟ Божествен	божественият,
4. ΣΑΒΕΛΙΟ Sabelli, общ племенен етноним на Сабините	[на] сабелите,
5. ΑΥΟ Каза, утвърди	утвърди
6. ΣΟΡΣΟ Чрез жребий, предсказание	чрез жребий,
7. ΣΕΡΙΝΑ Ясно	ясно
8. ΓΛΟΤΟ Изречено, формулирано, казано, оповестено	оповестен,
9. ΑΡΜΟΣΑ Оръжие, доспехи, войници	[че] оръжието и доспехите
10. ΔΑΒ Даб/даба/дава – град, укрепен град	[от] град
11. ΣΙΡΜΙΟ Sirmio, Sirmium	Сирмио

12. ΔΡΟΜΙΧΘΟ Дромихто = Дромихет	[принадлежали на] Дромихет
13. ΚΡΟ Кроя, предвиждам, намислям	е намислил
14. ΜΟΣ Могат	че могат
15. ΠΟΛΤΑΒΙΟ (ΠΟΛ-ΤΑΒΙΟ) Посветят на табела, табличка	да се посветят [на боговете] върху табличка
16. ΔΙΝΑΤΟ Начертани линии, знаци, букви	[чрез] начертани букви.
17. ΙΣ Това	Това
18. ΟΡΑΧΑ Хортуваха, говориха	(х)ортуваха,
19. ΨΙΟ Знам	знам
20. ΟΡΥ Говоря	[и] казвам.
21. ΣΙΣΕΨ Същото	Същото [казвам]
22. ΕΘΑ Този/онзи	[за] онзи
23. ΒΡΕΝΟ Брен	Брен,
24. ΔΕΝΟΣ Изпълващ	изпълващ [лежащ в]
25. ΓΕΟΤΟ Земята	земята.
26. ΣΑΡ Сар, т.е. цар	Царския
27. ΜΟΓΑΤΩ Могато	Могато [разновидност на топонима Сар-Монгато],

28. ΔΑΒ Даб/даба/дава – град, укрепен град	град/крепост
29. ΣΚΥΤΤΕΤ Скитцет, т.е. скитите	[на] скитите. [Това изречение е поставено в рамка, между две обществени сгради и храм.]
30. ΚΟΣΡΑ Замислено, съчинено, написано	Съчинено
31. ΣΑΡΜΨΙΤΙΟΣ Сармизегетуса	на мястото
32. Α ΤΟΠΟ Α τοπος – на мястото	Сармизегетуса.

Коментар на пиктограмите в Сантия I:

В средата на плочката, наред текста, е позиционирано картинно изображение на храм, увенчан с два триъгълни фронтонa, в които има змия и протоме на кон, и между които стои в анфас главата навярно на цар Дромихет (IV-III век пр.Хр.). Това предположение не е лишено от смисъл доколкото името „Дромихто“ е изписано точно над тази глава и двата фронтонa. Под тях е написано: ΠΑΤΕΡ ΙΑΛΑΝΕ = „Баща [на] боговете“.

Според текста в нея, плочката е създадена по нареждане на цар Дапикс в I век пр.Хр. – цели три века след царуването на великия Дромихет. При управлението си последният успял да обедини мизите, гетите, даките, трибалите и част от илирите в огромно царство със столица Хелис/Даусдава край с. Свещари, община Исперих, област Разград, България (**снимка-карта 128**). Дори македонският диадох Лизимах не е успял да го победи в 396 г. пр.Хр. и подписал мирен договор с него /**Страбон**. География, кн. VII, гл. III, § 8/. Мизо-гето-дакийското царско семейство е считало Дромихет за славен дух на предците и го е обожествило още след смъртта му, видно от намерения модел на храм край смъртното му ложе и от стенопис, изобразяващ хероизация, в неговата великолепно гробница под Гинина могила при споменатото с. Свещари (**сн. 129**).

Малък бюст в профил надясно на цар Дапикс е поставен долу вляво от храма, основата на който е фланкирана с две големи постройки, може би Царският дворец и Булевтерионът (Съветът на старейшините), които са съществували по това време в светската столица ΣΑΡ ΜΟΓΑΤΩ (в други плочки – ΣΑΡ ΜΟΝΓΑΤΩ). Същите сгради са отпечатани и в Сантия III.

Вътре в храма е разположен централно олтарен параклис, изпълнен с голяма делва, символизираща *Утробата на творението* (сакрален матричен образ), поместваща според тогавашните вярвания *Свещената кръв* (божия син). На покрива стоят изправени три статуи: Сотис (Изида, маркирана с буквата Σ), синът ѝ Дионис (маркиран с буквата Δ) и носителят на светлина Хермес (маркиран с буквата Λ = Луцифер).

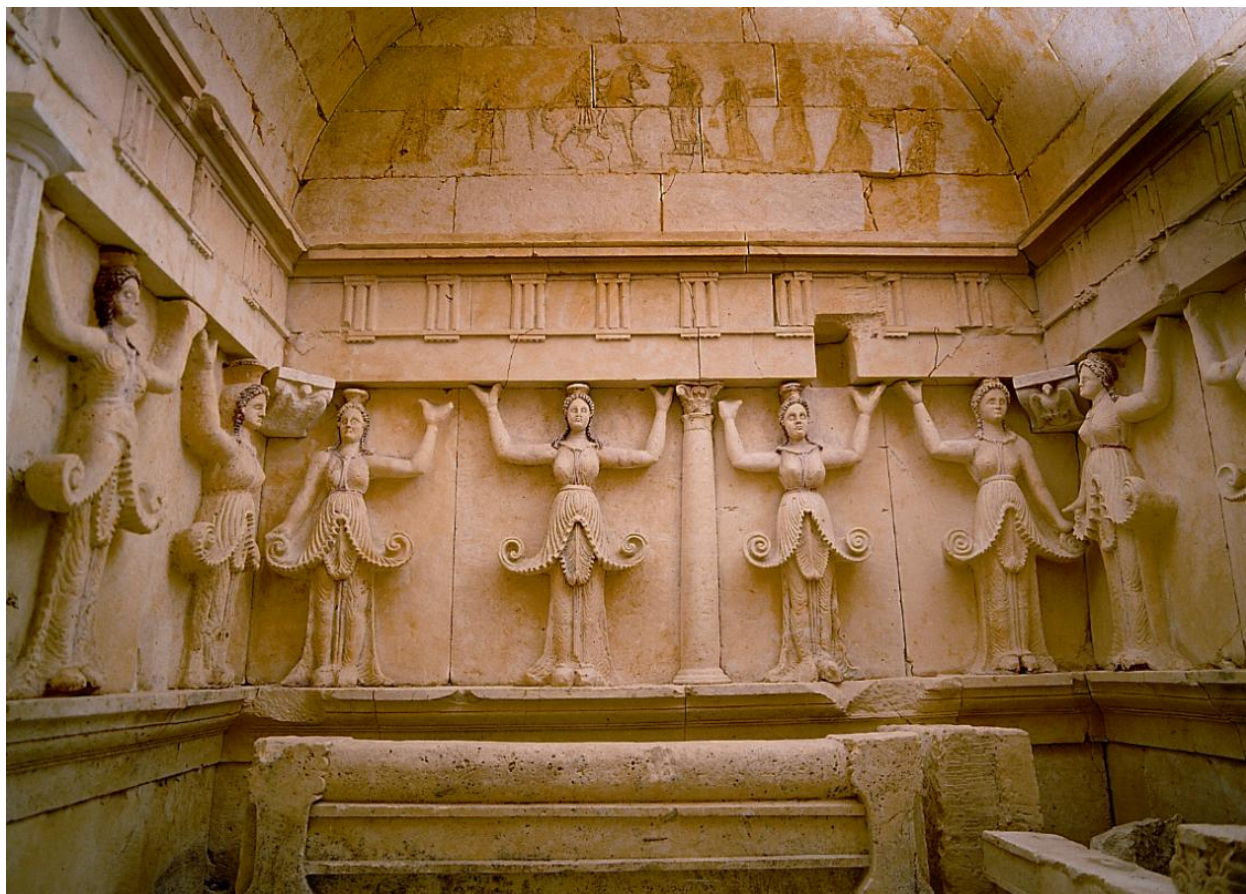
От двете страни на олтарния параклис, на пиедестали, са поставени статуите на мъжко божество, маркирано с фалическата буква **I**, и на женско божество, маркирано с утробната буква **Ω**. Тези две букви, знаци или руни са характерни за небесния отец на боговете Уран/Ану/Атон/Тан и земната майка на боговете Гея/Ана/Маат/Туран.

Снимка 128. Карта с местоположението на масагетската столица Хелис/Даусдава, защитена от каньона на река Крапинец. Вероятно в хълмистата зона около този каньон трябва да се търси споменатата от Страбон свещена планина Когайонон, както и тайнствената пещера-убежище на жреца Залмокс.

На североизток от античния град Хелис, в горната част на картата, в означената с червено Гинина могила, е открита красивата гробница на цар Дромихет (вж. сл. сн. 6), а на югозапад – посветеното на Дионис/Хор във функцията му на Тракийския непобедим херос светилище Демир баба (Железният баща). Целият район, осеян с могили, е включен в археологическия резерват Сборяново.

Вж. **Тотко Стоянов и др.** Гетската столица в Сборяново. 20 години проучвания. С., 2006, с. 2. – <https://yuryborysov.home.blog/wp-content/uploads/2019/08/201902e.pdf>.

Снимка 129. Десет статуи на *кареатиди* в гробницата на цар Дромихет при с. Свещари, Исперихско (нач. на III в. пр.Хр.) носят шапки-корони с форма на цилиндър. Върху каменните шапки има остатъци от позлатяване. Ка-Рея означава „потомка на Рея”: Хестия била първородната дъщеря на Рея, а дъщерите на Хестия – внучки на Рея.

Фото **Бойко Калев.**

Карейдите подкрепят архитрава, фриза и корниза, върху които стои небесния свод, с архитектурно название тимпан. Подобно на гробниците-мавзолеи в Казанлък и Старосел, фризьот е украсен с триглифи – най-древния символ на върховния бог Троян/Тангра.

Сантия II , фото

Сантия II, оригинален текст:

ΒΟΥΡΕΒΥΣΕΤΟ ΔΙΟ [Α]ΧΙΟ ΝΣΙΑ ΒΑΣΤΑΡΝΟ ΠΑΣΥΨΕΟΣ ΟΤΙΑΣ ΕΨ ΙΣΘΑ ΔΙΟ
ΣΟΤΡΑ ΡΥΟ ΜΥΟ ΝΨΣΟ ΔΙΟ ΨΕΤΑ ΨΙΡΑ ΒΙΣΙΚΑ ΣΟ ΡΟΓΙΑΟ

Групи (семантични ядра) от латински, гръцки и тракийски сродни думи, ползвани в Сантия II:

1. ΒΟΥΡΕΒΥΣΕΤΟ

Бойребисето = Бури-Бисето, т.е. „Бури Бичето“. Буребиста, цар на Дакия 82-44 г. пр.Хр.

2. ΔΥΟ (Същата дума е използвана в Сантии I и IV)

Θεός – *гр.*, бог.

Dea, ae – *лат.*, богиня.

Dius – *лат.*, божествен.

Divus – *лат.*, бог.

Diva – *лат.*, богиня.

3. [Α]ΧΙΟ

Axis, is – *лат.*, 1. ос; 2. земна ос; 3. полюс; 4. посока на света.

Ācta, ōrum – *лат.*, 1. дела, действия; 2. разпоредби, нареждания, решения.

Āctio, ōnis – *лат.*, 1. изпълнение; 2. действие, постъпка; 3. официален акт; 4. начин на говорене на оратор или актьор; 5. дело, процес, обвинителна или съдебна реч.

Āctor, ōris – *лат.*, 1. пастир, говедар, овчар; 2. изпълнител; 3. оратор, актьор.

Āctiōsus – *лат.*, деятелен, деен.

Āctus, ūs – *лат.*, 1. каране на добитък; 2. движение; 3. представяне, мимика, игра.

Āctūtum – *лат.*, веднага.

4. VΣΙΑ

Узиа – *трак./бълг.*, взе.

5. ΒΑΣΤΑΡΝΟ

Бастарно, бастарни – местен етноним на скитско племе във вековете преди и след Христа.

6. ΠΑΣΥΨΕΟΣ (Пазичеос)

Pästio, onis – *лат.*, пасище.

Pästor, oris – *лат.*, пастир.

Pästoralis – *лат.*, пастирски.

Pästus – *лат.*, хранене.

7. ΟΤΙΑΣ

Ōtior – *лат.*, свободен, отдъхващ.

Ōtiōsē – *лат.*, безработен; *прен.* бавен, спокоен.

Ōtiōsus – *лат.*, свободен, освободен; неутрален, мирен.

8. ΞΨ

Ксищ/ксист (?) – *дако-скит.*, той, същият (?).

9. ΙΣΘΑ

Иста – *трак./бълг.*, тази.

10. ΔΙΟ (Вж. дума 2)

11. ΣΟΤΡΑ (Подобната дума ΣΟΤΟΝΑ е използвана в Сантия III)

Sodālis, e – *лат.*, другар, член на религиозно братство, съучастник.

Sōtēr, ēris – *гр./лат.*, спасител.

Сотис (Сириус) – антично название на звездната ипостаза на Изида.

12. ΡΥΟ

Rite – *лат.*, според религиозните обреди, със спазване на надлежните церемонии; както трябва, по обичая, традиционно.

Rituālis, e – *лат.*, ритуален, отнасящ се до религиозните обреди.

Ritus, ūs – *лат.*, религиозен обред, церемония, обичай.

13. ΜΥΟ

Mio – *лат.*, мой.

14. ΝΥΣΟ

Нисо/Ниса (Сутка) – връх в Родопския масив, на който кравата Йо / хатор Изис е родила Божия син Дионис/Бакхус/Хор.

15. ΔΙΟ (Вж. думи 2 и 10)

16. ΨΕΤΑ

Чета, чита, читава – *трак./бълг.*, сваятна, добра, отзивчива.

17. ΨΙΡΑ (Чира)

Чира, шира, сира – *трак./бълг.*, кърмачка, хранителка (пазителка, защитница).

18. ΒΙΣΙΚΑ (Същата дума е използвана в Сантия IV)

Bisōn, ontis – *лат.*, бизон.

19. ΣΟ (Същата дума е използвана в Сантия V)

Со – *трак./бълг.*, съ, със.

20. ΡΟΓΙΑΟ

Ρογεύω (рогейо) – *гр.*, раздавам подаръци (само в демотики).

Превод на Сантия II:

1. ΒΟΥΡΕΒΥΣΕΤΟ Буребиста, цар на Дакия 82-44 г. пр.Хр.	Буребиста,
2. ΔΥΟ Божествен	божественият,
3. [Α]ΧΙΟ Аксио / актио	уговори [убедително]
4. VΣΙΑ Взе (3 лице, ед. число от глагола узиам – вземам)	[и] взе
5. ΒΑΣΤΑΡΝΟ Бастарно	[на] бастарните
6. ΠΑΣΥΨΕΟΣ Пазичеос – пастир, жрец	[от] пастиря [жреца]
7. ΟΤΙΑΣ Мирен, неутрален	[обещание за] неутралитет.
8. ΞΨ Ксищ/ксист	Той, същият,
9. ΙΣΘΑ Иста – тази	[се помоли на] тази
10. ΔΙΟ Божествен	божествена
11. ΣΟΤΡΑ Sōter, Sōtera – спасител, спасителка Сотис/Сириус – звездната ипостаза на Изид	спасителка [Сотис],
12. ΡΥΟ Рио – традиция, обичай, обред	[според] обичая
13. ΜΥΟ Мио – мой/наш	наш,
14. ΝΥΣΟ Нисо, Ниса	– [помоли се на] Ниса [планината]
15. ΔΙΟ Бог	[на раждането на] бог [Дионис],

16. ʃETA Чета – читава	читавата [най-отзивчивата]
17. ʃIPA Чира или сира	хранителка [пазителка, защитница],
18. BIZIKA Бизика – бизонка/крава	бизонката/кравата [Йо/Изида],
19. SO Съ, със	с
20. POGIAO Рогиао – подарявам (подарък)	[подходящ, царски] подарък.

Коментар на пиктограмите в Сантия II:

Във втората плочка илюстративното пано е поставено в долната част и заема две трети от изобразителното поле, като е оградено с руни-идеограми, представящи важни за даките божества. Надписът заема само горната третина от полето.

Насред илюстративното пано е бюстът в профил надясно на младия цар Буребиста (82-44 г. пр.Хр.), коронован с типичната традиционна тракийска шапка с форма на конус, върхът на който обикновено пада напред.

Зад бюста на царя е изобразен неговият личен храм, посветен на божествения свиреп вълк Бурѝ, чиято статуя, в легнало положение, украсява покрива на сградата. С името Бурѝ египтяните, мизите, даките, скитите и българите са наричали зооморфната ипостаз на бог Дионис/Хор в неговата войнска функция (сн. **130, 131**). Очевидно богът в това му амплоа е бил считан за водач и закрилник на техните царе, а в случая и на дакийския цар. Не случайно неговото сакрално име *Буребиста/Бойребисето* е съставено от Бурѝ-Бисето, Бурѝ-Бист, на старобългарски „Бидещият Бурѝ“ или „[Този, който] е Бурѝ“ – т.е. живо превъплъщение на войнствения бог. Формата *бист* е 3 лице, ед. число на протобългарския (= старославянския) глагол *быти* (быть/бѣда) /**Кривчик, Варвара Фьодоровна, Надежда Семёновна Можейко**. Старославянский язык. Издание третье, исправленное. Минск, „Вышэйшая школа“, 1985, с. 23/.

Доколко антропонимът *Бурѝ* е бил популярен сред местните племена и владетели, можем да съдим по споменаването от Херодот в V век пр.Хр. на хидронима *Бористенес* (дн. р. Днепър). Българската форма *Буристан* означава „Станът [военният лагер/държавата] на Бурѝ“. Там от V в. пр. Хр. до X в. сл.Хр. се е намирала централната зона на царството Стара Велика България. Киевска Русь е възникнала на р. Днепър едва през X в. сл.Хр.

В дясната страна на илюстративното пано, пред бюста на царя, има рампа, по която се катери животното *барс* (планински петнист лъв) – другият войнствен зооморфен образ на Дионис/Хор, почитан от споменатите народи, главно от войнската им каста и техните царе.

От текста в тази плочка, както и в останалите, е виден големият респект към богинята, позната в звездното ѝ превъплъщение като Сотис (Сириус), в зооморфното – като кравата Йо или хатор Изида, както и в ипостазата ѝ като планината Ниса (връх Сутка в Родопите) – свещеното място на раждането на божия син. Очевидно именно тази богиня е била смятана, освен от траките и от даките за тяхна племенна майка. Кръвно свързаните кланове на тракийските, мизийските и дакийските царе са се считали за потомци нейни и на сина ѝ Дионис/Бакхус, познат в Египет като Хор, а при славяните – като Хорс. В потвърждение на последното малък знак на слънцето е сложен пред лицето на Бурбиста, изобразено на Сантия II.

Снимка 130. Сребърен начелник за кон в конска амуниция от с. Свещари, Исперихско, V в. пр.Хр. /Съкровищата на траките. Каталог на изложба по случай 100-годишнината на Варненския музей. Редактори Александър Минчев и Валентин Плетньов. Варна, Изд. „Славена“, 2006, с. 56/.

Артефактът представя бюст на бог Хор в броня с висока яка и качулка-ризница. На предницата на бронята е изобразен фронтално единият от зооморфните му образи – крилатият вълк-войн Бурѝ.

Снимка 131. Хор, в компанията на Изис, Нефтис и Мемфис, плава с лодката на дядо си Ра. Сцената е фланкирана с тройни изображения на същия бог: вляво, в маска на вълк, а вдясно – на сокол.

Храм на Хатор в Дендера. Едно от изображенията върху тавана на хипостилната зала.

Photo Djehuty, 2019. – https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dendera-Tempel_2016-03-26zd.jpg/.

Сантия III , фото

Сантия III, оригинален текст:

ΣΑΡ ΨΕΜΟ ΜΟΛΕ Δ ΔΕΙΟ ΣΑΚΟ ΗΟ ΟΒΑ ΔΑ ΔΟΨΕΟ ΒΑΣ ΟΗ ΧΑ ΒΕΝΙ ΔΟΒΙΣ
 ΚΑΣΑ ΚΑΣΕΙΤ ΗΟ ΣΟΤΟΝΑ ΓΛΑΡΑ ΜΥ ΘΕΗΛΟ ΚΟΣΑΜ ΔΥΟ ΦΑΟ ΑΧΙΟ
 ΛΑΝΨΕΟ ΚΟΠΟΔ ΨΕΟΣ ΑΓΥΧΕ ΉΕ ΗΑ ΥΟΣΝΕ ΟΓΟΒ ΨΟ Δ ΑΒΟΥ ΟΧ ΙΚΟ
 ΑΠΟΣΚΟΗ ΣΥΕ Α ΟΠΟ ΠΟΛΟΣ ΟΙΛΟ ΨΕΝΥΟ

Групи (семантични ядра) от латински, гръцки и тракийски сродни думи, ползвани в Сантия III:

1. ΣΑΡ (Същата дума е използвана в Сантия I)

Сар – *трак./бълг.*, цар.

2. ΨΕΨΟ

Щежо или Стежо – лично име, произлизащо от старобългарската дума *стяг* (пряпорец, бойно знаме). Сл. името *Стежо* би трябвало да се тълкува като „Знаменният [цар]“ или „Знамето“, в смисъла на предводител, водач и военен лидер.

3. ΜΟΛΕ

Моля – *трак./бълг.*, моля, умолявам, измолвам. В случая – (той) „моли“ – глагола „моля“ във трето лице, единствено число.

4. Δ (Идентична с дума 37; същата дума е използвана и в Сантия IV)

De – *лат.*, от, на, за, поради, според, през.

Da – *дако-скит.*, същите значения.

5. ΔΕΙΟ (Сродната дума ΔΥΟ е използвана в Сантии I, II и IV)

Θεός – *гр.*, бог.

Dea, ae – *лат.*, богиня.

Dius – *лат.*, божествен.

Divus – *лат.*, бог. Diva – *лат.*, богиня.

6. ΣΑΚΟ (Сако)

Саки, саклани – *трак./бълг.*, местен етноним, самоназвание на етносно обединяващите се в зоната между Балкана и Кавказ трако-скитски племена (мизо-гето-даки), познати днес като „славяни“.

От VI век нататък гръкоезичните автори употребяват за тях етнонимите *Σχλαβηνοί* (транскрипция от старогръцки – „склабини“; транскрипция от гръцки „схлавини“) или *Σχλαβοί* (съответно „склаби“/„схлави“). Теофиракт Симоката посочва, че областта на север от Долни Дунав е носела името *Σχλαβηνία* (т.е. „Склабиния“/„Схлавиния“).

Аналогичният етноним при арабските автори е **сакалиби, саклаби**.

7. ΨΟ (Съвпада с дума 18)

Жо – *дако-скит.*, жертвам, жертвопринасям.

8. ΟΒΑ

Obba, ae – *лат.*, голям съд за смесване на вино с вода, кратер.

9. ΔΑ

De – *лат.*, от, на, за, за да, поради, според, през.

Da – *дако-скит.*, същите значения.

10. ΔΟΨΕΟ (Дошео/достео)

Dōs, dōtis – *лат.*, 1. зестра; 2. дар, подарък.

Dōtātus – *лат.*, богато надарен.

Dōto – *лат.*, давам зестра, надарявам.

11. ΒΑΣ (Съкратена дума)

Βασιλέας, βασιλείος, βασιλεύς, βασιλιάς – *трак./гр.*, базилеас/базилеос: цар.

Βασιλεία, βασιλείο(ν) – *трак./гр.*, царство, царуване, царска власт.

Βασιλεύω – *трак./гр.*, царувам.

Βάση, βάσις – *трак./гр.*, база, основа, основание.

Βασίζω – *трак./гр.*, основавам, базирам се.

Βασικός – *трак./гр.*, основен.

Basilica, ae – *гр./лат.*, базилика: великолепна голяма сграда с два реда колони, съдебна зала и зала за търговска борса.

Basilicus – *гр./лат.*, царски, великолепен.

Basilium, ii – *гр./лат.*, царска диадема.

Basis, is – *гр./лат.*, база, основа за сграда, колона или статуя.

12. ΟΗ

Οж – *дако-скит.*, в отговор, ответно.

13. ΧΑ

Ксио, кса – *дако-скит.*, той, същият; тя, същата (?).

14. BENI

Bene – *лат.*, добре.

Benedictio, ōnis – *лат.*, похвала, благославяне, благослов.

Beneficium, ii – *лат.*, благодеяние, награда, отличие.

Beneficus – *лат.*, благодетелен, благотворителен.

Benevolus – *лат.*, благожелателен, благосклонен.

Benignē – *лат.*, любезно, ласкаво, щедро, изобилно.

Benignus – *лат.*, любезен, благосклонен, благодетелен, щедър.

15. ΔΟΒΙΣ

Добис – *трак./бълг.*, (3 лице, ед. число: той, тя) да добие, придобие, получи.

16. ΚΑΣΑ

Casa, ae – *лат.*, къща, дом.

17. ΚΑΣΕΙΤ

Cascē – *лат.*, по стар обичай, старинно.

Cascus – *лат.*, древен, старинен, прастар.

Cāseātus – *лат.*, приготвен със сирене.

Cāseus, ei; cāseum, ei – *лат.*, сирене.

18. ΗΟ (Съвпада с дума 7)

Жо – *дако-скит.*, жертвам, жертвопринасям.

19. ΣΟΤΟΝΑ (Подобната дума ΣΟΤΡΑ е използвана в Сантия II)

Sōtēr, ērus – *гр./лат.*, спасител. Sōtera, ēris – *гр./лат.*, спасителка.

Cotis (Сириус) – антично название на звездната ипостаза на Изида.

20. ΓΛΑΡΑ

Glārea, ae – *лат.*, едър пясък, чакъл.

Glāreōsus – *лат.*, чакълест, пълен с чакъл.

21. ΜΥ (Съкратена дума)

Μύησις – *тр./гр.*, посвещаване в тайна.

Μυθικός – *тр./гр.*, митичен.

Μῦθος – *тр./гр.*, мит.

Μύρο – *тр./гр.*, мύρο.

Μύρωμα – *тр./гр.*, миросване, помазване с мύρο.

Μύσταγωῶν – *тр./гр.*, въвеждам, посвещавам в тайнство, свещенодействам.

Μύστης – *тр./гр.*, мист, човек посветен в тайните на култа, науката, изкуството.

Μυστήριον(ν), μυστικό(ν) – *тр./гр.*, мистерия, тайна, тайнство, загадка.

Μυστικός – *тр./гр.*, тайнствен, мистичен, скрит.

Μυῶ (έω) – *тр./гр.*, посвещавам в тайна.

22. ΘΕΣΛΟ

Teges, etis – *лат.*, покривка, рогозка.

Tegimen, tegmen, inis – *лат.*, покривка, покривало.

Tegimentum, tegmentum – *лат.*, средство за покриване.

Tego, tēxī, tēctus – *лат.*, покривам, скривам, укривам, запазвам.

Tēla, ae – *лат.*, тъкан, паяжина; стан за тъкане.

Tellūs, ūris – *лат.*, земя, почва; област, страна, царство.

Tēlum, ī – *лат.*, метателно оръжие: стрела, копие, бродва, гръмотевица.

23. ΚΟΣΑΜ

Cōs, cōtis – *лат.*, точило, брус.

Cotys, tyis – *лат.*, владетел на Одриското царство (382-358 г. пр.Хр.).

Cottyō, ūs – *лат.*, Котито, тракийска богиня-майка.

Cotyttia, ōrum – *лат.*, празник, фестивал на Котито.

Cosmoe, ōrum – *гр./лат.*, съвет, сенат, колективен управителен орган.

24. ΔΥΟ (Същата дума е използвана в Сантии I, II и IV)

Θεός – *гр.*, бог.

Dea, ae – *лат.*, богиня.

Dius – *лат.*, божествен.

Divus – *лат.*, бог. Diva – *лат.*, богиня.

25. ΦΑΟ

Famōsus – *лат.*, прочут, прославен.

Fānāticus – *лат.*, обладан от божие вдъхновение, въодушевен, фанатичен.

Fānum, ī – *лат.*, светилище, храм.

Fās – *лат.*, божествено свещено право, закон.

Fascia, ae – *лат.*, 1. връзка; 2. превръзка за глава; 3. пояс; 4. диадема.

Fascis, is – *лат.*, 1. сноп, товар, бreme; 2. сноп пръчки със секира в средата, които ликторите носели пред консулите като знак за тяхната власт.

26. AXIO (Подобна дума е използвана в Сантия II)

Axis, is – *лат.*, 1. ос; 2. земна ос; 3. полюс; 4. посока на света.

Ācta, ōrum – *лат.*, 1. дела, действия; 2. разпоредби, нареждания, решения.

Āctio, ōnis – *лат.*, 1. изпълнение; 2. действие, постъпка; 3. официален акт; 4. начин на говорене на оратор или актьор; 5. дело, процес, обвинителна или съдебна реч.

Āctor, ōris – *лат.*, 1. пастир, говедар, овчар; 2. изпълнител; 3. оратор, актьор.

Āctiōsus – *лат.*, деятелен, деен.

Āctus, ūs – *лат.*, 1. каране на добитък; 2. движение; 3. представяне, мимика, игра.

Āctūtum – *лат.*, веднага.

27. ΛΑΝΨΕΟ

Lancea, ae – *лат.*, копие.

Lanceārius, ī – *лат.*, копиеносец.

Lanceo – *лат.*, хвърлям копие.

Lancino – *лат.*, разкъсвам.

Lanista, ae – *лат.*, учител на гладиатори.

Lanternā, ae – *гр./лат.*, фенер, лампа.

Lanx, lancis – *гр./лат.*, 1. блюдо, чиния, паница; 2. блюдо на везна.

28. ΚΟΠΟΛ

Cōpia, ae – *лат.*, 1. Копия, богиня на изобилието; 2. изобилие, множество; 3. запаси, припаси; 4. имоти, средства, богатства.

Cōrior – *лат.*, снабдявам изобилно.

Cōriōsus – *лат.*, 1. изобилен, богат, обширен; 2. многословен, красноречив.

Cōpis, e – *лат.*, богат, силен.

Cōpula, ae – *лат.*, 1. връзка, ремък; 2. любовна връзка.

Cōpulatio, ōnis – *лат.*, свързване, съединяване.

Cōpulatus – *лат.*, съединен, свързан.

Cōpulo – *лат.*, свързвам, съединявам.

29. ΨΕΟΣ (Чеос)

[Местна форма на] Θεός, Θεα – *тр./гр.*, бог, богиня.

30. ΑΓΥΧΕ

Ἄγιος, ια, ιο, ιον – *гр.*, 1. светец; 2. свят, свещен.

Ἀγιότης, ητος – *гр.*, свят, свещен.

Ἀγιότητα – *гр.*, светост.

31. *Е (Ге)

Γέ, Γέα, Γαία – *тр./гр.*, Гея/Гая, богинята-земя, майката на всички богове.

Γῆ, γαία – *тр./гр.*, земя.

Γεῖα, ἡ – *гр.*, 1. здраве; 2. здравей, здравейте.

32. ЖА

Жа – *тр./българ.*, за; за да.

33. ЙОЗНЕ

Иозне/Йозне – *тр./българ.*, узнае.

34. ОГОВ

Огов/угов – *тр./българ.*, (съкратена форма на) уговарям.

Og-gannio – *лат.*, викам, говоря, шушукам.

Og-gero, gessi, gestus – *лат.*, предлагам, давам.

35. ЧО

Чо – *тр./българ.*, това.

36. Δ (Идентична с дума 4)

De – *лат.*, от, на, да, поради, според, през.

Да – *дако-скит.*, същите значения.

37. ΑΒΟΥ

Ab-oleo, olēvī, olitus – *лат.*, 1. унищожавам, разрушавам; 2. отстранявам, премахвам.

Ab-olesco, olēvī – *лат.*, изчезвам.

Abolitio, ōnis – *лат.*, унищожаване, премахване.

Abolitor, ōris – *лат.*, изстребител, унищожител.

Abolla, ae – *лат.*, наметало, връхна дреха.

38. ΟΧ

Οх – *тр./българ.*, (междуметие) ох!

Όχ – *гр.*, (междуметие) ох!

Όχι – *гр.*, (отриц. частица) не.

39. ΙΚΟ

Ϊco/Ϊcio, Ϊcī – *лат.*, удрям, поразявам.

Ϊctus – *лат.*, поразен, обезпокоен.

Ϊctus, ūs – *лат.*, 1. удар; 2. неприятелски удар, нападение.

Ϊcon, onis – *гр./лат.*, образ, картина.

Ϊconicus – *гр./лат.*, направен, представен в естествен вид.

40. ΑΠΟΣΚΟΨ (Αποσκοж)

Απόσκεπα – *тр./гр.*, скришом, крадешком.

Αποσκεπάζω – *тр./гр.*, прикривам.

Απόσκειος – *тр./гр.*, сенчест, засенчен.

Αποσκιρτώ – *тр./гр.*, отцепвам се.

Αποσκοπώ – *тр./гр.*, имам за цел, възнамерявам, мисля.

Apostato – *гр./лат.*, отстъпвам от вярата.

Apostolus, ī – *гр./лат.*, апостол, пряк ученик.

Apostolicus – *гр./лат.*, апостолски.

41. ΣΥΕ

Сие – *тр./бълг.*, този, тази, това.

42. Α

Α – *дако/скит.*, тъй.

43. ΟΠΟ (Съкратена дума)

Opportūnē – *лат.*, удобно, навреме.

Opportūnitās, ātis – *лат.*, 1. удобно разположение; 2. удобно време.

Opportūnus – *лат.*, 1. удобен, благоприятен; 2. годен, подходящ, способен.

Oppositio, ōnis – *лат.*, противопоставяне.

Oppositus – *лат.*, 1. срещуположен, противоположен; 2. противоречив.

Ops, opis – *лат.*, 1. сила; 2. влияние, могъщество, военна сила.

Ops, opis – *лат.*, Опс, богиня на земята, плодородието и изобилието, аналогична на богините-майки Гея и Рея.

Opālia, ium – *лат.*, Опалия, празник в чест на богиня Опс.

44. ΠΟΛΟΣ

Πόλος – *тр./гр.*, 1. полюс; 2. (прен.) противоположност.

Πόλις – *тр./гр.*, град.

Polio – *лат.*, 1. полирам, изглаждам; 2. усъвършенствам.

Polītē – *лат.*, изящно, красиво.

Polīticus – *гр./лат.*, отнасящ се до държавното управление или устройство.

Polītīa, ae – *гр./лат.*, полития, държавно устройство.

Politus – *лат.*, 1. изработен добре; 2. образован.

45. ΟΙΛΟ

Οἶλο(v) – *тр./гр.*, венец.

Οἶλος или ὄλος – *тр./гр.*, цял, всичко, всички.

46. ΨΕΝΥΟ (Ченио)

Scēna, ae – *гр./лат.*, 1. а) сцена на театър; б) поляна сред гора; 2. публика, свят.

Scēnicus – *гр./лат.*, 1. сценичен, театрален; 2. актьор, герой.

Cēnseo, cēnsuī, cēnsus – *лат.*, 1. оценявам (имоти); 2. преценявам, давам мнение; 3. предлагам, решавам, гласувам.

Cēnsio, ōnis – *лат.*, оценяване.

Cēnsor, ōris – *лат.*, 1. цензор, оценител на имуществата и приходите; 2. морален критик, съдея на нравите.

Cēnsus, ūs – *лат.*, 1. ценз, преброяване на населението и имуществото; 2. имуществено състояние.

Превод на Сантия III:

1. ΣΑΡ Сар [цар]	Цар
2. ΨΕΘΟ Щежо или Стежо [лично име, произлизащо от стяг - пряпорец, бойно знаме]	Стежо
3. ΜΟΛΕ [Той] „моли“ – глагола „моля“ в 3 лице, ед. число	[се] моли [помоли]
4. Δ [ΔΕ] На	на
5. ΔΕΙΟ [ΔΕΙΑ] Богиня	богинята[-майка]
6. ΣΑΚΟ Саките [сакланите, т.е. скитите]	[на] саките [Хестия]
7. ΨΟ Жертва [подари]	[и] пожѐртва
8. ΟΒΑ Тумбеста стомна за вино с две дръжки, кратер	кратер [с вино],
9. ΔΑ За да	за да
10. ΔΟΨΕΟ Дощео/достео – [я] дари/надари	[я] дарѹ
11. ΒΑΣ В случая съкращение на Βασιλεία, βασίλειο(v), т.е. царуване, властване	[за подкрепата ѝ за неговото] царуване.
12. ΟΗ Ож – в отговор, ответно	В отговор
13. ΧΑ Тя	тя [нейна светлост]
14. ΒΕΝΙ [Беше] добра	[беше] добра [благосклонна]

15. ΔΟΒΙΣ (3 лице, ед. число: той, тя, то) да добие, придобие	да го придобие [дареният кратер с вино]
16. ΚΑΣΑ Дом [храм]	[за своя] храм,
17. ΚΑΣΕΙΤ Казеит – старинно, по древния обичай	по древния обичай.
18. ΨΟ Жертва [подари]	[Освен това царят] дарѹ
19. ΣΟΤΟΝΑ Сотона, форма на Сотис [Сириус] – названието на звездната ипостаза на Изида	[и богиня] Сотона [Сотис]
20. ΓΛΑΡΑ [Посипано с безброй] песъчинки, прен. звезди	[с посипано с безброй] звезди
21. ΜΥ [Съкращение на] μυστικός, т.е. мистично	мистично
22. ΘΕΗΛΟ [Форма на] teges – покривка, покривало	покривало [небесния свод].
23. ΚΟΣΑΜ [Форма на] Cosmoe, ðrum – съвет, сенат	Съветът на старейшините/Сенатът
24. ΔΥΟ [Форма на] Dius – божествен	[за] божествения [или според] божествения
25. ΦΑΟ [Форма на] fānum – светилище, храм, [или] fās – божествено свещено право, закон	– храм – [или] закон
26. ΑΧΙΟ Āctio, ðnis – разпорежи	разпорежи
27. ΛΑΝΨΕΟ [Форма на] Lansea, ae – копие [или] Lanseo – хвърлям копие	[да се дарят] копия, [или ритуално да се хвърлят] копия,
28. ΚΟΠΟΔ Cōria, ae – изобилие, запаси, богатство	[с молба за осигуряване на] изобилие
29. ΨΕΟΣ (Чеос) [Форма на] Θεος – бог; Θεα – богиня	[от] богинята,

30. ΑΓΥΧΕ [Форма на] Ἄγιος, ια – светата, свещената	свещената
31. *Ε (Γε) Γέ, Γέα, Γάια – Гея/Гая – земната богиня-майка	Ге/Гея [земната майка].
32. ΗΑ Жа – за да	[И също] За да
33. ΥΟΣΝΕ Иозне/Йозне – се узнае [безлична форма на глагола узнавам]	се узнае [чрез гадание/прорицание]
34. ΟΓΟΒ Огов/угов – (съкратена форма на) уговарям	[и] уговори
35. ΨΟ Чо – това	това,
36. Δ Да	да [бъде]
37. ΑΒΟΥ Abolitio, ὄνις – унищожаване, премахване	унищожена/премахната/отстранена
38. ΟΧ Ох! Силно!	[и] силно
39. ΙΚΟ Ἴκο/ἱκίο, ἱκί – удрям, поразявам	ударена/поразена,
40. ΑΠΟΣΚΟΗ Ἀπόσκεια – скришом, незабележимо, изненадващо	скришом/изненадващо,
41. ΣΥΕ Сие – този, тази, това	тази [настъпваща]
42. Α Тъй	тъй
43. ΟΠΟ Ops, opis – влияние, могъщество, военна сила	могъща военна сила,
44. ΠΟΛΟΣ Πόλος – 1. полюс; 2. (прен.) противоположност	противоположна/вражеска,
45. ΟΙΛΟ Οὔλος или ὅλος – цял, всичко, всички	[за] всички [народа]

46. ΨENYO (Ченио) Scēna, ae – 1. а) сцена на театър; б) поляна сред гора; 2. публика, свят. Scēnicus – 1. сценичен, театрален; 2. актьор, герой	[и нашия] свят/отечество.
---	---------------------------

Коментар на пиктограмите в Сантия III:

Пиктограмите, илюстриращи този текст, са разположени в едно централно пано, извън което, в горната част са изобразени две обществени сгради в светската столица Сар-Монгато, вероятно Царският дворец и Булевтерионът (Съветът на старейшините), като техните идентични образи са показани и в Сантия I.

В горната половина на централното пано, отляво в едър план, в профил, е отпечатана главата на цар Стежо, а вдясно в дребен план – храмът на богинята-майка на саките Хестия, покрит с класически триъгълен фронтон. В храма е изобразена на постамент статуята на богинята, а срещу нея, също на постамент и трон – седи царят в молитвена поза.

Що се отнася до името *Стежо*, означаващо „Знаменният [цар]“, „Знамето“ или „Царят-знаме“, носещо смисъла на предводител, водач-обединител и военен лидер, вероятно то е прякор на Децебал. Това проличава от края на текста, в който Съветът на старейшините иска от богинята-майка Гея предсказание за бъднината на народа (даките) и отечеството (Дакия) във връзка с надвисналото нашествие на могъща вражеска сила (Римската империя).

В долната половина отляво има триножник с увита около него змия, увенчан с главата на крава – атрибути на земната богиня Гея. В средата е поставена коронясана човешка глава. Отдясно, под храма на Хестия, е изобразена рогатата глава на Сотона/Изида (в митологията тя е третата поред богиня-крава, Хатор), като тялото на статуята ѝ е покрито със споменатото в текста звездно покривало, символизиращо небесния свод около звездата Сотис (Сириус) – звездната ипостаз на тази богиня, небесната майка на слънцето Хор.

Под централното картинно пано са разположени няколко дребни пиктограми, от които най-вдясно стои малък храм с крава в него и фронтон със змия в него – отново атрибути на земната майка Гея.

Румънският изследовател Евген Николаеску, имащ достъп до изображенията на над 100 сантии, е издирил, че в тях се радват на почит две богини майки, чиито имена са записани по различни начини, напр.:

1. МАТУХО ГЕТУО, МАНХО ГЕТУО, МАΘΟ ΜΑΝΚΟ и пр.

2. МАТУХΩ ΧΑΜΩΥ или ΜΑΝΣΟ ΧΑΜΩ, отбелязвана също като ΙΟ (Йо), ΙΣΙΟ (Изис/Изида), ΣΟΤΡΑ/ΣΟΤΟΝΑ (Sōtera = „Спасителка“, но и звездата Сотис/Сириус) /**Евген Николаеску**, цит. съч., с. 33-127/.

Почитането на две племенни богини-майки е следствие на процеса на етническо сливане между траките, мизите, гетите и даките, както и между техните жреческо-царски касти.

Първата е древната майка и лидерка на хетите/гетите/скитите/келтите, позната в Тракия и Елада под името Хестия; в Анатолия – като Хебат (Хе-Бат = „Великата Хе[стия]“; в Рим – като Веста; в Скития – като Табити/Тевет/Девет, защото е имала *девет* дъщери, майки на *деветте* скитски народа. /**Валентин Йорданов**. Хестия и Хелиос – родоначалници на народите хети, гети, готи, скити и келти. Цивилизационни центрове и миграции. – Горгони. Списание за митология, история, литература и изкуство, кн. 4, 2020/2021, с. 7-60/.

За високата позиция на Хестия е показателно едно сведение на Херодот относно почитаните от скитите/хетите/гетите богове, които те считали за свои родоначалници: „Молят се само на следните богове: най-вече на Хистия, на Зевс и Гея, понеже смятат, че Гея е жена на Зевс... На скитски език Хистия е Табити...“ /**Херодот**. История, кн. IV, § 59/.

Втората богиня-майка Изида родила царствения син на Зевс. Божественият наследник е известният Тракийски херос Дионис/Бакхус/Хор/Митрас Сол Инвиктус/Святовит. Чрез него тя се явява древна майка на траките, мизите и даките. /**Валентин Йорданов**. Конят – свещеният тотем на траките и българите. – Горгони. Списание за митология, история, литература и изкуство, кн. 1, 2016, с. 7-26; **Същият**. Тракийските мистерии и техните създатели. Култовете на Дионис, Корибантите, Кабирите и Евмолпидите. С., Изд. „Асеновци“, 2025, с. 7-113/.

Сантия IV , фото

Сантия IV, оригинален текст:

ΤΥ ΟΡΝΑΘΟ ΔΙΟ ΟΡΘΕΛΙΝ ΔΑ ΣΟΒΑ ΚΙΡΕΝ ΒΥΣΥΚΑ ΑΥΟ *ΕΟΥ ΠΟΡΤΟ
ΔΕΨΥΟ ΠΑΤΕΛΑ ΠΑΝ ΘΕΔΑ ΤΟ ΣΟΝΤΑ ΔΑ ΠΥΨΥ(V) ΜΑΘΟ ΔΑΒΝ ΨΟΠΑ ΔΑ
ΒΥΕ

Групи (семантични ядра) от латински, гръцки и тракийски сродни думи, ползвани в Сантия IV:

1. TY (Съкратена дума)

Tiāra, ae – *лат.*, тиара, лека корона.

2. OPNAΘO (Орнато)

Ōrnātē – *лат.*, красиво, изящно.

Ōrnātus – *лат.*, украсен, красив, изящен, прекрасен, почтен, достоен, славен.

Ōrnātus, ūs – *лат.*, украшение regalis, regius.

Ōrno – *лат.*, украсявам, хваля, превъзнасям, почитам.

3. ΛIO (Същата дума е използвана в Сантии I и II)

Θεος – *гр.*, бог.

Dea, ae – *лат.*, богиня.

Dius – *лат.*, божествен.

Divus – *лат.*, бог.

Diva – *лат.*, богиня.

4. OPOEΛIV

Ороелиу = Оро-ел, т.е. „Бог [X]ор“ или „Златният бог“. Орол/Оролес, цар на Дакия във втората четвърт на II век пр.Хр.

5. ΛA (Съвпада с думи 18 и 23)

De – *лат.*, от, на, за, поради, според, през.

Da – *дако-скит.*, същите значения.

6. ΣOBA

Sobolēs, subolēs, is – *лат.*, издънка, потомък, син.

7. KIPEN

Kύριος – *гр.*, господ, господар, господин.

Kυρία – *гр.*, господарка, госпожа.

8. BYΣYKA (Същата дума е използвана в Сантия II)

Bisōn, ontis – *лат.*, бизон.

Bysyka – бизонка/крава, ипостаза на кравата Йо / хатор Изида.

9. AYO (Същата дума е използвана в Сантия I)

Aio – *лат.*, говоря, утвърждавам, казвам, нареждам, заповядвам.

10. *EOY (Жеой или геой)

Gener, eī – *лат.*, зет, мъж или годеник на дъщеря.

Generātor, ōris – *лат.*, родител, родоначалник, създател.

Genero – *лат.*, произвеждам, създавам, изработвам, построявам.

Generōsē – *лат.*, благородно, великодушно.

Generōsus – *лат.*, благороден по произход, породист, великодушен.

11. ПОРТО

Porto – *лат.*, нося, пренасям, донасям, доставям.
Porta, ae – *лат.*, порта, врата, вход, проход.
Portus, ūs – *лат.*, устие на река, пристанище, убежище.
Portentifer, fera, ferum – *лат.*, чудесен, необикновен.
Portentum, ī – *лат.*, предназначение, знамение, чудно явление.
Porticus, ūs – *лат.*, портик, колонада, покрита галерия.
Portio, ōnis – *лат.*, порция, част, дял.

12. ДЕ-ЩИО (Де-шио или де-стио)

Dē-sisto, stitī, stitūrus – *лат.*, 1. отстъпвам, оттеглям се; 2. отказвам се; 3. преставам.
Dē-stillo – *лат.*, капя, поливам.
Dē-stituo, stituī, stitūtus – *лат.*, поставям, оставям.

13. ПАТЕЛА

Patella, ae – *лат.*, фиала (паница) за приношение с течност (вода, вино или кръв).

14. ПАН

Pān – *трак.*, Пан (старият), име на Дионис/Бакхус в неговата ипостаза на козел.
Pān, Pānos, Pānis – *лат.*, Пан (младият), син на Хермес, горски бог.
Panacēa, ae – *лат.*, билка, лекуваща всички болести.
Pānārium, ī – *лат.*, кошница, панер за хляб.
Pando, pandī, passus – *лат.*, 1. разпростирам, разгъвам; 2. отварям, правя проходим; 3. откривам, съобщавам, обявявам, обяснявам.
Pānis, is – *лат.*, хляб, обикновен черен хляб.

15. ТЕДА (Теда)

Tēd = taed. (*лат.*)
Taeda, ae – *лат.*, борина, чамово дърво; факел.
Taedifer, fera, ferum – *лат.*, факлоносец.

16. ТО

To – *дако-скит.*, на, към, при.

17. СОНТА (Същата дума е използвана в Сантия V)

Sonitus, ūs – *лат.*, звук, звън, шум, трясък.
Sono, sonatūrus – *лат.*, прозвучавам, звуча, еча, буча.
Sonticus – *лат.*, виновен, опасен; *прен.* важен, уважаем, почитан.

18. ЛА (Съвпада с думи 5 и 23)

De – *лат.*, от, на, за, за да, затова, поради, според, през.
Da – *дако-скит.*, същите значения.

19. ПУЩУ(V)

Пущи/пусти или пущиу/пустиу – *трако./бълг.*, пустият (щастливец, късметлия).

20. МАΘΟ (Мато)

Мато – *дако/скит.*, матерен (роден от Богинята-майка), велик господар, суверен.

Mātūro – *лат.*, бързам, ускорявам.

Mātūrus – *лат.*, узрял, пълен, съвършен, ранен, бърз.

21. ΔΑΒΥ

Да-бу – *трак./бълг.*, да бъде, т.е. да бъде.

22. ЦОПА (Разновидна форма на дума 2 в Сантия I)

Копа – *трак./бълг.*, капа, жреческа капа, калпак, пилос, гугла.

23. ΔΑ (Съвпада с думи 5 и 18)

De – *лат.*, от, на, за, поради, според, през.

Да – *дако-скит.*, същите значения.

Да – *трак./бълг.*, да, за да.

24. ВΥΕ

Бие, биде, бъде – *трак./бълг.*, бъде, стане, пребъде (във времето) /Владимир Георгиев, Иван Гълъбов, Йордан Заимов, Стефан Илчев. Български етимологичен речник. Т. I. Трето издание. С., Академично издателство „Марин Дринов“, 2012, с. 96/.

Превод на Сантия IV:

1. ΤΥ Ти – кратка форма на тиара	[С царска] тиара
2. ΟΡΝΑΘΟ (орнато) Коронован, украсен, достойно почетен	коронован,
3. ΔΙΟ Божествен	божественият
4. ΟΡΟΕΛΙΥ Ороелиу = Оро-ел, т.е. „Бог [X]ор“ или „Златният бог“. Хорическо име на Орол, цар на Дакия във II век пр.Хр.	Ороелиу (Орол/Оролес),
5. ΔΑ Който	който [е]
6. ΣΟΒΑ Издънка, потомък, син	син

7. KIPEN Господарка [богиня]	[на] господарката [богинята]
8. BYΣYKA Бизонка/крава	Бизонка/крава [превъплъщение на кравата Йо / хатор Изиди],
9. AYΘ Говоря, казвам, утвърждавам, нареждам, заповядвам	заповяда
10. *EΘY Изработвам, създавам, построявам	да се построи
11. ΠOPTO Порта, портик	порта
12. ΔE-ΨYΘ Поставям, оставям	[и] остави
13. ΠATEΛA Фиала, паница, сакрален съд	фиала [за приношение с вино],
14. ΠAN Дионис/Бакхус във вид на козел	[в чест на нейния син] Пан.
15. ΘEΔA Борова факла	[Също и] борова факла
16. TO Към, при	при [храма на другата]
17. ΣONTA Уважаема, почитана	многопочитана [богиня Хестия].
18. ΔA Да, за, затова	Затова
19. ΠYΨY(V) Пущиу/пустият (удачен, споходен от късмета)	пустият/щастливият [Ороелиу],
20. MAΘO Мато – великият господар, суверенът	великият господар,
21. ΔABY Да-бу, да бъде (да бъде)	[нека] да бъде
22. ΨOPA Копа/капа, прен. символ на духовна власт	[и съ] жреческата капа [първосвещеник],

23. ΔΑ Да, за да	за да
24. ΒΥΕ Бъде, пребъде	пребъде [царува дълго].

Коментар на пиктограмите в Сантия IV:

Пиктограмите, илюстриращи този текст, са разположени в централно пано, което е оградено от текста. В лявата част на паното е представен „божественият Ороелиу“ (Оролес, цар на Дакия във втората четвърт на II в. пр.Хр.), яздещ надясно кон, с тракийски шлем на глава, вдигнал с ръка развяващ се пряпорец във вид на крилат дракон (Великата перната змия), ипостаза на племенния отец на хетите/гетите Хелиос/Ра/Мардук.

Пред владетеля, в дясната част на паното, е изобразен храмов комплекс, състоящ се от постамент със статуя на богиня Йо/Изида, сложила ръце на кръста си; втори постамент със статуя на крава (зооморфен образ на Йо/Изида); покрит с фронтон малък храм, в който е поместена статуя на племенната майка на хетите/гетите Хестия, със спуснати надолу ръце.

Сантя V , фото

Сантя V, оригинален текст:

ΔΑΨΕΒΑΛΟ ΟΝ ΑΝΨΕΑ ΔΥ ΑΡΜΟΣΑ ΔΑΚΟ ΨΕΟ ΑΔΕΣΟ ΣΟΝΤΑ ΔΟΜΥΝΟ ΙΛΑ
 ΔΥ ΠΟΡΙΡΕ ΣΟ ΣΑΡΜΙΨΕ ΤΑΥΣΑ Α ΨΙΝΟ ΙΛΑ ΔΥΠΥ ΣΕΡΕ ΣΤΟΠΕ ΣΤΕΑΡΜΟΣ Α
 ΡΥΜΥΝΟΣ

Групи (семантични ядра) от латински, гръцки и тракийски сродни думи, ползвани в Сантия V:

1. ΔΑΨΕΒΑΛΟ

Дачебало/Дакебало, цар на Дакия от 86 до 106 г. Това е местно сакрално двусъставно име – Даке-Бал, – което означава „Слънцето [сферата] на даките“.

2. ON

Он – *трак./бълг.*, той.

3. ANΨEA

Antea – *лат.*, по-рано, преди това.

4. ΔV (Ду)

Ду – *трак./бълг.*, действия, направи, организира, постигна.

5. ΑΡΜΟΣΑ (Същата дума е използвана в Сантия I)

Arma, ōrum – *лат.*, оръжие, доспехи, сражение, война.

Armātura, ae – *лат.*, въоръжение, войници.

Armātūs – *лат.*, въоръжен.

Armāti, ōrum – *лат.*, войници.

6. ΔΑΚΟ

Dāci, ōrum – *лат.*, даки, трако-скитско племе.

Dācia, ae – *лат.*, Дакия, историческа област и държава.

7. ΨEO

Чео – *дако-скит.*, после, след това.

8. ΑΔΕΣΟ

Adesus – *лат.*, изяждам, погълщам, изразходвам, харча.

9. ΣONTA (Същата дума е използвана в Сантия IV)

Sonitus, ūs – *лат.*, звук, звън, шум, трясък.

Sono, sonatūrus – *лат.*, прозвучавам, звуча, еча, буча.

Sonticus – *лат.*, виновен, опасен; *прен.* важен, уважителен.

10. ΔOMYNO

Dominor – *лат.*, господствам, владя, царувам.

Dominus – *лат.*, господ, господар, повелител, стопанин, собственик.

11. ΙΑΑ

Ille, illa – *лат.*, онзи, той, известният, прочутият.

12. ΔV (вж. горе дума 4)

Ду – *трак./бълг.*, действия, направи, постигна.

13. ΠΟΡΙΠΕ

Porricio, rēctus – *лат.*, хвърлям в жертва, жертвопринасям.

Porrō – *лат.*, по-нататък, после, след това.

14. ΣΟ (Същата дума е използвана в Сантия II)

Со – *трак./бълг.*, съ, със.

15. ΣΑΡΜΙΨΕ (Сармище/сармисте)

Sarmatae, arum – *лат.*, сармати, войнствено скитско племе, царските скити.

Sarmatica, orum – *лат.*, Сарматия.

Sarmatis, idis – *лат.*, сарматски.

16. ΤΑΥΣΑ

Тауза – *дако-скит.*, небесен, небесна.

17. ΑΨΙΝΟ

А чино – *трак./бълг.*, с почит, чинно.

18. ΙΛΑ (вж. горе дума 11)

Ille, illa – *лат.*, онзи, той, известният, прочутият.

19. ΔΥΠΥ (разновидна форма на думи 4 и 12)

Дупи – *трак./бълг.*, дуби/доби (придоби), постигна, направи.

20. ΣΕΡΕ (подобна е дума 7 в Сантия I)

Serēno – *лат.*, изяснявам, правя ясен.

Serēnus – *лат.*, ясен, светъл, безоблачен, весел, радостен.

Seriēs – *лат.*, ред, редица, поколение, род.

21. ΣΤΟΠΕ

Стопе – *трако-скит.*, ступа, могила (свещено място); идол, тотем.

22. ΣΤΕΑΡΜΟΣ

Stear – *гр.*, сало, лой.

23. Α ΡΥΜΥΝΟΣ

Ruminos – *лат.*, хранител, пазител (бог Юпитер).

Превод на Сантия V:

1. ΔΑΨΕΒΑΛΟ Дачебало/Дакебало, цар на Дакия (86-106 г.)	Децебал;
2. ΟΝ Той	той
3. ΑΝΨΕΑ Анчеа	по-рано
4. ΔΥ Действа, направи, организира	организира
5. ΑΡΜΟΣΑ Въоръжи	[и] въоръжи
6. ΔΑΚΟ Даките	даките.
7. ΨΕΟ После, след това	После
8. ΑΔΕΣΟ Изразходва, похарчи	изразходва [пари, злато],
9. ΣΟΝΤΑ Уважаемият	уважаемият
10. ΔΟΜΥΝΟ Господар, владетел, цар	господар,
11. ΙΛΑ Божественият, известният, прочутият	божественият, всеизвестният,
12. ΔΥ Действа, направи, постигна	[за да] направи
13. ΠΟΡΙΡΕ Жертвоприношение	жертвоприношение,
14. ΣΟ Съ (заедно съ)	[заедно] съ
15. ΣΑΡΜΙΨΕ Сарматите	сарматите.

16. ΤΑΥΣΑ Небесен	[Към] Небесния [бог],
17. ΑΨΙΝΟ С почит, чинно	чинно (с почит),
18. ΙΑΑ Божественият, известният, прочутият	божественият (всеизвестният)
19. ΔΥΠΥ Действа, направи, постигна	направи
20. ΣΕΡΕ Ясно, светло, радостно	ясно
21. ΣΤΟΠΕ Ступа, свещена могила с идол/тотем	[на] свещената могила [с тотема на бога]
22. ΣΤΕΑΡΜΟΣ Жертвена мазнина, лой	[приношение с] мазнина, лой,
23. Α ΡΥΜΥΝΟΣ На Руминос (Зевс/Юпитер)	[посветено] на Руминос [Зевс/Юпитер].

Коментар на пиктограмите в Сантия V:

Тази плочка е илюстрирана единствено с портрет на главата на Дачебал, цар на Дакия от 86 до 106 г. сл.Хр., в профил надясно, позициониран централно в долната част на изобразителното поле.

Заклучение

В резултат на работата ми по превода на горните пет дакийски сантии, на първо място трябва да отбележа, че подкрепям румънските изследователи Дан Ромало, Аврора Петан и Евген Николаеско относно техните констатации, а именно:

1. Текстовете са сътворени от IV в. пр.Хр. до I в. сл.Хр., в три зони:

а) историческата област Варна (по-късно Добруджа), България – в ранната мизо-гетска столица Хелис (руините се намират край с. Свещари, община Исперих; Хелис е епоним, идва от името на бога-отец на хетите/гетите Хелиос); в свещения гр. Генукла на р. Дунав; в гр. Дионисополис (дн. Балчик) на Черно море.

б) историческата област Банат, Румъния – в гр. Котица.

в) западната част на Карпатите – в мизо-гето-дакската духовна столица Сармизегетуса (Сар-Мизегетуса); както и в светската столица Сар-Монгато, от първата половина на I в. пр.Хр. (времето на царете Дапикс и Буребиста) до края на I в. сл.Хр. (при цар Децебал).

2. Избраният за текстоносител материал – златото – несъмнено говори за тяхната висока сакрална стойност.

3. Създадени са от жреци и царе на племенните съюзи на мизите, гетите и даките в същия период. Вероятно в навечерието на Втората Римо-Дакийската война (105-107 г.) жреците са издирили и събрали различните жреческо-царски златни архиви и са ги укрили в Синая, място несвързано с активни дейности по онова време, в което завоевателят не би ги потърсил. Отбелязвам, че те са се справили добре, иначе император Траян щеше да ги е претопил и добавил към своя безумно-безмилостен грабеж на Дакия, за да си осигури пищен 4-месечен триумф и любовта на римските граждани.

4. Езикът в тези свещени текстове е древен прото-индоевропейски език, ползван от местните племена много преди римското нашествие. Език в развитие, тъй като в повечето случаи (не във всички) съществителните имена и глаголите са в основна форма, без съгласуване по лице, род и число, които изглежда са били осмисляни в контекста на изречението. Съответно липсват окончания и падежи. Въпреки леките диалектни вариации се наблюдава единство на езика и стила, държащо се на силната сакрална традиция.

5. Според Аврора Петан са ползвани главно букви от гръцката азбука, но и някои специални местни знаци, например знакът, отбелязващ звука „де“. Също така и Евген Николаеско разглежда местните знаци и правилно тълкува тяхната фонетична стойност.

* * *

Какво мога да добавя?

Видно от моя анализ, в текстовете могат да се видят местните знаци **𐌆** (ж), **𐌇** (г), **𐌚** (ш/ст), **𐌛** (ч/ц) и др. Обаче и останалите букви не са гръцко творение. Много преди да стигне в Елада, още от VIII^{-мо} хилядолетие пр.Хр. тази херметична писменост е обслужвала свещения език в Египет, Финикия, Мизия и Тракия (Родопите) под названието *бохарска писменост*, т.е. „[Писмо на] бог Хар [Хор]“. За жреците на бесите и мизите тя е свещено бащино наследство и достойние дълго време преди финикийският принц Кадъм да я отнесе в Елада, където с благодарност са я приели пеласгите, а от тях елините, както свидетелства Страбон.

Може би някой ще ми опонира, че все пак е възможно през IV в. пр.Хр. посветените в божествените тайнства беси, мизи и даки да са взели част от своите букви от гърците.

Но защо да го правят? Бесите са потомци на Зевсовите синове Дионис/Хор, Хермес/Тот, Якхос/Анубис, и като такива образували жреческо-царска каста, която е ръководела около 90 тракийски племена хилядолетия наред! Също така жреците и царете на мюзите, преименувани според Омир на мизи, са преки потомци на деветте музи, покровителки на изкуствата в Южна Тракия и Анатолия и на техния водач-музагет Аполон /**Валентин Йорданов**. Потомците на Посейдон, Зевс и Хадес в Тракия. – В: Горгони. Списание за митология, история, литература и изкуство, кн. 3, 2019, с. 9-32; **Същият**. Тракийските мистерии и техните създатели. Култовете на Дионис, Корибантите, Кабирите и Евмолпидите. С., Изд. „Асеновци“, 2025, с. 120-124/.

Нима тези достойни хора с благороден произход ще пренебрегнат своята велика божествена традиция, възплътена в свещеното им обучение, извършвано лично от техните отци и ще предпочетат чужда азбука, която при това днес неправилно се нарича гръцка?

Най-важният мой извод обаче касае несъмнения факт, че дако-гетските племена на север от Дунав са говорили в древността един архаичен латински език. Защото повече от 90 % от текстовете се тълкуват и превеждат, макар и трудно, чрез латинския език, който, в познатото ни негово състояние, е по-късен и претърпял по-динамично развитие, за разлика от слабо променилия се език на даките в неговата първична консервативна среда. Останалите 10 % от думите мога да определя като трако-български (старобългарски) и дако-скитски (старорумънски). Най-малко са гръцките думи. Всичко това е точно указано в моя лексикално-семантичен анализ.

Нещо повече. В Сантия I е употребен етнонимът **ΣΑΒΕΛΙΟ**, форма на Sabelli, *ōrum* – *сабели*, общо название на сабинските племена марси, маруцини, пелигни и вестини; като литературният групов етноним е бил *сабини*. А именно сабините, обитаващи хълма Квиринал, първи се обединили с латините, обитаващи хълма Палатин, през VIII в. пр.Хр. и положили основите на великия град Рим. Така от Сантия I се разбира, че в края на II^{po} хилядолетие пр.Хр. не всички сабини са мигрирали на Италийския ботуш (втора миграционна вълна – умбрийски клон); част от тях явно са останали в лоното на Карпатите, където през I^{ви} в. пр.Хр. са били под властта на царя на Дакия Дапикс.

Освен това данните от сантиите се стиковат с водещата теория на съвременната академична наука, според която латините, принадлежащи към индоевропейска езикова група, която е част от „латино-фалиската общност“, са тръгнали от област в долното течение на р. Дунав, достигнали са до Апенинския полуостров и се установили в равнинния регион Лацио през XII в. пр.Хр. (първа миграционна вълна).

Разбира се археологията потвърждава горните данни, тъй като желязната култура „Виланова“, характерна за сабините и латините в Италия, е налице именно край р. Дунав, откъдето те са тръгнали.

* * *

От дълбока древност до днес територията в сърцето на Италия е носела и носи името *Омбрия/Умбрия (Umbria)*. Топонимообразуващият суфикс „брия“ е достигнал, пренесен от тракийски заселници, до Апенинския полуостров. Според Страбон „брия е думата за град на тракийски език“ /**География**, кн. VII, гл. VI, § 1/.

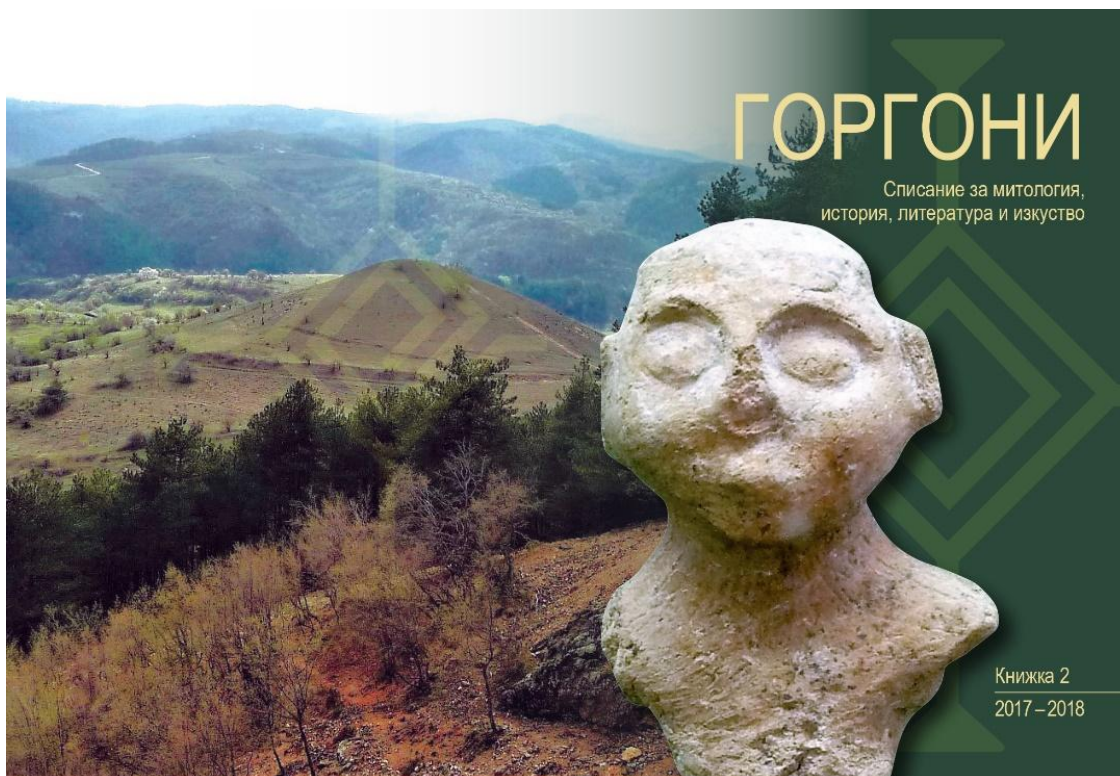
Съседни на *Умбрия* били на запад *Етрурия (Etruria, дн. Toscana)*, обитавана от етруските (тирсените, т.е. финикийците); на юг *Латия (Latia, дн. Lazio)*, обитавана от латините; на север *Венетия/Венеция* (обл. Veneto, гр. Venezia), страната на венетите или вендите.

Прави впечатление, че три съседни народа, пристигнали на Апенините чрез три последователни миграции, имат за епоним името на богинята-майка Рея. Почитайки Рея, те приели различните ѝ имена за свои етноними, като с тях назовали и земите си: *умбрите* нарекли страната си *Умбрия/Омбрия* – Ом-Б-Рея, Ом-Б[ер]-Рея, т.е. „[Земята на] Рея, майката-дракон”; *латините* – *Латия* – „[Земята на] Латин [наречен на Лата/Лада]”. А тракийското племе *енети*, произхождащо от Пафлагония в Мала Азия /**Страбон**. География, кн. I, гл. III, § 21/, е същото славянско племе *венети* или *венди* (*бенди*), съхранило името на богиня *Бендида* или *Венус* в хоронима на областта *Венетия*. Тези родствени народи, обособени единствено от различното време на тяхната миграция, произхождат от *Тракия Магна* (Балканите и Анатолия), земята изпълнена с градовете на Рея, чийто топоними са окончавали на „брия”.

Етимологията на царския антропоним *Латин* и етнонима *латини* от богиня *Лата/Лада* (Рея) е имала своята логика в онази епоха, когато царските кланове, с оглед узаконяване родовото унаследяване на своята власт, са извеждали своя произход от богове и богини. Най-много са примерите с *хорически имена*: на фараони в Египет, на царе в Тракия, както и на български канове. Но някои тракийски владетели са се считали за синове/потомци на *Ζεύς* (Зевс), напр. цар Севт I (424-407 г. пр.Хр.), чието име е под формите *Σηυσης* (Сеусес/Севсес) или *Σευθης* (Сеутес/Севтес). Други – на тракийската богиня Котито („Котката“, разновидно име на Рея), напр. цар Котис I (384-360 г. пр.Хр.). Трети – на Бури, войнския вълчи тотем на бог Дионис/Хор, напр. цар Буребиста (82-44 г. пр.Хр.). И пр., и пр., и пр.

Интересно е да се отбележи, че *Лада* или *Лата* се счита за славянско име на богинята-майка Рея, както и за племето *венети/венди* се смята също така, че е принадлежало към славяните (западна група).

Сайт на списание „Горгони“: gorgoni.info

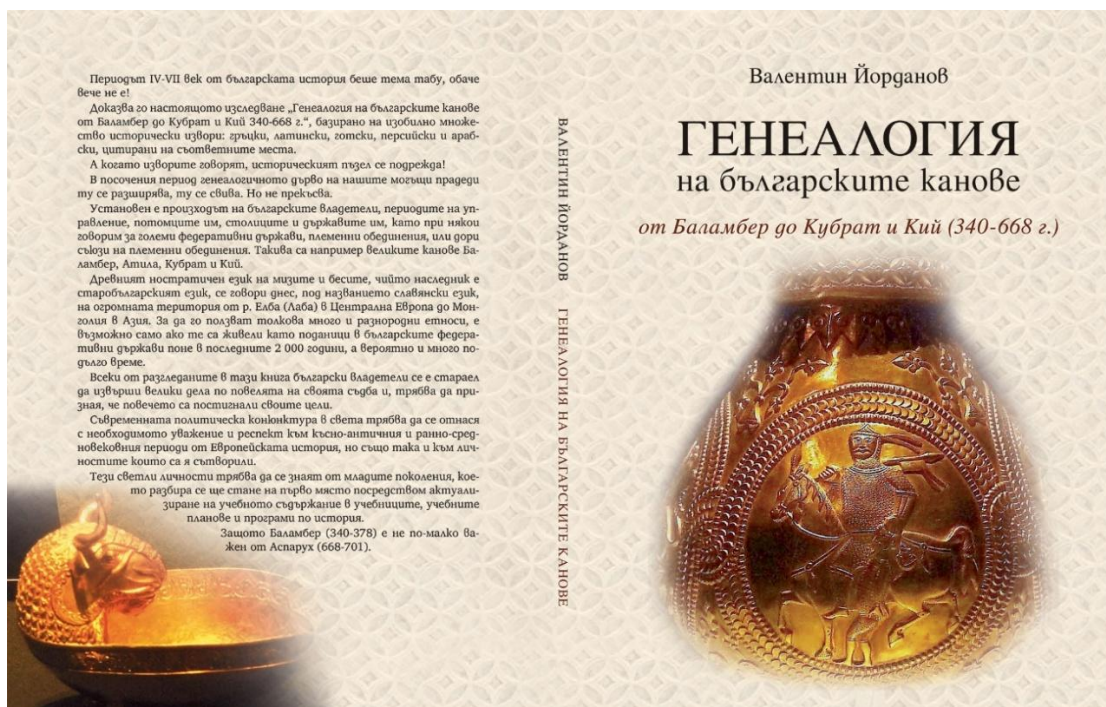
Сайт на списание „Горгони“: gorgoni.info

Сайт на списание „Горгони“: gorgoni.info

Монографии на Валентин Йорданов:

В настоящия си труд, на базата на антични текстове и артефакти, Валентин Йорданов изследва два свързани помежду си древнознака: тризбецът на Тангра и цветето на Тангра.

Тризбецът символизира изначалната Света троица на Сътворението: Небесният отец Тан/Амон/Уран, Земната майка Гея/Макош (Великата Крава) и Синьл-слънце Ра/Хелиос.

Цветето символизира отново Светото семейство, но в по-широк план, включвайки и внуците, и то през призмата на астрологичните превъплъщения на боговете. В плана на древната космогония цветето се явява модел на Слънчевата система, в който всяка планета принадлежи на божество: Сатурн/Кронос/Самар, Юпитер/Зевс/Перун, Венера/Афродита, Меркурий/Хермес/Кришен, Марс/Арес/Скандза, Луна/Селена. Този модел е свързан с Хелиополската Енеада на Египет, както и с кабалистичния образ на Небесните сфери. Цветето може да има от пет до девет лъча/листенца, което се дължи на хронологията на Светото семейство, отмерваща десетки хилядолетия земно време.

Поради праисторическия си произход и употреба артефакти с двата знака могат да бъдат открити по цялата ни планета Земя.

Тризбецът на Тангра/Троян/Триглаус е служел на древните кланове като хералдичен знак, инсигния за власт, на основание деклариран божествен произход. Най-голямо и непрекъснато тази инсигния е била ползвана от владетелите на хуно-българската империя в Азия и Европа. Последното известно име на владетелската династия е Дуло.

Тризлифът на Тангра/Троян е поставян също така във фризобелите на гробници, мавзолеи, храмове, като свързващо звено между земния свят Ат и небесния Дуат.

Цветето на Създателя на света Тангра можем да видим, благодарение на немотното съхранение артефакти, свързани с култа, отново като знак за божествен произход върху официалното облекло на българските канове. Този знак е служел и за защита, поради което е поставян върху щитове, броните и военното облекло на българската аристокрация – уруско-булското съсловие. И на последно място, той е украсявал атрибутите при погребалния ритуал, осигурявайки добрия прием на душата в небесните селения.

Цена: 20 лв.

ISBN 978-619-266-008-6

9 786192 660086

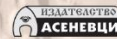
ВАЛЕНТИН ЙОРДАНОВ

СИМВОЛИ И ЗНАЦИ ОТ ДРЕВНОСТТА

Валентин Йорданов

СИМВОЛИ И ЗНАЦИ ОТ ДРЕВНОСТТА

Валентин Йорданов
ЗОРАТА НА ЧОВЕШКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ

Валентин Йорданов
ЗОРАТА
НА ЧОВЕШКАТА
ЦИВИЛИЗАЦИЯ

Исторически роман на Валентин Йорданов:

